

KULTURARVSMASTERPLAN for Kerteminde Kommune 2021

**November 2021
ØSTFYNS MUSEER**

INDHOLD

Forord		2
Hvad er kulturarv – og hvad er en kulturarvsmasterplan?	3	
Forholdet til anden planlægning	3	
Indledning		4
Landskabet	4	
Fortidsminder	4	
Diger, hegn og skel	5	
Hovedgårde	5	
Landsbyer	5	
Bevaringsværdige enkeltejendomme	6	
Andre kulturmiljøer	7	
Centerbyer		8
Kerteminde	9	
Byens plan	9	
SAVE-registrering	12	
Byens kvarterer	14	
Munkebo		42
Munkebo sogn	42	
Værftsbyen	60	
Langeskov		70
Rønninge sogn	70	
Langeskov	78	
Landsogne		85
Birkende	85	
Dalby	93	
Drigstrup	107	
Kølstrup	124	
Marslev	146	
Mesinge	161	
Revninge	176	
Rynkeby	185	
Stubberup	196	
Viby	217	
Forklaring af begreber		234

FORORD

Kerteminde Kommunes Økonomiudvalg vedtog i april 2018 at igangsætte et samarbejde med Østfyns Museer om udarbejdelse af en kulturarvsmasterplan. Formålet med planen var at sikre, at den fysiske udvikling i kommunen fremtidig sker under hensyntagen til områdets arkitektoniske kvaliteter og kulturmiljømæssige værdier.

Masterplanen bygger på en kulturarvsvision, der indeholder to hovedfortællinger baseret på kommunens historiske udvikling.

For Kerteminde, Hindsholm og Munkebo-området spiller det maritime aspekt en dominerende rolle gennem historien. Med en geografi, der er præget af kystnærhed og af fjord, bugter og vige har næsten alle grene af samfundslivet modtaget aftryk af havets nærhed. Det gælder erhvervmæssigt, hvor søfart og fiskeri har været vigtige beskæftigelsesmæssige og økonomiske søjler. Det gælder turisme, sport og fritidsliv, og det gælder den kunstneriske kulturarv, hvor området har fostret nogle af de kunstnere, der nærmest er indbegrebet af kystlandets malere.

I den sydlige del af kommunen, hvor afstanden til havet er betydeligt større, har andre forhold været bestemmende for samfundsudviklingen. Specielt for området omkring Langeskov har infrastrukturelle faktorer gennem de seneste to århundreder været af afgørende betydning. Tidligst var det hovedlandevejen over Fyn, hvis linjeføring gik gennem sydkommunen, efter midten af 1800-tallet var det en af jernbanenettets hovedlinjer, der passerede, og i nyere tid er det motorvejen, der har været afgørende for, at en stor del af kommunens industrivirksomheder er placeret i området omkring Langeskov.

Disse hovedfortællinger udgør i Kulturarvsmasterplanen den overordnede ramme for den fysiske planlægning i kommunen. Det er planens intention at kortlægge de værdier, der knytter sig til hovedfortællingerne og i forlængelse heraf give anvisning på, hvordan disse værdier kan sikres og styrkes i fremtidig planlægning. Dermed skal masterplanen tilvejebringe et forvaltningsmæssigt redskab, der giver kommunens planafdeling et sikrere fundament dels for overordnet planlægning og dels for at træffe afgørelse konkrete sager.

Kulturarvsmasterplanen er disponeret således, at der efter en indledning om forskellige typer af kulturmiljøer følger de to hovedafsnit: beskrivelsen af kommunens tre centerbyer og ti landsogne.

Hertil føjer sig to bilag: en database med vurdering af bevaringsværdier for mere en 1.000 enkeltejendomme i Kerteminde by samt første del af rapport om nyt havnekvarter i Kerteminde fra august 2018. Sidstnævnte udgjorde første del af arbejdet med Kulturarvsmasterplanen og kan betragtes som et eksempel på, hvorledes en konkret plan kan udformes på grundlag af de bevaringsværdier, der er udpeget i forbindelse med kulturmiljøarbejdet.

I beskrivelsen af både centerbyer og landsogne har hovedfokus været på den del af kulturarven, der udgøres af bygningskulturen og dennes bevaringsværdier. Derfor indeholder hvert af disse afsnit en liste over områdets ”bygninger med særlige bevaringsværdier”. På baggrund heraf vil det være muligt at foretage en nærmere vurdering af disse ejendomme og en eventuel efterfølgende udpegning af ejendommene som bevaringsværdige.

Besigtigelser og beskrivelser er foretaget i perioden maj 2018 til september 2021 og udført af Sigrid Lundblad, Niels Porsmose og Kurt Risskov Sørensen, inspektører ved Østfyns Museer. Herudover har tidligere museumsinspektør Peter Dragsbo deltaget i besigtigelsen af de tre centerbyer. Kommunens lokalhistoriske arkiver har været behjælpelige med faktatjek, hvilket der hermed skal takkes for.

Værftsbyen Munkebo er ét af kommunens nyere kulturmiljøer – og udpeget som et af Danmarks 25 vigtigste industriminder.

Hvad er kulturarv – og hvad er en kulturarvsmasterplan?

Kulturarven er udtryk for de spor, mennesket gennem historien har efterladt sig. Hvor sporene er særlige tætte og tydelige, er der tale om kulturmiljøer. Fra alle perioder er der efterladt spor, som er vigtige at bevare, men især for de seneste par hundrede år er der efterladt så mange spor, at det er nødvendigt at foretage udvælgelse. Opgavefordelingen mellem stat og kommune er således, at staten tager sig af fredede bygninger og fortidsminder, mens kulturmiljøer og bevaringsværdige bygninger er kommunens ansvar. Her anvendes kulturmiljøbegrebet ud fra den gængse definition: ”et geografisk afgrænset område, der ved sin fremtræden afspejler væsentlige træk af den samfundsmæssige udvikling“, hvilket indebærer, at fokus sættes på synlige spor og strukturer i landskabet.

Kulturmiljøer er mere end bare en enkelt bygning eller et anlæg. Et miljø har også omgivelser, der sammen med bygninger eller anlæg udgør en samlet helhed, eksempelvis en herregård med park og jorder, et middelalderligt bykvarter, et fiskerleje, et dige- og hegnsforløb eller en planlagt nyere tids bebyggelse, som er med til at skabe en samlet helstøbt og værdifuld kulturhistorisk fortælling om kulturmiljøet og dets forudsætninger. Et kulturmiljø vil typisk udgøre en helhed, der indeholder flere elementer, og det vil rumme en fortælling om, hvordan samfundet har udviklet sig i forskellige perioder.

Forholdet til anden planlægning

Planloven pålægger kommunerne pligt til at udarbejde kommuneplaner, der skal indeholde retningslinjer for ”sikring af kulturhistoriske bevaringsværdier, herunder beliggenheden af værdifulde kulturmiljøer og andre væsentlige kulturhistoriske bevaringsværdier“. Det er således op til kommunerne i Danmark at udpege kulturmiljøer i deres kommuneplan.

Udpegningen vil tage udgangspunkt i, hvor stor fortælle- og oplevelsesværdi, kulturmiljøet har, således at de fysiske strukturer i landskabet afgrænses efter en bærende kulturhistorisk fortælling.

Kulturarvsmasterplanen skal ses som en direkte opfølgning på intentionerne i Kommuneplan 2013-25, hvor det anføres, at ”Kerteminde Kommune finder det af stor vigtighed, at der i planperioden igangsættes et registreringsarbejde af de potentielle bevaringsværdige bygninger i områdebyerne, lokalbyerne, landsbyerne og herregårdenes driftsbygninger”.

Kulturarvsmasterplanen har dermed til hensigt at opfylde kommuneplanens ord om en registrering, der skal kortlægge de enkelte lokalområders særegenhed med hensyn til landsbymiljøer, kulturarv og bevaringsværdige bygninger. Således kan planen danne grundlag for fremtidige lokal- og kommuneplaner.

INDLEDNING

Den nuværende Kerteminde Kommune dækker et areal på 207 km² og rummer 23.813 indbyggere (i 2020). Indtil 2007 udgjordes dette areal af tre kommuner: Langeskov, Munkebo og Kerteminde kommuner, og i tiden forud (perioden 1842-1966) lå her 12 små sognekommuner og en købstadskommune.

Kommunens areal er for en stor del et landbrugslandskab. Landbrug, gartneri og frugtplantager dækker 71 % af arealet mod 61 % på landsplan. Bebyggelse og infrastruktur fylder 14 %, mens 9 % er dækket af skov, hvilket gør den til en af landets mere skovfattede kommuner.

Kommunens boligmasse består for over halvdelens vedkommende af parcel-/stuehuse, mens 20 % består af række-/kædehuse, hvilket er højere end landsgennemsnittet. Til gengæld er forekomsten af etageboliger i kommunen kun på 12 % mod 37 % på landsplan. Fritidsboligerne udgør 13 % af alle boliger (tal for 2020, Trap 2021). Kommunen oplevede en stærk vækst i nybyggeriet i 1960'erne og 1970'erne, og fra denne periode stammer 35 % af den nuværende boligmasse. Andelen af ejerboliger er relativt stor (66 % mod 58 % på landsplan), mens andelen af almene boliger er relativt lav (13 % mod 21 % på landsplan).

Landskabet

Det åbne landskab domineres af landbrug, mens andelen af natur er relativt lav. Således udgør enge, heder, moser, overdrev og strandenge kun 6 % af det samlede areal. Kommunen har en meget lang kyststrækning på 150 km mod Storebælt og Odense Fjord. Natur- og landskabsfredninger er koncentreret på Fyns Hoved, Romsø, Urup Dam, langs Kerteminde Fjord samt herregårdslandskaberne ved Hverringe, Brøløkke og Kejrupgård (3,8 % af kommunens areal er fredet og ca. 7 % omfattet af Naturbeskyttelsens §3).

Kystlinjen har været forholdsvis stabil siden stenalderen, dog forekom der i 1800-tallet nogle ret vidtgående, menneskeskabte ændringer af fordelingen mellem land og hav. I Odense Fjord mellem Munkebo og Dræby blev der i perioden 1818-74 foretaget omfattende inddæmningsarbejder, hvor der blev inddæmmede 600 td. land eller næsten 3.300.000 m². De seks inddæmningsarbejder øgede Munkebo sognekommunes areal fra 13 til 16 km².

Fyns Hoved. Foto: Janne Klerk.

Ved Scheelenborg gennemførte baronen i 1817 et større inddæmningsprojekt, der bl.a. gjorde den daværende ø Langø landfast med Hindsholm. I årene 1943-45 blev afvandingsanlægget moderniseret, og engene blev inddraget som landbrugsjord.

Flere tilsvarende inddæmningsprojekter for Kerteminde Fjord/Kertinge Nor i 1860'erne og fremefter blev ikke realiseret.

(Fredede) fortidsminder

Fortidsminder er synlige levn og kulturspor i landskabet. De spænder fra det monumentale og unikke til det mere ydmyge og almindelige. Gravhøjene udgør langt den største gruppe af synlige fortidsminder, men også dysser og jættestuer er talrigt repræsenteret. Andre typer syner mindre i jordoverfladen, såsom køkkenmøddinger, vejspor eller helligkilder. Det kan også være anlæg fra nyere tid, som forsvarsanlæg,

krigergrave og mindesmærker. Nogle af fortidsminderne er beskyttet via reglerne i museumsloven. De kaldes også for "fredede fortidsminder", da beskyttelsen begyndte med frivillige fredninger tilbage i 1808.

Fredede fortidsminder er beskyttet mod alle fysiske indgreb i selve fortidsmindet. Det vil sige, at handlinger, der indebærer påvirkning af fortidsmindets indhold og overflade, er forbudt. Ved beskyttede fortidsminder skal en bræmme på 2 meter friholdes omkring fortidsmindet, når der foretages jordbehandling i de nære omgivelser. Bræmmen beskytter fortidsminder mod påvirkninger fra landbrugsmæssig drift, herunder dyrkning af juletræer, energipil og lignende hurtigt voksende arter med hyppig omdrift på arealet omkring fortidsmindet.

Bjørnsgård rundhøj, der ligger tæt på Hersnap på Hindsholm.

Beskyttede fortidsminder er også omfattet af naturbeskyttelseslovens § 18, der fastlægger en beskyttelseslinje på 100 meter omkring beskyttede fortidsminder.

Diger, hegn og skel

Sten- og jorddiger fortæller historien om Danmarks inddeling i sogne, landsby- og herregårdsejerlav, om driften i marken, om beskatnings- og ejerforhold. Digerne er vigtige levesteder og spredningsveje for planter og dyr, og digerne har en visuel betydning for oplevelsen af landskabet.

De beskyttede sten- og jorddiger er menneskeskabte volde opført af sten, jord, tørv, tang eller lignende materialer. De markerer eller har markeret skel og fungerer eller har fungeret som hegning i landskabet.

Digerne er beskyttet i museumslovens § 29a. Det betyder, at digernes tilstand ikke må ændres. Beskyttelsen gælder kun diger i landzonen. De omfatter ældre diger langs landsbygader, diger omkring ældre præstegårdshaver og herregårdsparker. (Digerne er markeret på Geodatastyrelsens kortværk Danmark 1:25.000. Kortet skal være den senest reviderede udgave før den 1. juli 1992, hvor digerne er markeret med en fed sort linje).

Hovedgårde

Hovedgårdene har historisk spillet en vigtig rolle i Kerteminde Kommune, og især på Hindsholm har de været definerende for udviklingen. I kommunen findes 11 hovedgårde, og i kommuneplanen slås det fast, at hovedgårdene og deres landskaber udgør særligt bevaringsværdige områder, indenfor hvilke de sammenhængende hegnstrukturer, alleer og andre karakterskabende træk bør bevares.

Hverringes Gods.

Landsbyer

For landsbyerne i kommunen som for landsbyer i det øvrige land gælder det, at de har gennemgået en udvikling, hvor sammenhæng mellem bolig og arbejde stort set er forsvundet, således at landsbyerne vælges som et boligtilbud på linje med andre. Erhvervsudviklingen har betydet, at det oprindelige landsbyudtryk mange steder er forandret.

Landsbyerne i Kerteminde Kommune er dog karakteriseret ved, at de oprindelige strukturer generelt er bedre bevaret end i de fleste andre kommuner, og i kommuneplanen er der udpeget 18 landsbyer med store bevaringsværdier (Viby, Måle, Midskov, Nordskov, Radstrup, Bregnør, Bregnør Fiskerleje, Drigstrup, Hersnap, Kertinge,

Kølstrup, Lille Viby, Martofte, Revninge, Stubberup,22 Tårup, Rønninge og Dræby). I disse landsbyer er det kommunens intention at tillægge bevaringsværdier stor vægt ved planlægning for og tilladelser til nyt byggeri mv.

Tre af kommunens landsbyer er i kommuneplanen

Rønninge er en af kommunens velbevarede landsbyer – med karakteristiske stengærder langs bygaden.

udpeget som udviklingsbyer: Rynkeby, Marslev og Dalby/Mesinge. De er karakteriseret ved at rumme et mindre udbud af basale servicefunktioner såsom børnehave, skole, dagligvarebutik og fritidsfaciliteter. De har mellem 500 og 1.000 indbyggere. Selv om udpegningen har til formål at sikre fortsat udvikling, er det samtidigt hensigten at sikre muligheder for at bevare byernes særpræg i forhold til natur, kulturhistorie og arkitektur.

De øvrige landsbyer er mindre bysamfund, der primært fungerer som boligbyer med en vis spredt tilstedeværelse af landbrug, erhverv, butikker og service. De har op til 500 indbyggere.

Bevaringsværdige enkeltejendomme

Vores rurale kultur består ikke kun af sammenhængende landsbymiljøer. Også de mange gårde og landbrugsbygninger i det åbne land eller tidligere gårde, der i dag ligger omsluttet af parcelhusbebyggelse, fortæller en vigtig historie. De ældste, bevarede danske bondebygninger er fra tiden omkring 1600, men der er kun få af dem tilbage. I det meste af Danmark har det været almindeligt at opføre gårde som firlængede anlæg med stuehus, lader og stalde omkring en gårdsplads. Havde man mindre - eller slet ingen jord – var der tale om husmandssteder – eller bare ”huse”. Indtil omkring 1900 blev landbrugsbygninger som regel opført i bindingsværk af materialer, der kunne fås lokalt: af træ, ler og tagrør og sten til syld og sokler.

I kommunens eneste købstad har der siden den første fredningslov i 1917 været fredet enkelte ejendomme. I nyere tid er der tinglyst bevaringsdeklaration på husene i bymidten (1976) og enkelte ejendomme er udpeget som bevaringsværdige i bevarende lokalplaner.

I forbindelse med den foreliggende Kulturarvsmasterplan er der foretaget SAVE-registrering (se side 12) af mere end 1.000 bygninger i den ældste del af købstaden. Registreringerne er samlet i en særskilt database. For øvrige bymæssige bebyggelser er der oplyst en række ”bygninger med særlige bevaringsværdier”, hvor det anbefales, at der efterfølgende foretages en SAVE-registrering.

Andre kulturmiljøer

Et kulturmiljø omfatter ikke kun enkeltstående bygninger og kulturarvselementer som gravhøje, vandmøller eller en herregård, men kan være bebyggede helheder som eksempelvis en hel landsby, et fiskerleje, et boligområde, en fabrik eller lignende, hvor der er en historisk sammenhæng mellem bebyggelse og stedets fortælling. Kulturmiljøets værdi afhænger ikke alene af dets alder og tilstand, men især af den fortællekraft, som kulturmiljøet rummer. Det afgørende er, at fortællingen er synlig og kan opleves i dag.

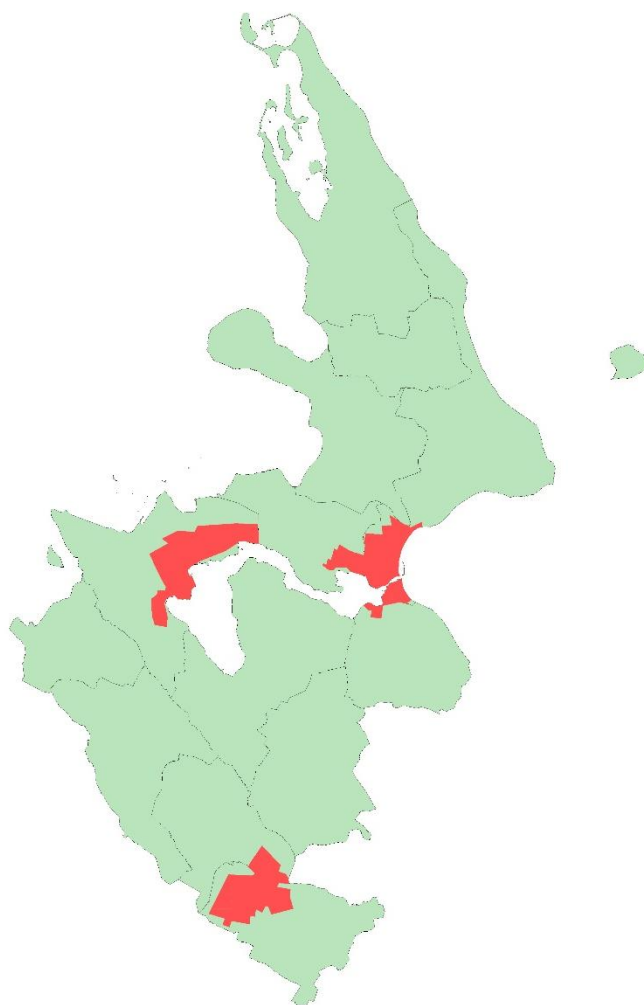
Kerteminde set fra sydsiden.

CENTERBYERNE

I Kommuneplanen 2013-25 er der udpeget tre centerbyer, der indtil kommunalreformen i 2007 var hovedby i hver sin kommune: Kerteminde, Munkebo og Langeskov. Centerbyerne er karakteriseret ved en bred vifte af boligudbud, arbejdspladser, detailhandel, offentlig og privat service, kultur og fritidstilbud. Byerne har hver deres karakteristika, kvaliteter og udviklingsmuligheder.

Kerteminde har som kommunens eneste købstad udviklet et rigt kulturliv, og byens oplevelsesøkonomi spiller en væsentlig rolle for hele kommunen. Munkebo er stærk præget af den nyere tids historie med Lindøværftets transformerende indvirkning og den efterfølgende opbygning af et nyt industricenter. Langeskov er på mange måder et produkt af jernbanens og vejnettets udvikling, og byens fremtidige udviklingsmuligheder er stadig tæt knyttet til infrastrukturen.

Kommunen har tre centerbyer: Kerteminde, Langeskov og Munkebo. De to førstnævnte overskrider de gamle sognegrænser.

Nyt møder gammelt ved Boels Bro med udsigten fra de gamle kampestenshuse mod Lindø.

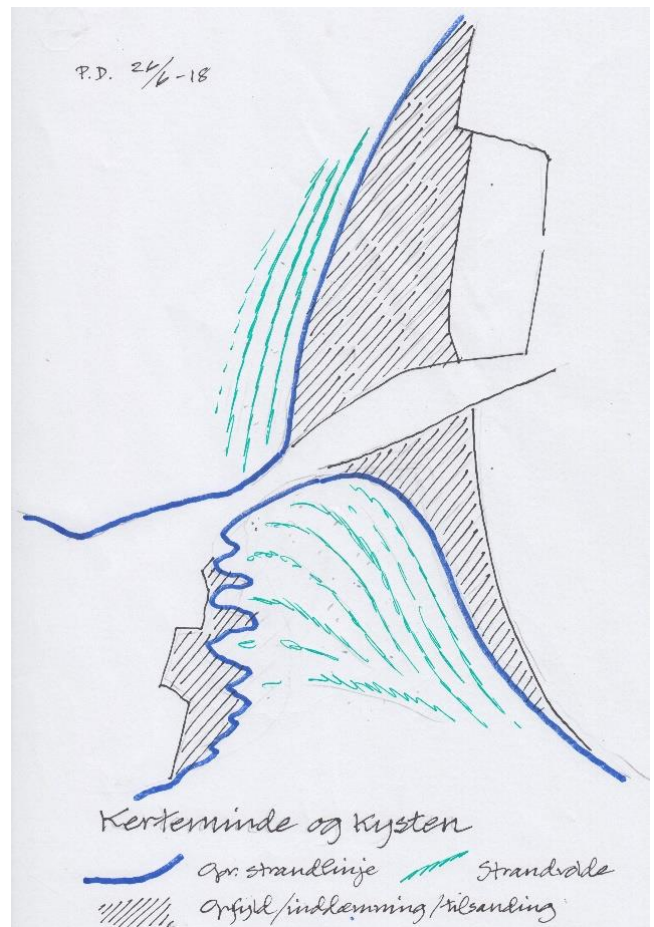
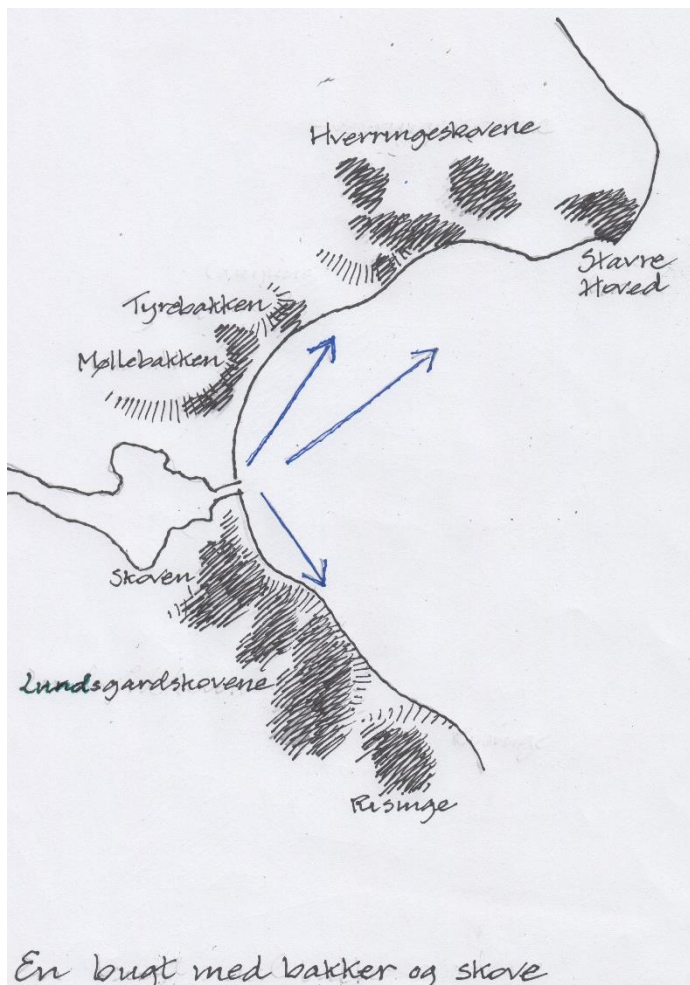

KERTEMINDE

Byens plan

Byplanens altdominerende hovedgade, Langegade, følger i sit forløb den højeste strandvolds-dannelse i området. Den er imidlertid på blot to meters højde, medens den parallelle Strandgade hviler på en strandvold, der er en halv meter lavere, og Strandvejen endnu lavere, som det umiddelbart kan konstateres ved Trollegade-snittet.

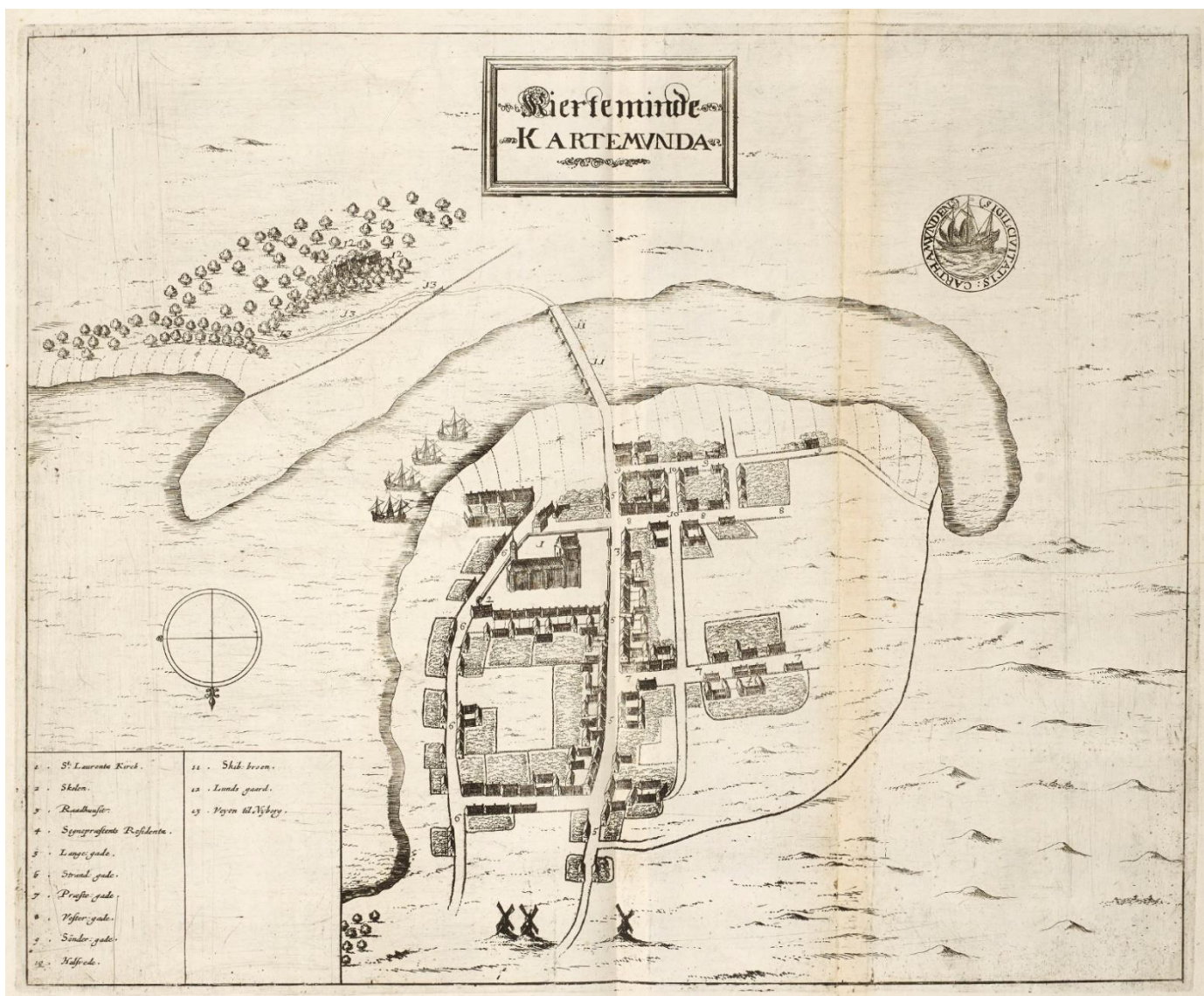
Oveni disse tal skal imidlertid lægges omtrent en meters kulturlag/opfyldning. Kerteminde fremstår hermed – ikke mindst fra det omgivende bakkeland – som en plan og stærkt fliget terrasse, der skyder sig ud i og nærmest flyder på hav og fjord. På en måde indordner byen sig de to væsentligste faktorer i det omgivende landskab, bugten med de lange strande og de omgivende bakker.

Rekonstruktion af det oprindelige strandvoldssystem. Det skraverede viser kystens vækst ud i bugten som følge af opfyldning, inddæmning og tilsanding. Tegning: Peter Dragsbo,

Kertemindes hovedstruktur er bestemt af forstrandens sandrevler, hvoraf de mest markante løber syd-nord, men tillige med en øst-vestlig afbøjning ind langs fjorden, men systemet er modificeret således, at hele vejnettet i byen peger ned mod renæssancehavnen, hvilket med stor styrke udpeger havnepladsen (og det tæt tilknyttede torveareal) til byens hjerte.

Med sin placering inderst i bugten er "byen med de røde tage" omgivet af blå og grønt. Tegning: Peter Dragsbo.

Peder Hansen Resens kort over Kerteminde 1670'erne er ikke præcist, men giver et godt indtryk af byens simple plan. Bemærk, at nord er nedad!

Anlæggelsen af Kerteminde blev mulig, da det med middelalderens større skibe gav mening at flytte områdets maritime center fra fjorden (Ladby og Munkebo) til fjordens udløb ved mindet (Kerteminde). I 1400-tallet befæstedes bebyggelsen med en bro over sundet og en skibsbro til havn. Den nye by (med købstadsprivilegier i 1413) blev bygget på Kongens forstrand på de strandvolde af sten, grus, sand og sammenbrændt tang, som havet havde aflejret. Alle de ældre udvidelser af byen foregik ved trinvis opfyldning og tilbagerulning af kystlinjen.

Området ved Renæssancehavnen kom fra byens grundlæggelse til at udgøre det trafikmæssige og økonomiske knudepunkt, hvor bebyggelsen koncentreredes tæt og højt (op til tre etager) allerede i 1500-tallet. Havn, købmandsgårde, magasiner og hotel udgjorde dengang og nu "byens ansigt", hvad enten man ankom fra landsiden via Langebro eller fra søen via skibsbroen. Fra dette centrum aftager bebyggelseshøjder og -tæthed i alle retninger.

Vejnettet blev i hovedsagen bestemt af behovet for at færdes til og fra havnen. Hovedgaden, Langegade, skilte sig ud ved samtidig at udgøre indfaldsvejen fra oplandet, henholdsvis Hindsholm i nord, og – via Langebro - fjordlandet i syd og forbindelsen til Nyborg. Som indfaldsvej fra Drigstrup og Munkebo (vejen videre til Odense var igennem århundreder langt dårligere end via Ladby) havde også Vestergade en

handelsmæssig forrang, og systemet befæstedes ved at de to hovedgade forløb mødtes på byens lille torv ved kirken og rådhuset. Byens øvrige gadenet bestod blot af mindre betydningsfulde parallelgader til disse to hovedgader.

Torvets og havnepladsens centrale betydning afspejlede sig ligeledes tydeligt i bosætningsmønsteret. Det øverste sociale lag grupperede sig omkring centret, mens det sociale niveau faldt, jo mere man fjernede sig fra dette centrum. Det betød, at den øverste handelsstand boede nær torv og havneplads, mindre købmænd og håndværkere i næste ring og ufaglærte arbejdere og tjenestefolk i byens yderkant. Kun omkring havnen, hvor der boede en del søfolk og fiskere, blev det mønster i nogen grad brudt.

Bebyggelseshøjden er faldende fra syd mod nord, idet det infrastrukturelle midtpunkt ved havnen er præget af treetagers bygninger, mens handeleggadernes bygninger overvejende er i to etager og husene i periferien kun i én (halvanden) etage. Kun Trollegårdskomplekset bryder for alvor denne rytme.

Købstadskommunens opkøb af jorder i slutningen af 1800-tallet blev efterfulgt af en byudvikling, hvor anlæggelsen af nye gader i stadig højere grad blev en resultat af overordnet, kommunal planlægning.

Særlige bevaringsværdier

Oplevelsesmæssigt er den lave røde klump mod det blå hav og de omgivende grønne skove og marker, der rejser sig som bakkeland, af meget stor kvalitet. Samspelet mellem by og hav giver overalt borgerne en nærhed til vandet og i meget høj grad mulighed for at færdes langs vandet.

Både set fra havet og fra de to markante ankomster, Klintevejen fra syd og Hindsholmvejen fra nord, ser man byen i vandkanten, indrammet af de omgivende bakker og skove, der hæver sig op til tre sider: Hverringeskovene i nord, skovene ved Lundsgård og Risinge mod syd samt de mange høje træer rundt om byen, f.eks. på Møllebakken og ved den tidligere højskole.

Passagen via Langebro sydfra og udsigten til byens gamle centrum flankeret af de lave fiskerhuse langs Lillestranden og det lange strøg af bolværker og sundhavn i øst er byens fornemste udsigtsherlighed. Et særegent træk ved byen er de mange bagveje og slipper, både ned til Lillestrand, mellem parallelgaderne Fiskergade, Vestergade og Præstegade og i de nyere kvarterer på Feden.

Det er ligeledes et særkende for det gamle Kerteminde, at der stort set ikke findes seriebyggerier, hvor en enkelt bygmester har opført en hel række boliger efter fast skema. Der er derimod tale om individuelt styrede byggerier med hver deres særkender, om end kvarterets overordnede identitet som hovedregel er nøje respekteret. Overalt har man bygget i tidens stil, og det er således let at erkende forskellene mellem den tidligt bebyggede, snævre østlige ende af Fiskergade, og den brede vestlige del af gaden, der blev

Indkørslen til Kerteminde fra syd giver et flot kig ind over byens røde tage.

bebygget i årene 1840-80 i en tæt rytme af 3-5 fags huse med en dør og vinduesrytme nøje tilpasset faginddelingen. Med Havnegades anlæggelse og udbygning i årene omkring 1920 er det derimod murermesterhuset og Bedre Byggeskik-stilen, der dominerer, og alligevel aner man straks slægtskabet mellem de to gader.

Anbefaling

Det er afgørende vigtigt, at byens grundlæggende identitet som den lave røde platform mellem det blå og det grønne bevares og styrkes, og at tilgængeligheden til vand og langs kystlinjer overalt medtænkes.

Klimaændringer og vandspejlsstigninger er en uomgængelig fremtidig udfordring for hele bykernen, der også må adresseres i planlægningen af havneområdet.

Den gamle bykerne ved Renæssancehavnen bør fortsat bevare sin bygningsmæssige prioritet og værdighed i bybilledet, og ny bebyggelse mod øst bør skalamæssigt understrege bolværkets lange horisontale linjer og harmonere med Lillestrandens lave og tætte fiskermiljø i vest, gerne således at man oplever forskellen mellem den beskyttede fjordkyst i læ og den anderledes hav-udsatte bebyggelse i øst.

Det for byen særegne slippe- og bagvejssystem bør bevares og gerne indtænkes i nye kvartersanlæg, som en understregning af byens sociale sammenhængskraft og almene tilgængelighed.

Man bør undgå et samlet højt byggeri umiddelbart uden for bymidten, da det vil forstyrre ankomsten til og oplevelsen af byen.

Nye kvarterer bør bygges i tidens stil, men ligesom tidligere indrammes efter faste mønstre og herigennem skabe en identitet. Det er vigtigt at fastholde traditionen for det stærkt regelbundne og identitetsskabende, men samtidigt åbne op for variationer i farver, facadeudformninger, kviste mv. som kan skabe et attraktivt bosætningsmiljø.

SAVE-registrering

I de centrale dele af Kerteminde by er der i perioden marts 2019 til august 2020 foretaget registrering på ejendomsniveau efter den såkaldte SAVE-metode (Survey of Architectural Values in the Environment). SAVE kan anvendes til at kortlægge og vurdere byers og bygningers arkitektoniske, kulturhistoriske og landskabelige værdier.

Metoden kan danne udgangspunkt for udpegning af bevaringsværdige bygninger og kulturmiljøer, ligesom det er et godt redskab for kommunernes byggesagsbehandling. SAVE-vurderingen af bygninger bygger på fem forskellige parametre:

- Arkitektonisk værdi
- Kulturhistorisk værdi
- Miljømæssig værdi
- Originalitet
- Tilstand

De fem parametre sammenfattes i én bevaringsværdi. Værdierne angives på en skala fra 1 til 9, hvor 1 er en højeste værdi. De talmæssige vurderinger ledsages med en kort fritekst, der uddyber vurderingen.

Ved den *arkitektoniske vurdering* ser man på bygningens proportioner, facaderytme, den arkitektoniske bearbejdningsgrad og på samspillet mellem form, materialevirkning og funktion.

Ved den *kulturhistoriske vurdering* indgår en række forskellige aspekter. Man ser på, om bygningen er en manifestation af den lokale byggeskik, om den er repræsentant for en særlig stilperiode, og om den er udtryk for særlig håndværksmæssig formåen.

Ved den *miljømæssige vurdering* ser man på bygningens betydning eller ”støtteværdi” for de tilstødende bygninger og for helheden eller anlægget. Man ser på, hvordan bygningen er placeret og tilpasset landskabet, husrækken, gadebilledet eller det miljø, den er en del af.

Ved *vurderingen af originalitet* ser man på, i hvor høj grad bygningens oprindelige udtryk er bevaret, eller om det helhedsindtryk, som man har søgt at skabe ved en eventuel større ombygninger fremstår originalt.

Ved *vurderingen af tilstand* ser man på, om bygningen er ordentligt og rigtigt vedligeholdt, herunder de almene, byggetekniske forhold – kort sagt om bygningen virker sund.

De ovennævnte fem vurderingsparametre sammenfattes til sidst i en fælles *bevaringsværdi*. Vurderingen af bevaringsværdien bygger på det samlede indtryk af bygningens kvalitet og tilstand. Bevaringsværdien skal opfattes som en sammenfattende, konkret vurdering af de ovenstående delvurderinger. Der foretages her en afvejning af, hvilke forhold der vejer tungest og derfor bør tillægges størst vægt i den samlede bevaringsvurdering. Der er således ikke tale om et mekanisk, analytisk gennemsnit af de karakterer, man har givet i delvurderingerne.

Ét af byens huse, som har fået forholdsvis høj værdi i SAVE-registreringen, er Langegade 77. Med sin fine facaderytme, smukke gadedør og bevarede skorsten har huset opnået en samlet værdi på 3.

For hvert af de fem vurderingsparametre giver man en karakter på en skala, der går fra 1 til 9, hvor 1 betegner den højeste værdi. Det vil sige, at karaktererne 1-3 regnes for en høj bevaringsværdi, 4-6 for middel bevaringsværdi og 7-9 for lav bevaringsværdi.

Bygninger med den højeste værdi (1) vil som oftest, men ikke altid, være fredede bygninger eller folkekirker. Bygningerne 2-4 er de bygninger, som i kraft af deres arkitektur, kulturhistorie, og håndværksmæssige udførelse er lokalt fremtrædende eksempler indenfor deres slags, eller bygninger, der i kraft af deres placering er umistelige for en helhed. Bygninger med bevaringsværdierne 5-6 er jævne, pæne bygninger, hvor utilpassede udskiftninger og ombygninger trækker ned i karakteren. Her vil enkle og gennemtænkte udskiftninger eller renoveringsarbejder ofte kunne styrke bygningernes udtryk. Bygninger med bevaringsværdierne 7-9 er ofte bygninger uden særligt arkitektonisk udtryk eller uden væsentlig historisk betydning.

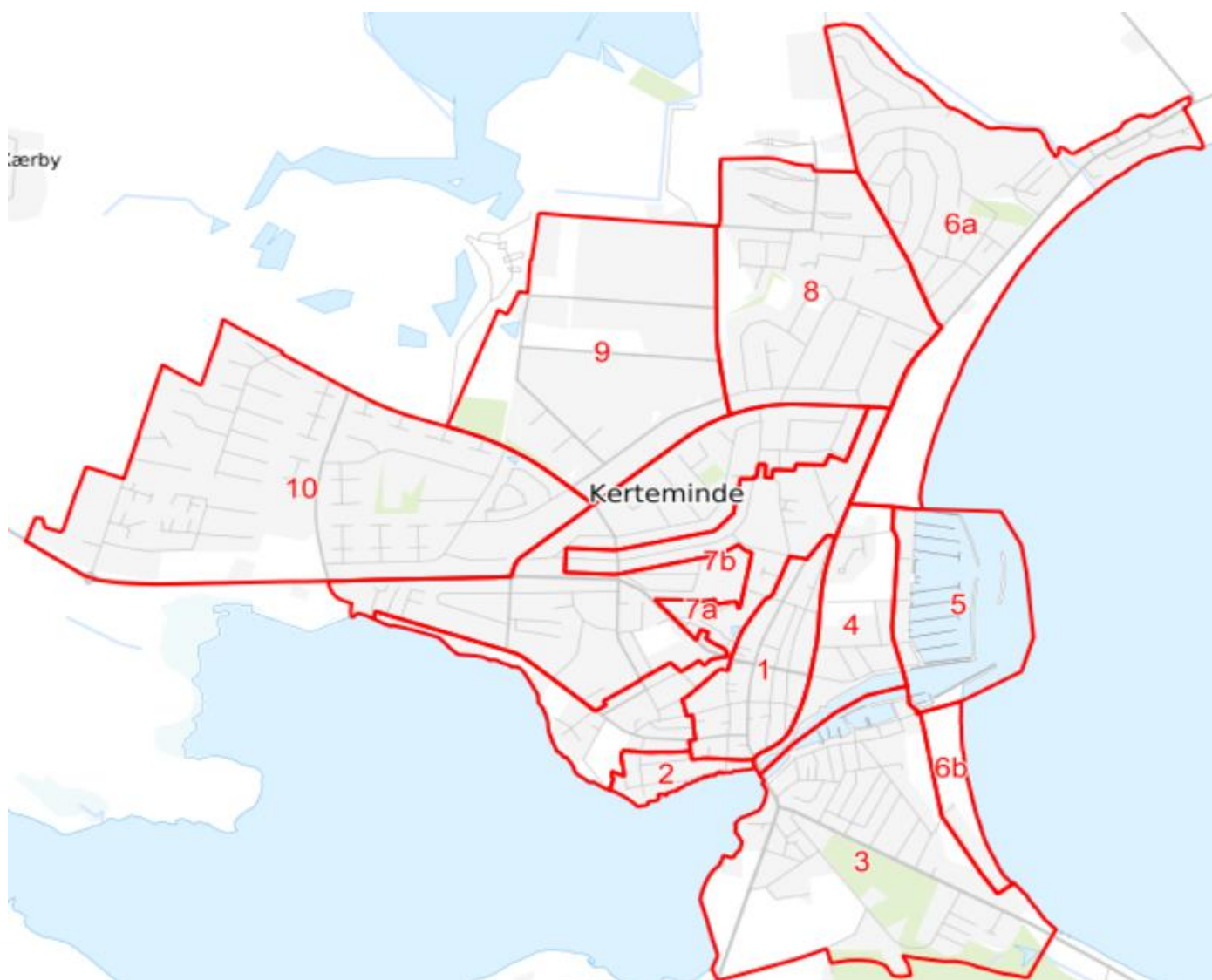
SAVE-metoden er grundlaget for FBB, der er Slots- og Kulturstyrelsens database over Fredede og Bevaringsværdige Bygninger. Efterhånden som kommunerne foretager nye SAVE-registreringer eller opdaterer ældre SAVE-vurderinger, kan de også ses i databasen. SAVE-metoden er siden ajourført og tilpasset internetdatabasen FBB – *Fredede og Bevaringsværdige Bygninger* (se www.kulturarv.dk/fbb). Mere end 360.000 bygninger er vurderet efter SAVE-metoden og lagt ind i FBB, hvilket gør databasen helt central for vedligeholdelsen af oplysninger om de bevaringsvurderede bygninger.

I denne kulturarvsmasterplan er der for områderne 1, 2, 3 og 7a i Kerteminde by gennemført en systematisk SAVE-registrering af alle ejendomme uanset alder. Der er udelukkende registreret de bygninger/facader, der er synlige fra offentlig vej, og her er vægten entydigt lagt på forbygningerne. Til brug for registreringen er der taget fotos af gadepartier til dokumentation af det miljø, den enkelte ejendom indgår i, samt 2-3 fotos af hovedhus + foto(s) af evt. baghus(e).

Beskrivelsen af hvert enkelt af de fire områder rundes af med en opgørelse over, hvor mange ejendomme der befinder sig i de forskellige kategorier.

Kvarterer i Kerteminde

I det følgende beskrives byens enkelte kvarterer. Kvartersinddelingen er foretaget i forhold til, hvilken tilknytning det enkelte kvarter har til den overordnede fortælling om byens maritime DNA.

Kvarterer i Kerteminde. Kort tegnet af Roman Varinsky, Kerteminde Kommune.

For den centrale del af byen (områderne 1, 2, 3, 7a og 7b) med den ældste bygningsmasse foretages beskrivelsen helt ned på ejendomsniveau, idet samtlige forhuse er registreret via den såkaldte SAVE-metode (se side x). I alt drejer det sig om 1.073 ejendomme.

SAVE-registrerede ejendomme i Kerteminde by

Bevaringsværdi 2	7
Bevaringsværdi 3	47
Bevaringsværdi 4	345
Bevaringsværdi 5	386
Bevaringsværdi 6	233
Bevaringsværdi 7	51
Bevaringsværdi 8	4
Total	1073

De huse, der befinder sig i kategorierne 2 til 4, anses for at indeholde betydelige bevaringsværdier. I kategori 5, som omfatter 386 ejendomme, vil der med forholdsvis simple greb være mulighed at opnå en højere karakter, eksempelvis med udskiftning af vinduer og døre til en mere stilmæssigt tilpasset udformning. De huse, der befinder sig i kategorierne 6-8, anses for at være uden væsentlige bevaringsværdier.

Med i alt 399 huse i kategorierne 2-4 må bevaringstilstanden for husene i bymidten siges at være overvejende god, men med mange muligheder for forbedringer.

Område 1 – Middelalderbyen

Afgrænsning

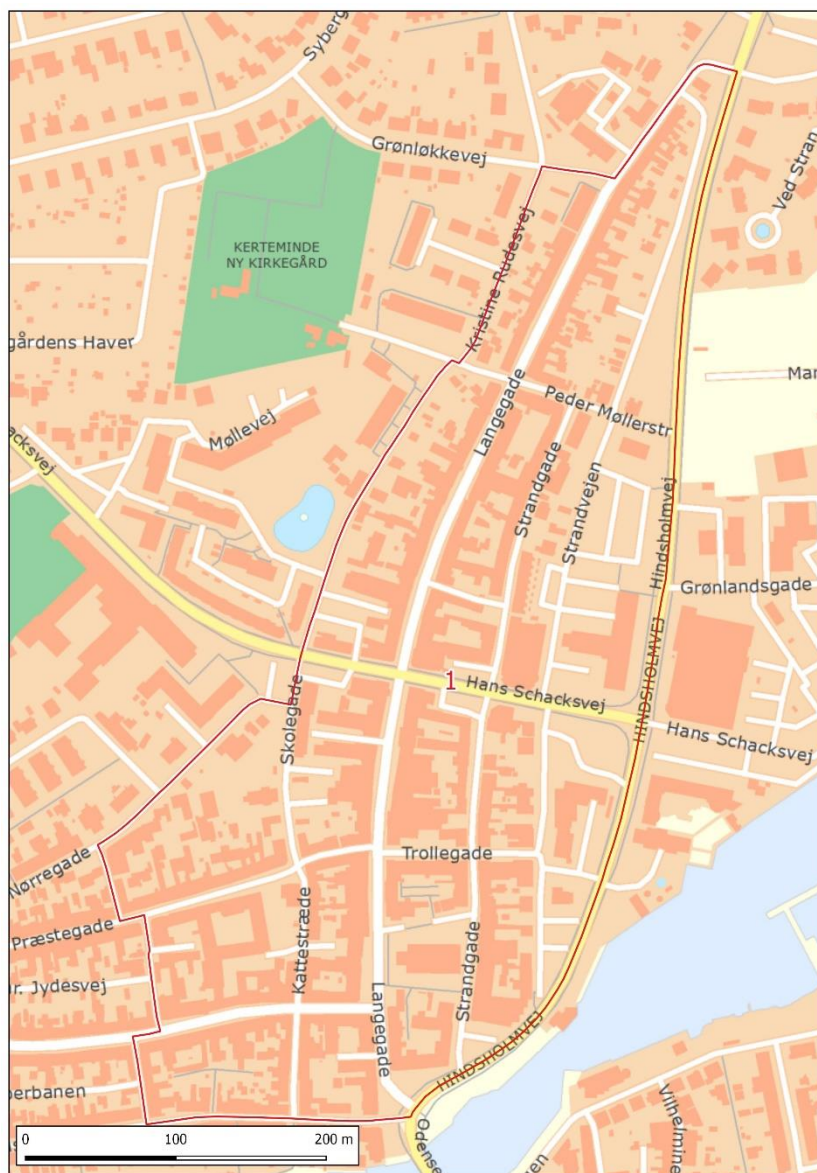
Området omfatter byens centrum, dvs. bebyggelsen inden for de grænser, der omsluttede den middelalderlige købstad, inden den i midten af 1800-tallet mistede sit handelsmæssige monopol og samtidigt bredte sig uden for de gamle byporte. Området afgrænses af Hindsholmvej, Fiskergade, Præstegårdsstræde, Rebslagerstræde, Nørregade, Gasværksvej og den nordligste stump af Langegade.

Området omfatter følgende gader og adresser: Andresens Købmandsgård, Chr. Jydesvej, Fiskergade nr. 1-7 og 4, Hans Schacksvej nr. 5(-11) og 4-18, Kamperhoug, Kattestræde, Langegade nr. 1-87 og 2-52, Lindholms Passage, Muusgården, Paludan Müllers Plads, Peder Møllerstræde nr. 2-4, Planen, Præstegade nr. 1-5 og 2-10, Præstegårdsstræde, Rebslagerstræde nr. 1, Skolegade nr. 1-19 og 31-39, Strandgade, Strandvejen nr. 1-49 og 2-10, Sønderstræde, Sønder Kirkerist, Trollegade, Vestergade nr. 1-25 og 2-76.

Maritim tilknytning

Middelalderkøbstaden var primært defineret af havnefunktionen, hvilket kommer til udtryk i, at hele den

oprindelige bydannelse i sit anlæg er orienteret mod (renæssance)havnen. Via ind- og udførsel af varer gennem havnen blev by, opland og til dels region forsynet med livsfornödenheder. I en periode frem til midten af 1600-tallet var Kerteminde den foretrukne havn for det odenseanske erhvervsliv, hvilket trak

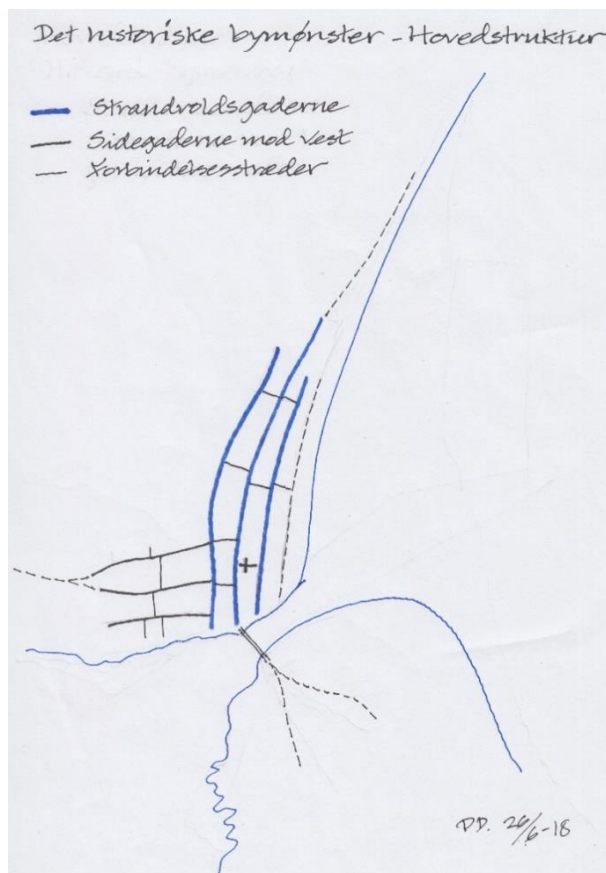

Kort over Område 1.

betydelig økonomisk aktivitet til byen. Havnen var på den måde centrum i byens økonomiske liv og dermed også i hele dens infrastruktur.

Byplan

Kertemindes oprindelige gade-anlæg er ikke så meget resultatet af en overordnet byplan som det er en funktion af nogle naturgivne forudsætninger, idet byen i høj grad har taget form efter de strandrevler, der går nord-syd på det oprindelige næs. Byplanen har en karakteristisk aflang form, der så at sige peger ned mod havnen. Størstedelen af bebyggelsen var koncentreret omkring den nord-sydgående

Kertemindes historiske bymønster: De tre strandvoldsgader og de tre sidegader mod vest. Tegning: Peter Dragsbo.

Områdets vejnet er i hovedtrækkene uændret siden middelalderen. Dog har der siden været to markante gadegennembrud, først Trollegade i 1900 og senere Hans Schacksvej i 1962-68). Ligeledes blev forløbet af Strandvejen ændret i forbindelse med jernbanens nedlæggelse, idet gadens forbindelse til Langebro blev afbrudt (og afløst af Hindsholmvej) og udmundingen i Langegade mod nord ændret.

Den gamle Langebro, ca. 1914, set fra Saltværket, med Magasingården, Toldboden, Latinskolen og Tornøes Hotel i baggrunden – byens ansigt. Foto: Kerteminde Byhistoriske Arkiv

hovedgade, og hertil føjede sig to parallelgader (hvoraf af østligste, Strandvejen, kun var sporadisk bebygget) samt tre gader vinkelret herpå, alle med en relativ kort bebyggelse (Præstegårdsstræde omtales omkr. år 1600 som ”det yderste stræde”).

Udvidelsen af den middelalderlige bykerne, som især er foregået i vækstårene i 15-1600-tallet samt fra omkring 1800 og frem, er derefter sket efter to principper: Mod nord er strandvoldsstrukturen blevet forlænget nord for Peter Møllers Stræde, mens udvidelsen mod vest er sket ved at de oprindelige tværstræder er blevet forlænget med de to indfartsgader Præstegade og Vestergade samt Fiskergade nærmest løbet.

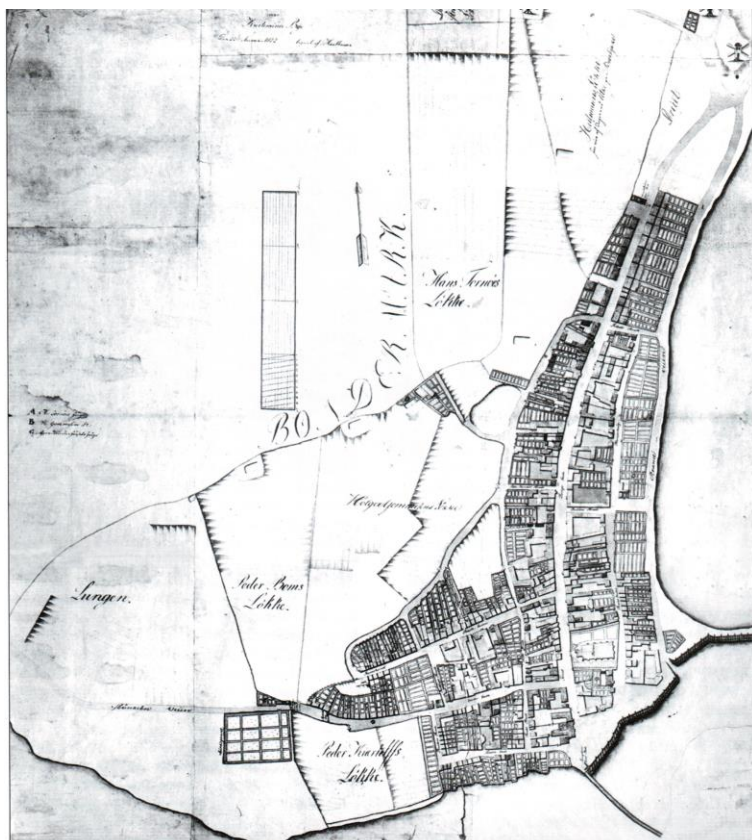

Havnen og havnepladsen ca. 1825. Akvarel af Niels Larsen. Johannes Larsen Museet.

Byen havde sit centrum omkring torv og havneplads, hvilket bosætnings-mønsteret tydeligt afspejlede sig i.

Det øverste sociale lag grupperede sig omkring centret, mens det sociale niveau faldt, jo mere man fjernede sig fra dette centrum. Det betød, at den øverste handelsstand boede nær torv og havneplads, mindre købmænd og håndværkere i næste ring og ufaglærte arbejdere og tjenestefolk i byens yderkant. Kun omkring havnen, hvor der boede en del søfolk og fiskere, blev det mønster i nogen grad brudt. Bebyggeshøjden er faldende fra syd mod nord, idet det infrastrukturelle midtpunkt ved havnen er præget af treetagers bygninger, mens handelsgadernes bygninger overvejende er i to etager og husene i periferien kun i én (halvanden) etage. Kun Trollegårdskomplekset bryder for alvor denne rytme. Området i sin helhed rummer i dag de vigtigste bymæssige funktioner: størstedelen af byens butikker, pengeinstitutter, kirker, museum m.m.

Kort over Kerteminde 1822. Byen er på vej ud over de middelalderlige grænser.

Hustyper

For de ejendomme, der opførtes i den gamle bymidte, var det karakteristisk, at bolig og arbejdsplads befandt sig under samme tag. Der var tale om såkaldt udvidede hushold, hvor de ansatte boede hos deres arbejdsgiver. En del - fortrinsvis dem tættest på byens centrum - har oprindeligt været større huse/gårde (oftest købmændsgårde), som senere er blevet udparcelleret. En reminiscens heraf ses i de magasinbygninger, der ligger ud til hovedgadens bagveje. En ret stor andel af husene er opført i bindingsværk (og fremtræder stadig i bindingsværk (ofte overpudset) eller er omsat i grundmur i 1800-tallet), mens resten er nyopført i den store byggeperiode, der indledtes omkring 1840.

SAVE-registrering

I den forbindelse med udarbejdelse af Kulturarvsmasterplanen er samtlige forhuse i området blevet vurderet efter SAVE-metoden, i alt 282 ejendomme.

Husene fordeler sig inden for disse syv kategorier:

SAVE-registrerede huse i området

Bevaringsværdi 2	6
Bevaringsværdi 3	23
Bevaringsværdi 4	95
Bevaringsværdi 5	91
Bevaringsværdi 6	53
Bevaringsværdi 7	12
Bevaringsværdi 8	2
Total	282

Bevaringsværdiangivelserne med tilhørende begrundelse findes i databasen "Fredede og Bevaringsværdige Bygninger".

MARKANTE BYGNINGER

Kirken (Langegade 4)
 Toldboden (Strandgade 3)
 Magasingården (Paludan Müllers Plads 1)
 Proviantgården (Langegade 5) og øvrige bygninger i Andresens Gård
 Tornøes Hotel (Strandgade 2)
 Byhistorisk Museum (Langegade 8)
 Muusgården (Præstegade 5-7/Vestergade 12)
 Gl. præstegård (Vestergade 25)
 Trollegården (Trollegade 2)

Samtlige ejendomme er indgående beskrevet i ”Historiske Huse i Kerteminde”, udgivet af Kerteminde Museum i 1989.

Særlige kulturmiljøer

Havnepladsen. Ligesom det egentlige torv udgjorde en handelsplads for handelen til lands, udgjorde havnepladsen oprindeligt en slags torv for søhandelen. Pladsen er omkranset af pakhuse og tidligere købmandsgårde, hvoraf nogle er udstykket eller har fået anden funktion (eksempelvis Toldboden og Tornøes Hotel).

Byens ansigt fotograferet fra Langebro – med havnepladsen foran Tornøes Hotel. Foto: Ole Friis/Østfyns Museer

”Byens ansigt”. Bygningerne omkring den gamle havneplads udgør ”byens ansigt”. Centralt heri ligger karreen, som omslutes af Langedgade, Sdr. Kirkerist, Strandgade og Paludan-Müllers Plads, og som består af den store, gule magasingård, flankeret af Langedgade 2 og Toldboden. På begge sider af denne karré ligger bygninger i tilsvarende volumen, i vest Langedgade 1-7 og i øst Tornøes Hotel (Strandgade 2). Disse ejendomme har historisk set haft den mest centrale beliggenhed i byen, lige ud til renæssancehavnen og tæt ved torv, sognekirke og rådhus. På grund af den attraktive placering hører grundene her til det område i byen, der tidligst har været bebygget. Nogle af de bygninger, der i dag befinder sig på grundene, er blandt de ældste i Kerteminde og daterer sig tilbage til renæssancen (”Toldboden”, Strandgade 3, og Proviantgården i Andresens Gård). Magasingården ud mod Paludan Müllers Plads er fra købmandsgårdenes glansperiode i

”Svenskemagasinet”, der udgør en del af kulturmiljøet omkring Andresens Købmandsgård.

”kornhandelstiden”, mens bygningskomplekset mod Langedgade (Langedgade 2 og 2A) i 1600- og 1700-tallet var hjemsted for en af byens største købmandsgårde. Også Langedgade 3, som er opført omkring forrige århundredskiftet, falder med sin nybarokke facade ind i disse omgivelser.

Muusgården, der er en af byens fredede købmandsgårde og udgør et vægtigt kulturmiljø i Middelalderkvarteret.

Købmandsgårde. Andresens Gård (Langebade 5-7, Sønderstræde 5) udgør et helt unikt anlæg med bygningselementer fra fem forskellige århundreder (1500- til 1900-tallet). Muusgården (Præstegade 5, Vestergade 12) er en fornem repræsentant for de store provinskøbmandsgårde fra 1800-tallets første halvdel, hvor hovedparten af det store bygningskompleks er opført i 1820'erne. Langebade 50 repræsenterer en type købmandsgård fra århundredets sidste del (1883).

Langebade 12/Strandgade 9. Den overpudsede, toetagers forbygning i bindingsværk mod hovedgaden og side- og bagbygningerne mod Strandgade er et velbevaret eksempel på de karréer, der oprindeligt udgjorde middelalderbyens centrale del.

Øverst ses forhuset til Langebade 12 med gavltreklamer, t.v. ses bagsiden samt sidehuset og nederst ses baghuset, der i dag huser museumsbutikken Høkeren.

Centrale bevaringsværdier

Det er vigtig at bevare fortællingen om den historiske købstad med centrum omkring havneplads og torv. I den sammenhæng er det vigtigste greb at opretholde områdets pondus med en dominerende bygningshøjde i forhold til omgivelserne. Desuden er det vigtigt at fastholde bymidtens velbevarede bebyggelsesmønster med lange, smalle karréer omkring hovedgaden.

På ejendomsniveau er det væsentligt at vedligeholde købstadshusene på en måde, der understreger de bevaringsværdige træk. Ikke alle huse er individuelt betragtet af høj bevaringsværdi, men i mange tilfælde er de med til at understøtte bevaringsværdige helheder. Mere detaljerede retningslinjer for at opnå dette formål findes i vejledningen ”Gamle huse – nye tider. Råd og vink om restaurering af gamle Kertemindehuse”, 2001.

Størstedelen af bygningerne i området er omfattet af Bevaringsdeklarationen fra 1976 og den bevarende lokalplan 80 fra 2003. Hermed søgte man fra kommunens side at sikre bymidtens handelsmiljø samtidig med at man ved fremtidige ændringer tilstræbte at fastholde købstadspræget og fremhæve de bevaringsværdige bygninger og byrum.

Område 2 – Lillestrandskvarteret

Afgrænsning

Lillestranden med fiskergaderne
Fiskergade og Tværgade.

Området omfatter alle huse med adresse i
Fiskergade (undtagen nr. 1-7 og 4),
Lillestranden og Tværgade (undt. nr. 2)
samt Præstegårdsstræde 4.

Maritim tilknytning

Lillestranden udgør den oprindelige
naturhavn, med meget beskedne

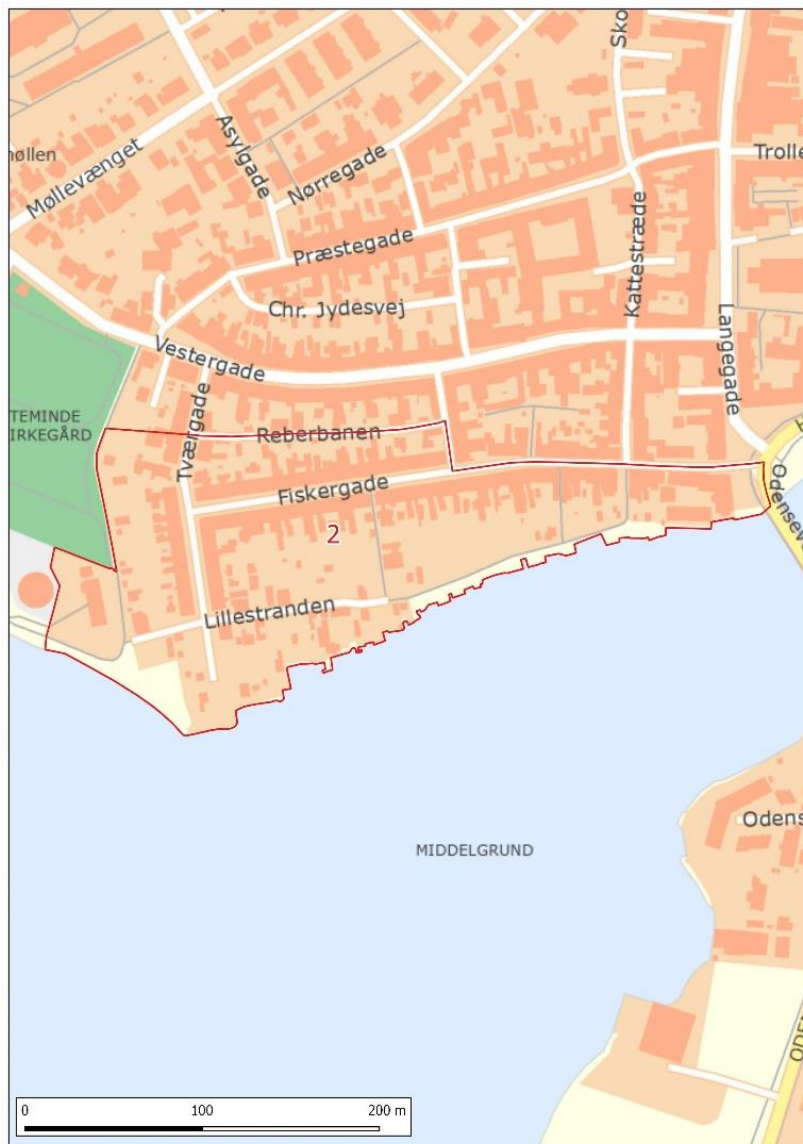

Fiskergades karakteristiske, sammenbyggede
husrækker.

havneanlæg. Denne del af havnen var
hjemsted for den sejldrevne fiskerflåde, og
den bagvedliggende gade var boligområde
for fiskerbefolkningen. I dag er området et attraktivt boligområde, dels i kraft af sit maritime miljø og dels i kraft af beliggenheden ud til Kerteminde Fjord.

Byplan

Indtil midten af 1800-tallet var der kun en forholdsvis beskedne bebyggelse langs fjordindløbet (det daværende Søndergade). Det var stort set kun gadens nordside, der var bebygget, fortrinsvis med små leieboder, beboet af byens fattigfolk. Ganske betegnende blev gaden kaldt ”Helvedesgade” (og Sønderstræde for ”Helvedesstræde”), måske inspireret af den nærliggende præstegårdshave, der blev kaldt ”Paradis”.

Kort over Område 2.

Den byvækst, der bl.a. i kraft af et opsving i fiskerierhvervet herefter satte ind, resulterede i en forlængelse af gaden (under navnet Nygade), og frem til 1880 blev Søndergade/Fiskergade og Tværgade bebygget og fik sit nuværende omfang. Den østligste del af Fiskergade hører til den middelalderlige købstad, men den vestlige og Tværgade (med de lige gadeforløb) er resultatet af en kommunal planlægning. Stadig afspejler Fiskergade med sin forskellige gadebredde i øst og vest tydeligt dette historiske forløb.

En vigtig del af miljøet er det system af småveje, som forbinder Fiskergade og Lillestranden (Pe' Stoffers Gang, Spruttens Gang og Højens Gang), og som er opstået som en følge af fiskernes behov for let og hurtig adgang til vandet.

Hustyper

Indtil omkring år 1900 rummede fiskergaderne ved Lillestranden omtrent hele byens fiskerbefolkning. De mange ejendomme, der blev bygget i Fiskergade og Tværgade mellem 1840 og 1890 til denne erhvervsgruppe, er sammenbyggede byhuse, oftest beskedne forhuse af få fags bredde, hvilket har givet nogle meget smalle grunde. Det kompenserede man for med nogle ekstraordinært lange grundstrimler, der blev udnyttet til baghuse og de karakteristiske, aflange havestykker.

Bebyggelsen består langt overvejende af traditionelle, sammenbyggede købstadshuse i 1½-2 etagers højde.

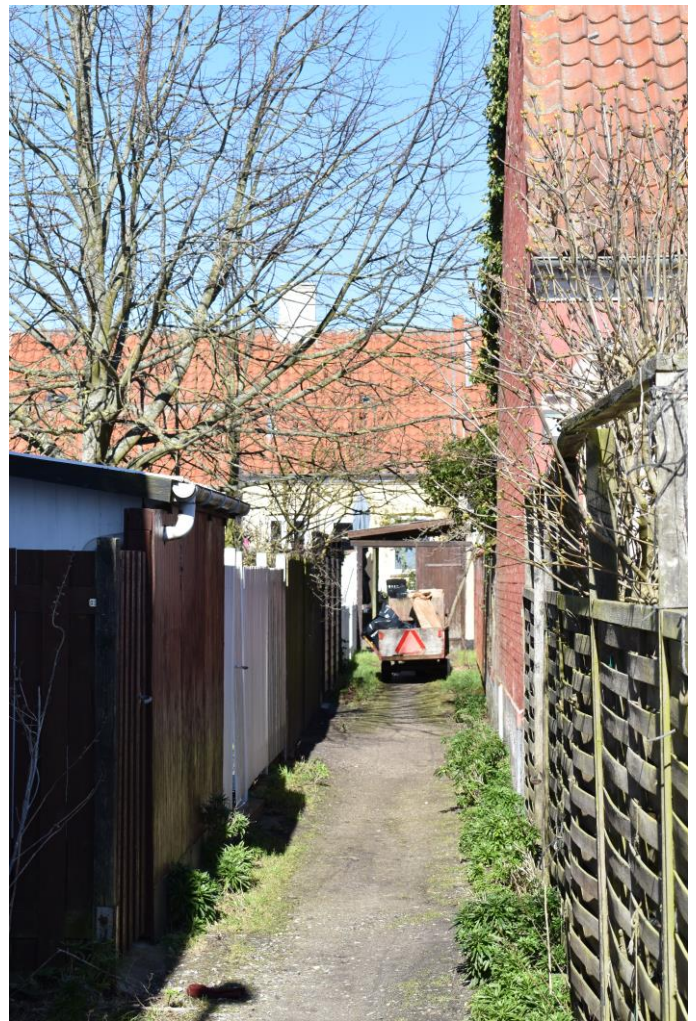
SAVE-registrering

I forbindelse med udarbejdelse af Kulturarvsmasterplanen er samtlige forhuse i området blevet vurderet efter SAVE-metoden, i alt 112 ejendomme.

Husene fordeler sig inden for disse fem kategorier:

SAVE-registrerede huse i området

Bevaringsværdi 3	5
Bevaringsværdi 4	49
Bevaringsværdi 5	43
Bevaringsværdi 6	14
Bevaringsværdi 7	1
Total	112

En af de tre småveje mellem Fiskergade og Lillestranden.

MARKANTE BYGNINGER

Sømandsstiftelsen (Fiskergade 83)
Frelsens Hærs forsamlingsbygning (Fiskergade 13)
Gl. sygehus (Tværgade 2)

Bevaringsværdiangivelserne med tilhørende begrundelse findes i databasen ”Fredede og Bevaringsværdige Bygninger”. Samtlige ejendomme er indgående beskrevet i ”Historiske Huse i Kerteminde”, udgivet af Kerteminde Museum i 1989.

Særlige kulturmiljøer

I Lillestrandskvarteret skal især fremhæves disse tre kulturmiljøer:

- Helheden af relativt små forhuse og bagbygninger beliggende på smalle, men aflange grundstykker.
- Systemet af slipper og småveje, der forbinder Fiskergade med den parallelle bagvej langs Lillestranden.
- Relikter fra fjord- og bæltfiskeriet (redskabshuse, stejlepladser mm.).

De smalle havestrimler er et karakteristisk træk i Lillestrandskvarteret.

Centrale bevaringsværdier

Det er det velbevarede kulturmiljø, der gør Lillestrandsområdet til et af købstadens mest attraktive boligområder. Værdierne, der i høj grad udgøres af relikter fra områdets tid som byens fiskerkvarter, består primært i fiskerskure tæt på vandet, stejlepladser, bådkåse i vandkanten, systemet af ubefæstede bagveje og naturligvis selve bebyggelsen, der udgøres af lave beboelseshuse med præg af ensartethed trods variationer i størrelse, farve m.m. Det er ikke mindst tilstedeværelsen af rækken af fiskerskure på Lillestrandens vestlige del, der giver området maritimt præg.

Selv om der ikke længere er aktive erhvervsfiskere i området, har det alligevel bevaret sin maritime karakter med bl.a. redskabsskure og bådepladser langs fjordindløbet.

Lillestrandsområdets bevaringsværdier har gennem en længere årrække været under pres, ikke mindst som følge af, at den tidligere fiskerbefolkning er blevet afløst af en mere differentieret beboersammensætning med andre ønsker om udnyttelse af områdets herlighedsværdier. Især har opsætningen af mange nye kviste og fjernelsen af oprindelige skorstene medvirket til at udviske det harmoniske udtryk, der har været et særkende for områdets gader. Mod Lillestranden er det især ændringer af baghusenes form

og dimensioner, der udgør en trussel mod miljøet. Det er afgørende for bibeholdelsen af det autentiske præg, at skurene bevarer de oprindelige proportioner, træbeklædningen, tagpaptaget og taghældningen. Ejendommene er omfattet af Bevaringsdeklarationen fra 1976 og den bevarende lokalplan 79 fra 2003. Lillestranden er endvidere i Fyns Amts rapport om kystkulturverdier (2002) udpeget som et område med særlige kystkulturhistoriske værdier.

Område 3 – Feden

Afgrænsning

Området afgrænses i nord af fjordindløbet og i syd af Lundsgårdskoven.

Det fordeler sig på følgende gader og adresser:

Ahlefeldtsvej, Dosseringen, Enggade, Fribertsvej, Fåredammen, Havnegade, Hinkesvej, I.A.

Larsensvej, Klintevej nr. 3-45, Kystvej, Kystvænget, Odensevej nr. 1-15 og 2-48, Paludan Müllersvej, Parkvænget, Skovvej, Skovvænget, Skyttegade, Søndre Havnekaj, Tyveleddet, Vilhelminevej, Østergade.

Maritim tilknytning

Det lave marine forland Feden syd for havneløbet blev første gang reguleret i begyndelsen af 1800-

Kort over Område 3

På Johannes Larsens kort over Kerteminde i 1870'erne fremgår det, at de første industrivirksomheder og en enkelt boligrække er skudt op.

Klintevej udgjorde en uasfalteret landevej ca. 1920.

tallet, da vejene til Nyborg og Odense blev anlagt på dæmninger, som samtidig indvandt græsningsland fra fjorden.

Indtil der fra midten af 1800-tallet skete en gradvis bebyggelse af området, henlå området syd for fjordindløbet blot som en strandeng, der af byens dominerende erhverv blev betragtet som et område, hvor fiskerne havde en særlig råderet, og en stor del af arealet blev benyttet til garntørring. Området syd for havneindløbet udviklede sig til byens første erhvervsområde, hvor en række virksomheder (heraf en del med maritim tilknytning som skibsværft, saltværk og til dels kalkværker) blev lokaliseret i sidste halvdel af 1800-tallet. I midten af 1800-tallet blev byens første lystskov med skovpavillon anlagt midt på Feden, hvilket gav anledning til anlægget af og den første bebyggelse på Skovvej. Fra 1900 begyndte Feden at blive bebygget – først på privat initiativ langs Dosseringen (anlagt 1901), senere resten af området, som blev kontinuerligt udstykket af kommunen fra omkring Første Verdenskrig til omkring 1950.

Et havneanlæg blev udbygget op gennem 1900-tallet, beregnet på den motordrevne fiskerflåde, først de såkaldte bæltbåde, senere de større fiskekuttere.

Langs Søndre Havnekaj blev en række fiskerirelaterede virksomheder etableret.

Længst inde lå fire træbyggede fiskepakhuse (hvoraf et i 1984 blev erstattet af fiskerestaurant Rudolf Mathis), dernæst i 1935 fiskeauktionen, i 1938 Adolf Niensens bådebyggeri, i 1947 Kerteminde Fiskeindustri A/S og i 1960 Adler Hammershøj Hansens bådebyggeri.

Det bagvedliggende kvarter blev boligområde for såvel fiskere som andre ansatte ved de fiskerirelaterede erhverv.

Matrikelkort over "Kierteminde Fied" 1809. Strandengen er endnu ubebygget, men landevejene til Odense og Nyborg passerer henover. En ny Odensevej blev omkring 1840 ført som dæmning hen over vigen.

Byplan

Odensevej og Klintevej er en del af det landevejssystem, der omgav byen, mens Skovvej er anlagt midt i 1800-tallet i forbindelse med skovpavillonen på byens fed. Det øvrige gadesystem, der er præget af lige gader vinkelret på hinanden, er anlagt efter den generelle bebyggelse af Feden, der indledtes år 1900.

Umiddelbart før det første boligbyggeri fandt sted i 1850'erne, blev Feden tillige stedet, hvor byens første, beskedne industrivirksomheder slog sig ned (jernstøberi, saltværk, skibsværft og to kalkbrænderier). Selv om der allerede før 1900 lå enkelte maritime virksomheder såsom et skibsværft her ved Sundhavns

Klintevej domineres af en række store villaer.

sydside, var det først samtidig med jernbanens (og jernbanebroens) komme, at indløbets sydside blev befæstet – en befæstning, der blev fastholdt i navnet Dosseringen. Områdets egentlige vækstfremmer var den fiskerihavn, hvis første etape blev anlagt ved Dosseringen i 1913.

Bebyggelsen af Feden blev ret blandet. Området langs Klintevej blev byens nye borgerlige villa-kvarter, svarende til, at de første villakvarterer i mange andre byer ofte placerede sig, hvor der i forvejen var park, lystskov og udflugtssteder. Men samtidig blev Feden det nye kvarter, hvor fiskerne, der omkring Første Verdenskrig nød godt af motoriseringen, de gode afsætningsmuligheder og de nye fiskeindustrier, flyttede ind fra deres gamle kvarter ved Fiskergade. Den nye velstand gav sig udtryk i en lang række borgerlige

Den sammenbyggede husrække på Havnegade.

(Skovvænget), og ved årtusindskiftet gav den store jernstøberigrund plads til et større byggeri i form af såkaldte punkthuse i tre etager.

Hustyper

Perioden, der dækker første halvdel af 1900-tallet, er kendetegnet ved en adskillelse mellem bolig og arbejde, og kvarteret er som "forstadskvarter" først og fremmest skabt med det formål at rumme boliger, suppleret med enkelte forretninger og småvirksomheder.

Nybyggeriet var klart domineret af en enkelt erhvervsgruppe, fiskerne. Det interessante er, at fiskerne tog to traditioner med sig fra det gamle fiskerkvarter: Dels forkærligheden for at bo i individuelt udformede huse

Slipper og bagveje på Feden.

på rad og række. Og dels ønsket om at have adgang til *bagveje*. På begge sider af Havnegade blev der derfor udlagt bagveje i en kørevejs bredde, og da udstykningen af Skyttegade og Fåredammen fulgte i mellemkrigstiden, blev der også her anlagt bagveje. Der er her tale om et ret unikt træk ved Kerteminde – for den slags bagveje blev nok anlagt i samtidens kollektivt byggede havebyer og rækkehuskvarterer, men

stort set aldrig i almindelige udstykninger. En enkelt gade, Havnegade, adskiller sig markant fra den øvrige bebyggelse på Feden ved at bestå af sammenbyggede byhuse.

Alléen på Skovvej med Langedgade 1 i baggrunden.

Ligesom Fiskergade i det foregående århundrede var vokset bagud fra Lillestranden, voksede et nyt fiskerkvarter med Havnegade som centrum bagud fra den nye havn. De øvrige gader er domineret af villaer, hvoraf de tidligste er præget af den historicistiske stil, der gav mulighed for et individuelt præg med inddragelse af mange forskellige bygningselementer. De fleste af områdets huse

er opført i den periode, hvor Landsforeningen Bedre Byggeskik var toneangivende inden for dansk nybyggeri, og i kvarteret findes en række eksempler på de velproportionerede, solide Bedre Byggeskik-huse. Senere gav kvarteret også plads til håndværkere og velstillede arbejdere, og til den periode hører de solide "murmestervillaer". Funkisstilen blev ikke særlig udbredt i Kerteminde-området, men der findes i kvarteret enkelte villaer af bungalow-typen. Endelig er der i kvarteret en del af de såkaldte statslånhuse fra 1940erne og 1950erne.

SAVE-registrering

I forbindelse med udarbejdelse af Kulturarvsmasterplanen er samtlige forhuse i området blevet vurderet efter SAVE-metoden, i alt 339 ejendomme.

Husene fordeler sig inden for disse seks kategorier:

SAVE-registrerede huse i området

Bevaringsværdi 3	7
Bevaringsværdi 4	116
Bevaringsværdi 5	105
Bevaringsværdi 6	88
Bevaringsværdi 7	21
Bevaringsværdi 8	2
Total	339

Bevaringsværdiangivelserne med tilhørende begrundelse findes i databasen "Fredede og Bevaringsværdige Bygninger". Samtlige ejendomme er indgående beskrevet i "Feden, Baronløkken og Drejet. Historiske huse i Kerteminde II", udgivet af Østfyns Museer 2018.

MARKANTE BYGNINGER

Havnehuset (Dosseringen 20B)
Fiskeauktionen (Dosseringen)
Røgeriet (Dosseringen 6B)
Rudolf Mathis (Dosseringen 13)
Louisenlund (Klintevej 8)
Villa, Klintevej 23
Skovpavillonen (Skovvej 45)
Villa, Odensevej 1
Vandtårnet (Odensevej 13)
Skovfogedhuset (Skovvej 58)

Kulturmiljø ved landarbejderboligerne ved Tyveleddet.

Særlige kulturmiljøer

- Havnegade i sin helhed, opført inden for en relativ kort årrække som en ny fiskergade med sammenhængende bebyggelse.
- De selvgroede bagveje på Feden, der mimer systemet af slipper og bagveje i Lillestrandskvarteret.
- Villabebyggelsen langs Klintevejen.
- Skovpavillonen som forlystelsesanlæg fra midten af 1800-tallet.
- Landarbejderboliger i Tyveleddet opført af Lundsgaard Gods.

Centrale bevaringsværdier

På det bygningsmæssige plan er det væsentligt at bevare Havnegades karakter af fiskergade med de

Skovpavillonen.

sammenbyggede og relativt ensartede forhuse. Også den øvrige bebyggelse, fortrinsvis bestående af villaer, udgør et helstøbt kvarter med mange sevaringsværdige huse fra perioden, hvor Bedre Byggeskik-stilen

var dominerende. Ligesom i Lillestrandskvarteret hører systemet af ubefæstede bagveje til et karakteristisk, bevaringsværdigt træk ved området.

Den her foretagne SAVE-registrering bør følges op af en lokalan med spilleregler for bebyggelsen på Feden. Og som med bagvejene i "Vestbyen" gælder et, at de bør opretholdes som beskedne grusveje og stier og hverken sælges til områdets husejere eller gøres til asfalterede veje.

Område 4 – Industrihavneområdet

Afgrænsning

Området øst for Strandvejen, mellem Ndr. Havnekaj og Marinavej.

Området omfatter: Grønlandsgade, Hans Schacksvej nr. 2, Hindsholmvej nr. 5-33, Islandsgade, Marinavej nr. 1-3, Margrethes Plads, Nordre Havnekaj, Ved Stranden.

Maritim tilknytning

Området er oprindeligt havbund, som ved regulering af havneindløbet og ved inddæmning op gennem 1800-tallet blev en del af købstadens areal. Efter inddæmningen havde byen ved år

Traps kort over Kerteminde fra 1899 viser bl.a. det store havneareal, der på dette tidspunkt næsten er opfyldt, og som kom til at rumme bl.a. industrihavnen.

Kort over Område 4

1900 fået et nyt, stort havneområde, som blev et attraktivt lokaliseringssted for byens virksomheder. Den nye trafikhavn fik karakter af samlingspunkt for sø- og landtransport. Områdets maritime karakter er blev understreget ved opsætningen af mindesten og ankre.

Byplan

Det er de trafikale behov, der har været bestemmende for kvarterets design. Ved jernbanens etablering i 1900 blev banegården placeret på det nyindvundne område, og yderligere et spor blev lagt fra banegården og ud langs Nordre Havnekaj, hvor pakhusene skød op som perler på en snor (senere afløst af siloer). Efter lukningen af jernbanen 1966 blev der store arealer ledige øst for bykernen – arealer, der er blevet brugt dels til anlæg af den nye Hindsholmvej, dels til anlæg af P-pladser og rutebilstation, byggeri af et nyt rådhus (1973) og nye supermarkeder (Brugsen 1973) – alt sammen efter en ret tilfældig plan og uden krav til placering og udformning af ny bebyggelse. Videreførelsen af Hindsholmvej i sydlig retning efter jernbanens nedlæggelse afskar til en vis grad forbindelsen mellem by og havn. Dog førtes Hans Schacksvej igennem til

havneområdet, hvor samtidig nye veje anlagdes i form af Grønlandsgade, Islandsgade og Ndr. Havnekaj (navngivet 1970).

Omkring år 1900 fik strand og vand stigende attraktionsværdi. For enden af Sydstranden blev Strandpavillon Pax opført i 1911, og stedet blev ad flere omgange udbygget til en egentlig strandrestaurant. I begyndelsen af 1990'erne blev den erstattet af Hotel Pax, hvis hotellejligheder efterfølgende er blev afhændet som individuelle lejligheder.

at anvende området til vinteropbevaringsplads for lystbåde, parkering, rekreativt område og marinaformål som klubhuse, restauranter og skure til grej (Lokalplan 29, 1989 og Lokalplan 42, 1991).

Området rummer i dag vigtige bymæssige funktioner som rådhus, rutebilstation, parkeringspladser og kommunens

Sømandshjemmet, der er en af de markante bygninger i Industrihavneområdet, er opført i 1927.

Bebyggelse

Størstedelen af områdets oprindelige bebyggelse i form af stationsbygning og pakhuse er forsvundet, og det samme gælder størstedelen af de siloer, der afløste pakhuse, samt savværker og andre industrivirksomheder. Størstedelen af de tilbageværende bygninger har havnerelation, idet de fortrinsvis udgøres af værkstedsbygninger og butikker af maritim karakter.

MARKANTE BYGNINGER

Sømandshjemmet (Strandvejen 2)
Fjord- og Bæltcentret (Margrethes Plads 1)
SuperBrugsen (Hans Schacksvej 2)

Fra midten af 1900-tallet var trafikhavns betydning for byens erhvervsliv aftagende. De mange, oftest store virksomheder flyttede gradvist bort fra havneområdet. Den store savværksgrund blev afhændet til privat side i 1988. Efter et magelæg overtog en privat investor den nordlige del, hvor der blev opført 18 fritliggende, eksklusive typehuse, Ved Stranden (Lokalplan 60, 1997), mens kommunen overtog resten for

Fjord- og Bæltcentret, der blev opført i 1997.

største dagligvarebutik. Området har stadig infrastrukturel betydning, idet jernbanestationen er afløst af rutebilstationen.

Centrale bevaringsværdier

Af de pakhuse og siloer, som dannede kernen i industrihavnen, er intet længere tilbage. Med funktionstømningen af områdets tidligere bebyggelse er der åbnet mulighed for en bebyggelse med andre maritime kvaliteter. [se ”Kertemindes maritime DNA”, rapport udarbejdet af Østfyns Museer august 2018].

Havnen 1917. Langs Nordre Havnekaj var der i løbet af få år opført en række maqasinbygninger.

Område 5 – den rekreative havn

Afgrænsning

Området nord og syd for havneindløbet.

Marinaen adresserne Marinavejen 2-12 (Restaurant Sejlkлубben, Havnekontor) og jollehavn med adresserne Jollehavnen 1-16.

Kort over Område 5

MARKANTE BYGNINGER

Sejlkлубben (Marinavejen 2)
Butler's Choice (Nordre Havnekaj 35)
Søbadet (Søndre Mole)
"Fiskerhusene", jollehavnen

Maritim tilknytning

De maritime funktioner er ikke som i de gamle havneområder knyttet til fiskeri, søfart eller transport, men i højere grad serviceerhverv rettet mod den rekreative udnyttelse af havneområdet.

Byplan

Marinaen er et kommunalt anlægsprojekt. Den kraftige vækst i antallet af fritidssejlerne i forbindelse med velstandsstigningen i 1960'erne skabte øget behov for anlægsbroer til den voksende flåde af lystfartøjer. Den nye marina mellem Nordre Havnekaj og Kolds Savværk blev indviet i 1973 og udvidet første gang i 1977. 24.000 m³ sand blev flyttet fra marinabassinets til den inderste, lavvandede del af bugten ud for det daværende savværk. Området danner en bred strandbred, der benyttes til bl.a. vinteropbevaring af både.

Yderst ved søndre havnemole åbnede i 2011 Kerteminde Jollehavn med 54 jollepladser og 14 tilhørende ”fiskerhuse”. Siden er i tilknytning hertil et nyt søbad med turist- og badebro samt 15 nye jollepladser blevet anlagt.

På nordsiden af den nordlige havnemole blev der i 1972 forberedt anlæggelse af en ny marine, som efterfølgende blev udbygget.

Bebyggelse

Klubhuse, havnekontor, toilet- og badebygninger, cafeteria og restaurant.

Redskabshuse, søbad.

Centrale bevaringsværdier

Bebyggelsen består fortrinsvis af nyere, træbyggede huse, oftest med tagpaptag. Bevaringsværdien ligger her ikke i individuelle, arkitektoniske kvaliteter, snarere en let aflæselig skurbys bidrag til det maritime miljø.

Område 6a – Rekreativt område nord for byen

Afgrænsning

Marinavej i syd og i nord Hindsholmvej (nord for Lisbeth og Johannes Minde).

Området består af fem delområder: Sommerbyen, Weekendbyen, campingpladsområdet og sommerhusområderne Lisbeth og Johannes Minde samt Kikkenborg. Weekendbyen og campingpladsen adskilles af den lille, såkaldte Apotekerskov – en fredskov, der blev anlagt i 1930 på en tidligere grusgrav. Området omfatter vejene på Anemonevej, Bellisvej, Bynkevej, Cikorievej, Gyvelvej, Irisvej, Kløvervej, Konvalvej, Liljesti, Marinavej 16, Nellikevej, Nordre Ringvej 2, Røllikevej, Snerlevej, Solsikkevej, Syrenvej, Valmuesti, Viovej, Ærenprisvej.

Maritim tilknytning

Først efter forrige århundredskiftes grønne bølge blev bosætning og rekreativt ophold nær ved hav og strand for alvor attraktivt. I de følgende årtier blev Nordstranden inddraget som rekreativt område med strandbad (anlagt 1935) mm. Bade- og sommer-husbebyggelsen i dette område er fortrinsvis opført i årtierne efter 2. verdenskrig. (Om inddæmningen af Taarup Strand se s. x).

Kort over Område 6a

MARKANTE BYGNINGER

Strandbadet (Hindsholmvej 85)
Statshusmandsbrug (Kikkenborg
102, Hindsholmvej nr. ?)
Pumpehuset ved Bådsbæk

Sommerhuse i Kikkenborg ca. 1947. I baggrunden møllen, som leverede kraft til afvanding af Taarup Strand.

Byplan

Eneste større vej i området er Hindsholmvej, der er byens nordlige landevej.

Hustyper

Efter anlæggelsen af Strandbadet i 1930'erne blev de spredte, træbyggede badehuse på Nordstranden samlet i en badeby. Senere, i slutningen af 1960'erne, blev de 60 badehuse ved Nordstranden flyttet til den nye Weekendby og kom dermed til at ligge ved siden af hytterne i den såkaldte Sommerby, hvor opførelsen af træhuse var begyndt i slutningen af 1940'erne.

Bebyggelsen i Sommerbyen er meget forskelligartet med overvejende træhuse, medens en mindre del består af muret byggeri og af gasbeton. Området, der er fuldt udbygget, består af i alt 380 sommerhuse, hvoraf 6 er beliggende på selvstændigt matrikulerede grunde ved Hindsholmvej og 374 er beliggende på en fælles andelsgrund.

Lisbeth og Johannes Minde består af 43 små og tæt beliggende træhuse langs Hindsholmvej, fordelt på begge sider af et statshusmandsbrug. Gennem de seneste årtier er der sket en udvikling fra små, forholdsvis primitive sommerhytter til egentlige sommerhuse, og de mange ombygninger inden for de seneste årtier har reduceret bevaringsværdierne betydeligt.

Kikkenborg består af 58 sommerhuse, som er opført på en grund, der oprindeligt tilhørte Hverringe Gods, men i 1980 blev overtaget af en andelsforening. En lokalplan fra 1990 tillod sommerhuse på maksimalt 75 m² og åbnede for nybyggede sommerhuse på 48 m² (senere forhøjet til 54 m²).

Pumpehuset ved Bådsbæk.

På luftfotoet fra ca. 1955 ses i forgrunden Kikkenborg, t.h. Lisbeth og Johannes Minde, derefter campingpladsen og bagest skimtes Sommerbyen.

Centrale bevaringsværdier

Til de første villaer på Hindsholmvej hører på østsiden af vejen en række strandhaver, som giver området et egenartet præg og derfor bør bibeholdes i sin nuværende, ubebyggede form.

Med enkelte undtagelser er sommerhusene i Kikkenborg og Lisbeth og Johannes Minde stærkt ombyggede og uden væsentlige bevaringsværdier.

Sommer- og Weekendbyen på luftfoto fra 1968.

Område 6 b – Badehusene langs Sydstranden

Afgrænsning

Strandpromenaden.

Området omfatter 88 badehuse med adresse Sydstranden 1-89.

Maritim tilknytning

Sydstranden er traditionelt blevet betragtet som kertemindernes egen badestrand, mens Nordstranden mere havde karakter af turistbadestrand. Enkelte badehuse med tilhørende badebro blev allerede opført i 1800-tallet. Rækken af badehuse langs Sydstranden kan dateres tilbage til årtierne først i 1900-tallet. Efter en storm i 1945 blev husene flyttet om vest for promenadestien.

Kort over Område 6b

Badehuse langs Sydstranden før flytningen i 1945.

Byplan

Strandpromenaden langs Sydstranden er anlagt i 1914, i 1940 blev den asfalteret.

Badehusene langs Sydstranden i dag.

MARKANTE BYGNINGER

Badehusene langs Sydstranden

Hustyper

I de første årtier af 1900-tallet opførtes en stribe badehuse i strandkanten langs Sydstranden. Efter en oversvømmelse i 1945 blev badehusene flyttet om på

vestsiden af promenadestien. Et regulativ fra 1942 angav retningslinjer for størrelse mm., men alligevel blev en del af husene og terrasserne omkring dem gradvis udvidet. For at opretholde et oprindeligt præg er der gennem en lokalplan fra 2002 pålagt husene en maksimumstørrelse på 12 m² og terrasser på 8 m².

Centrale bevaringsværdier

Badehusene på Sydstranden har (stort set) bevaret deres oprindelige, beskedne dimensioner, hvilket er forudsætningen for at bibeholde udtrykket af netop badehuse, og ikke sommerhuse.

Område 7a – Nordvest for middelalderbyen (Baronløggen mm.)

Afgrænsning

Vestergade, Møllevænget, Hans Schacksvej, Hindsholmvej, Skolegade, Nørregade, Bødkerstræde, Præstegårdsstræde, Reberbanen, Tværgade.

Området omfatter adresserne i Asylgade, Bakkevænget, Bødkerstræde, Enghaverne, Grønløkkevej, Grønningen, Hindsholmvej 5-33 og 2-36, Kirkegårds Allé 1, Kr. Rudesvej, Langegade 89-119 og 54-108, Longsvej, Møllebakken, Møllevej, Møllevænget, Nørregade, Nørrevænget, Peder Møllerstræde 1-5, Præstegade 7-33 og 12-78, Rebslagerstræde 2, Skolegade 2-32, Strandvejen 51-99 og 12, Tværgade 2, Vestergade 27-85 og 78-96.

Maritim tilknytning

Området fungerede som købstadens vækstområde i perioden fra omkring 1890 til 1960, men kun for villaerne langs Hindsholmvej har nærheden til vand spillet samme rolle som for middelalderbyen og Lillestrands-kvarteret. I områdets sydlige udkant

Kort over Område 7a

gælder det dog for enkelt-bebyggelser som epidemi-sygehuset (Longsvej 11), amtssygehuset (Vestergade 98) og en håndfuld villaer langs Vestergade, at placeringen ud mod fjorden har været medvirkende til lokalisering

Byplan

Inden for de første par århundreder efter købstadens etablering blev der indledt en byvækst i vestlig retning, og allerede i renæssancen var bebyggelsen i Præstegade, Vestergade og Søndergade (Fiskergade) nået frem til tværgyderne Rebslagerstræde og Præstegårdsstræde. Den yderste, vestlige del af Præstegade udviklede sig til byens fattigkvarter med små, lave, ydmyge boder (under navnet Ramsherred). Gaderne Skolegade og Nørregade var oprindeligt bagveje til den gamle "middelalderbebyggelse", mens de øvrige gader i Baronløkken blev udlagt i takt med bebyggelsen af området.

Området omfatter Baronløkken, der som købstadens første byvækstområde blev bebygget i perioden efter 1890, da kommunen havde erhvervet området.

Op gennem 1800-tallet ejede baronen på Scheelenborg et markareal vest for byen. I 1889 købte Kerteminde Kommune arealet, der beholdt navnet Baronløkken. Dermed var vejen banet for en udvidelse af byen i vestlig retning.

Møllerkæret, PAM og elværket ca. 1935. I baggrunden ses Kerteminde Borger- og Realskole.

En lille håndfuld huse kaldet Skattely (nuværende Møllevej) lå i Drigstrup kommune og skulle derfor ikke betale ligeså meget i skat, som dem der boede i Kerteminde kommune. Husene kom ligesom Møllebakken først under Kerteminde kommune i 1945. Det samme gjorde Møllegårdens jorder nordvest for Baronløkken, som købstadskommunen havde opkøbt i 1930'erne. Udflytningen af Poul Andersens Maskinfabrik (PAM) gav i slutningen af 1980'erne plads til en større sluttet bebyggelse i form af en blanding af en-, halvanden og 2 1/2 etager "byhuse" ved Hans Schacksvej/Skolegade/Møllevej. Ligeledes gav fjernelsen af fabriksbygningerne til Brønnums Maskinfabrik i begyndelsen af 1990'erne plads til 24 ældrevenlige boliger i form af 6 punkthuse

Nørregade 15, den gamle Tekniske Skole

i 2 etager i Enghaverne. En stor del af områdets bebyggelse er beskrevet i ”Historiske huse i Kerteminde” I og II.

Johannes Larsens villa og Svanemøllen, der sammen med de omkringliggende bygninger ved museet danner sit eget miljø.

MARKANTE BYGNINGER

Johannes Larsens villa (Møllebakken 14)
Villaerne langs Hindsholmvej (Hindsholmvej 2-8)
Tidl. højskole (Hyrdevej 9)
Epidemisygehuset/Falckstationen (Longsvej 11-13)
Baronmøllen (Møllevænget 5)
Teknisk Skole (Nørregade 15)
Håndværkerstiftelsen (Nørregade 17)
Kerteminde Skole (Nørregade 21)
Boligforeningsbyggeriet på Grønløkkevej, Grønningen, Kirkegårds Allé 1, Solhøj (Kr. Rudesvej 24-36)

Hustyper

Fra den tidlige vækstperiode stammer Vestergades og Præstegades huse. Gaderne var domineret af håndværkere, og deres boliger er typisk småhuse på 4-8 fag, oftest med værksteder i side- og bagbygninger. Desuden omfatter området en del enfamiliehuse af forskellig type: Bedre Byggeskik-huse, statslånhuse og forskellige typehuse.

Kulturmiljø omkring boligforeningsbyggeriet på Grønløkkevej.

Begyndende med en håndfuld villaer på ”Kildebakken”, Hindsholmsvejs vestside, opstod der de første årtier af 1900-tallet et lille villakvarter nord for byen.

SAVE-registrering

I forbindelse med udarbejdelse af Kulturarvsmasterplanen er forhusene i området blevet vurderet efter SAVE-metoden, i alt 330 ejendomme.

Husene fordeler sig inden for disse seks kategorier:

SAVE-registrerede huse i området

Bevaringsværdi 2	1
Bevaringsværdi 3	11
Bevaringsværdi 4	85
Bevaringsværdi 5	143
Bevaringsværdi 6	76
Bevaringsværdi 7	14
Total	330

Bevaringsværdiangivelserne med tilhørende begrundelse findes i databasen ”Fredede og Bevaringsværdige Bygninger”.

Størstedelen af ejendommene er indgående beskrevet i ”Historiske Huse i Kerteminde”, udgivet af Kerteminde Museum i 1989 og ”Feden, Baronløkken og Drejet. Historiske huse i Kerteminde II”, udgivet af Østfyns Museer 2018.

Centrale bevaringsværdier

De vestlige dele af Præstegade og Vestergade indeholder traditionelt købstadsbyggeri i stil med disse gaders middelalderlige partier og bevaringsværdierne er i vidt omfang de samme som i disse.

I Nørregade er det væsentligt af bevare gaden karakter af at være stedet, hvor byens ”officielle” bygninger blev placeret i årene omkring forrige århundredskifte.

Husene i Møllevænget er for størstedelens vedkommende typiske 1930er enfamilieboliger med et vist enhedspræg: i 1½ etage, retvendte mod gaden og mange med facadebånd.

Villaerne på Hindsholmvej (især de fire først opførte, nr. 2-8) står som udtryk for et stærkt byborgerskab, der i de første år af 1900-tallet ønskede at vise deres økonomiske formåen i individuelt udformede store villaer, placeret med udsigt over bugten. Her bør det oprindelige facadeudtryk så vidt muligt bevares.

Bygningsmiljøet på Møllebakken centreret omkring kunstmaler Johannes Larsens villa udgør et særdeles bevaringsværdigt miljø med kunstnervilla, atelier, udstillingsbygninger, mølle og møllerhuse.

I de øvrige dele af området er der ikke væsentlige bevaringsværdier, der knytter sig til den maritime hovedfortælling.

Kulturmiljø omkring boligforeningsbyggeriet i Grønningen.

Område 7b – Nordvest for middelalderbyen

Afgrænsning

Området omfatter et bælte rundt om Baronløkken, Skattely og Møllebakken og afgrænses af Hans Schacksvej, Nordre Ringvej, Svanevej, Sybergsvej, Møllevej, Møllevangen, Vestergade.

Området omfatter adresserne Askvej, Birkevej, Chr. Hansensvej, Egevej, Egevangen, Elmevej, Fyrrevængen, Hans Schacksvej 20 ff., Kastanjevej, Mølleløkken, Svanevej, Sybergsvej, Sybergsvangen, Vestergade 98-262, Vibevej.

Maritim tilknytning

Området fungerede som købstadens vækstområde i perioden ca. 1960 til 1980, men nærheden til vand har ikke på noget tidspunkt spillet samme rolle som for middelalderbyen, Lillestrandskvarteret og Feden.

Kun for enkeltbebyggelser langs Vestergades nordside har placeringen ud mod fjorden været medvirkende til lokaliseringen.

Byplan

Størstedelen af vejnettet i området er udlagt i takt med nybebyggelsen af markjorderne. To

hovedfærdselsårer dominerer området: Hans Schacksvej, der blev anlagt i 1962-63 med det formål at aflaste Vestergade som indfartsvej, og Borgmester Hansensvej, oprindeligt en grusvej som i slutningen af 1950'erne i forlængelse af Asylgade blev ført gennem Baronløkken til Sybergsvej. Midterstykket af denne blev anlagt i 1947 og senere udvidet i begge ender, først med en sløjfe mod vest i 1960'erne, hvorved den krydsede Borgmester Hansensvej, og derefter omkring 1970 i den modsatte ende ved Nordre Ringvej, der var blevet anlagt kort forinden. I begyndelsen af 1980'erne, da det tidligere gartneriområde ved Askvej blev

Kort over Område 7b

bebygget, blev denne lukket, så den kørende færdsel kom til at foregå fra Borgmester Hansensvej i stedet for til amtslandevejen Hans Schacksvej. Endelig opstod en ny vej, Chr. Hansensvej, da en ny bebyggelse i 2006 afløste den tidligere konserverfabrik. Nordvest for Baronløkken opkøbte købstadskommunen i 1930'erne Møllegårdens jorder, der var beliggende i nabosognet Drigstrup.

Luftfoto af Kolds møbelfabrik med Sybergsvej i baggrunden, 1959.

Efter at området var blevet overført til Kerteminde, indledte man i slutningen af 1940'erne det store Sybergsvej-projekt. Nordligst i området blev først Hinkes Plantage og derefter nogle af kunstmaler Johannes Larsens grunde på Møllebakken udstykket og bebygget, hvorved Svanevej og Vibevej opstod. Ejendomsselskabet Lindø, der stod for opførelsen af værftsboliger i Munkebo, opførte her et lille tilsvarende kvarter med 19 boliger. Anden etape af udstykningen af plantagen på Møllebakken blev først igangsat i 1976.

For enden af Vestergade blev der foretaget en første udstykning fra Andekær-gårds jorder, hvor Mogens Kold i 1958 opførte en møbelfabrik.

Sybergsvej, 1961-62.

Sybergsvej i dag.

I begyndelsen af 1960'erne blev havekolonien Møllevangen udstykket, og her anlagdes nu ejendommene på de ny veje Elmevej, Egevej, Birkevej og Kastanjevej.

I takt med at produktionsvirksomheder flyttede ud fra bymidten blev der også i dette område plads til nye boligbebyggelser. I begyndelsen af 1980'erne forsvandt gartneriet mellem Borgmester Hansensvej og Hans Schacksvej og blev erstattet af pensionistboligerne på Askvej.

Hustyper

Området omfatter fortrinsvis enfamiliehuse af forskellig type, mange opført som statslånhuse eller typehuse i 1960'erne og 70'erne. Desuden en del socialt boligbyggeri, hvoraf størstedelen er opført af Andelsboligforeningen Grønløkken i området Kristine Rudesvej-Grønløkkevej-Grønningen-Kirkegårds Allé.

MARKANTE BYGNINGER

Plejecenter Fjordly (Borgmester Hansensvej 7), det første byggeri på den nyanlagte Borgmester Hansensvej

Området indeholder desuden en række offentlige og private service-funktioner; omkring det tidligere alderdoms- og plejehjem Fjordly på Borgmester Hansensvej etableredes lægehus, børnehave, tandlægeklinik, aktivitetshus for ældre og ældreboliger.

Det gamle hospital i Vestergade, ca. 1949

Vestergade nedrevet og erstattet af en til tæt lav boligbebyggelse (punkt- og kædehuse) kaldet Fiskerbyen. Længere inde ad Vestergade blev den tidligere fiskekonservesfabrik "555" (opført 1930-36 ved den senere

Vestergade 98, "Aktivhuset" i Kerteminde, hvor ældre borgere mødes.

Kastanjevej) nedrevet i 2006 til fordel for 46 boliger disponeret som en åben parkbebyggelse bestående af 8 punkthuse i 2 etager samt en tilbagetrukket penthouseetage.

Centrale bevaringsværdier

Bortset fra husene langs Vestergade er der i de øvrige dele af området ikke væsentlige bevaringsværdier, der knytter sig til den maritime hovedfortælling.

Område 8 – Nord for byen

Afgrænsning

Nordre Ringvej, Taarup Strandvej, Hindsholmvej, Sommerbyen.

Området omfatter følgende veje og adresser: Blochvænget, Byfogedvænget, Bøghsvej, Gedskovvej, Glysingvej, Heibergsvej, Hyrdevej, Mølkensvej, Præstegyden, Svinget, Tyrebakken, Tårup Strandpark.

Maritim tilknytning

Når der bortses fra et mindre antal huse med havudsigt fra bakkerne nord for byen, er den maritime tilknytning af mindre betydning.

En nyere bebyggelse ved Tårup Strandpark har dog udsigt over det nyetablerede naturområde Sybergland.

Byplan

Som reaktion på den kraftige efterspørgsel efter byggegrunde i begyndelsen af 1960'erne, opkøbte kommunen den tidligere kirkejord mellem Tyrebakken og Præstegyden. På området, hvor den store kolonihave på Tyrebakken hidtil havde ligget, blev der anlagt et antal regelrette gader, navngivet efter personer med relation til kirken.

I forbindelse med Husflids-højskolens udvidelse i begyndelse af 1980'erne blev de eksisterende kolonihaver ved Gedskovvej erstattet af nye længere mod vest.

Hustyper

Hjørnet af Bøghsvej og Præstegyden 1962.

Kort over Område 8.

Kvarteret består primært af parcelhuse opført i

1960'erne og 1970'erne. I områdets nordlige del, grænsende til det åbne land, opførtes fra 2010 bebyggelsen Tårup Strandpark bestående af en åben lav bebyggelse i form af syv længehuse i to etager samt vest herfor et antal individuelt udformede parcelhuse centreret omkring tre vejforløb. Den tidligere højskole og husflidsseminarium, der efter lukningen i 2005 blev omdannet til kulturcenter, er i 2018-20 blevet indrettet til 31 boliger og i tilknytning hertil er der opført 10 nye toplanshuse med 38 boliger.

INDVILDETSMINNER

Sortekilde (Hyrdevej 11), opført som højskole 1908.

Hyrdevej 1 opført 1899 som beboelse til det gamle hyrdehus fra 1802.

Vandtårn (Tyrebakken 21), opført 1957.

Centrale bevaringsværdier

Ud over Hindsholmvej 34 (bolig for kunstnerparret Anna E. Munch og Sophie Breum), som dog er væsentligt ombygget, er der i området ikke væsentlige bevaringsværdier, der knytter sig til den maritime hovedfortælling.

Område 9 – Industrikvarteret

Afgrænsning

Kohaven, Gedskovvej, Nordre Ringvej, Taarup Strandvej.

Området omfatter følgende veje: Gedskovvej, Kohaven, Møllevangen, Nordre Ringvej, Strandvangen, Taarup Strandvej, Vejlevangen.

Maritim tilknytning

Af underordnet betydning

Byplan

Kommunens hoveddispositionsplan fra 1947 anbefalede et industrikvarter nordvest for byen, og i begyndelsen af 1950'erne blev kvarteret anlagt. Byplanvedtægt 2 fra nov. 1954 udlagde området mellem Gedskovvej, Taarup Strandvej og en kommende Industrivej (Kohaven) til industrielle formål, hvor der kun måtte opføres fabrikker, værksteder, lagerbygninger og bygninger for handel med grovvarer. Lokalplan 2, 1978 udstykker Kohaven (området mellem Strandvangen, Møllevangen og Damgårds Allé) til erhvervsformål i form af mindre lettere industri, mindre lager- og værkstedsvirksomhed og eventuelt en bolig i tilknytning til den enkelte virksomhed; desuden

Kort over Område 9.

MARKANTE BYGNINGER

Sybergs Atelier (Sybergs Have 11)

anlæggelse af vejen Kohaven (der forbinder Møllevangen og Strandvangen). Som den første virksomhed etablerede Taarup Maskinfabrik (Kverneland) sig på Taarup Strandvej i 1954.

Luftfoto af Taarup Maskinfabrik, 1960-64.

Ingen væsentlige bevaringsværdier, der knytter sig til den maritime hovedfortælling.

Kohaven (Lokalplan 2, 1978): anvendelse til erhvervsformål såsom mindre lettere industri, mindre lager- og værkstedsvirksomhed, herunder service- og forretningsvirksomhed og eventuelt en bolig i tilknytning til den enkelte virksomhed.

Hustyper

Fabriks- og erhvervsbygninger af forskellig størrelse, type og materialevalg.

Centrale bevaringsværdier

Område 10 – Den nye vestby

Afgrænsning

Hans Schacksvej, Strandgårds Allé,
Damgårds Allé, Nordre Ringvej.

Området omfatter følgende gader:

Andekæret, Damgårds Allé, Fabers Allé,
Fjordvænget, Grønnegårds Allé, Kongshøj
Allé, Kohaven, Mellemløddet, Niels Bech
Allé, Regnar Langesvej, Strandgårds Allé,
Strandvænget, Sybergs Have.

Maritim tilknytning

Af underordnet betydning.

Byplan

Kommunens opkøb af Andekærgård
(udstykket i fem etaper i årene 1968-78) og
derefter yderligere to gårde (Strandgården og
Anders Nielsens gård, Hans Schacksvej 182)
skabte grundlag for anlæggelse af en ny bydel
bestående af vejene Andekæret, Damgårds
Allé, Regnar Langesvej, Kongshøj Allé og
senere Strandgårds Allé og Fabers Allé.

Udover Munkebovej ved sydgrænsen var
markveje områdets eneste færdselsårer, indtil
nye veje og stier blev anlagt i takt med, at
bebyggelsen skred frem.

Kort over Område 10.

Luftfoto af den nyere vestby.

Første etape af den nye vestby blev påbegyndt i 1968, da der vest for den nye Ndr. Ringvej blev opført et parcelhuskvarter, mens Andekærgårds tomt blev udlagt til grønt område og vandhullet, der havde givet navn til gården og nu bebyggelsen, blev bevaret.

I slutningen af 1970'erne videreførtes vestbyen med åben-lav bebyggelse på Damgårds Allé og Regnar Langes vej, hvor en ny skole blev opført (Fjordvangskolen). Få år senere fulgte Kongshøj Allé, som ligeledes bebyggedes med parcelhuse på mindre grunde fordelt på en række vænger.

I midten af 1980'erne opførte boligforeningen Grønløkken en bebyggelse af rækkehuse i én og to etager i Sybergs Have og heroverfor en række boligblokke i Mellelleddet (opført 1971-90).

Byudviklingen i vestlige retning er foreløbigt afsluttet med opførelsen i slutningen af 1990'erne af parcelhuskvarterer langs de nye veje Strandgårds Alle og Fabers Alle.

Hustyper

Parcelhuse, rækkehuse i én og to etager samt boligblokke (Mellelleddet).

Centrale bevaringsværdier

Ingen væsentlige bevaringsværdier, der knytter sig til den maritime hovedfortælling.

MUNKEBO

Munkebo, der indtil 2007 udgjorde sin egen kommune, har haft en usædvanlig lang eksistensperiode som selvstændig kommune. Den blev født i 1842 som et resultat af indførelsen af det lokale selvstyre i landdistrikterne, og den overlevede som en af de få landkommuner kommunalreformen i 1970, da den som følge af værftsbyens opståen undgik sammenlægning med nabokommuner. I 2007 indgik den sammen med Kerteminde og Langeskov kommuner i den nye Kerteminde Kommune.

Munkebo by består i dag dels af området omkring den gamle landsbykerne (som beskrives mere indgående under "Munkebo sogn") og dels af den planlagte by i tilknytning til Lindøværftet. At sidstnævnte er et stykke kulturarv af national betydning, blev bekræftet i 2007, da værftsbyen i sammenhæng med værftet blev udpeget som et af landets 25 vigtigste industriminder. I det følgende vil der derfor blive sat særlig fokus på værftsbyen.

Udsigt mod Munkebo fra Kongshøj.

MUNKEBO SOGN

Beliggenhed, afgrænsning og landskabsform

Munkebo sogns areal er 18,9 km². Landskabet udgøres af en moræneflade domineret af en israndsbakke samt marint forland og hedeslette. Sognet afgrænses af vand til to sider, mod nord og sydøst. Mellem Odense Fjord og Kertinge Nor ligger en bue af bakker med Munkebo Bakke (58 m.o.h.) som sognets og kommunens højeste. I den nord- og vestlige del af sognet findes arealer med inddæmmet marint forland. Jordbunden er moræneler og saltvandssand med mindre forekomster af tørv og ferskvandsgrus.

Se også beskrivelsen under "Centerbyer".

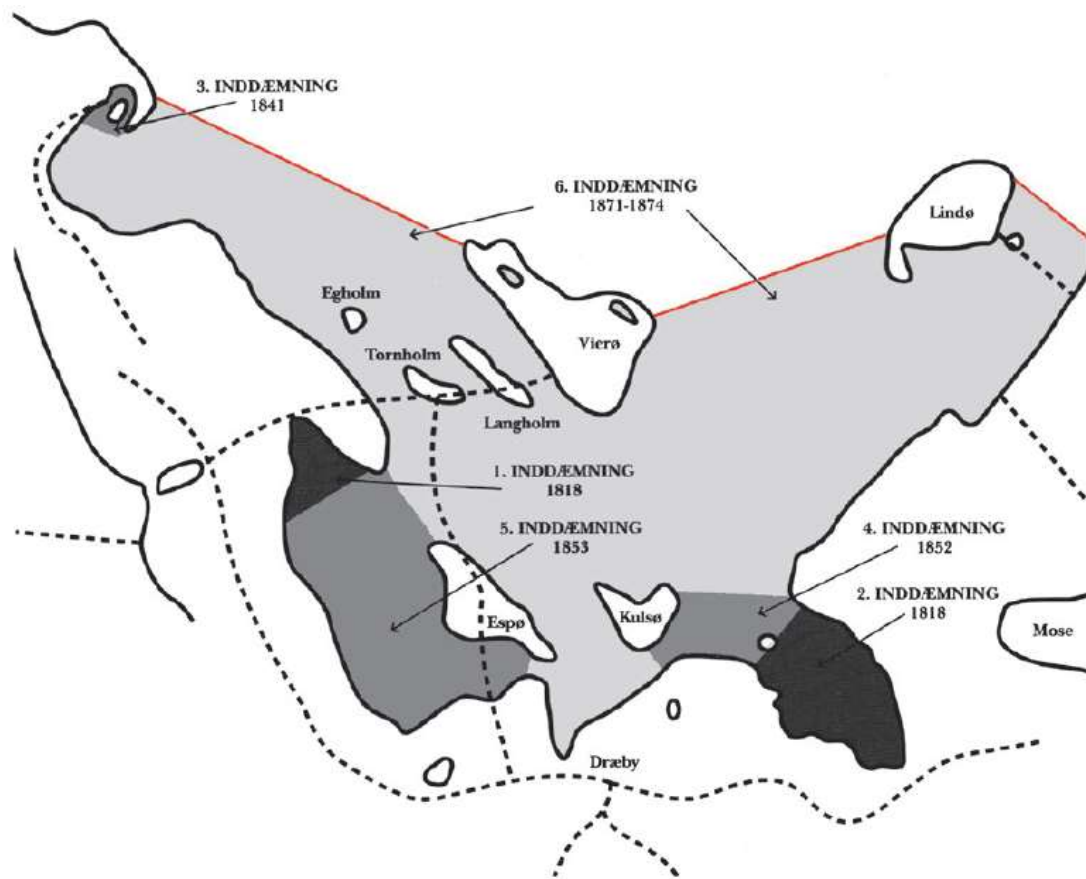
Inddæmninger

Seks landvindingsprojekter i perioden 1818-74 lagde 335 hektarer i Odense Fjord til kommunens areal og forbandt de tidligere småøer Espø, Kulsø, Vigerø, Langholm, Tornholm, Egholm og Lindø med fastlandet. Efter fornyelse af afvandingsanlægget i årene 1943-51 kunne området inddrages som agerland. Yderligere opfyldning fulgte ved anlæggelsen af Lindøværftet sidst i 1950'erne og er fortsat helt op til i dag.

Munkebo sogn i Kerteminde Kommune.

I 1881 blev der foretaget en lille inddæmning af fem hektar ved Snekkeled, da den lavvandede fjordvig ved Skålholm blev tørlagt.

På kortet ses de seks forskellige inddæmninger, der var grundlaget for Dræby Fed i løbet af 1800-tallet. De røde markeringer viser de tre individuelle dæmninger, der blev ødelagt af stormfloden d. 9/11 1945. Kilde: "Det gamle Munkebo" af Ole Nederland.

Arbejdsmandskab ved Vigerø-Lindøinddæmningen 1921. Inddæmningen gav anledning til, at der opstod et nyt ejerlav, Vigerø-Lindøinddæmningen. Foto: Munkebo Lokalhistoriske Arkiv

Munkebo

Munkebo er nævnt første gang i 1231 som Munkæboth/ Munkæbothæ i Valdemar Sejrs Jordebog. Forleddet er navneordet munk, og efterleddet er -bo, der kommer af bod og betyder ”bygning til midlertidigt ophold, fæbod”. Navnet opstod, da de odenseanske munke i middelalderen drog til Munkebo for at fiske (før Reformationen måtte man ikke spise kød, men derimod gerne fisk under fasten). Byens ældste huse findes langs Fjordvej omkring kirken og kroen.

Munkebo er en adelby. Den fik form af en slynget vejby med hovedparten af gårdene liggende på vestsiden af bygaden

(Nørregade), hvis fortsættelse i vestlig retning (Fjordvej) var en

del af Odense-Kerteminde vejen. Kirken var perifert placeret i forhold til landsbyen.

Fra 1200- til 1600-tallet ejede kronen størstedelen af gårdene i Munkebo, som i senmiddelalderen udgjorde et særskilt birk (retsområde). Også Skt. Knuds Kloster ejede gårde i byen, og i 1500-tallet havde Odenseborgere fri ind- og udskibning ved Munkebo. I 1679 fik Ulriksholm/Østergård skøde på kirken, og i begyndelsen af 1700-tallet havde godset samlet 13 gårde og 2 huse i byen.

Gårdtallet lå ret stabilt frem til ca. 1800, hvorefter det steg markant op gennem århundredet. Det i forvejen store antal huse (17 i 1664) ekspanderede voldsomt i 1800-tallet (93 i 1903), hvilket afspejler sognets særlige erhvervsstruktur, hvor fiskeriet ved siden af agerbruget spillede en afgørende rolle. Efter udskiftningen, der fandt sted som blokudskiftning i 1797, blev en stor del af gårdene flyttet ud nordøst for byen. Gårdene blev på den måde agerorienterede, mens de tilkomne huse i højere grad blev kystorienteret.

Mens Munkebo var kirkeby, var det sognets anden by, Dræby, der blev stationsby, og indtil midten af 1900-tallet var Dræby i kraft af stationen en alvorlig konkurrent som sognets hovedby. Her kunne man finde sognets telefoncentral.

Værftets anlæggelse betød en fuldstændig forandring af Munkebo. På få år blev det lille fisker- og landbrugssamfund forvandlet til en moderne industriby. Landsbyens gårde er udflyttet eller nedlagt, og de

Munkebo sogn med ejerlavsgrenser: De røde prikker viser fredede fortidsminder, men der er ingen fredede bygninger i sognet. De omkringliggende sogne er markeret med grøn farve.

Fjordvej 120, der er opført i 1926 af materialer fra hovedgården Rørbæk.

gamle gårdtomter er bebygget. Kirken ligger nu mellem nydannede parcelhuskvarterer (se mere om Munkebos byplan side 60).

Området omkring kro, kirke og havn

Munkebos tidligste bebyggelse har ligget ved Fjordvej, hvor munkene fra Odense formentlig har placeret deres boder (små huse), hvor de boede, mens de fiskede om sommeren. Ud mod Kertinge Nor lå tidligere kåse (bådlejer), der blev sløjfet efter gennemfartsvejens omlægning i 1960. Efter at kirken var blevet anlagt i 1100-tallet, dannede den centrum for landsbyen (langt senere sammen med kroen). Indtil landboreformerne omkring 1800 lå gårde og huse samlet inde i landsbyen. Med udskiftningen, der i Munkebo fandt sted i 1797, blev de fleste af gårdene flyttet nordøst for byen. Kirken ligger i dag omgivet af to nyere parcelhuskvarterer. En del af de gamle udskiftningshegn er bevaret ligesom de følgende historiske bygninger: Skolen opført i 1880, forskolen i 1920, forsamlingshuset 1888, kommunekontor 1943 med sognebibliotek fra 1937 og motorfabrik 1948 (opført som mejeri 1899).

Havnen beliggende mellem Munkebovej og Kertinge Nor er stort set kunstigt anlagt i forbindelse med amtsvejens omlægning først i 1960'erne. I den vestlige uregulerede del af kysten ligger et par små fiskerskure med rødder tilbage i tiden fra 60'erne.

Sommerhusområderne ved noret

Området Noret og Strandlysthuse er beliggende tæt ved strandkanten ved Kertinge Nor og består af 12 sommerhuse på selvstændigt matrikulerede grunde i Noret og 79 sommerhuse på en fælles grund i Strandlysthuse. Hovedparten af sommerhusbebyggelsen er opført omkring 1950-1960.

Sommerhusbebyggelserne Møllekrogen og Kamsbjergghuse ligger ligeledes langs strandkanten ved Kertinge Nor tæt ved den oprindelige kommunegrænse. Sidstnævnte koloni kan føres tilbage til midten af 1920'erne.

Munkebo Bakke

Der er gjort flere arkæologiske fund i området, og på selve toppen ligger en bronzealderhøj. Øst for toppen har der ligget en hal fra yngre germansk jernalder (6-700-tallet), og bakken havde strategisk betydning i vikingetiden. Bakken udviklede sig gennem 1800-tallet til et yndet udflugtsmål. I 1890'erne blev der på toppen af bakken rejst et tårn, der i 1993 blev erstattet af det nuværende. En restauration på bakken nedbrændte 1987, og en gård, Bakkegården, blev for få år siden nedrevet.

Det tidligere tårn på Munkebo Bakke, ca. 1910. Foto: Kerteminde Byhistoriske Arkiv

Boels Bro

Havnen blev anlagt i 1968 efter fiskernes flytning fra Lindø. Ved havnen findes et kulturmiljø bestående af et par gamle stenhuse fra starten af 1900-tallet, som formentlig erstattede nogle endnu ældre huse fra 1830'erne, som blev anvendt af fiskerne. Efter restaureringen i begyndelsen af 1990erne bruges de til opbevaring og udstilling.

Munkebo Multipark

Beliggende centralt mellem Bycentret, Kulturhuset, plejehjemmet og forskellige boligområder, er et rekreativt, offentligt tilgængeligt naturområde med en række aktivitetsmuligheder, anlagt fra 2015.

Fjordvej 56, Munkebo Kro, hvis sidefløje er opført i 1840erne i bindingsværk med stråtag.

Fjordvej 10 er opført i 1899 som andelsmejeri indtil 1947, derefter som Motorfabrikken Korshavn, som man stadig kan læse på facadebåndet.

Ejendomme med særlige bevaringsværdier

<i>Boels Bro 1.</i> Stuehus (til "Højvang") med kampestenssokkel og kvist mod syd, opf. 1917; længer i gul blankmur opf. 1950 iflg. BBR.	<i>Fjordvej 66.</i> Præstegård opført i 1923 iflg. BBR.
<i>Boels Bro 2B.</i> Grundmuret stuehuslænge med cementstenstag, opf. ved udflytning ca. 1800 iflg. BBR.	<i>Fjordvej 87a.</i> Hus i bdv. med stråtag, opført 1852 iflg. BBR, ombygget 1976.
<i>Boels Bro 9 og 11.</i> Et dobbelthus med hhv. stråtag og pladetag samt to små huse/hytter af kløvede sten og med stråtag, opf. 1828 iflg. BBR, renoveret 1991.	<i>Fjordvej 89.</i> Villa i rød blankmur med cementstenstag, opført 1916 iflg. BBR.
<i>Fjordvej 4.</i> Tidligere forskole, opført 1924 iflg. BBR, fungerede til 1958, derefter indtil 1973 rådhus.	<i>Fjordvej 91.</i> Pudset villa med cementstenstag, opført 1917 iflg. BBR.
<i>Fjordvej 6.</i> Munkebo gamle skole, opført 1880 iflg. BBR, fungerede til 1958, da sognets nye fælles- eller centralskole blev opført. Bygningen ejes nu af DUI.	<i>Fjordvej 105.</i> Gavlvendt hus, overpudset med pladetag, opf. 1927 iflg. BBR.
<i>Fjordvej 10.</i> Opført 1900 som andelsmejeri (til 1947), derefter Motorfabrikken Korshavn.	<i>Fjordvej 107.</i> Pudset hus med frontispice og halvvalmet cementstenstag, opf. 1927 iflg. BBR.
<i>Fjordvej 12.</i> "Østenkrog", bungalow, opf. 1942 iflg. BBR.	<i>Fjordvej 113-115.</i> Munkebo Forsamlings- og Øvelseshus, opført 1887 iflg. BBR, fungerede til 1961, senere indrettet til ungdomsboliger.
<i>Fjordvej 28.</i> Opført som brugsforening 1916 iflg. BBR., fungerede til 1964.	<i>Fjordvej 120.</i> Huslænge opført 1926 iflg. BBR af materialer fra hovedgården Rørbæk.
<i>Fjordvej 38.</i> Et af 9 rækkehuse, grundmuret med tegltag, opført 1877 iflg. BBR, ombygget 1893.	<i>Nørregade 4.</i> Kampestensbygning, opført 1880 iflg. BBR som svinestald til den nedrevne "Nedergård", nu administrationsbygning til fysioterapiklinik.
<i>Fjordvej 40.</i> Et af 9 rækkehuse, i grundmur med cementstentag, opført 1912 iflg. BBR, ombygget 1968.	<i>Nørregade 5.</i> Stuehuslænge med afvalmet tegltag, opført 1843 iflg. BBR som stuehus til Toftegård, som var en af Munkebos ikke-udflyttede gårde; to længer i bindingsværk og én i grundmur.
<i>Fjordvej 42.</i> Et af 9 rækkehuse, grundmuret med tegltag, opført 1915 iflg. BBR, ombygget ukendt årstal.	<i>Nørregade 6.</i> Stuehus til Højegård, i bdv. med cementstenstag, opført 1869 iflg. BBR, avlsbygningerne er forsvundet.

Ejendomme med særlige bevaringsværdier	
<i>Fjordvej 44.</i> Et af 9 rækkehuse, i grundmur med cementstentag, opført 1906 iflg. BBR.	<i>Syvstjernen 17.</i> Del af bindingsværksbygget dobbelthus med stråtag, opført 1850 iflg. BBR, oprindelig husmandslod under Østergaard.
<i>Fjordvej 46.</i> Et af 9 rækkehuse, i grundmur med cementstentag, opført 1900 iflg. BBR.	<i>Syvstjernen 19.</i> Del af bindingsværksbygget dobbelthus med stråtag, opført 1835 iflg. BBR, oprindelig husmandslod under Østergaard.
<i>Fjordvej 48.</i> Et af 9 rækkehuse, i bindingsværk med stråtag, opført 1827 iflg. BBR.	<i>Syvstjernen 23, 29, 31.</i> Tre små, grundmurede huse med valmet tegtag, opf. hhv. 1827, 1873 og 1945 iflg. BBR.
<i>Fjordvej 50.</i> Et af 9 rækkehuse, i bindingsværk med stråtag, opført 1827 iflg. BBR.	<i>Fjordvej 71.</i> Rækkehus i bindingsværk med tegtag, opført 1850 iflg. BBR (overlevede som det eneste af de fire stråttækte rækkehuse brand i 1981).
<i>Fjordvej 52.</i> Et af 9 rækkehuse, grundmuret med tegtag, opført 1915 iflg. BBR.	<i>Fjordvej 76.</i> Opr. opført i bdv. i 1842, friskole 1875-99 (Lars Rastrups barndomshjem).
<i>Fjordvej 54.</i> Et af 9 rækkehuse, i grundmur med cementstentag, opført 1902 iflg. BBR.	<i>Fjordvej 78.</i> Grundmuret, opf. 1827 iflg. BBR.
<i>Fjordvej 56.</i> Munkebo Kro, i bindingsværk med stråtag, de to sidefløje opført i 1840'erne, hovedbygningen er genopført efter en brand i 1977.	<i>Fjordvej 82a.</i> Hus opført 1912 iflg. BBR, tidl. cykelværksted, benzinudsalg, bilværksted.
<i>Fjordvej 60. "Solhøj",</i> opført i rød blankmur med cementstentag i 1906 iflg. BBR.	

Øverst et Original1-kort over Munkebo by i 1809-1852 og nederst et højkantkort fra 1840-1899. Efter udskiftningen blev en del af gårdene flyttet til en placering nordøst for byen, og op gennem 1800-tallet vokser antallet af huse markant. Kilder: hkpn.gst.dk, HistoriskAtlas.dk

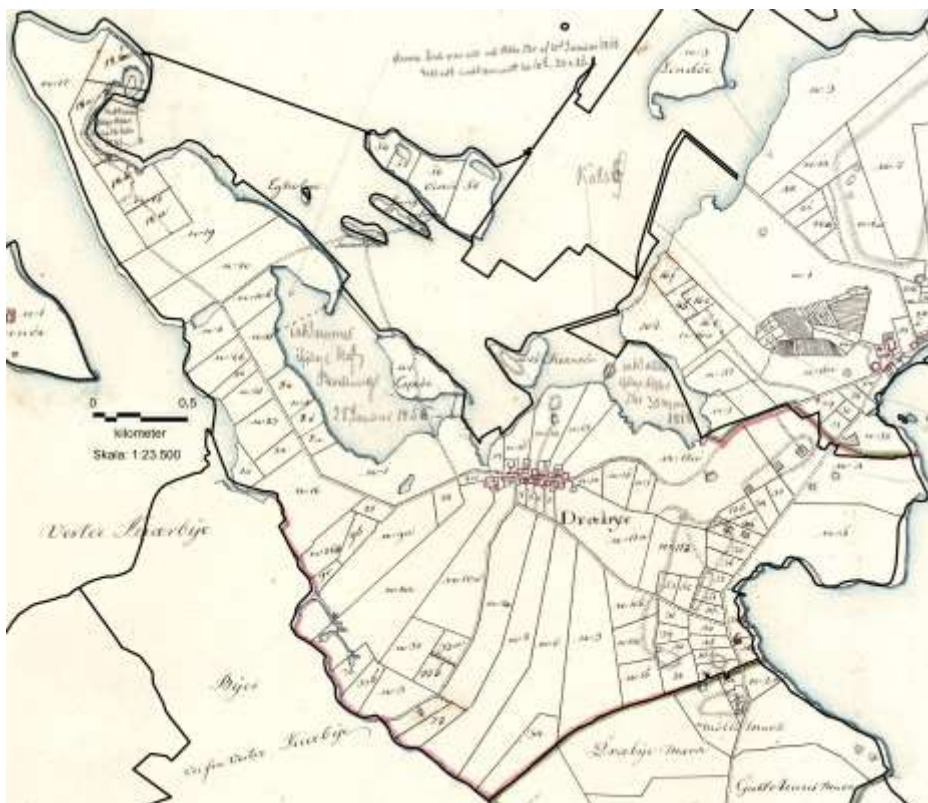
Øverst et Luftfoto af Munkebo by fra 1954 og nederst fra 2019. På nutidskortet er landsbyens oprindelige bebyggelse markeret med gult. Ejerlavet er fuldstændig domineret af værftsbyen nord herfor samt af parcelhusbyggeri og sommerhusbebyggelse mod vest og syd. Kilde: Krak.dk

Dræby

Dræby er nævnt først gang 1418 i formen Dreyby. Navnet er afledt af ”drag” eller ”drægh”, som betyder et smalt område eller tange; det hentyder formentlig til, at det var her, vikingerne muligvis trak deres både over land mellem Kertinge Nor og Odense Fjord, dengang en strækning på blot 800 meter. Fjordens inderste vig sluttede, hvor Dræbyvej og Kystvejen nu krydser hinanden. Med de omfattende inddæmninger i perioden 1818-74 afvandedes den inderste del af fjorden, og de mange småøer blev gjort landfaste, hvorved sognet øgede sit areal med ca. 20%.

I middelalderen fandtes en hovedgård, Dræbygård (rester af voldstedet ses bag Vestergård og den nuværende Dræbygård). I 1700-tallet ejede Ulriksholm og Østergård næsten alle landsbyens 14 gårde og 3 huse. Dræbys jorder blev udskiftet i 1797. Stjerneudskiftningen tillod de fleste af byens gårde at blive liggende i landsbyen. Den tydelige stjerneform er dog blevet sløret af sløjfningen af hegn og anlægget af amtsvejen uden om Dræby i 1937. ”Ellekærgård” på Dræbyvej stammer fra før udskiftningen.

I 1900 fik Dræby station på Odense-Kerteminde-Dalby linjen. Ved stationen opstod den lille bebyggelse Moselavet, hvor der også var posthus. Desuden havde byen skole (opf. 1880), forsamlingshus (opf. 1887), forskole (opf. 1920) og fællesmejeri. Herudover en del butikker, håndværk og industri såsom smede-, møbel-, maskin- og madrasfabrik samt et gartneri. Med anlæggelsen af Lindøværftet og nedlæggelsen af jernbanen i 1966 tabte Dræby konkurrencen til Munkebo om at være sognets førende by.

Minoreret sognekort over Dræby ejerlav, fra ca. 1816. De aflange marker viser, hvordan de er blevet tilpasset gårdene i Dræby i en stjerneudskiftning. Kilde: hkpn.gst.dk

Ejendomme med særlige bevaringsværdier	
<i>Dræby Fedvej 4. "Elkærgård", 3-længet gård i bindingsværk med stråtag, opf. 1857 iflg. BBR. (Længe mod vejen forsvundet 1999)</i>	<i>Munkebovej 2. Vinkelbygning i bindingsværk med stråtag, opf. 1900 iflg. BBR.</i>
<i>Dræby Fedvej 9. "Vestergård", grundmuret stuehus med gavlkvist og tegltag, opf. 1873 iflg. BBR.</i>	<i>Munkebovej 8. Rødstenshus på høj sokkel, med eternittag, tidl. afholdshotel, opf. 1900 iflg. BBR.</i>
<i>Dræby Fedvej 13. "Dræbygård", firlænget gård i bindingsværk og grundmur med pladetag, opf. 1840 iflg. BBR.</i>	<i>Munkebovej 10. Rødstensbygning med skifertag samt pakhus, tidl. stationsbygning, opf. 1900 iflg. BBR.</i>
<i>Dræby Fedvej 523. Boelsted i bindingsværk med stråtag, opf. 1800 iflg. BBR.</i>	<i>Møllevejen 2. Grundmuret, gulmalet bygning med skifertag, tidl. skole, opf. 1880.</i>
<i>Dræby Fedvej 590, "Lannegård"½. Firlænget gård i bindingsværk med eternittag, opf. 1777 iflg. BBR.</i>	<i>Møllevejen 21. "Agerhøjgård", stuehus med gennemløbende frontispice, opf. 1890 iflg. BBR.</i>
<i>Dræbyvej 1. "Stengården", firlænget gård i gule sten, opf. 1928-34.</i>	<i>Møllevejen 23. Stor villa med mansardtag, opf. 1900 iflg. BBR.</i>
<i>Dræbyvej 2. Huslænge, opf. 1906 iflg. BBR.</i>	<i>Møllevejen 30-34. "Ejershåb", grundmuret stuehus med frontispice samt 3 længer, opf. 1884 iflg. BBR.</i>
<i>Dræbyvej 4. Villa med gavlkvist, opf. 1886 iflg. BBR.</i>	<i>Næsset 57. Grundmuret stuehus med stråtag, opført 1864 iflg. BBR.</i>
<i>Dræbyvej 7. Bindingsværkshus med stråtag, opf. 1877 iflg. BBR.</i>	<i>Stationsvej 2. "Lindegård", stuehus i rød blankmur, opf. 1934, gule længer opf. 1945 iflg. BBR.</i>
<i>Dræbyvej 11-13. Sammenbyggede bindingsværkshus med hhv. strå- og pladetag, opf. 1850 iflg. BBR med elementer fra 1600-tallet.</i>	<i>Stationsvej 3. Firlænget gård, opf. 1800 iflg. BBR.</i>
<i>Dræbyvej 14. Grundmuret hus med gavlkvist, opf. 1918 iflg. BBR.</i>	<i>Stationsvej 4. Toetagers pudset og hvidmalet bygning med cementstenstag, tidl. slagter, opf. 1930 iflg. BBR.</i>
<i>Dræbyvej 15. Stuehus i bindingsværk med tegltag, opf. 1870 iflg. BBR.</i>	<i>Stationsvej 5. Gård med hvidmalet stuehus, opf. 1915 iflg. BBR, samt staldbygninger i gule sten.</i>
<i>Dræbyvej 40. Grundmuret hus med gavlkvist og tegltag, tidligere smedje, opf. 1867 iflg. BBR.</i>	<i>Stationsvej 11. Vinkelbygning i rød blankmur med tegltag, tidl. forskole, opf. 1924 iflg. BBR.</i>
<i>Dræbyvej 42. Grundmuret rødstenshus med cementstenstag samt baghus, tidl. telefoncentral, opf. 1905 iflg. BBR.</i>	<i>Stationsvej 102. Toetagers, gavlvendt fabriksbygning (tidl. møbelfabrik) i gule sten samt beboelseshus i rød blankmur, opf. 1905 iflg. BBR.</i>
<i>Dræbyvej 51. "Rosengård", stuehus i rød blankmur og skifertag, opf. 1889, længerne 1933 iflg. BBR.</i>	<i>(Stationsvej 104. Erhvervsbygning med udstilling, opført som forsamlingshus 1905 iflg. BBR, stærkt ombygget).</i>
<i>Fjordvej 183. Opført 1881 iflg. BBR, købt 1942 af sognerådet til kæmnerbolig, bibliotek mm.</i>	<i>Stationsvej 108. Villa med frontispice og karnap, opf. 1925 iflg. BBR.</i>
<i>Kølstrupvej 27. Grundmuret hus med tegltag, opf. 1850 iflg. BBR.</i>	<i>Stationsvej 112. "Pinus", gavlvendt, stråttækt hus, opf. 1856 iflg. BBR.</i>
<i>Kølstrupvej 36. "Poppelhuset", stråttækt landhus i bindingsværk og grundmur, opf. 1900 iflg. BBR.</i>	<i>(Stationsvej 150. Rødstenshus, tidl. telefoncentral, opf. 1939 iflg. BBR.)</i>
<i>Kølstrupvej 42. Stråttækt landhus i bindingsværk, opf. 1850 iflg. BBR.</i>	

Dræby er en såkaldt reguleret vejby, hvor gårdene fordeler sig regelmæssigt på begge sider af en vej, en type der er ret sjælden på Fyn.

På lavkantkortet fra 1901-1945 ses selve landsbyen Dræby med den nyere stationsby, der opstod omkring jernbanestationen syd for den oprindelige bykerne. Kilde: HistoriskAtlas.dk

Dammen ved Dræbyvej mellem Rosengården og Allégården syd for byen lå oprindeligt på landsbyens fællesjord. Den tidligere branddam blev i 1916 forsynet med en pumpe og i 1980'erne tilskødte kommunen jorden til Allégården.

Mellem Dræbys gårde lå der oprindeligt flere sammenbyggede rækker af jordløse huse; en del er bevaret, bl.a. på Dræbyvej. Længs Dræby Fedvej er bevaret et fint stengærde. Stengården (Dræbyvej 1) fremstår som et usædvanligt velbevaret gårdanlæg fra 1920'erne.

Dræbyvej 1, "Stengården", der er et gårdanlæg med fire længer i gule sten. Gården er særdeles velholdt og ligger i midten af Dræby. Stuehuset har ændret placering efter en brand.

Stationsvej 102, der både rummer den gule bygning, der har været møbelfabrik, og bygningen til venstre i røde sten, der har været beboelseshus. Begge bygninger er opført i 1905. De udgør en del af det sydlige stationsbymiljø omkring den tidligere jernbanestation, Stationsvej 10, og ligger udenfor den egentlige landsby Dræby.

Luftfoto af Dræby landsby fra 1956. Stationen og dens omgivelser ses ikke på billedet. Foto: Danmark set fra Luften.

Øverst Dræby landsbykerne på Original1-kort ca. 1809-1852 og nederst på Højkantkort 1840-1899. På kortene kan man se, at Dræby er en meget kompakt landsby, der er tæt bebygget på begge sider af landevejen, som går gennem byen. Fra Original1-kort til højkantkortet er der ikke sket de store forandringer, ud over anlæggelsen af skolen i 1880 syd for Dræby. En fordobling af antallet af gårde er sket mellem 1774-1844, og fra 1844-1903 er man gået fra at have 36 huse til 70! Der er sket noget af en befolkningstilvækst i 1800-tallet. Kilder: hkpn.gst.dk, HistoriskAtlas.dk

Øverst et luftfoto af Dræby by fra 1954 og nederst fra 2019. Som det fremgår tydeligt af fotografierne, er det Munkebo by (Møllelauget), som breder sig ind i ejerlavet. Bemærk at den lille stationsby omkring jernbanen ikke er med på kortet, grundet den store afstand mellem den originale bykerne og stationsby. Kilde: Krak.dk

Særlige bevaringsværdier

Miljøet ved Moselavet er opstået omkring jernbanestationen som en lille stationsby, der er præget af industri. For eksempel ses Stationsvej 102, der har været møbelfabrik og er med til at danne et kulturmiljø omkring stationen med de andre industribygninger. Den velbevarede ”Stengården” med sine omkringliggende bygninger er et anlæg helt for sig og er af stor arkitektonisk, kulturhistorisk og miljømæssig værdi, placeret lige i midten af byen.

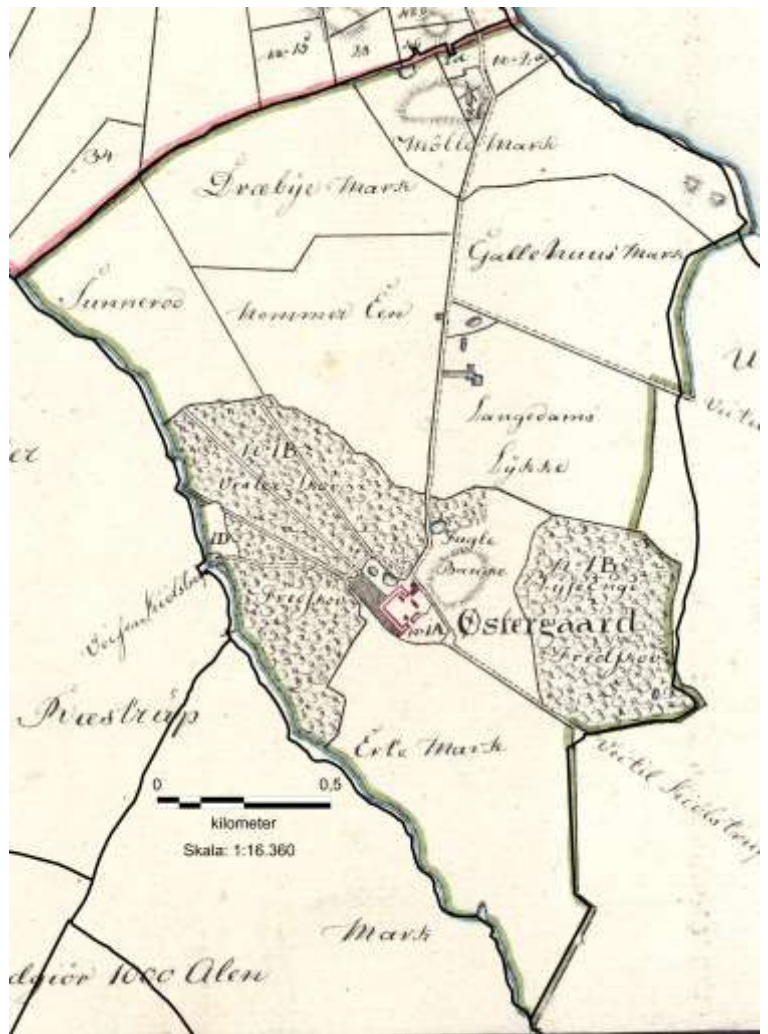
Anbefaling

Det anbefales, at man er opmærksom på at bevare bytomten, der som type er den sjældne, regulerede vejby. Ved en evt. nyudstyknings bør man endvidere bibeholde markstrukturen, da stjerneudskiftningen stadig er bevaret og tydeligt aflæses i de to luftfotos. Desuden anbefales det, at bevare miljøet omkring den tidligere jernbanestation samt gårdanlægget ved ”Stengården”.

Østergård

Hovedgården hed oprindeligt Kiil og nævnes første gang i 1470 (betyder formentlig et kileformet markstykke). Under velstandsperioden i 1500- og 1600-tallet, hvor mange nye hovedgårde blev oprettet, blev landsbyen Skinnerup i området bag Kertinge Nor med dens fire gårde til herregården Skinnerup, og Trellerupgård blev oprettet af to bøndergårde. I tre generationer byggede Kaas-familien på det nye gods, som de omdøbte til det mere præsentable Østergård, men da Christian IV erhvervede Skinnerup og opbyggede et storgods under navnet Ulriksholm, blev bl.a. Østergård opslugt. I 1730 deltes Ulriksholm gods, og Østergård blev genoprettet som hovedsæde for den ene halvdel, hvilket den nye ejer markerede ved opførelsen af den nuværende hovedbygning. Trellerupgård blev atter nedlagt og jorden drevet under det nye Østergård, der snart efter indlemmedes i Munkebo sogn. Østergårds nye hovedbygning, et harmonisk anlæg opført i egebindingsværk og røde mursten, blev opført 1731 i ét stokværk over den eksisterende kampestensskælder. Hertil

Minoreret sognekort over Østergård ejerlav, ca. 1816. Kilde: hkpn.gst.dk

Hovedbygningen ved Østergård, der er opført i 1731.

Beliggende umiddelbart nord herfor smedjen (Østergårdsvej 27) i bindingsværk med tegltag (opf. 1730), flankeret af to lysthuse. Bag den ene bindingsværksslænge finder man en lille bunker, der er bygget i 1943.

Den lille smedje, der ligger ud til Østergårdsvej og har bagsiden vendt mod et lille vandhul. Ved hver sin side har smedjen, der er opført i 1730, to små lysthuse, begge med stråtag og malet gule.

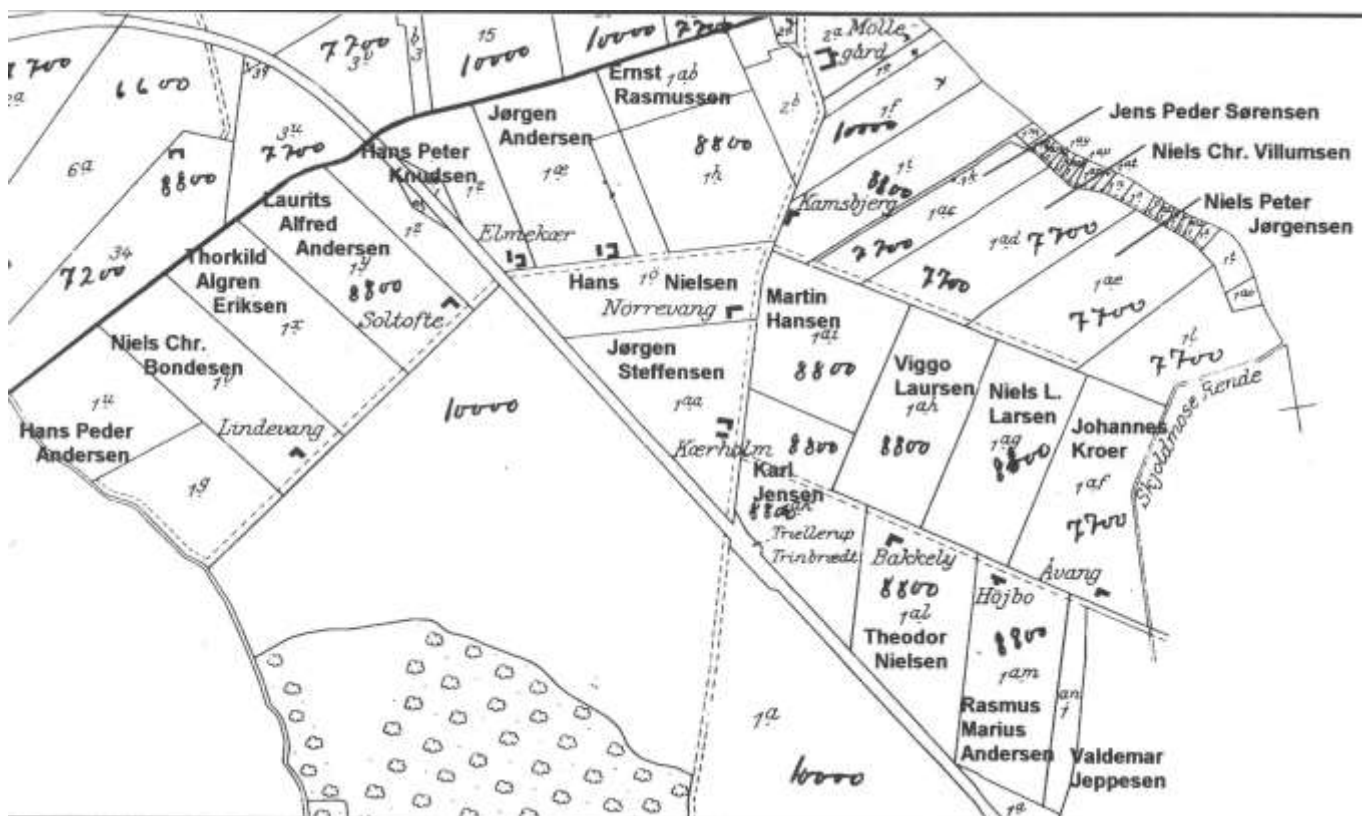
ligger to længer samt et baghus i bindingsværk med pudsede tavler. I 1923 blev den købt af Marius Boel, der iværksatte en gennemgribende restaurering af hovedbygningen og en modernisering af avlsgården med bygning af kornmagasin, svinestald og kostald i gule sten fra 1925. Der findes velbevarede gærder i forbindelse med skovarealerne.

Trellerup

Bebyggelsens navn viser tilbage til en anlæggelse i vikingetid, idet navnet Trellerup betyder 'trælle-torp' (torp = mindre landsby). Da Christian IV opbyggede et storgods under navnet Ulriksholm, blev gårde og huse i Trellerup flere gange nedlagt og genoprettet fæstegods. Da Østergård i 1922 blev afhændet til udstyknings, blev der fraskilt 230 tønder land til en ny koloni af statshusmandsbrug på hver ca. 10 tønder land, og Trellerup atter en realitet - og med eget trinbræt ved den forbipasserende jernbanelinje. Statshusmandsbrugene udgjorde en spredt bebyggelse ved de tre små sideveje, som i dag hedder Sunneroesvej, Skyttehusvej og Skovvej. Området fremstår som et parcelhuskvarter, men husmandsudstykningsen kan til dels stadig aflæses i de levende hegn, mens den oprindelige bygningsmasse fremstår gennemgribende ændret.

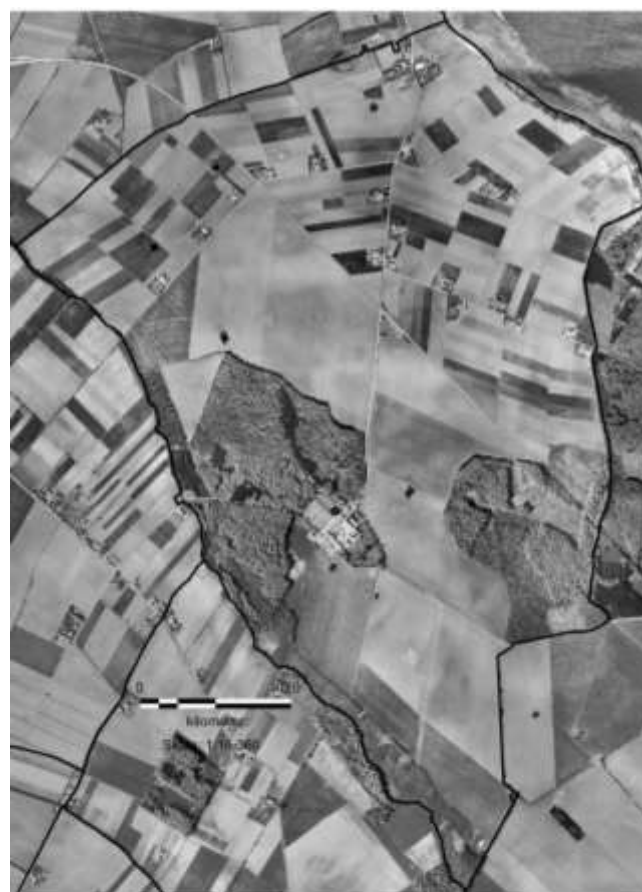
Ejendomme med særlige bevaringsværdier

Skovvej 5, vinkelbygget statshusmandssted, opført 1922 iflg. BBR, bygget som et af de 20 brug, der blev udstykket fra Østergård.

Kort over Trellerup-udstykningsen med navne på de første ejere af jordlodderne. Kilde: Arvesølv 2001, s. 23.

Øverst til venstre ses Østergårds ejerlav på et Original1-kort fra 1809-1851 og nedenunder på et højkantkort fra 1840-1899. Øverst til højre et luftfoto af Østergård fra 1954 og nederst fra 2019. På de to luftfotos kan man se øverst i nord, hvordan Trellerup breder sig ind i ejerlavet. Nordøst i ejerlavet, dvs. i øverste højre hjørne, ses en sommerhusbebyggelse, der er grundlagt før 1954. Øverst til venstre på luftfotoet fra 1954 ses jernbanen, der går skråt igennem Østergårds ejerlav. Den nu nedlagte jernbanelinje ses også på luftfotoet fra 2019. Kilder: hkpn.gst.dk, HistoriskAtlas.dk, Krak.dk

Anbefaling

Det anbefales at man asfalterer og ”genopretter” banelinjen som cykelsti, som vi ser mange andre steder med den gamle OKMJ på bl.a. det meste af Hindsholm.

Det anbefales at man fortsætter bevaringsarbejdet vedrørende haveanlæg og hovedbygning.

Tornø

Tornø er en ø, der ligger i Odense Fjord lige ud for Munkebo. Øen er forbundet med Fyn med en 300 meter lang dæmning, som blev bygget i 1926 og der ligger kun én gård på øen, nemlig Tornøgård. Tornø har sit eget ejerlav og er 20 hektar, dvs. kun 0.2 km². I dag er øen privatejet og der er fire indbyggere.

Luftfoto af Tornøgård, der er den eneste bebyggelse på Tornø. Den oprindelige gård var opført i 1721 og 1812. Det hele blev revet ned i 1939 og det nye stuehus blev opført. Foto: Danmark set fra Luften

Minoreret sognekort over Tornø ejerlav, ca. 1816.
Kilde: hkpn.gst.dk

Billedet viser skalleproduktionen på Tornø, ca. 1930-1940. Ved skallegravning gravede man skaller op af den inddæmede havbund. Herefter blev skallerne tørret og reset på forskellige skalleværker. I starten blev skallerne aftaget af hønserier til hønsefoder, men man afsatte snart også til keramikindustrien. Foto: Munkebo Lokalhistoriske Arkiv.

Øverst øen Tornøs ejerlav på Original1-kort fra 1809-1852, nedenunder på højkantkort fra 1840-1899.
Kilder: hkpn.gst.dk, HistoriskAtlas.dk

Øverst et luftfoto af øen Tornø fra 1954 og nederst fra 2019. Som det fremgår af kort og luftfotos er der ikke sket nævneværdige ændringer. Kilde: Krak.dk

Værftsbyen

Før Lindøværftets anlæggelse var Munkebos byplan ganske simpel, fra hovedgaden (Fjordvej) udgik gik tre veje: Nørregade førte op til Munkebo Bakke, Syvstjernen førte mod Kølstrup, og endelig Strandvejen ved noret. På næsset ved Kertinge Nor lå tidligere fire gårde; tilbage står kun et enkelt stuehus (Næsset 57). Fjordvej er Munkebos bygade, og indtil 1962 var den samtidig en del af landevejen mellem Odense og Kerteminde. Den østlige del af gaden har sammenhængende husrækker, nemlig nr. 22-26, 28-54, 55-61, 62-64, 65-71, 70-74 og 77-81, hvoraf 55-61 er en nyere længebebyggelse, der er forsøgt indpasset i omgivelserne. Den ældste del af gaden er de ni sammenbyggede huse øst for kroen; husene på de smalle lodder ned mod stranden er kendt fra 1648, men er muligvis efterkommere af middelalderens "Munkenes boder" (de ældste af de nuværende huse er dog kun ca. 200 år gamle). En stor brand i 1842 ramte bebyggelsen omkring Kirkebakken, bl.a. præstegården og Møkærgård, der blev genopført længere mod vest. Langs Fjordvejs vestlige ende blev der i begyndelse af 1900-tallet bygget en del villaer. Fra Møkærgård udstykkedes både Mølkæret og husene Fjordvej 84-100, der blev bygget i 1930erne. Ved Fjordvejs vestlige afslutning ved den nyanlagte Kystvejen opførtes i 1957-58 Munkebo Centralskole (Mølkærskolen).

Helt ude mod Odense Fjord, som man fra Munkebo kom til ad "Strandgyden", lå indtil slutningen af 1950'erne kun den firlængede gård, Lindøgaard, hvorunder hørte den lille ø Lindø, der i forbindelse med de store inddæmninger af Odense Fjord var blevet gjort landfast i 1875. Lindøgaard blev ligesom en række andre ejendomme opkøbt af Ejendomsselskabet Lindø ved anlæggelsen af værftet.

På luftfotoet fra 1967 fremgår det tydeligt, at den nyanlagte by dominerer den gamle landsby.

Den direkte vej til Lindø blev anlagt i 1904, og de følgende årtier blev den tidligere præstegårdsjord bebygget. De første huse var en lille koloni af hvide ejendomme (Lindøallen 131-137 og 143-149), hovedsageligt beboet af fiskere. Efter nedrivningen af ni huse i 2014 er kun fem af de tidligere i alt 15 huse i området tilbage, heraf to af de oprindelige fiskerhuse. Omkring 1960 fik vejen sit officielle navn, Lindøalleen., og i 1961-62 blev den udvidet ved ekspropriation af en strimmel forhave på begge sider af vejen. Siden er vejen blevet lukket ved enden af det sidste hus, hvorefter der kun har været adgang for gående og cyklister.

Anlæggelse af værft og værftsby greb afgørende ind i Munkebos ejendomsstruktur. I første omgang blev gårdene Solbakken, Rosendalen, Flettekærgaard, Nedergaard, Højgaard og Bakkely opkøbt og her blev i stedet anlagt boliger. Herefter opkøbte Munkebo kommune gårdene Krabbegaard, Stenlundgaard, Strandlyst, Ølundgaard, Møkærgaard, Risinge, Korshøj og Bakkellundgaard. Kystvejen blev anlagt som forbindelse mellem landevejen og værftet; den havde en forgænger i form af den grusbelagte vej Strandgyden. Størstedelen af husene i Dybendalen er lærerboliger, der er opført i 1959 i forbindelse med anlægget af centralskolen. (Dybendalen 1, det tidligere missionshus, der er opført i 1906 og ombygget 1959).

Sammen med værftsbyen blev der anlagt stamveje med et stort antal vænger til at betjene hele det nye byområde: Solbakken, Rosendalen, Toften, Nyhøjen, Højvangen og Bakkely. Derudover blev der lavet en tværvej mellem Strandvejen og Nørregade, og yderligere en vej, Troels Allé, ud fra den og ned mod Noret. Til aflastning af Fjordvej blev der anlagt en ny landevej, amtsvejen langs Kertinge Nor, indviet i 1962.

Efter at den første del af værftsbyen var færdiggjort ved midten af 1960'erne, gik byudviklingen i retning mod Kertemindel, hvor de store boligområder ved Svishaven blev etableret i starten af 1970'erne (Krabbegårdsvej, Bakkegårdsvej, Fyrrehøjen, Svishaven, Toften, Granhaven, Takshaven, Lærkehaven, Egevænget, Bøgevænget, Birkevænget, Askænget). Disse var en del af kommunens "normaliseringspolitik", idet man ønskede at tiltrække andre tilflyttere end værftsarbejderne. Ifølge lokalplanen fra 1974 måtte man da også kun bygge parcelhuse her.

Senere har man vendt sig mod vest og syd, hvor der i 1980'erne og 90'erne er bygget store, nye boligområder langs Kølstrupvej og Møllevejen.

Troelskærskolen (Lindøalléen 51) på Troels Allé er opført i 1964. Svihaveskolen (Toften 600) er opført 1978 (senere Munkebo Skole afd. Toften), omdannet til rehabiliteringscenter 2015.

Det oprindelige Munkebo

Mellem Lindøalléen og fjorden ligger resterne af det gamle Munkebo ret intakt bevaret, netop fordi den oprindelige planlægning i slutningen af 1950'erne og begyndelsen af 60'erne lagde vægten på bycentret på Lindøalléens nordside og boligområderne op ad bakken. Samtidig er der en interessant kontrast mellem Troels Allé, den moderne gade, der i en stor bue går fra Lindøalléen til Fjordvej – og Nørregade som den

Fjordvejs husrække. Foto: Peter Dragsbo, 2021.

gamle landsbyvej med rester af gårde og småhuse. Særlig interesse samler sig om de karakteristiske rækker af småhuse, muligvis med aner tilbage til senmiddel-alderens købstads-lignende bebyggelse af boder. Den fineste række ligger mellem Troels Allé og Nørregade, mens rækkerne er mindre intakte vest for kroen.

Det traditionelle tæt-lave boligbyggeri er forsøgt videreført mod øst med Skibskajen-Fregatten. Denne bebyggelse har dog medvirket til at sløre den klare opdeling i

den gamle by syd for Lindøalléen og den nye by mod nord, ligesom den tager noget af udsigten fra Lindøalléen mod fjorden, og endelig bryder den let romantiske ”købstadsstil” med Munkebos dansk-funktionalistiske helhedspræg, uden at den på nogen måde bidrager til indtrykket af det gamle Munkebo.

Værftsbyen – unik industriel kulturarv

I 2007 blev Lindøværftet og Munkebo værftsby udpeget som et af 25 industrielle kulturminde af national interesse. I konsekvens heraf udarbejdede den nye Kerteminde Kommune i årene derefter en række bevarende lokalplaner for den ældste og klassiske del af værftsbyen, bebyggelsen fra 1958 frem til begyndelsen af 1970'erne. Første plan kom i 2008 og omfattede de ældste enkelt-, dobbelt- og rækkehuse ved Rosendalen, Solbakken og Toftens ulige numre – og i 2010 vedtog kommunen bevarende lokalplaner for rækkehusene på Nyhøjen, etageejendommene på Solbakken og Rosendalen samt bycentret. Lokalplanerne udpeger hele den oprindelige bebyggelse som bevaringsværdig med forbud mod nedrivning, og for at fastholde det oprindelige helhedsindtryk er der også bestemmelser om materialer, murværk og farvevalg.

Derfor skal denne del af Kulturarvsmasterplanen primært handle om, i hvilken grad bebyggelsens strukturer og elementer fremhæver kulturmiljøet, og om, hvor der er plads til forbedringer, tydeliggørelser og fornyelser, der kan forstærke Munkebo som kulturarvshelhed.

Planlægningen af Munkebo

De første skridt til en arbejder- og funktionærby ved det nye Lindø-værft blev taget i 1957, da der blev nedsat et Munkebo-udvalg, hvori der deltog en repræsentant for Boligministeriets kommitterede i byplansager. Allerede samme år fremlagdes den første dispositionsplan, udarbejdet af ingeniør Ove Jørgensen og arkitekt Bent Christensen, begge fra Stadsingeniørens kontor i Odense, men også ansat som A.P. Møllers rådgivere.

Den første dispositionsplan indeholdt de elementer, som blev hovedstrukturen for den nye by: En lav boligbebyggelse, der spredte sig op ad sydsiden af bakkekammen, som kulminerer i Munkebo Bakke, og en øst-vestgående hovedgade, Lindøalléen, med et bycenter på alléens nordside. På baggrund af

Langs Højvangen er de gamle pilehegn bevaret. Foto: Peter Dragsbo, 2021.

”båndbyen”, dvs. byer hvor bydele med tilhørende service ligger på række langs en gennemgående trafikåre, men adskilt af grønne bæltter – en idé han i høj grad virkeliggjorde i planen for Gullestrup-området i Herning

De gule rækkehuse på Højvangen. Foto: Peter Dragsbo, 2021.

dispositionsplanen blev der i 1958 vedtaget en endelig dispositionsplan med zoneopdeling af Munkebo-området. Ejendomsselskabet A/S Lindø begyndte at opkøbe jord, og i 1958 rejstes de første huse i Rosendalen.

I 1961 blev den kendte byplanarkitekt, professor Peter Bredsdorff, tilknyttet planlægningen af Munkebo. Bredsdorff var kendt fra den københavnske ”fingerplan” og arbejdede samtidig med planerne for den nye Danfoss-by på Nordals. I alle tre tilfælde arbejdede han med idéen om

1965. I Munkebo betød Peter Bredsdorffs indgriben, at de tre bydele Solbakken, Rosendalen og Toften blev tydeligere afgrænset og adskilt af skovbæltter. Samtidig blev de tidligere tanker om højhusbebyggelse syd for Lindøalléen erstattet af placering af skole og kulturcenter i dette område.

Munkebo – en haveby

Hovedkarakteren af boligbebyggelsen i den nye værftsby var allerede bestemt før Bredsdorff. Her blev Munkebo stærkt præget af traditionen fra de engelske havebyer omkring 1900-1910 – *the garden cities*, som var blevet lanceret i 1898, men som samtidig havde rod i ældre engelske traditioner. Et fælles træk ved havebyerne var den fælles arkitektoniske idé og helhed i bebyggelsen, kombinationen af boligområder og et fælles centrum med service og fællesfunktioner, grønne bæltter og områder. Et element, som også må have været inspireret af de engelske havebyer, var at man så vidt muligt prøvede at bevare eksisterende hegn og træer – jfr. havebyen Letchworth (1902 ff.), hvor man roste sig af, at kun ét træ var blevet fældet ved

anlægget af den nye by. Bl.a. er der bevaret et meget gammelt hegn af stynede pile langs Højvangen. På den måde er Munkebo på mange måder en klassisk haveby.

Havebyernes storhedstid lå i Europa som i Danmark i årene mellem 1908 og 1925. I Danmark fik vi omkring 25 havebyer, deriblandt flere bydele anlagt af skibsværfter (Rosnæs i Nakskov, ”de 100 huse” i Kalundborg, det første Rødbyhavn – mens A.P. Møller-byen i Odense dog mere blev bygget som et almindeligt villakvarter). Havebyerne fik stor betydning for fremvæksten af den moderne byplanlægning. Et af elementerne var idéen om *the neighbourhood*, afgrænsede og overskuelige boligkvarterer med service og fællesinstitutioner i et lokalt centrum. Disse ”byer i byen” var så at sige starten på ”velfærdsbyen”, hvor der i hvert byområde er institutioner til alle fra vugge til grav. Munkebo blev også tidligt en velfærdskommune med børnehaver, sundhedsplejerske, skoler, idrætshal mv.

Også i detaljerne er Munkebo præget af havebyerne. Først og fremmest i form af den høje grad af række- og dobbelthuse, som er typisk engelsk, men også i form af de små *greens*, som karakteriserer nogle af sidevejene til Solbakken og Rosendalen. Kombinationen af stamveje og blinde sideveje er derimod hentet fra USA, hvor havebyen Radburn fra 1928 ff. blev den første haveby, der var anlagt til bilejende beboere med sin trafikseparering med opdeling i køreveje, blinde veje og stier. ”Lad os bygge en Radburn” blev fra omkring 1960 et mantra i dansk byplanlægning.

I Munkebo blev princippet i høj grad udviklet af landskabsarkitekten Ole Nørgaard, der var elev af den store havearkitekt C. Th. Sørensen. Munkebo blev dog ikke som Radburn bygget til bilejere; faktisk blev der kun bygget garager til funktionærboligerne i den ”nederste række” af toetagers rækkehuse nord for bycentret. På den måde er Munkebo trods alt mere engelsk end amerikansk.

Skovbælterne

Skovbælter som element i byplanlægningen blev allerede brugt i Esbjergs byplan fra 1922, og elementet er blevet brugt mange gange siden, f.eks. i Brøndbyerne i de store bebyggelser fra slutningen af 1950’erne. Det var *skovbælter*, i modsætning til ideen fra omkring 1900 om parkbælter og ”friskluftkiler”. Friskluftkiler var netop blevet introduceret i Odense af Ove Jørgensen og Bent Christensens læremester, stadsingeniør Rygner, i byplanen fra 1918. Friskluftkiler kunne være parklignende områder, men også idrætspladser eller kolonihaver – idéen var, at kilerne skulle bringe frisk luft fra byens udkant ind i byens centrum.

Det ”amerikanske” bycenter

Et særligt bycenter med alle de funktioner, der hører til en by, var med i planerne fra starten.

Virkeliggørelsen skete med landskabsarkitekt Ole Nørgaard som planlægger i starten af 1960’erne. Den første tanke var at bygge et center fra Lindøalléen ned til kysten ved Munkebo Kro som en forbindelse mellem by og natur, der skulle udtrykke ”harmonisk og omsorg for menneskeligt velbefindende”. I den endelige udformning blev centret opbygget med lave butikker og butiksrækker i blokke, lagt langs en glasoverdækket gågade – anlagt med små knæk og med udgange mod Lindøalléen og P-pladserne bag centret.

Munkebo-centret er blandt de første af den slags centre i Danmark, inspireret af amerikanske malls. Men tiden var dog fuld af lignende centre, som både var inspireret af amerikanske centre og det berømte Vällingby Centrum ved Stockholm fra 1954. Hvor Munkebos boligområder byggede videre på en lang haveby-tradition, blev Munkebo bycenter eksponent for en helt ny form for lokale centre i den moderne bys forstæder. De klassiske havebyers bycentre var i modsætning hertil præget af ønsket om at genskabe karakteren af historisk by med torv, hovedgade, kirke og bypark mm.

Centret med de to arkitekturer: Rødstenshusene og lamelhusene. Tegning: Peter Dragsbo, 2021.

Centeret blev oprindeligt bygget med ret ensartede facader af røde sten og dertil foroven facadebånd og tagudhæng samt sammenhængende baldakiner, alt i mørkt behandlet træ. I nyere tid er hele centergaden blevet overdækket med de elegante runde glastage, båret af hvidmalede jernsøjler, her og der suppleret af små tværførsløb. Samtidig er de øvre facadebånd og tagudhængene blevet gennemgående hvidmalet.

Mht. bycentrets brug er det tydeligt, at den tidligere mangfoldighed af mindre butikker i høj grad er afløst af nogle få større dagligvarebutikker samt et stigende antal kontorer, klinikker, servicefunktioner og nye funktioner, så som spillehal, fitnesscenter osv. Samtidig er der givet tilladelse til bygning af en større dagligvarebutik i området syd for Lindøalléen. På den måde er bycentrets midterste del blevet mere og mere udhulet; de tilbageværende dagligvarebutikker ligger i dag, bortset fra bagerforretningen, ved gågadens to ender.

Bevaringsværdier

Havebyen. Hovedtrækkene i den tidlige værftsby er stort set fint bevaret. Når man går eller kører fra Lindøalléen op ad de tre stamveje Solbakken, Rosendalen og Toften, fornemmer man klart den enkle og logiske struktur med kvarterer, der er anlagt vifteformet som palmeblade, udgående fra Lindøalléen med blinde sideveje som ribber på et blad, der er kantet af snart enkelt- og dobbelthuse, snart kædehuse eller rækkehuse. Den nyere bebyggelse af rækkehuse nord for Højvangen og vest for Rosendalen fortsætter den oprindelige bebyggelses logik, mens parcelhuskvarteret øst for Rosendalen trods de ensartede røde tage virker som et brud på den traditionelle havebybebyggelse. Takket være det kollektive ejerskab og de bevarende lokalplaner fra 2008 og 2010 er bebyggelsens karakter stort set intakt bevaret for områderne mellem Lindøalléen og Højvangen.

Havebybebyggelsens grønne elementer bærer også præg af høj grad af fælles udformning: Grønne vejrabatter, allétræer langs stamvejene, høje hække og plæner på de små greens. De relativt høje hække

slører til en vis grad bebyggelsen – men de sikrer en grad af privatliv på de ret små grunde i den tætte bebyggelse. Vigtigst er, at de holder ca. samme højde i hele området.

Skovbælterne

De bredsdorffske skovbælter består som nævnt af to bælte, der udgår fra bycentret/ Lindøalléen: Et bælte, der går næsten lige op til Højvangen, hvor det knytter an til friarealerne på Munkebo Bakke. Og et bælte, der begynder bag bycentret og som nord for Højvangen fortsætter i en bue op langs bakkekammen, hvor det

Fra Bycentret mod vestre skovbælte. T.v. nuværende situation, t.h. forslag til mere åben og indbydende adgang til skovbæltet. Tegning: Peter Dragsbo, 2021.

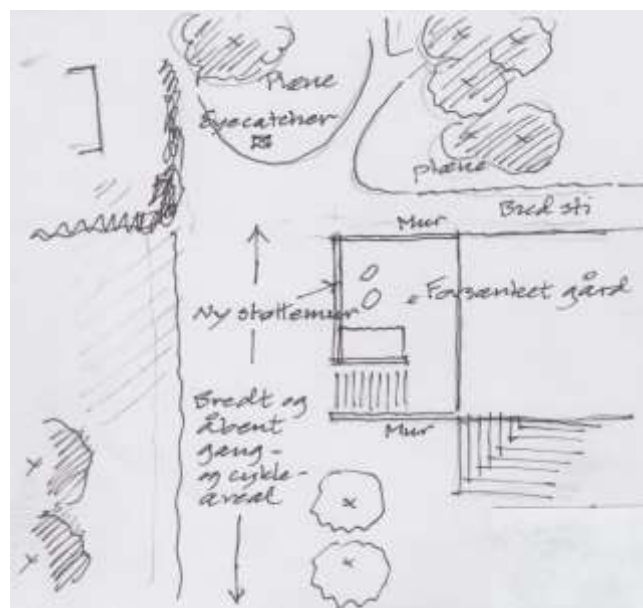
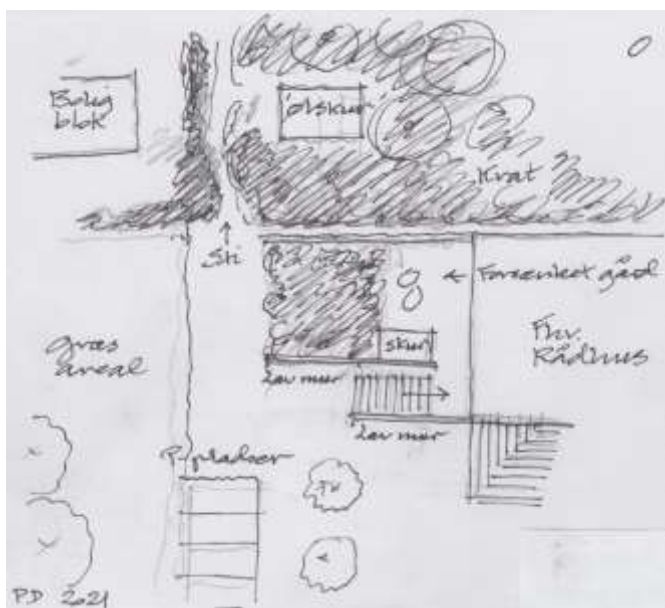
fortsætter mod øst – kun afbrudt af opholdsarealet på Munkebo Bakke. Det kan forekomme lidt ulogisk, at der aldrig blev plantet et skovbælte mod vest, i vindsiden af bakken – men omvendt er det udlig, man har fra stikvejen i den vestlige del af bebyggelsen mod værftet og dets ikoniske portalkran, symbolledet fortællende om sammenhængen mellem værft og by.

Skovbælterne, som i dag er præget af en tæt bevoksning af høje, rette og søjlelignede træer, skaber en karakterfuld indramning af det klassiske Munkebo. Overalt ses de høje træer tårne sig op over de lave husklynger og -rækker. Men denne karakter af smalle skove er samtidig skovbælternes problem. For selv om der er stier på langs og tværs, virker de ret uindbydende og skumle. Det østre skovbælte tager dog sin start direkte fra Lindøalléen, mens det vestre skovbælte i dag har mistet sin kontakt med bycentret ved placeringen af det tidligere rådhus på dette sted i 1973. Vest om rådhuset er der en smal og uindbydende passage op til skovbæltet, som her virker ekstra skummelt på grund af skyggen fra rådhuset (og placeringen af det kommunale ”ølskur”) – og bag rådhuset er der også en smal og skummel sti, adskilt fra skovbæltet af et vildtvokset brombærkrat. Oppe på bakkekammen virker skovbæltet mod nord mere indbydende, bl.a. fordi man her kan færdes inde mellem træerne og samtidig se ud over Odense Fjord og værftet mellem træstammerne.

Bycentret

Centret er en planlægningshistorisk og arkitektonisk bevaringsværdig helhed. Overdækningen og hvidmalingen af tagudhængene har gjort bycentrets oprindelige arkitektur både lysere og mere indbydende. Samtidig har man langs gågaden i stort omfang bevaret den oprindelige arkitektur med rødstensfacaderne og

de lave tage – her og der afbrudt af toetagers bygninger i en anden lige så tidstypisk arkitektur med lamelfacader opdelt i lodrette vinduesbånd.

Området ved rådhuset. T.v. nuværende situation, t.h. forslag til åbning af området. Tegning: Peter Dragsbo, 2021.

Nogle af de nyere forretningsbygninger har formået at overholde ”spillereglerne”, især ”Netto” ved den vestlige ende af centergaden, mens ”Spar”, der afslutter centergaden mod øst, ikke er helt så vellykket. Det alvorligste fejltrin er dog, at bankbygningen ved centergadens østlige ende, over for ”Netto” (Bycentret 105), er blevet hvidkalket.

Anbefalinger

Det historiske Munkebo. Det er vigtigt, at de bevarede elementer af det gamle Munkebo fastholdes. Især den helt unikke rækkehusbebyggelse, som rækker tilbage til middelalderen, er meget bevaringsværdig og kan forstærkes ved tilføjelse af flere små byhuse i rækkeforløbet.

Havebyen. Det er meget vigtigt, at bebyggelsens arkitektoniske særpræg bibeholdes, med sin vekslen mellem røde og gule sten, de lave skifertage og de manglende tagudhæng. En del af husene er udvidet med udestuer i glas; det virker ikke voldsomt forstyrrende på hovedindtrykket – men måske skulle man lokalt udvikle en ”standard”-udestue, som kunne tilbydes beboerne?

Fra 1976 begyndte et frasalg af boliger til privateje, startende med rækkehusene øst for Toften, og de er derfor heller ikke omfattet af lokalplanerne fra 2008. De toetagers rækkehuse i gule sten ved Nyhøjen længst mod vest blev solgt over en længere periode fra starten af 1980’erne til 1996. Dette område er også omfattet af lokalplanerne, men i mellemtiden er der sket en individualisering af husene, som især ses i de forskellige vinduesformer – samt i et enkelt tilfælde, hvor en blok er blevet pudset og malet. Den nuværende grundejerforening er helt klar over ønsket om at fastholde hovedkarakteren. Det vigtigste er her at bevare facaderne i gule sten. De forskellige vinduer er derimod et reversibelt ”problem”, al den stund der ikke er gjort indgreb i vindueslysningernes størrelse.

Bebyggelse og grønne områder udgør en velbevaret helhed, hvor alle detaljer samvirker til, at karakteren af haveby er intakt. Det grønne element i havebyen er dog sårbart over for brud med de fælles hækforløb og -højder, omlægning af de grønne græsarealer til anden form for brug eller beplantning (en ændring til ”blomsterenge” vil dog være OK – i stil med de oprindelige engelske havebyer) og høj træbeplantning, der kan sløre indtrykket af de enkelte kvarterer som ”rum” mellem skovbælterne. Også resterne af tidligere hegn og diger bør så vidt muligt bevares som bevidst historiske elementer.

Skovbælterne. Skovbælterne er et karakteristisk og vigtigt element i Peter Bredsdorffs planlægning og danner karakteristiske rammer om de enkelte kvarterer. Skovbælterne er sårbare over for fældning, og indtrykket af læbælter bør bevares, uanset om der udtyndes i træbevoksningen. Under alle omstændigheder fortjener de at få en mere indbydende karakter, så de i højere grad kan opleves som ikke blot ”noget man skal igennem”, men grønne veje, der fører ned til bycentret og fjorden.

De to nord-syd-gående skovbælter bør fortsat fungere som markante rammer om bebyggelsen, men en udtynding og lysning er påkrævet. Især det vestre skovbælte trænger til, at der skabes en klar og indbydende forbindelse mellem bæltet og bycentret – og videre til Troels Allé. Placeringen af rådhuset var en fejltagelse i 1973 – for på det tidspunkt havde Bredsdorff jo allerede i 1961 peget på, at bycenterfunktionerne burde placeres på den sydlige side af Lindøalléen. Som arkitektur er rådhuset heller ikke bemærkelsesværdigt; det hører til bygningsinspektør Jørgen Stærmoses på den tid gængse formsprog med flade built-up-tage. Da det tidligere rådhus p.t. er stort set funktionstomt, kunne man foreslå den radikale løsning at fjerne det og skabe en fin og indbydende ankomst til skovbæltet. Er dette ikke muligt, vil et godt alternativ være at delvis indskrænke den forsænkede gård og sløjfe de yderste dele af de omgivende mure øst for bygningen og lave en bred indgang til skovbæltet. Samtidig bør akse tydeliggøres med et klart forløb gennem bycentret (bl.a. ved at sløjfe 6-7 P-pladser), så man får fornemmelsen af en naturlig forbindelse mellem Skovbæltet og Troels Allé.

Østre skovbælte set mod fjorden. T.v. nuværende situation, t.h. forslag åbning og forlængelse. Tegninger: Peter Dragsbo, 2021.

Det østre skovbælte starter ret uformidlet ved fortovet af Lindøalléen. Også her kunne man tænke sig en mere indbydende ”indgang” – samtidig med, at det evt. kunne fortsættes som et åbent græsbelte ned over marken til fjorden med fodgængerovergange over Lindøalléen og Fjordvejen.

Endelig kunne man overveje at plante endnu et læbælte langs nordsiden af Højvangens vestligste del – dog således, at det afsluttes tragtføret, så udsynet fra vejen mod værftet bibeholdes.

Bycenteret. Det er først og fremmest vigtigt, at hoveddispositionen med en intim gågade kantet af to rækker af bygninger med bagvedliggende varegårde bevares. Men på baggrund af ”butiksdøden” skal der findes nye funktioner, f.eks. i form af foreningslokaler, offentlige og private servicefunktioner mm. I forbindelse med kommende forandringer og tilføjelser kan det diskuteres, om de oprindelige bygninger og tilføjelserne skal kunne klart adskilles. Imidlertid er der allerede gennemført så mange til- og ombygninger, at det oprindelige center ikke mere kan rekonstrueres.

Til brug for den fremtidige omdannelse foreslås det, at der udarbejdes en enkel designmanual, der fastholder nogle af de centrale karakteristika ved bebyggelsen: Kombinationen af rødt murværk og hvidt træværk, de karakteristiske tagudhæng og brug af kombinationen af oprindeligt facadebånd og tagudhæng. De to blokke med lamelfacader har deres egen arkitektur og bør bevares uændret.

Lindøalléen. Alléen går i en stor bue fra vest til øst som Munkebos naturlige hovedgade. Tidligere endte alléen mod vest ved porten til værftet, men er nu lukket. Det giver mindre trafik – men alléens endepunkt

mod vest virker forsømt og tilfældig. Her kunne man forestille sig en ”portal” af træer eller lignende ved afslutningen. Gennem byen virker alléen som et bredt og aflangt torv, for bredt til at virke som en intim plads, men dog samlende. Alléens forløb understreges af rækkerne af skulpturelle beskårne platantræer foran bycentret og skole/ kulturcentret. Forløbet af allétræer burde dog gøres færdig ved at der også blev plantet på sydsiden fra Troels Allé til Skibskajen.

Konklusion

Værftsbyen Munkebo fra 1950’erne og 60’erne er i dansk sammenhæng en unik kombination af på den ene side en virksomhedsby med havebykarakter, som har sine nærmeste paralleller i de store planlagte arbejderbyer i England og Tyskland – og på den anden side et eksempel på den dansk-skandinaviske humanistisk-modernistiske byplanlægning, som skabte den moderne ”velfærdsby”. Gennem lokalplanlægningen samt både kommunens og beboernes bevidsthed om byens som kulturmiljø hører Munkebo til de områder i Kerteminde Kommune, der er rimeligt sikret som kulturarvsområde. Men overordnet skal der anbefales tre ting:

- En fastholden ved de bevarende lokalplaners principper og bestemmelser, suppleret af en bevidst politik mht. de grønne elementer i bebyggelsen
- En fornyelse af de karakteristiske skovbælter, så de på den ene side bevarer deres karakter af rumdannende elementer, på den anden side gøre attraktive som både opholds- og gennemgangsområder. Især savnes der en ny, åben forbindelse mellem bycentret og det vestre skovbælte, der understreger tværaksen Troels Allé-skovbæltet
- En tydeliggørelse af Lindøalléen som byens centralstrøg med yderligere allétræer og en genskabt forbindelse i vest til værftsområdet.

LANGESKOV

Langeskov Kommune eksisterede som selvstændig kommune fra 1966 til 2007. I 1966 gik de tre tidligere sognekommuner Rønninge, Marslev og Birkende sammen om en frivillig kommunesammenlægning; denne blev i 2007 en del af den nye Kerteminde Kommune.

Langeskov er på mange måder en typisk stationsby, der kan tilskrive stort set hele sin udviklingshistorie det forhold, at der i 1888 tæt på landevejen blev anlagt en station, som gav grobund for erhvervsmæssig og boligmæssig vækst. Efter at have være uden fungerende station siden 1982 blev Langeskov igen stationsby i 2015, da en ny station blev opført i byens vestlige udkant. Langeskov har i dag overordnet set karakter af bosætningsby.

Langeskov er i sjælden grad formet af infrastruktur. Fra motorvej til jernbanen og til den gamle hovedvej, som ses på billedet her.

RØNNINGE SOGN

Beliggenhed, afgrænsning og landskabsform

Sognet er landskabsmæssigt ret varieret, idet det mod nordvest består af en jævn, sandet hedeslette med en enkelt ø i form af Øksnebjerg (31 m), mens landskabet mod syd og øst udgøres af et kuperet land med vekslende jordbund, bl.a. store grusaflejringer syd og vest for Rønninge. De to terrænformer afskilles af et mosedrag med småsøer (Gammellung, Røjerup sø og Børremose). Ved Rønninge Søgård ligger den lille Vomme sø, omgivet af skov.

Rønninge sogn tilhørte som det eneste i den nuværende kommune Åsum herred. Ved kommunesammenlægningen i 1966 kom det sammen med Birkende og Marslev i Bjerge herred til at udgøre Langeskov kommune.

Sognets forhistorie

Inden for sognet lå tidligere to landsbyer, Rønninge og Røjerup, og to hovedgårde, Rønninge Søgård og Lavindsgård. Rønninge kirke er indehaver af et helt specielt fredet fortidsminde, nemlig den eneste bevarede runesten fra Østfyn. Stenen blev rejst omkring 900-950 og blev i 1627 fundet i en stenbro ved Rønninge, hvor den ifølge overleveringen var blevet flyttet til fra en gravhøj.

Rønninge sogn i Kerteminde kommune.

Stridsøkse, sværd og lanse, der blev fundet i vikingegraven ved anlæggelsen af motorvejen ved Langeskov. Foto: Odense Bys Museer

I 1658 ønskede kongen at få den sendt til København, men af uvisse årsager strandede den i Kerteminde. Her fandt man den igen i 1852 under et hus, hvor den var blevet brugt som fundament. Da blev den flyttet til kirken i Kerteminde, hvor den stod indtil 1949, hvor beboerne i Rønninge endelig fik deres runesten hjem igen. For at undgå forvitring satte man i 1982 stenen indenfor i våbenhuset. På nudansk lyder den indgraverede tekst: "Sote satte denne sten efter Elev, sin broder, søn af Asgot med det røde skjold".

I Rosenlund fandt man en vikingetidsgravplads, da man gravede ud til anlæggelsen af motorvejen ved Langeskov. Graven indeholdt både en hest, hund og flere våben, nemlig en stridsøkse, et sværd og en lanse.

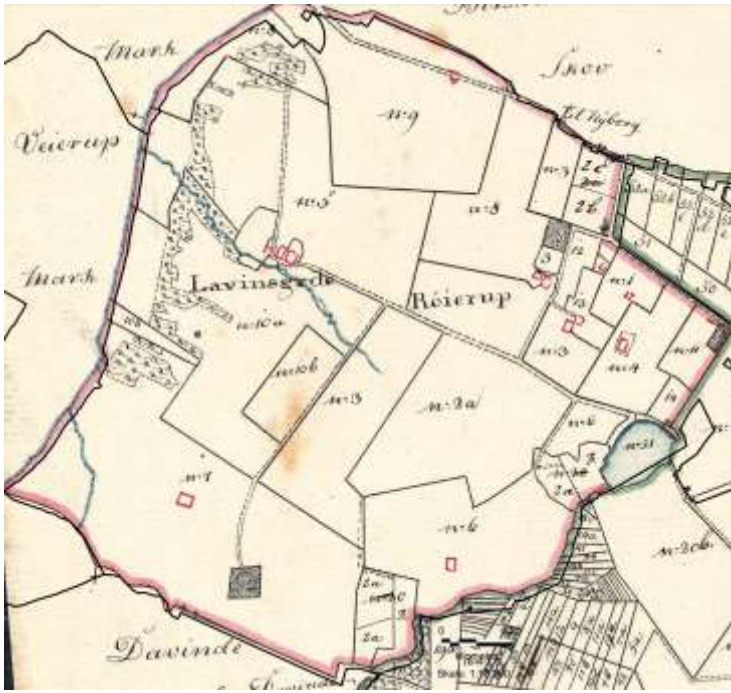
Rønningestenen fra 900-950, der er den eneste bevarede runesten fra Østfyn.

Røjerup sogn med ejerlavsgrenser: De røde prikker viser fredede fortidsminder og de røde trekantede viser fredede bygninger. De omkringliggende sogne er markeret med grøn farve.

Røjerup

Minoreret sognekort over Røjerup ejerlav, ca. 1816. Kilde: hkpn.gst.dk

Røjerup er nævnt først gang ca. 1510 som Rorope. Forleddet kommer formentlig af røk, der betyder dyng, mens efterleddet er afledt af torp, der betyder udflytterby. Byen er anlagt mellem vikingetid og middelalder og har i 1700-tallet haft tinghus, hvor der var herredsting for Åsum, Bjerge og Vindinge herred. Den gamle bytomt er opløst og nybebygget og er derfor svær at klassificere. Langeskov har overtaget Røjerup by og nybebygget den fuldstændig. Listen over bevaringsværdige ejendomme findes derfor i afsnittet om centerbyen Langeskov på side 81.

Ejerlavet bestod af to bebyggelser, nemlig Røjerup og Lavindsgårde, der typisk blev opfattet som én by. Der findes rester af to tidligere vikingetidsbebyggelser, der har været forgængere for landsbyen. Udskiftningen foregik i 1798 og man mener at to af byens gårde blev udflyttet og muligvis flere senere, men det kan ikke aflæses på kortene i dag. I slutningen af 1800-tallet begyndte anlæggelsen af stationsbyen

Langeskov, der betød at byen ekspanderede voldsomt i Røjerups ejerlav. Jernbanen sørgede for at bringe industri og servicefag til Langeskov.

Mølle miljøer langs Vindinge å

Som noget helt karakteristisk for Rønninge sogn må nævnes de tre vandmøller, der tidligere lå langs åen på en strækning af blot 2,3 km. *Bierne Mølle* (Bierne Møllevej 2) blev genopført efter en brand i 1899. Det nye, industrielle anlæg rummede en periode klædefabrik og kemisk fabrik; mølledriften blev genoptaget i 1926 med turbiner og fra 1940 dieselmotor i et selvstændigt motorhus; mølledriften indstillet 1978; fremstår i dag som et stort kompleks med pudsede, hvidmalede mure og bånd af rød blankmur samt sortglaseret tegltag. *Mellem Mølle* (Mellem Møllevej 2) består af et grundmuret hovedhus med glaseret tag (opf. 1925) og på modsat side af vejen endnu en bygning samt Mellem Møllevej 1 (stuehus med frontispice). Mølledriften ophørte omkr. 1950, de gamle møllebygninger blev nedrevet 2002, og kanalen til turbinen er groet til. *Holts Mølle*, der lå som den første af de tre møller, brændte i 1938. (Efter genopførelse brugt til savværk og elektricitetsværk. Arealet ved mølledammen blev i en kort periode brugt til opstilling af Hawk-raketter).

Bierne Mølle, ca. 1920'erne. Foto: Langeskov Lokalhistoriske Arkiv.

Øverst et Original1-kort over Røjerup by fra 1809-1851, og nederst et højkantkort fra 1809-1857. Enkelte gårde er at finde på Original1-kortet øst for grænsen til Rønninge ejerlav. På højkantkortet ses Lavindsgårde, Langeskov kro og Røjerup, der bl.a. bestod af et jordemoderhus. Nord for Røjerup er Langeskov Station. De to bebyggelser Røjerup og Lavindsgårde blev opfattet som én landsby. Først i slutningen af 1800-tallet med ændringen af trinbrættet i Langeskov til egentlig station begynder byens udvikling med servicefag og håndværk. Kilder: hkpn.gst.dk, HistoriskAtlas.dk

Øverst et luftfoto af Røjerup ejerlav fra 1954 og nederst fra 2019. Bemærk de gule firkanter på det nederste billede; dette er bebyggelsen fra Original1-kortet fra 1809-1857. Langeskavs eksplosive udvikling med anlæggelsen af jernbanen har fortsat ind i Røjerup ejerlav. Røjerups oprindelige gårdes placering er svært aflæselige i luftfotoet fra i dag. Kilde: Krak.dk

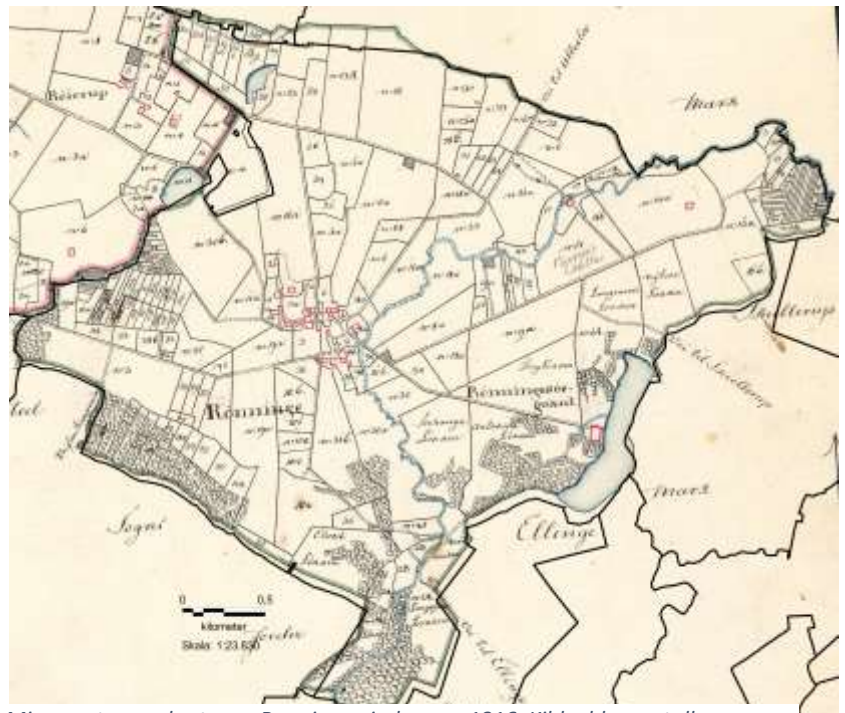
Bevaring

Røjerups oprindelige landsbystruktur er stort set opløst og bytomterne nybebyggede. Se under Langeskov side 78.

Rønninge

Rønninge nævnes første gang 1313 som Ryninge. Forleddet er enten afledt af rydning eller ryning (styrte sammen, falde), mens efterleddet '-inge' er en stedbetegnelse afledt af indbygger- eller naturnavn. Efter udskiftningen i 1801 blev knap halvdelen af byens gårde udflyttet, mens resten er bevaret på deres oprindelige tomt.

Omkring 1880 er bebyggelsen vokset ud langs Stavnsagergyden, Ellingevej og Rønninge Bygade imod sydvest. Specielt bebyggelsen langs Stavnsagergyden er typiske stationsbyhuse. Omkring år 1900 har andelsbevægelsen opført mejeriet og forsamlingshuset, ligesom den tidligere skole og anden lærerbolig på Gl. Skolevej er fra denne periode. I 50'erne er der foretaget udstykning ved Bovej, og i 60'erne ved Åvej, Hyttevej og Glambækvej.

Minoreret sognekort over Rønninge ejerlav, ca. 1816. Kilde: hkpn.gst.dk

Et særligt fint miljø eksisterer omkring den højtliggende kirke med husene i Kirkestræde og den østlige del af bygaden samt de mange træer i dette område. Endvidere er der bevaret mange fine stengærder i landsbyen. Nær kirken er en mindesten for befrielsen 5. maj 1945 opsat i 1949.

Ganske særpræget for en landsby er den store fælded midt i byen med den tilhørende lille skov samt den store græseng vest for kirken. Ved bygaden desuden et lindetræ kaldet "Skandinavien", angiveligt fra treårskrigen 1848-50. Norske og svenske tropper var indlogeret hos den lokale præst. Lindetræet blev plantet af præstens datter samt en norsk og en svensk officer til minde om den skandinaviske samhørighed. Tværgyden indrammes over et længere stræk af et hegn på begge sider af vejen

Landsbyen er påvirket af en del støj fra den nærliggende motorvej.

Lindetræet "Skandinavien", der ifølge fortællingen er plantet under treårskrigen 1848-51.

Rønninge Søgård

Gården, der er første gang nævnt i 1326, blev anlagt på et gammelt voldsted et par hundrede meter syd for den nuværende, fredede hovedbygning, der er anlagt på en holm nær gårdens sø. Voldstedet er fredet. Hovedbygningen består af to sammenbyggede

Rønninge Søgårds hovedbygning.

fløje. Østfløjen, som ligger ud mod en nærliggende sø, er opført i 1596 under Caspar Markdanner, hvis våbenskjold findes over portalen. Nordfløjen er opført i 1672. Hele hovedbygningen, der blev ombygget i 1757, fremstår i røde mursten på en sokkel af tilhuggede kampesten og krones af et tegltag. 1868 blev trappetårnet forsynet med et spir, mens også hovedbygningen blev restaureret ved arkitekt H. Klein.

Efter en brand i 1840 blev avlsgården flyttet væk fra hovedbygningen og placeret nordvest for denne. Efter en ny brand blev den genopført i 1932. Syd for adgangsvejen ligger forvalterboligen og herskabsstalden, der er opført midt i 1800-tallet. I haven står et fredet gravkapel opført i mursten fra 1880. Voldgraven er et fredet fortidsminde og ved hovedgården findes også flere alleer.

Bytoften

I området er der gennem flere års arkæologiske udgravninger fundet grave og især bebyggelser bronzealderen, jernalderen, vikingetiden og middelalderen. Nogle af stolpehullerne fra huse og hegn er efter endt udgravning forsynet med pæle, så de mange huses grundplaner på den måde er rekonstrueret. På grundlag af pollenprøver er oldtidens landskab søgt genskabt ved beplantninger.

Højkantkort over en del af Rønninge ejerlav fra 1840-1899. Her kan man bl.a. se, at Rønninge Søgård ikke har sit eget ejerlav, men derimod ligger i udkanten af Rønninges øst for byen. Kilde: HistoriskAtlas.dk

Præstegården fra 1927, der ligger Kirkestræde 1 og er opført i rød blankmur.

Rønninge Bygade 26, der er et fredet bindingsværkshus. Stuehuset er opført i 1810 og længerne i 1850. Det trelængede anlæg følger gadeforløbet og har stråtag samt bibeholdt sine skorstene.

Glambækvej 16, "Glambækgård", har et stuehus, øverste billede, fra 1816 og en sidelænge, nederste billede, der er opført i 1600-tallet. Begge længer er opført i bindingsværk med stråtag; stuehuset har desuden en meget smuk og velholdt dør.

Ejendomme med særlige bevaringsværdier

Gl. Skolevej 2. Firlænget gård i bindingsværk med stråtag samt kampestenhus med stråtag, opf. 1700 iflg. BBR

(Gl. Skolevej 12. Den tidligere skole, opf. i grundmur 1872 iflg. BBR, bagest på grunden står en "kvindeeg", plantet i 1915).

Glambækvej 16, "Glambækgård". Stuehus i bindingsværk og stråtag, opf. 1816 iflg. BBR, og sidelænge fra 1600-tallet.

Kirkestræde 1. Præstegård i rød blankmur med fronton samt sidebygning, opf. 1927 iflg. BBR.

Kirkestræde 3. Vinkelbygning i bindingsværk med stråtag, opf. 1800 iflg. BBR.

Kirkestræde 5. Bindingsværkshus (dog med betonstenstag), opf. 1877 iflg. BBR.

Møllegdyden 4. Vinkelbygget hus i bindingsværk med stråtag, opf. 1827 iflg. BBR.

Rønninge Bygade 1. Vinkelbygning i bindingsværk og tavli i røde sten samt tegltag, 1923 iflg. BBR.

Rønninge Bygade 3. Trefløjet gård i bindingsværk med pladetag, opf. 1842 iflg. BBR (en fløj fjernet i nyere tid).

Rønninge Bygade 11. Vinkelhus i bindingsværk med stråtag, opf. 1777 iflg. BBR.

Rønninge Bygade 12. Rødstenshus med frontispice og tilbygget sidelænge, opf. 1905 iflg. BBR.

Rønninge Bygade 15. Vinkelhus i bindingsværk og grundmur med stråtag, opf. 1810 iflg. BBR.

Rønninge Bygade 17. Bindingsværksbygget hus med stråtag, opf. 1777 iflg. BBR.

Rønninge Bygade 19. Bindingsværksbygget hus med stråtag, opf. 1790 iflg. BBR.

Rønninge Bygade 26. Trelænget bindingsværkshus med stråtag, stuehus 1810, længerne 1850 (følger vejforløbet). Fredet.

Stavnsagergyden 1. Toetagers rødstenshus med midterrisalit, opf. 1931 iflg. BBR.

Stavnsagergyden 12. Rødstenshus, opf. 1925 iflg. BBR.

(Stavnsagergyden 13. Forsamlingshus, opf. 1899 iflg. BBR.)

Søgårdsvej 1, "Hørvang". Rødstenshus i byens østlige udkant, opf. 1923 iflg. BBR (udhus 1888).

Søgårdsvej 10, Rønninge Søgård. Fredet. Opf. bl.a. 1596 og 1672.

Tværgyden 5, "Sognefogedgården". Firlænget gård i bindingsværk med tegltag, opf. 1850 iflg. BBR (sydlængen 1920).

Tværgyden 10. Bindingsværkshus med stråtag, opf. 1800 iflg. BBR.

Tværgyden 12. Gulmalet og grundmuret hus med gavlkvist, opf. 1912 iflg. BBR.

Tværgyden 16. Vinkelbygget husmandssted i bindingsværk med stråtag, opf. 1877 iflg. BBR.

Det øverste kort er et Original1-kort der viser Rønninge by, fra 1809-1857. Det nederste er et højkantkort over Rønninge by fra 1840-1899. Rønninge kirkes placering i midten af byen med det cirkulære vejforløb er tydelig på begge kort. På højkantkortet er både smedje, skole og fattighus. Vejforløbene er uændrede. Kilder: hkpn.gst.dk, HistoriskAtlas.dk

Det øverste billede er et luftfoto af Rønninge by fra 1954 og det nederste er fra 2019. Nord og syd for bykernen med kirken var tilkommet få ejendomme fra højkantkortet til luftfotoet fra 1954. Fra 1954 til i dag er der en markant ændring i bygningsmassen rundt om det cirkulære vejforløb ved den

Særlige bevaringsværdier

Byens snoede og cirkulære veje og stræder har kirken som centrum. Byen rummer præstegård, tidligere landsbyskole og forsamlingshus og har et tydeligt landsbypræg med flere ældre stråttækte bindingsværkshuse, dog svækker de nyere parcelhusbebyggelser landsbyens autentiske udtryk. Et særligt miljø findes omkring Kirkestræde og kirken med træerne i området, bl.a. lindetræet kaldet "Skandinavien", plantet under treårskrigen. I byen er der flere stengærde bevaret.

Rønninge Søgård med voldgrav og hele anlægget omkring udgør et selvstændigt kulturmiljø. I Kommuneplan 2013-25 er Rønninge udpeget som en landsby med store bevaringsværdier.

Anbefaling

Det anbefales at man fortsat bevarer den karakteristiske fælled med skov i midten af byen og græsengen vest for kirken.

Det anbefales endvidere at fortsætte bevaringsarbejdet med det fredede kulturmiljø omkring Rønninge Søgård med anlæg og voldgrav. Man kan med fordel dæmpe trafikstøjen, der kommer fra motorvejen og forringe det samlede indtryk af landsbyen.

Langeskov

Langeskov har i dag fuldstændigt overlejret landsbyen Røjerup i Rønninge sogn. Som en understregning af områdets centrale, geografiske placering lå her tinghuset for Vindinge-Bjerge herreds ting (1687-1816). Langeskov er nævnt først gang i 1640'erne. Langeskovs udvikling er i meget høj grad bestemt af infrastruktur. Byen er vokset frem ved landevejen mellem Nyborg og Odense, hvor der efter anlæggelse af en chaussévej i 1820 blev placeret en kongelig privilegeret kro og et bomhus (bomhuset lå på hjørnet af Nyborgvej og Jernbanegade, hvor senere biografen blev bygget; 1946 flyttet til Den fynske Landsby). Efter at jernbanen tværs over Fyn var etableret, blev der ved Langeskov i 1869 anlagt et stoppested ("trinbræt"), som i 1888 blev udbygget til en egentlig station. Omkring station og landevej voksede der i de følgende årtier en stationsby frem, hvor en del mindre industri lokaliseredes (plovfabrik, finerfabrik, mejeri). I denne proces blev den tidligere landsby Røjerup opslugt. Jernbanegade udviklede sig til byens handelsgade med forretninger i næsten samtlige huse.

På højkantkortet fra midten af 1800-tallet er byen Langeskov nærmest ikkeeksisterende. I Trap anden udgave fra 1872-9 beskrives Langeskov "stoppeplads ved jernbanen, med kro ved hovedlandevejen fra Odense til Nyborg [...]". På lavkantkortet fra midten af 1900-tallet har der fundet en bydannelse sted.

På det nutidige luftfoto nederst ses den rivende byudvikling, der er sket siden luftfotoet fra 1954.

Specielt fra 1960'erne oplevede Langeskov en meget kraftig vækst. Et industrikvarter opstod langs Industrivej, hvor der blev etableret lettere industri på nordsiden og sværere på sydsiden. I 1968 indviede Hastrup Plastik en fabrik til 400 medarbejdere (huser nu Medico Pack), og i 1972 flyttede Ib Andresen Industri (grundlagt 1967) fra Marslev til Industrivej.

Byen fik et egentligt indkøbscenter i form af Langeskovcentret med åbning af centerets første forretning i 1969. I perioden frem til årtusindskiftet tredobledes Langeskavs indbyggertal, og byvæksten foregik især syd for jernbanen op mod den projekterede motorvej, hvis første del mellem Langeskov og Hjulby

blev åbnet i 1980, mens strækningen mod vest færdiggjordes i 1985. Ved motorvejen lokaliseredes en række relativt store industrivirksomheder (foruden Ib Andresen Industri og Hastrup's fabrikker også Thermo King og Exhausto). Da hele erhvervsområdet umiddelbart nord for motorvejen var solgt i 1985, blev området syd for motorvejen efter købet af Bytoftegård udpeget som det bedst egnede sted for lokalisering af et erhvervsområde.

Stationen blev nedlagt i 1982. Lukningen af jernbaneoverskæringen i 1992 af sikkerhedshensyn betød en deling af byen med vanskelig samfærdsel mellem de to dele (overskæringen blev erstattet af en tunnel til

Luftfoto af Langeskov Station fra 1956. Danmark set fra Luften.

biltrafik samt en fodgænger- og cyklisttunnel og en rundkørsel blev anlagt, så trafikken kunne ledes ind vestfra via den nye Centervej). Langeskavs infrastrukturelle styrker, jernbane og motorvej, udgør således samtidigt fysiske barrierer i byen. Masterplanen for Langeskov (2013) indeholder en vision om at binde bymidten bedre sammen. Det foreslås gjort ved at definere et mere klart forløb omkring vejstrækningen

Grønvangen-Grønvej- Rønningevej, som i kraft af strækningens de tre punkter, henholdsvis stations- og centerområdet, daginstitutionen og skole/haller/bibliotek, udgør byens centrum.

Jernbanegade set fra syd efter jernbanen blev afskærmet og dermed delte byen i to. Peter Dragsbo, 2021.

Jernbanegade (tidl. Tinghusgyden) var Langeskovs oprindelige handelsgade med typisk stationsby-bebyggelse bestående af mindre ejendomme med butiksareal i stueetagen og beboelse i det øvrige. Funktionen som primær handelsgade ophørte i 1992, hvor jernbaneoverskæringen blev lukket og gaden delt i to usammenhængende dele. Efterfølgende er gaden gradvist blevet omdannet til et boligområde.

En del af gadens forhuse spejler hinanden, hvilket dog er blevet sløret

pga. ombygninger. På den vestlige side brydes stationsby-bebyggelsen af Butikscenteret med tilhørende sti- og parkeringsareal.

Siden 1970'erne har Langeskov oplevet en stærk byvækst i form af nye fortrinsvis parcelhuskvarterer. Langeskov Vest mellem Pilegårdsvej, Jernbanegade og Lavindsgårdsvej (senere Industrivej og Grønvangen) blev udstykket til parcelhusgrunde med tilhørende veje og stier, og i 1980'erne fulgte Slåenhaven og Kastanievej med udstykning af nye parcelhusgrunde. Efter købet i 1989 af gården Frydenlund blev boligområdet ved Søvej udvidet samtidig med at der blev anlagt rekreative områder omkring Røjerup Mose (der igen er en del af et sammenhængende naturområde, der strækker sig fra "Gammellung" vest for Rønninge til "Børnøse" ved Bakkegårdsskolen; området gennemskæres dog af den fynske motorvej).

Midt i 1990'erne byggemodnedes et antal attraktive byggegrunde vest for det grønne område ved Frydenlund på Søbrinken. Da de allerede var bebygget i 1997, udstykkedes et område på arealet mellem Frydenlund og Stavnsagergyden og et større antal parcelhusgrunde blev fordelt på 12 boligveje. Efter årtusindskiftet fortsatte den store efterspørgsel på byggemodnede grunde og et areal ved Lavindsgårdvej mellem Pilegårdsskolen og Pileby Børnehaven blev udpeget (omgivet af Kærsangervængets åben-lave boligbebyggelse). Nord for landevejen blev Elmevej udlagt til såkaldt åben-lav bebyggelse (parcelhuse) og tæt-lav bebyggelse (dobbelthuse, kædehuse, gårdhavehuse). I de seneste år er der opstået et stort boligområde (Langeskov Nord) ved Hvileholmsvej til åben-lav boligbebyggelse med bibeholdelse af to smukt beplantede jorddiger.

Langeskovs hastige vækst fortsætter. En ung by med vokseværk.

Odensevej 15, der er opført i 1928 iflg. BBR og stilmæssigt spejler sig i de omkringliggende bygninger.

Odensevej 29, det gamle elværk, der er opført i 1900. Det meste af det originale udtryk kan stadig aflæses i bygningen. Foto: Danmark set fra Luften (1948).

Ejendomme med særlige bevaringsværdier

Birkevej 2. Et vinkelbygget hjørnehus, skalmuret med påtegnet bindingsværk, samt stråtag, ang. opf. 1877.

Jernbanegade 5. Toetagers bygning, delvis rød blankmur og overmalet, tidl. Langeskov Handelshus, opf. 1910.

Jernbanegade 6. Stor rødmalet toetagers bygning, tidl. gæstgivergård, opf. 1876.

Jernbanegade 12. Stor pudset og malet villa, opf. 1917.

Jernbanegade 13. Rødstenshus med gavlkvist, tidligere hhv. rådhus og bibliotek, opf. 1916.

Nyborgvej 1. Cementpudset toetagers bygning, tidligere biograf, opf. 1953.

(Nyborgvej 2. Tidligere mejeri, stærkt ombygget), opf. 1896.

Nyborgvej 3. Gulmalet hus med skifertag, opf. 1872.

(Nyborgvej 4. Toetagers gulstensbygning, tidl. sengefabrik, stærkt ombygget), opf. 1892.

Nyborgvej 9. Rødstenshus med endekvist og skifertag, ang. opf. 1900.

Nyborgvej 10. Pudset og gråmalet villa med skifertag, opf. 1911.

Nyborgvej 26. Toetagers rødstensbygning, tidligere plovfabrik, opf. 1910.

Nyborgvej 27. Bindingsværkshus med stråtag, opf. 1852.

Nyborgvej 28. Toetagers rødstensbygning, tidligere fabrik, ang. opf. 1800.

(Odensevej 6. Lille gadehus med tegltag, opf. 1888).

Odensevej 8. Gavlvendt rødstenshus, fungerende missionshus, opf. 1890.

Odensevej 10. En malet og pudset villa med gavlkvist og cementtagsten, ang. opf. 1900.

Odensevej 11. Rødstenshus med gavlkvist og skifertag samt baghus, opf. 1904.

Odensevej 15. Gråmalet villa (stilmæssigt som nr. 17 og 25), opf. 1928.

Odensevej 16. Den tidligere Langeskov Kro, stærkt ombygget), opf. 1927.

Odensevej 17. Gulmalet villa med pladetag (spejler nr. 25), opf. 1930.

(Odensevej 19A. Tidligere bogtrykkeri, opf. 1900/1956).

Odensevej 23. Stor rødstensbygning med mellembygning og baghus, tidl. huset stukfabrikken Dana, opf. 1908.

Odensevej 25. Hvidmalet villa med betontag, opf. 1924.

Odensevej 27. Tidligere lægebolig, opf. 1932.

Odensevej 29. Tidligere elværk, stærkt ombygget, opf. 1900.

Odensevej 31. Pudset og malet hus med taskekvist og skifertag, opf. 1887.

Stationsvej 1. Stationsbygning og pakhuis i gule sten med skifertag, opf. 1915.

Byens særpræg

Langeskov repræsenterer så at sige alle elementer i Danmarks infrastrukturelle og urbaniserede udvikling siden starten af 1800-tallet: Landevejen Odense-Nyborg anlagt 1820 efter Reventlows store vejplan, kantet med landevejsbebyggelse, kro, milepæle osv. Derefter station 1869/ 1888 på den fynske tværbane med dertil hørende opvækst af en stationsby, samtidig fortsat vækst af agrare småindustrier ved landevejen. I 1960'erne kraftig vækst gennem parcelhusudstyknings, hvor Langeskov bliver boligområde for pendlere til Odense og Nyborg og et center bygges i den gamle stationsby. Efter åbningen af motorvejen 1980/ 1985 etablerer der sig en lang række industrier i Langeskov; landevejen mister nogle af sine servicefunktioner for gennemkørende, men bliver i kraft af sin fortsat store tilgængelighed og mængden af gamle industri- og serviceejendomme hjemsted for en masse små virksomheder og ikke-dagligvarebutikker.

På den måde indeholder Langeskov en essens af det moderne Danmarks udvikling. Samme udvikling har imidlertid betydet, at mange af de nævnte strukturer og udviklingstræk er blevet udvisket, således er der kun er få "rene" kulturmiljøer tilbage. Eller sagt på en anden måde er der tale om en overvejende immaterielle kulturarv, som er vanskelig at omsætte til en handlingsplan i den fysiske planlægning.

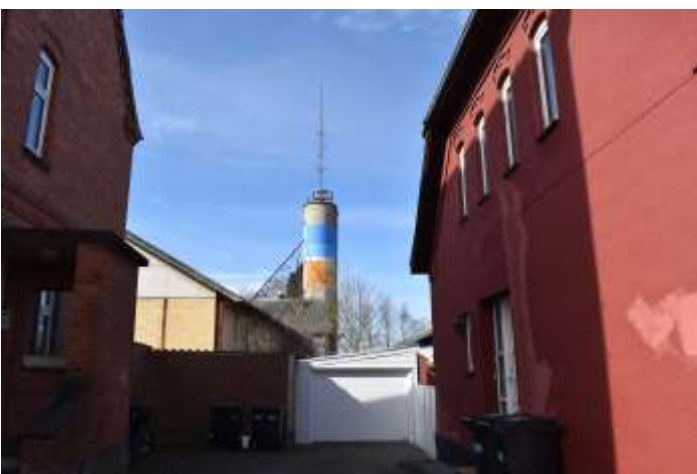

Fra Essos veldesignede benzintank i 1958 til Shell 2021. Danmark set fra Luften.

Bevaringsværdier – miljøet omkring stationen

Langeskov er så at sige defineret af infrastruktur, da landevej, jernbane og motorvej har været afgørende for byens udvikling.

Krydset ved Jernbanegade-Stationsvej-Henriettevej med stationsbygningen, den tidligere købmandsgård samt kornsiloen med Muus' logo.

Der er på den måde egentlig kun ét sted i Langeskov, hvor historien er så fysisk til stede, at der er en *one site*-kulturarvsfortælling: Krydset Jernbanegade-Stationsvej-Henriettevej, hvor vi til den ene side ser den velbevarede stationsbygning (Holsøe-typen for mindre stationer 1889), til den anden side den tidligere købmandsgårds hjørnehus med bagvedliggende foderstoflagre og siloen med Muus-logo – samt i midten den rødmaledede toetagers hovedbygning til det tidligere jernbanehotel, hvis lange sidebygning (tidligere sal og værelser) langs Stationsvej i dag er ombygget til boliger. I nordenden af den korte del af Jernbanegade ses også den tidligere biograf – en arkitektonisk markant kubisk bygning, som både er bevaringsværdig i kraft af sin form og i kraft af fortællingen om Langeskov som lokal centerby.

På den gamle landevej (Odensevej/Nyborgvej) findes især på vejens nordside en række velbevarede bygning, hvoraf flere af villaer ”spejler” hinanden; desuden indeholder gaden mange nedlagte, ombyggede fabriksbygninger.

Anbefaling

Da hovedfortællingerne i det ældre Langeskov ligger i to på hinanden vinkelret gående akser: Den gamle hovedvej fra 1820 med dens bebyggelse og den tværgående Jernbanegade med resterne af stationsbyen, er det her, opmærksomheden bør koncentreres.

Landevejen kunne i fremtiden tydeliggøres som traditionel landevej ved plantning af landevejstræer hele vejen gennem byen (lind eller røn) – og derudover kunne de nuværende kilometersten og 100 meter-viserne

evt. erstattes af kunstnerisk udformede ”milepæle”, f.eks. varder i sten eller metal. En plantning af træer har allerede været nævnt som en mulighed i debatten om områdefornyelse i Langeskov 2013.

Jernbanegades nordlige del og Stationsvej kunne så til gengæld tydeliggøres som ”den gamle vej til stationen”. Man kunne f.eks. opsætte standere med kunstnerisk udformede lokomotiver (der dog ikke må kunne forveksles med de aktuelle skilte, der viser mod den nye station) eller semaforer (de gamle vippe signaler ved stationerne). Endelig er den gamle og sjældent velbevarede station meget bevaringsværdig og burde kunne danne basis for en lokalhistorisk fortælling (udstilling eller lign.).

BIRKENDE SOGN

Beliggenhed, afgrænsning og landskabsform

Birkendes 12,6 km² store sogn ligger omgivet af ikke mindre end seks sogne, Marslev og Kølstrup mod vest og nord, Rynkeby og Ullerslev mod øst samt Rønninge og Davinde mod syd, hvorved Birkende i modsætning til langt størstedelen af sognene i kommunen har fuldstændig landfast sognegrænse. Sognet, som grænser op til både Nyborg og Odense kommune, er netop præget af den geografiske nærhed til Odense samt den gamle hovedvej gående næsten midt igennem sognet – syd for Birkende By. Der er ca. 10 km til Kerteminde og Odense i fugleflugt fra Birkende Kirke. Sognets grænser vides kun ændret to gange og i minimal grad. Første gang i 1982, hvor Birkende sydøstlige grænse blev flyttet yderligere mod øst på bekostning af Ullerslev sogn, og i endnu mindre grad i år 2000, hvor det igen var Birkende sydøstlige grænse, som denne gang blev flyttet mod syd på bekostning af Rønninge sogn.

Landskabet er udpræget hedeslette, dog med moræneflader og de to SV-NØ-gående erosionsdale, hvoraf den nordlige fortsætter nord langs sognegrænsen mod Rynkeby sogn. Derudover bidrager få aflange morænebakker i vest til at bryde det forholdsvis flade landskab. Størstedelen af sognets jordbund udgøres af sand og grus, men der er dog også en vis forekomst af moræneler samt ferskvandsdannelse med tørv i erosionsdalene.

Sognets forhistorie

Der er ingen fredede fortidsminder i Birkende sogn, hvilket dog ikke skyldes fravær af aktivitet i området, men snarere den hårde udnyttelse af landskabet, som siden anden halvdel af 1700-tallet har udvisket fortidens spor i landskabet. Således beretter den lokale præst i 1807, at der på ”Marslev og Birkende Byes Marker har været flere mindre Steenhøye, der for Størstedelen i de sidste 30-40 Aar er borttryddede – I en af disse paa Birkende Mark skal i en muret Kampesteensgrav under Jorden være fundet [...] en Beenrad [skelet] af et Menneske og ved Siden af samme en Urne og et Sverd”. Et af de fineste fund fra bondestenalderen blev gjort i 1941, hvor størstedelen af et massivt træhjul med nav blev fundet i en vandfyldt tørvegrav ved Nonnebo. Detektorafsøgninger foretaget i 2010’erne

Birkende sogn i Kerteminde kommune.

Vognhjulet, der er fremstillet ca. 1400 f.v.t., blev fundet ved Nonnebo Mose i 1941. Hjulets største tværmål er 80 cm, men er formentlig krympet lidt pga. konserveringen. Foto: Erling Albrechtsen, Odense Bys Museer.

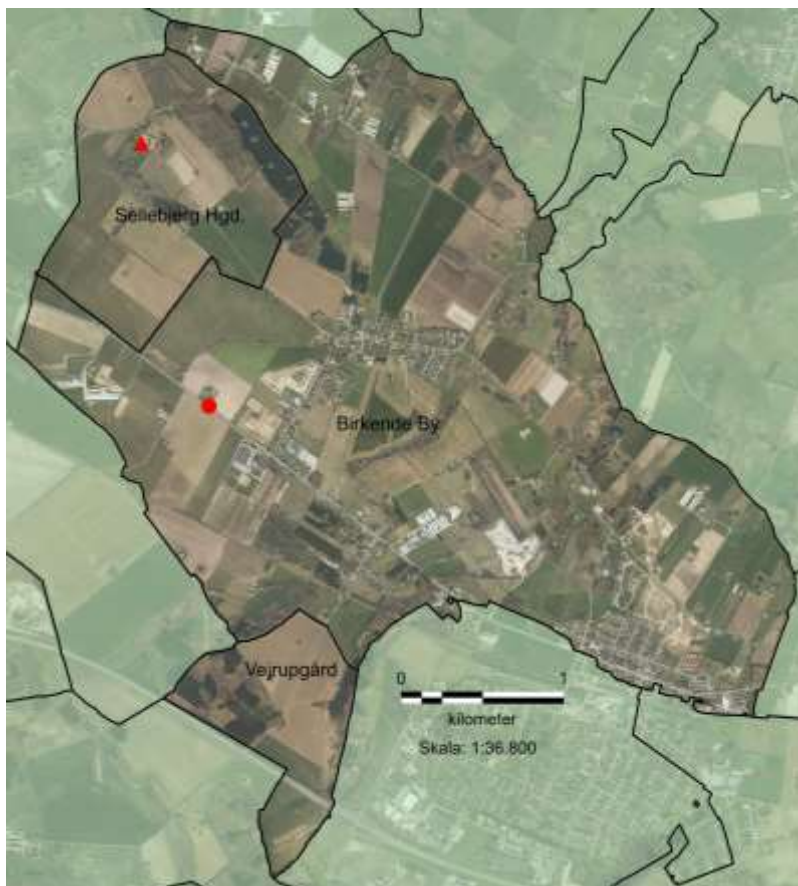
sammenholdt med de tidligere fund viser et væld af metalgenstande fra perioden fra yngre bronzealder op til efterreformatorsk tid. Ikke færre end 523 metalgenstande blev fundet under afsøgninger, bl.a. romerske denarer og en provinsialromersk fibel.

Symptomatisk er sognets eneste fredede fortidsminde en milesten med Christian 8.'s monogram (konge 1839-48), som angiver 2½ mil afstand til Nyborg på Odense-Nyborg landevejen, der følger vandskellet tværs over Fyn, og som har rødder tilbage i forhistorisk tid. Bondestenalderens massive træhjul, romerske mønter og smykker og milestenen fra midten af det 19. århundrede er alle elementer i fortællingen om vejlandsbyen Birkende.

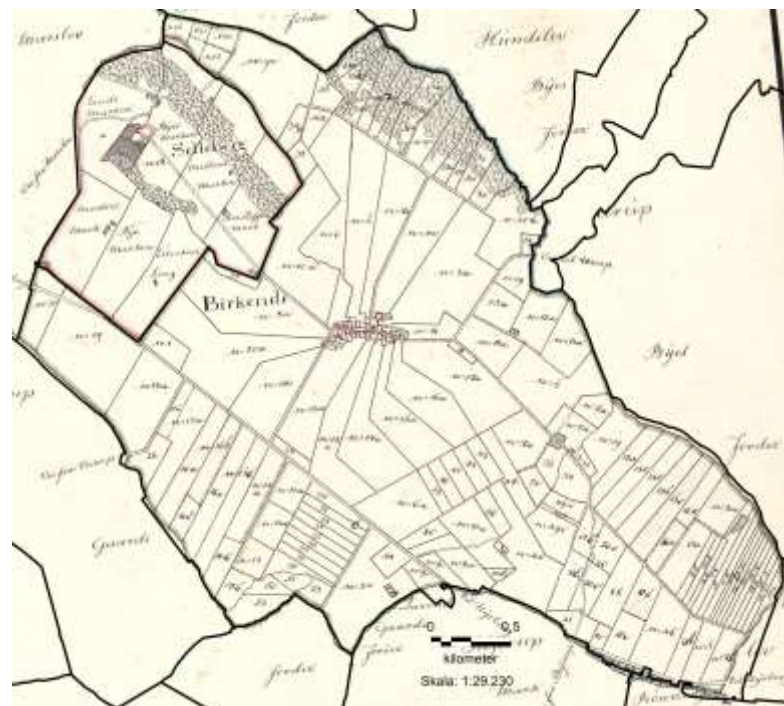
Birkende

Birkende er nævnt første gang 1397. Forleddet er biark, som er trænavnet birk og efterleddet -inge er en stedsbetegnelse afledt af indbygger- eller naturnavne. Landsbyen lå ikke alene tæt ved hovedvejen over Fyn, men også tæt på den kongelige borg Brobjerg (el. Borrisholm), som lå umiddelbart øst for landsbyen ved Urup Dam i Rynkeby sogn.

I 1400-tallet var landsbyen ejet af Johanniterordenens hovedkloster i Antvorskov, Odensebiskoppen og kirken i Birkende. Sognet, hvis jord var af relativ lav

Birkende sogn fra 2019 med ejerlavsgrenser: Den røde prik viser et fredet fortidsminde og den røde trekant en fredet bygning. De omkringliggende sogne er markeret med grøn farve.

Minoreret sognekort over Birkende ejerlav, fra ca. 1816. Læg mærke til de mange små udstykninger tæt ved sognets grænser – væk fra bymarken og til den fine stjerneudskiftning rundt om landsbyen. Kilde: hkpn.gst.dk

bonitet, var oprindeligt præget af skov og eng. I 1600- og 1700-tallet var landsbyens gårde stort set delt mellem Selleberg og Vejrupgård.

Da udskiftningen i 1795 skete i stjerneform, blev kun to gårde i første omgang udflyttet fra landsbyen, senere fulgte yderligere tre. Hovedgårdene frasalgte tidligt deres fæstegårde, og i 1844 var samtlige gårde overgået til selveje, medens de stadig ejede 25 huse, primært fordelt i de nyopståede husmandskolonier.

Birkende oplevede en markant befolkningstilvækst fra slutningen af 1700-tallet til 1900 (1787: 266, 1845: 466, 1901: 623). Hvor forklaringen på størstedelen af ejerlavets befolkningstilvækst i perioden op til 1845 formentligt skal ses i nye udstykninger, som bl.a. bidrog til tilblivelsen af husmandskolonierne Birketved og Skallerød, er det især den opblomstrende stationsby Langeskov, som bidrager til

befolkningsvæksten op til år 1901. Den rivende udvikling bød ikke kun på nye bebyggelsessteder, men også et væld af nye slags bygninger. I Birkende blev der bygget forsamlingshuse i 1889 og 1907, og forinden havde byen allerede en pøgeskole (privatskole for de 6-9 årige); den gamle skole blev erstattet af en ny grundmuret skole i 1897. Herudover kom der også et stadion og en købmandshandel til, samt et af de nye andelskølehuse til opbevaring af madvarer. Tilsvarende andelskølehuse blev oprettet i Nonnebo, Birketved og Langeskov. Den fremvoksende stationsby Langeskov bredte sig over sognegrænsen, og i Birkende-delen kom der både mejeri (1897), biograf og meget mere, som man kan læse om i afsnittet om stationsbyen Langeskov.

På lodderne efter de udflyttede gårde samt i gårdenes for- og baghaver opførtes i andelstiden omkring år 1900 en række nyere bebyggelser. Disse stationsbyhuse brød med længehusprincippet og bar præg af villabebyggelse med fritliggende huse samt større husdybde, kortere facade og udnyttet tagetage med kviste og gavlvinduer. Fra omkring år 1930 indtil år 1960, hvor udstykningen af "kornvængerne" påbegyndtes, blev der kun opført enkelte nye ejendomme i landsbyen. Efter færdiggørelsen af vængerne blev der i 1987 gennemført en offentlig udstykning (Bispehaven, bestående primært af parcelhuse og med en mindre andel af rækkehuse) ved den sydvestlige del af Birkende. I de seneste år har der været stigende interesse for gennemførelse af byggeprojekter, som udfylder de resterende huller i den "gamle" bydel eller omdanner de overflødige landbrugsbygninger til boliger. Inden for de seneste år er et stort boligområde udstykket og bebygget på vestsiden af Hans Tausensgade (Tave Bonden-kvarteret).

Hans Tausen-mindesmærke

I 400-året for Hans Tausens fødsel opsattes i fødebyen Birkende i 1894 et mindesmærke i form af et anlæg med en høj, sleben granitsten bærende reformatorens portræt, udført af kunstneren Aksel Hansen.

Hans Tausens mindesmærke i 1994, ved 500-året for hans fødsel i Birkende. Foto: Kerteminde Byhistoriske Arkiv.

Ejendomme med særlige bevaringsværdier

Birkevej 34. Hus i bindingsværk med stråtag, opført 1827 iflg. BBR.

Hans Tausensgade 27. Bindingsværkshus med stråtag, opført 1877 iflg. BBR.

Hans Tausensgade 29. Længe i gule sten, opført som skole 1897 iflg. BBR..

Hans Tausensgade 39. "Lindemosegård", stuehus i rød blankmur (opf. 1897), to bindingsværksslænger (1800) samt en gulstensbygning (1800) mod gaden iflg. BBR..

Hans Tausensgade 41. Gård med grundmuret stuehus, opf. 1858 iflg. BBR.

Sellebergvej 1. "Mindebo", grundmuret hus i rød blankmur med tegltag, opf. 1935 iflg. BBR..

Sellebergvej 2. "Birkendegård", stuehus i bindingsværk med pladetag, opf. 1887 iflg. BBR.

Nonnebo

Langs landevejen placeredes midt i 1960'erne flere større virksomheder som Exhausto og Asa-Tor. Nord for landevejen ligger et gammelt grusgravsområde (NV for Langeskov og umiddelbart NØ for de 4 gartnerier ved Gartnervænget i Nonnebo. Før grusgravning blev området benyttet som kirsebærplantage, men da området efter færdiggravning var uegnet til opdyrkning, blev parcellen solgt samtidig med, at landbrugspligten ophævedes. Herefter har ejendommen fungeret som lystejeendom, idet der på den sydlige del er opført et mindre lysthus, og på den nordlige del er etableret nåletræsbeplantning umiddelbart syd for søen. I 1982 indrettedes et areal for henstilling af tomme containere.

Udsnit af hhv. Original1-kort gyldigt cirka 1809-1854 og (nedenunder) uddrag af et højkantskort 1840-1899. Nær centrum ses Birkende by. Læg mærke til stjerneudskiftningen, som har begrænset nedlæggelsen af gårde samt mindsket flytteafstanden for de 5 udflyttede gårde til udkanten af byen. Kilder: Historiske kort på nettet, HistoriskAtlas.dk.

Øverst et luftfoto af Birkende by fra 1954 og nederst fra 2019. Læg mærke til den i 1954 stadigvæk flotte stjernefigur, som stråler ud fra byens slyngede hovedgade, og som i hovedtræk er bevaret på trods af byens vækst syd ned mod Nonnebo.

Foto: Krak.dk

Lindemosegård, der ligger Hans Tausensgade 39, er et firlænget gårdanlæg med flere bevaringsværdier. På samme sted er der indtegnet en tolænget gård på O1-kortet fra starten af 1800. På fotoet fremgår det tydeligt, at gavlen stadig står i bindingsværk, mens facaden ud mod gaden er omsat i gule mursten.

Særlige bevaringsværdier

Landsbykernen rummer kirke, landsbyskole, forsamlingshus og flere gårde, men en forholdsvis stor del af landsbyen består af nyere parcelhusbebyggelse, hvilket svækker helhedsoplevelsen. Byen er oprindeligt bygget op omkring Hans Tausensgades slyngede vejforløb, som stadig bidrager til landsbyens oplevelsesværdi og omkring kirken fornemmer man stadig den oprindelige struktur, som dog i stigende grad bliver udvisket med både nyere og ældre 'huludfyldning' på de gamle gårdes tomter eller foran de tilbagetrukne nyere gårde. Denne udvikling var allerede tydelig i 1980'erne, hvilket blev bemærket ved landsbyregistreringerne i Fyns Amt, som herudover pegede på de få bevarede levende hegn langs stjerneudskiftningen og fremkomsten af husmandskolonier som faktorer, som havde udvisket landsbyens og ejerlavets struktur fra dyrkningsfællesskabets tid.

Med lokalplan 34 fra november 1992 omhandlende den gamle bydel blev fokus lagt på at bevare byens præg med grundlæggende struktur med veje og skel fra dyrkningsfællesskabets tid, men også det tidstypiske 'stationsbyggeri', som i højere grad var kommet til at præge bybilledet især langs hovedgaden. Nybyggeri skulle på samme vis som 'kornvængerne' foregå i nye udstykninger – og ikke i den gamle del af byen. Med lokalplanen blev der udpeget ikke mindre end 28 bevaringsværdige ejendomme (se kortbilag 3 i lokalplanen), og flere mindre marker samt levende hegn og træer, som på samme vis blev vurderet bevaringsværdige. Ved museets besigtigelse af Birkende år 2020 blev der udpeget syv ejendomme med særlige bevaringsværdier – dem alle også i lokalplanen.

Anbefaling

Det anbefales, at strukturerne i den gamle bydel fra tiden før 1954 så vidt muligt fastholdes, mens nybyggeri i området bør tage hensyn til byggeskik og -struktur. Nyere parcelhusbyggeri kan foregå i den seneste udstykning, og såfremt nye udstykninger bliver nødvendige, bør disse tilpasses markstrukturerne med stjerneudskiftningen og eksisterende vejnet.

Det bindingsværksbyggede hus Birkevej 34 er i BBR angivet til at være opført i 1827 – 150 år efter Bygnings og Boligregistret (BBR) blev oprettet – mange har angivet deres hus til at være ca. 100 – 150 – 200 år gamle. Derfor har vi i dag mange huse, som er angivet til at være bygget i et jubilæumsår. Huset har bibeholdt skorsten, stråtag og ældre vinduer.

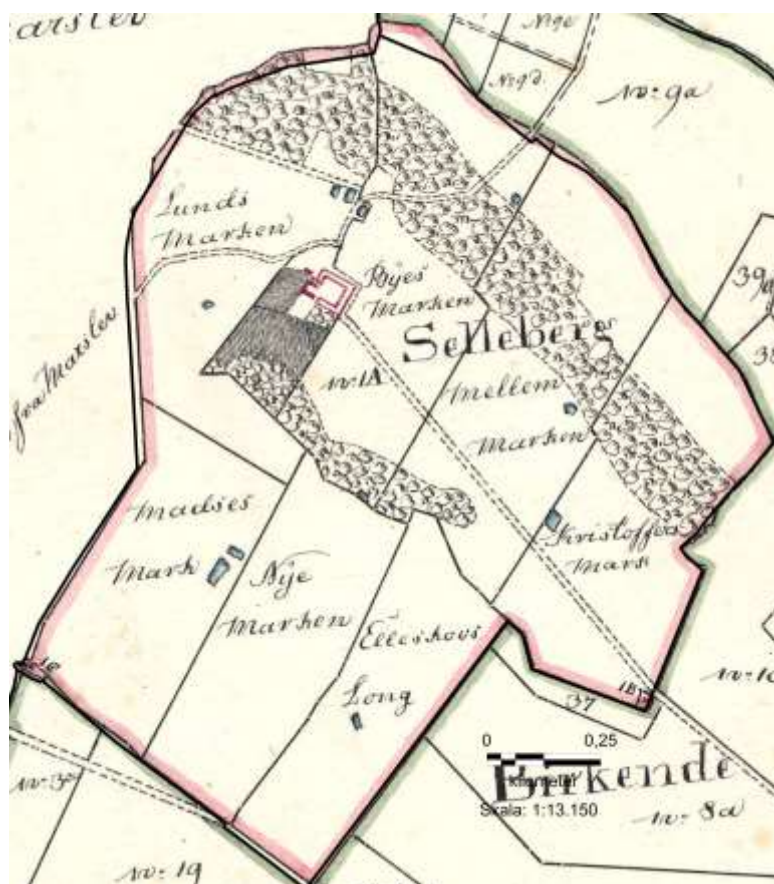
Selleberg

Herregårdens historie kan spores tilbage til 1231, hvor den tilhørte Kronen. Oprindeligt var det en lille udflytterlandsby fra Birkende på fire gårde, som i 1500-tallet blev samlet til en lille hovedgård. I 1826 blev den overtaget af Jørgen Pedersen Hvenegaard, som i 1845 opførte en ny hovedbygning, der blev revet ned i 1961, hvorefter et klokketårn i stedet blev opført. Derved blev den gamle sydfløj Sellebergs nye hovedbygning (ombygget c. 1780); fredet sammen med tårnbygningen og mejeribygningen (opf. 1854).

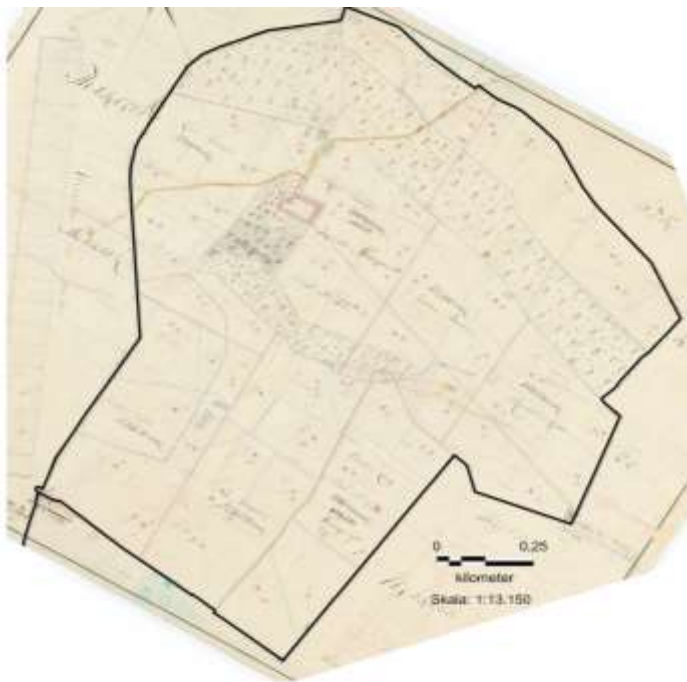
Ejendomme med særlige bevaringsværdier

Kertemindevejen 27.
"Skovhuset", gulmalet og grundmuret hus med tegltag, opf. 1915 iflg. BBR.

Kertemindevejen 29.
Bindingsværkshus med stråtag, opf. 1850 iflg. BBR.

Minoreret sognekort over Selleberg ejerlav, fra ca. 1816. Kilde: hkpn.gst.dk

Øverst et Original1-kort af Selleberg ejerlav fra 1809-1853, og nederst et højkantkort fra 1899. Læg mærke til det stabile landskab ift. veje og skove, dog er markstrukturen i syd blevet ændret.
Kilde: hkpn.gst.dk, HistoriskAtlas.dk.

Øverst luftfoto af hovedgården Sellebergs ejerlav fra 1954 og nederst fra 2019. På samme vis som forudgående kort ser vi et forholdsvist stabilt landskab på luftfotografierne; der er dog etableret en større sø i nordøst, og hovedgården har fået erstattet en længe med et tårn. Foto: Krak.dk

Særlige bevaringsværdier

Selleberg blev fredet i 1996, da Skov- og Naturstyrelsens fandt at ”Stuehuset, tårnbygningen og mejeribygningen har bevaret flere væsentlige bygningshistoriske spor fra stedets lange historie. Stuehuset fremtræder som en værdifuld reminiscens fra gården fra 1600-tallet, når der ses bort fra de nyere kviste, terrassen og terrassedøren mod havesiden.” Næsten samtidigt blev Sellebergs kulturmiljø vurderet til ’kun’ at være af interesse i *Hovedgårdsregistrering af Fyns Amt* (1995) ud af kategorierne: særlig interesse, stor interesse, interesse og mindre/ingen interesse. En vurdering som især har lagt vægt på at ”Bygningerne er stærkt forandrede i 1800-1900-tallet”, men også at Selleberg er en anlægstype, som i usædvanlig grad har bevaret sin 1500-tals struktur.

Anbefaling

Det anbefales at fortsætte bevaringsarbejdet med de fredede bygninger og fastholde landskabets strukturer i ejerlavet. Nye udstykninger frarådes.

Sellebergs karakteristiske tårn, der er opført i 1961 i stedet for den tidligere hovedbygning.

Sellebergs ”nye” hovedbygning, den gamle sydfløj. Den er ombygget i 1780 og nu fredet.

Foto fra 1865 af den gamle hovedbygning, der var opført i 1845 og blev revet ned i 1961. Foto: Langeskov Lokalhistoriske Arkiv.

DALBY SOGN

Beliggenhed, afgrænsning og landskabsform

Centralt på Hindsholm ligger Dalby sogn, som med sit beskedne areal på knap 10 km² udgør kommunens mindste sogn, når man bevæger sig udenfor Kerteminde. I modsætning til Hindsholms øvrige sogne er Dalby kendetegnet ved en forholdsvis kort kyststrækning på knap 1 km ud mod Odense Fjord. Før inddæmningen i 1817 af Scheelenborg Nor havde Dalby sogn ca. 1,5 km længere kyststrækning fra den lille tange ved Bogensø i vest til Scheelenborg jorder i øst. Se mere om inddæmningen i afsnittet om Stubberup sogn.

Landskabet er som typisk for Hindsholm udpræget dødislandsskab med mange dale, lavninger og bakker – især Dalby er omgivet af bakker. Dog er området ud mod Dalby bugt præget af marint land og strandvolde og syd herfor oprindeligt en mose, hvor igennem vandløbet Ålekisterenden stadig løber fra syd for Dalby, hvor den først adskiller Dalby og Mosegård ejerlav for siden at følge sognegrænsen mellem Dalby og Mesinge sogn, indtil den løber ud i Dalby Bugt. Sognet har stor forekomst af moræneler, mens også flere spredte områder med ferskvandstørv – fx vest for Hersnap og i midten af Dalby, hvor søen muligvis er resultatet af tidligere tørvegravning. To større områder er præget af smeltevandssand fra forrige istid, det ene mellem Dalby by og vådområdet længere mod vest, det andet i den sydøstlige del af Mosegård ejerlav. Et tredje, men meget mindre, område befinder sig øst for Birkebjerg gård, hvor sognets eneste fredede fortidsminde står.

Dalby sogn Kerteminde kommune

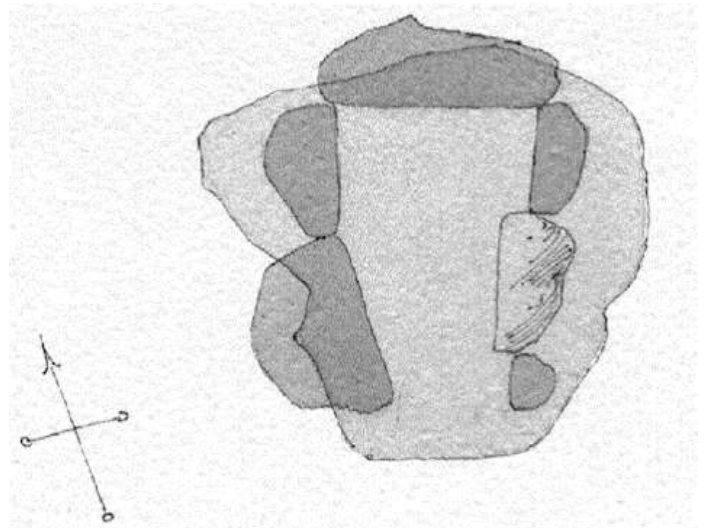
Dalby sogn med ejerlavsgrenser og -navne: Den røde prik og trekant viser hhv. et fredet fortidsminde og en fredet bygning. De omkringliggende sogne er farvet grønne.

Sognets forhistorie

Den fine stenalderhøj med dysse, *Galgebjerg*, står i dag alene med udsigt over de omkringliggende marker. Sådan har det ikke altid været. Ved Nationalmuseets berejsning i 1884 noteres: ”Paa samme Mark og samme naturlige Bakke (*Galgebjærg*), men længer mod Syd, har tidligere været to Høje, af hvilke den ene endnu er bevaret. [...] der pløjes og saas paa den”. I 1926 melder Nationalmuseet samme gravhøj plyndret og 27 år herefter - *Sløjfet*. Den samme skæbne led to gravhøje vest for Dalby, hvilket allerede kunne noteres i 1884. Heldigvis har vi stadig *Galgebjerg*, som står og vidner om forhistorien i landskabet, og som sammen med udgravninger og talrige fine fund beretter om

høj grad af aktivitet i sognet. På bakken øst for Hersnap fandt man i midten af 2010'erne 91 metalgenstande, heraf en del smykker af væsentlig højere kvalitet end de tilsvarende spænder fundet på den ellers samtidige

Tegning af stendysse Galgebjerg

Nicolai Hwitæ's segl fra 1290'erne. Foto: Østfyns Museer.

Selskabs kort fra 1780'erne, som viser ikke mindre end syv indfaldsveje, som til sidst mødes i et vejkryds af fire veje. Selve kirken er nævnt første gang tilbage i 1357 i afladsbreve forfattet af syv biskopper, der ønskede hjælp til kirken. Stubberup sogn var muligvis allerede anneks til Dalby sogn i starten af 1500-tallet (med sikkerhed fra 1531). Dalbys betydning for Hindsholm manifesterer sig ligeledes i to skattefund, det seneste i 2014, hvor en betænksom detektorførende kontaktede museet efter at have fundet adskillige mønter. En efterfølgende udgravning frembragte ikke mindre end 220 mønter fra 1290'erne og tæt herved et segl med navnet Nicolai Hwitæ, som formodentlig havde tilknytning til Hvideslægten og marsk Stig Andersen, der var en af de anklagede i forbindelse med mordet på Erik Klipping i Finderup Lade i 1286. Tilbage i 1912 fandt man på kirkegården en møntskat i en skindpose, der bestod af 68 mønter fra omkring 1498.

og noget større naboplads ved Scheelenborg. Heriblandt en fornem og sjælden rytterfibel dateret til vikingetid eller sen germansk jernalder – muligvis et tegn på to naboplads med forskellig placering i samfundshierarkiet.

Nye udgravninger i Dalby år 2021 vidner ikke alene om aktivitet tilbage i tidlig middelalder, men viser også tegn på beboelse allerede tilbage til jern- og bronzealderen. Placeringen nær høje bakker og tre vande (inkl. den inddæmmede Scheelenborg Nor) samt generelt gunstige jordforhold har utvivlsomt virket tillokkende.

Dalby Kirke er opført i anden halvdel af 1100-tallet, tæt på centrum af Hindsholm med godt 11 km til den nordligste punkt, og knap 8 km til Kerteminde i syd.

Selve byen og kirken udgør et trafikalt knudepunkt, hvilket kommer tydeligt til udtryk på Videnskabernes

Dalby

Adelbyen Dalby er nævnt første gang 1348 som Dalby og menes anlagt omkring overgangen mellem vikingetiden og middelalderen. Navnet hentyder til bebyggelsens placering i landskabet mellem to bakkeåse, som bestemmer byens udseende. Den bærer præg af at være delt i to kerner, den nordlige med kirken og en sydlig del, som muligvis er Dalby-Torp, hvor Mosegård omtales beliggende i år 1445. Som det er typisk for kystlandsbyer, er landsbyen placeret i det inderste hjørne af ejerlavet. Den dengang ubebyggede ø Bogensø hørte til Dalby i 1483, men blev senere en del af Scheelenborg. Indtil midten af 1600-tallet var fiskeri

vigtigere end landbruget, men ændrede det sig herefter. I 1473-1542 nævnes en væbnergård i Dalby, som muligvis er samme væbnergård nævnt i et sagn som fortæller om en væbnergård beboet af Mads Jyde, som var Marsk Stigs væbner. Marsk Stig besad Scheelenborg i 1200-tallet.

Landsbyen var igennem middelalderen underlagt især gejstlige institutioner. Fra midten af 1400-tallet havde Skt. Hans Kloster i Odense tre af byens gårde, Skt. Knuds og Dalum Kloster to gårde hver ud af et gårdtal, som formentligt har ligget på omkring 16-17 gårde, hvilket var tilfældet i perioden fra starten af 1600-tallet til midten af 1800-tallet.

Efter reformationen var det især kronlenet Eskebjerg, som med fem gårde og to huse Dalby havde en

betydelig tilstedeværelse i landsbyen. I 1603 solgte kronen Eskebjerg, hvorefter det var adelige godsbesiddere, der i stigende grad opkøbte fæstegods. Så sent som 1903 hørte størstedelen af de nu 19 gårde til det nærliggende gods, som efter 1680 blev omdøbt Scheelenborg.

Minoreret sognekort over Dalby ejerlav, fra ca. 1816. Kilde: hkpn.gst.dk.

Postkort med friskole og valgmenighedskirke til venstre og forsamlingshus til højre. Foran forsamlingshuset ses en lille bygning, hvor kirkegængerne opstaldede deres heste og friskolebørnene satte deres cykler. Ca. 1920. Foto: Dalby Sogns Lokalhistoriske Arkiv.

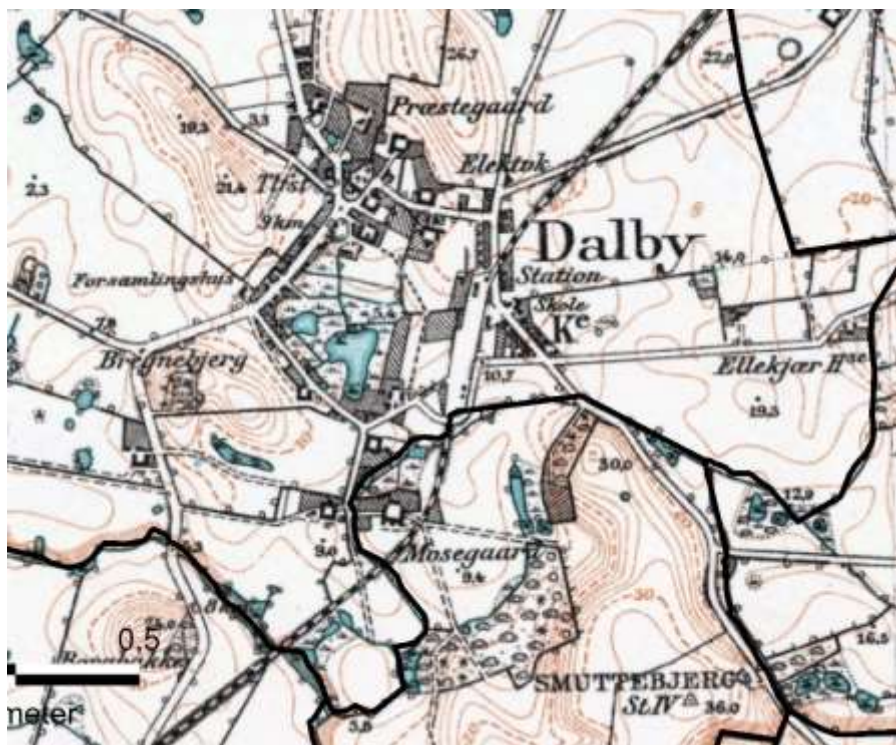

Hvor gårdstallet forblev stabilt i 300 år, forholdt det sig anderledes med antallet af huse, som fra 1600-tallet lå mellem fire og otte, men siden af to omgange blev mere end fordoblet: til 16-20 i perioden 1774-1844, og 50 i år 1903. Samtidig blev befolkningsantallet næsten fordoblet fra 196 i 1787 til 373 i 1845.

Som resultat af landbrugsreformerne flyttede tre af gårdene ud nordvest for byen til deres nye marker efter udskiftningen i 1799, og yderligere to gårde blev nedlagt ved den samtidige egalisering.

Den voksende by med stigende indbyggertal og antal huse medførte nye tider. Grundtvigianismen fik en særlig betydning for Dalby, da fæstegårdmand og folketingsmedlem

Christen Larsen fik Christen Kold til at grundlægge Danmarks første friskole i Dalby i 1852, og året efter flyttede Kold sin højskole fra Ryslinge til Dalby. Senere fik skolen også tilbygget et forsamlingshus. Samme kredse grundlagde en valgmenighedskirke i 1868, hvor man først byggede et bedehus, der i 1898 blev erstattet af Bethlehemskirken med to tårne i samme stil som kirken i Fjenneslev på Sjælland. De folkelige bevægelser har således i udpræget grad sat spor i Dalby.

Lavkantkort over Dalby by fra 1901-1945. Her ses bl.a. Dalbys stationsbys udvikling med jernbane og jernbanestation. Kilde: HistoriskAtlas.dk

Til venstre ses den tidligere friskolebygning og til højre bag mindstenen for Christen Kold ses den gamle efterskolebygning, ca. 1920. Foto: Dalby Lokalhistoriske Arkiv.

Ved jernbanestationens anlæggelse i 1900 opstod i umiddelbar nærhed en lille "stationsby", der stadig i dag præger byens udseende. I kraft af sin status som den centrale by på Hindsholm tiltrak Dalby institutioner som telefoncentral, telegrafstation, posthus, elektricitetsværk, vandværk, andels-kølehus, kommunekontor og stadion.

Ejendomme med særlige bevaringsværdier

Birkebjergvej 60. "Ellekærhus",

bindingsværksejendom, opf. 1827 iflg. BBR.

Bogensøvej 28. Bindingsværkshus, opr. Dalby-Stubberups fattighus opf. 1827 iflg. BBR.

Dalby Bygade 2B. Bindingsværksbygget og stråttækt ejendom, opf. 1850 iflg. BBR.

Dalby Bygade 5. Skole opført 1892 og udvidet hhv. 1916 og 1942. Bibliotek oprettet i 1943.

Dalby Bygade 10. Rødstenshus. Indtil 1966 kommunekontor. Opf. 1935 iflg. BBR.

Dalby Bygade 27. Blankmuret, velproportioneret hus, opf. 1935 iflg. BBR.

Dalby Bygade 44. Opført 1900 som station. Ombygget 2005.

Dalby Bygade 51. Tidligere friskole/efterskole, opført 1917.

Dalby Bygade 51A. Valgmenighedskirke opført 1898.

Fynshovedvej 257. "Bregnegård". Gård i bindingsværk. Stuehus opført 1837 iflg. BBR. Opr. fæstegård under Scheelenborg.

Fynshovedvej 322. Præstegård. Opf. 1843. Fredet.

Fynshovedvej 332. "Granlygård" opført i bindingsværk 1872, ombygget 1916.

Fynshovedvej 340. Bindingsværksbygget og stråttækt hus, opført 1800.

Fynshovedvej 372. Tidligere smedje med bevaret værkstedsbygning, opf. 1877 iflg. BBR.

Fynshovedvej 400. "Skovly" opført som husmandssted 1930.

Mosegårdsvej 17. Stråttækt bindingsværkshus, opf. 1825 iflg. BBR.

Mosegårdsvej 39. Gård med stuehus i bindingsværk opført 1677 iflg. BBR samt længer med kampestensgavl.

Mosegårdsvej 56. Blankmuret længe opført som frugtcentral 1942.

Mosegårdsvænget 3. "Damgård" opført i bindingsværk 1891-93.

Mosegårdsvænget 14. "Krogsgård" med stuehus opført i bindingsværk 1827 iflg. BBR.

Smedegyden 2. Rødstenshus opført (ca. 1910), tidligere telefoncentral.

Smedegyden 81. Gård i bindingsværk, opført 1820 som udflyttergård fra Dalby.

I kommuneplan '86 blev Dalby udpeget som eneste lokalcenter på Hindsholm, hvilket betød, at den fremtidige udbygning med boliger, erhverv og service primært skulle ske i Dalby. Med lokalplan 19 fra 1992 blev Dalby overført fra land- til byzone. I den følgende kommuneplan 1995-2007 blev Dalby udpeget som lokalcenter sammen med Mesinge.

Mosegårdsvej 17 i Dalby, 2021. Et bindingsværkshus med stråtag, der har bibeholdt sin skorsten.

Fynshovedvej 332 i Dalby, "Granlygård". Huset er opført i 1872 i bindingsværk og ombygget i 1916 i brændt sten og tegltag. Huset er også udpeget som bevaringsværdigt i lokalplanen fra 1992.

Fynshovedvej 322, Dalby Præstegård. Præstegården er opført i 1843, men havde to forgængere på samme placering. Huset er som det eneste i hele Dalby sogn fredet..

Dalby Bygade 51 samt valgmenighedskirken og forsamlingshuset. Bygningerne rummer et kulturmiljø med en fin fortælling om den folkelige bevægelses historie. Her i Dalby grundlagde Christen Kold Danmarks første friskole i 1852; senere kom valgmenigheds-kirken, som i den eksisterende udgave er fra 1898.

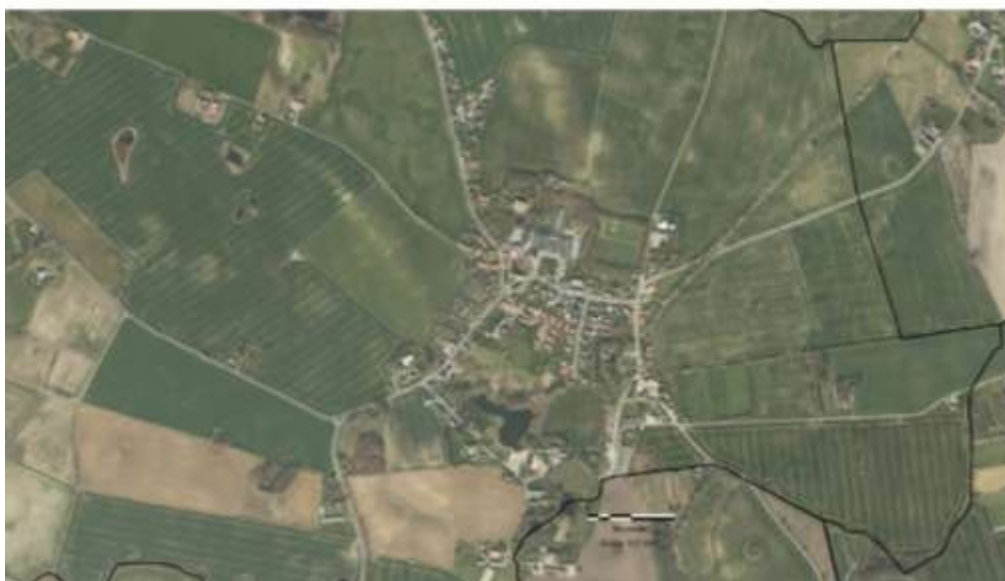

Dalby Bygade med et udsnit af kulturmiljøet omkring "stationsbyen" i Dalby.

Øverst et Original1-kort, der viser Dalby by, ca. 1809-1852. Nederst et højkantkort fra 1840-1899. Flere af gårdene skifter placering ved udskiftningen i 1799; tre af dem blev flyttet og to nedlagt. Dalbys cirkelforløb ses først tydeligere på de senere kort. Kilder: HistoriskAtlas.dk, hkpn.gst.dk.

*Øverste luftfoto af Dalby by er fra 1954, det nederste fra 2019. Dalbys cirkulære forløb kan for alvor ses i luftfotoet fra 1954. På luftfotoet fra 2019 kan man tydeligt se, at der er tilkommet et stort parcelhuskvarter i midten af det nu cirkulære vejforløb.
Kilde: Krak.dk*

Særlige bevaringsværdier

Landsbyen fremstår i dag som et cirkulært gadeforløb bestående af landevejen (Fynshovedvej), bygaden og Mosegårdsvej. På bygaden er kun en enkelt af de tidligere gårde bevaret, mens en anden har givet plads til et nyere parcelhuskvarter (Chr. Koldsvej). Af enkeltejendomme skiller præstegården sig ud som noget særegent. Bygaden afsluttes i sydøst af et ”stationsbykvarter” bestående af den tidligere station, friskolebygninger, valgmenighedskirke, forsamlingshus og beboelseshuse. Selve bytomten er delvis bevaret, og ligeledes er en del af udskiftningshegnene bevaret, ligesom man mellem præstegårdsjorden og fællesskabets jorder nord for byen kan finde vangesystemets hegn. I landsbyregistreringen fra 1983 er Dalby registreret som en landsby af interesse – en noget lav vurdering, der netop skyldes rapportens fokus på landsbyerne før udskiftningen, altså inden byen får sit stationsbypræg.

Som noget særligt for Dalby skal fremhæves det kulturmiljø, som udgøres af den tidligere friskole, valgmenighedskirken og forsamlingshuset, der tilsammen udgør et koncentrat af de folkelige bevægelsers historie. Med den af Christen Kold oprettede skole som omdrejningspunkt blev fri-/efter-/og højskolen suppleret med valgmenighedskirke i 1898 og nyt forsamlingshus i 1912. I tilknytning hertil opstod i årene lige efter 1900 en lille ”stationsby”. Ved landevejen er der bevaret et miljø omkring kirke, tidligere skole og præstegård samt syd herfor en håndfuld huse (Fynshovedvej 299, 302, 303, 305 og 306), 284.

Luftfoto af Dalby med stationsbyen og jernbanestationen i forgrunden, 1956. Foto: Danmark set fra Luften.

Anbefaling

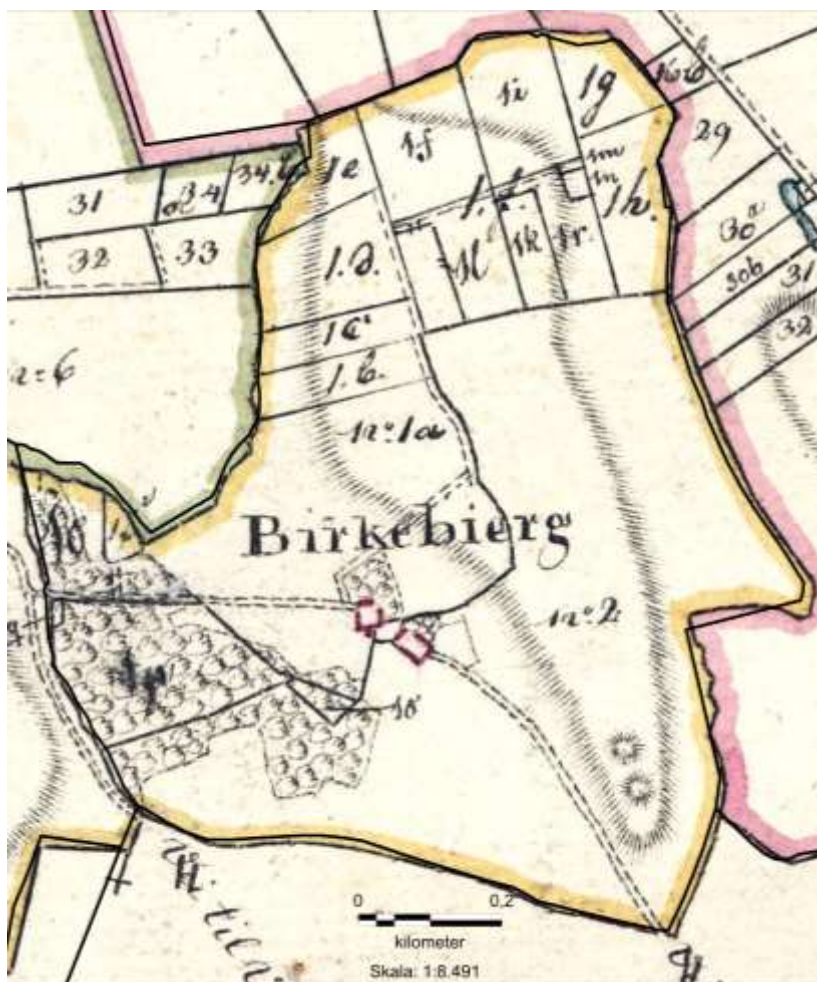
En bevarende indsats bør koncentrerer omkring det helt specielle kulturmiljø, der udgøres af skole, kirke og forsamlingshus, som er en del af stationsbyen. Sekundært anbefales bevaring af vangesystemets hegn nord for byen og fastholdelse af den delvist bevarede bytomt. Nybyggeri bør som minimum tage hensyn til bydelens historie og arkitektur.

Birkebjerg

Birkebjerg er nævnt første gang i 1488 som Berckeberg. Forleddet er et gammeldansk substantiv, nemlig *birki*, der betyder birkebevoksning. Birkebjerg bestod i ca. 1770 af kun to gårde, som ifølge folketællingen fra 1787 rummede to familier med 17 beboere. Ved folketællingen 1880 var der stadig to gårde, men der var nu kommet 11 huse til på nye udstykninger nord for de to gårde langs Birkebjergvænget og Birkebjergvej, og nu var der 15 familier med 66 beboere, som i 1940 var dalet til 42 beboere fordelt på 11 familier.

Birkebjerg er udskiftet senest i 1780. I perioden ca. 1923-1960 lå i nuværende Birkebjergvænget 22 børnehjemmet ”Sødinge”, senere kaldet børnehjemmet ”Birkebjerg” (grundlagt af Knud Rasmussen, der var tidligere lærer ved Sødinge Friskole).

Nord for rundhøjen Galgebjerg med tilhørende stendysse (fredet i 1905) fandtes tidligere et hegn, kaldet Galgehegnet. Muligvis har man under svenskekrigene hængt folk her, i hvert fald noteres det i en

Minoreret sognekort over Birkebjerg ejerlav, fra ca. 1816. Her ses de to gårde, der oprindeligt udgjorde Birkebjerg, samt sydøst herfor to gravhøje.. Senere kom en stribe husmandsbrug til nordligst i ejerlavet. I dag er det den mest dominerende bebyggelse i ejerlavet. Kilde: hkpn.gst.dk

beskrivelse fra Nationalmuseet fra 1884, at der stadig findes mange skeletter ved Galgebjerg. Ved Stendyssevej i perioden 2015-2019 fandt man via detektor bl.a. bøjlefibler fra romersk jernalder og stigsøjlebeslag fra vikingetid eller ældre middelalder.

Ejendomme med særlige bevaringsværdier

Birkebjergvej 80. Vinkelbygning, opført 1914 jf. BBR.

Birkebjergvej 85. Landbrugsejendom, nedlagt husmandssted, opført 1877 jf. BBR.

Birkebjergvej 96. Stuehus opført 1920, længerne år 1877 jf. BBR. I dag anvendt som gartneri.

Birkebjergvej 116. Bindingsværkshus med stråtag, opført 1777 jf. BBR.

Birkebjergvej 121. Landbrugsejendom, stuehus opført 1905, længerne 1928 & 1941 jf. BBR.

Birkebjergvej 96 var tidligere landbrug og i dag anlægsgartneri.

Galgebakken i 2020 med stendysse fra stenalderen.

Birkebjergs fordelagtige placering på bakketoppene gør, at man har en smuk udsigt over landskabet mod Dalby, hvor man til højre lige akkurat kan skimte kirken.

Øverst et Original1-kort, der viser Birkebjerg ejerlav, ca. 1810-1852. Her ses de to oprindelige gårde, som er grundlaget for Birkebjerg. Nederst er et højkantkort fra 1840-1899. Her er en tydeligere aftegnelse af Galgebjergs stendsysse. Samtidig kan man se, at der er kommet flere huse til i den nordlige del af ejerlavet. Kilde: HistoriskAtlas.dk, hkpn.gst.dk

Øverst et luftfoto af Birkebjerg ejerlav fra 1954 og nederst fra 2019. Fra højkantkortet til luftfotoet fra 1954 ses ikke de store ændringer i bygningsmassen. Til gengæld ses udviklingen tydeligere fra luftfotoet fra 1954 til det fra 2019. Her er kommet flere huse til på Birkebjergvej og Birkebjergvænget. Kilde: Krak.dk

Særlige bevaringsværdier

Birkebjerg er placeret forholdsvis højt i landskabet med smuk udsigt til både Dalby og de omkringliggende bakker. Langs Birkebjergvænget går en fin poppelallé.

Anbefaling

Det anbefales, at der etableres en stiforbindelse til den fredede stendysse. Endvidere anbefales det ved evt. nye bebyggelse, at man stilmæssigt fortsætter i den bygningstradition, som præger de forholdsvis mange husmandsudstykninger.

Poppelalléen langs Birkebjergvænget.

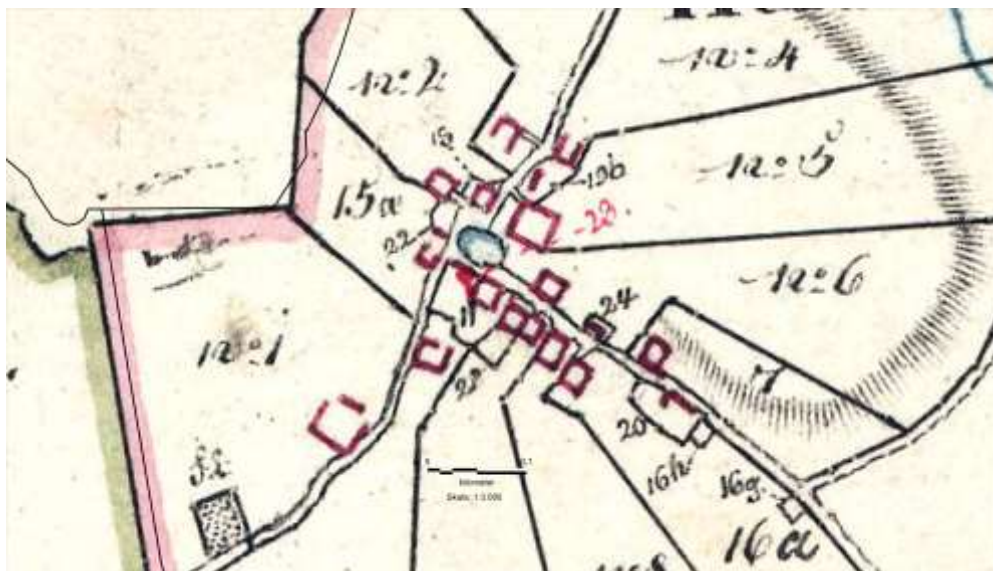
Hersnap

Hersnap er nævnt første gang i et dokument fra 1340-62 som Hersznabe/Hersnabe. Forleddet hærs- betyder bakkekam, mens efterleddet -snapi betyder kile eller spids. Landsbyen er anlagt omkring overgangen mellem vikingetid og middelalder som en middelstor adelby og derfor ikke anlagt ved udflytning. Hersnap

ligger som en typisk kystlandsby randplaceret i det inderste af ejerlavet. Gårdbebyggelsen ligger i en klynge omkring et centralt gadekær. Bytomten er en slynget vejby, der ligger omkring et T-kryds, hvoraf hovedparten af bebyggelsen ligger langs med vejen mod sydøst. Et gammelt oftenavn vidner muligvis om Hersnap landsbys forgænger.

Hersnaps gårde og huse var ejet ligeligt af klostre og kronen i senmiddelalderen.

Eskebjerg (der i 1603 kom i adelig besiddelse under navnet Scheelenborg) havde ti af gårdene i 1588, og fra 1664 indtil omkring 1903 ejede Scheelenborg næsten hele byen. Hersnap er gået igennem en træug udvikling. Gårdene, som var mindre end normalt, var i antal næsten uforandret fra 1664 til 1903, og befolkningstallet gik i stå i midten af det 19. århundrede.

Minoreret sognekort over Hersnap by, fra ca. 1816. Kilde: hkpn.gst.dk

Landsbyens udvikling i nyere tid er karakteristisk for hovedgårdslandsbyer. Udskiftningen skete i 1799 delvist i en stjerne omkring landsbyen, resten er blokudskiftet. To gårde blev flyttet efter udskiftningen, og der blev gennemført en egalisering ift. gårdstørrelse.

Der er kun et begrænset parcelhusbyggeri i Hersnap, og derfor er bytomten meget velbevaret ligesom størstedelen af udskiftningshegnene. I forbindelse med fortsættelsen af OKM-jernbanen fra Dalby til Martofte i 1914 blev der placeret en holdeplads med "trinbræt" nordvest for landsbyen. Den blev nedlagt i 1966 ligesom resten af jernbanen, og i dag er kun læsserampen og den asfalterede bane tilbage.

På lavkantkortet herover fra 1901-1945 ses jernbanens rute fra Dalby til Hersnap, hvor der lå et trinbræt. I dag er jernbanen blevet asfalteret og anvendes som cykelsti. På det nederste sort/hvide luftfoto fra 1950 kan jernbanen skimtes bag husene. Kilder: HistoriskAtlas.dk, Danmark set fra Luften

Ejendomme med særlige bevaringsværdier

Bjørnegårdsvej 22. "Hvidholm", stuehus opført 1915. jf. BBR.

Bjørnegårdsvej 123, Dalby. Vel vedligeholdt stuehus fra 1943 jf. BBR.

Hersnap Bygade 5, "Mindegård" (med kampestenslænger) opf. 1876.

Hersnap Bygade 9. Bindingsværkslænge opf. 1875.

Hersnap Bygade 14. "Ejlsmark", stuehus og tre længer, opf. i gule sten 1875.

Hersnap Bygade 28 og 30, Dalby. Rødstenshus opført 1953 som landarbejderbolig.

Hersnapvej 97, "Maglegård". Grundmuret stuehus med to bindingsværkslænger, opf. 1877 jf. BBR.

Hersnapvej 105. Tidl. Brugs, rødstensbygning opf. 1900.

Hersnapvej 111. "Hersnapgård" med stuehus opført i bindingsværk og grundmur 1777 jf. BBR.

Hersnapvej 186. "Kragebrogård" opført i bindingsværk 1865 jf. BBR..

Hersnapvej 228. Bindingsværksejendom med stråtag, opf. 1890 jf. BBR.

Hersnapvænget 35. Bindingsværksbygget og stråttækt hus opført 1820.

Sandbjergvej 147. "Tjørnebjerggård" med stuehus omsat i grundmur 1925, længer uinteressante.

Luftfoto af Hersnap Brugs m.v. I baggrunden Hersnap trinbræt, 1950. Foto: Danmark set fra Luften

Øverst et Original1-kort, der viser Hersnap by ca. 1809-1852. Nederst et højkantkort fra 1840-1899. Det ses tydeligt ved sammenligning af de to kort, at den originale bytomt er velbevaret i byen. Der er næsten ingen ændringer ift. bygningsmassen, placeringen eller vejnettet. Kilder: HistoriskAtlas.dk, hkpn.gst.dk.

Øverst et luftfoto af Hersnap by fra 1954 og nederst fra 2019. Som ved kortene på forrige side ses der ikke de store forandringer på de to luftfotos. Der er forsvundet nogle længer hist og her, men i det store og hele er der det samme antal ejendomme med samme placering. En væsentlig forandring ift. kortene på forrige side er naturligvis, at jernbanelinjen øst for byen er blevet asfalteret og gjort til cykelsti, da man nedlagde jernbanen i 1966. Kilde: Krak.dk

Særlige bevaringsværdier

Især en allé langs Hersnapvej ned mod Storebælt er bevaringsværdig. Selve landsbyen har kun oplevet få udflytninger og et begrænset parcelhusbyggeri, hvilket betyder, at bytomten, ligesom mange udskiftningshegn, er velbevaret. I landsbyregistreringen fra 1983 er Hersnap kategoriseret som en landsby af stor interesse. I Kommuneplan 2013-25 er Hersnap udpeget som en landsby med store bevaringsværdier.

Anbefaling

Det anbefales, at man stræber efter fortsat at bevare de mange udskiftningshegn og ikke mindst den lange allé langs Hersnapvej mod Storebæltskysten. Ligeledes anbefales det at holde bytomten i selve landsbyen intakt, herunder at sikre at "Mindegård" med sin centrale placering vedblivende fremstår markant i bybilledet.

Gadekæret i forgrunden med den tidligere brugs, Hersnapvej 105, i baggrunden. Den blev opført i 1900. Fotoet er fra ca. 1910. Foto: Kerteminde Byhistoriske Arkiv.

Stuehuset til "Mindegård", Hersnap Bygade 5, i gule sten. "Mindegård" er opført i 1876 og har kampestenslænger. Sammen med placeringen midt i byen foran gadekæret gør det gårданlægget bevaringsværdigt.

Billedet viser den smukke og bevaringsværdige allé, der findes langs Hersnapvej mod Bøgebjerg Strand.

Udsnit af Videnskabernes Selskabs kort fra 1780 over bl.a. Tårup Strand (i dag Sybergland). Hvis man kom fra Odense, skulle man dengang over vand – først i 1812 blev Tårup Strand inddæmmet.

Tårup Strand blev derved en del af både Drigstrup sogn og Mesinge sogn, idet det indvundne område blev fordelt mellem hovedgårdene Hverringe, Broeløkke og Lundsgaard samt Kertemindede og bønder i Drigstrup sogn. Hindsholm blev landfast med resten af Fyn efter inddæmningen, men en egentlig opdyrkning af området kunne først finde sted efter etableringen af et pumpelav i midten af 1920'erne. I den mellemliggende periode havde Tårup Strand udviklet sig til et område med store enge, der ofte var lå oversvømmet. Fugle og kreaturer holdt til i området, der gav masser af motiver til kunstmalerne Fritz Syberg og Johannes Larsen.

Efter afvandingen i 1920'erne blev området opdyrket og brugt som landbrugsjord. Først i 2012 overtog Kertemindede Kommune dele af området og påbegyndte en genetablering af englandskabet, som det kendes fra

Fritz Syberg og Johannes Larsens billeder. Området kaldes i dag Sybergland efter malerens mange billeder af området omkring Over Kærby.

"Dyndbisserne" fra afvandingen af Tårup Strand, midt-1920erne. Foto: Kertemindede Byhistoriske Arkiv.

Tårup Strand

Tårup Strand var oprindeligt en fjordarm til Odense Fjord. Den lavvandede fjord, som adskilte Hindsholm fra Fyn, blev inddæmmet og drænet i 1812.

Foto fra 2019 med ejerlav, hvor inddæmningen er markeret med grøn farve.

Sognets forhistorie

Den gode jord samt bakkerne med mulighed for udsigt over og brug af de beskyttende fjorde har givet fine betingelser for tidlig bosættelse, hvilket de to tilbageværende og fredede bronzealderhøje vidner om. Mellem Lille Viby og Over Kærby ligger resterne af rundhøjen Kongshøj, ”...en Levning af en vist nok meget stor Gravhøj” som det fremgår af Nationalmuseets besigtigelse i 1884, hvorpå man i 1920 rejste

Rundhøjen Kongshøj mellem Lille Viby og Over Kærby med genforeningsstenen.

en sten til fejringen af Sønderjyllands genforening med Danmark. Små 40 meter nordøst derfra ligger den anden bronzealderhøj, Svanehøj, hvor man ifm. opførelsen af en kanonstilling under den 2. Slesvigske krig i 1864 fandt en urne med brændte ben og bronzesager, heriblandt to rageknive, en ring og en arming. Mens adgangen til Kongshøj er begrænset, da højen er omgivet af en mark, fører en offentlig sti syd for højen til hen til Svanehøj.

Drigstrup Kirke menes opført i det 11.-12. århundrede, altså før købstadens kirke, og anlæggelsen af Kerteminde har formentlig foregået på Drigstrup sogns jorder. Med opførelsen af Skt. Laurentius og Kertemindes tildeling af købstadsprivileger år 1413 er det sandsynligt, at magtforholdet har ændret sig, og i 1526 nævnes Drigstrup Kirke som anneks til Kerteminde Kirke. Bregnør bylaugsprotokol nævner, at Drigstrup sognekald i gammel tid var anneks under Mesinge (engang skal præsten være druknet ved at køre over fjorden i stormvejr).

Drigstrup kirke.

Drigstrup sogn var i særlig grad hårdt ramt af Karl Gustav-krigene (1657-1660), hvor en fælles dansk-hollandsk hær efter et voldsomt bombardement af de svenske styrker i Kerteminde blev landsat og gik i lejr vest for byen. Udover de materielle skader på gårde og huse i Drigstrup sogn skete også en menneskelig tragedie, da kun fire ud af sognets 35 bønder var tilbage i 1660 ifølge *Pontoppidans Danske Atlas* fra 1774.

Samtidig med landboreformerne fra slutningen af 1700-tallet steg befolkningstallet igen, således voksede sognets indbyggertal fra 346 i 1787 til 597 i 1901, med andre ord en forøgelse af sognets befolkningstal på 173% i en periode på 117 år. Der er dog store indbyrdes forskelle mellem sognets landsbyer og deres enkelte ejerlav, især i takt med at Kerteminde breder sig i løbet af det 20. århundrede.

Drigstrup sogn udgjorde sin egen sognekommune fra midten af 1800-tallet, indtil den i 1963 blev indlemmet i Kerteminde Købstadskommune.

Drigstrup

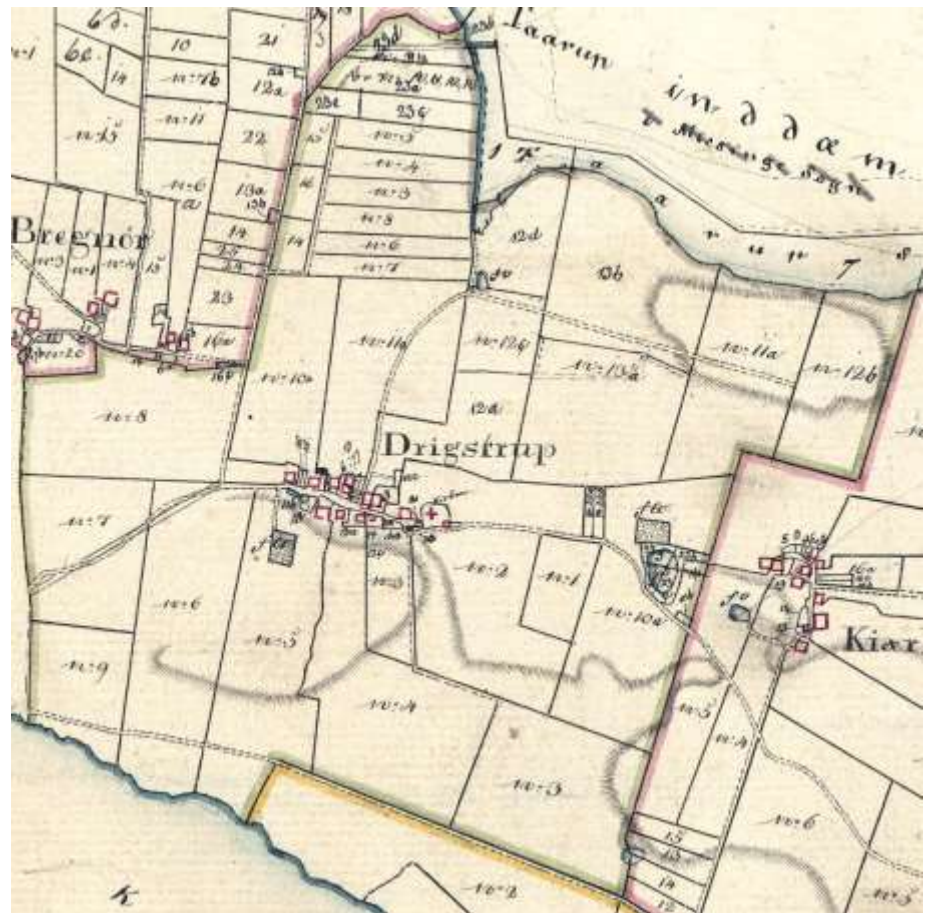
Drigstrup er anlagt i overgangen mellem vikingetid og middelalder, hvor bynavnet også er dannet. Det nævnes første gang i 1447 som Driistrop; forleddet er sandsynligvis et mansnavn, som formentlig kommer af udsagnsordet drita, som betyder at skide. Efterleddet er -torp, der betyder udflytterbebyggelse.

Drigstrup er en slynget vejby, der har en forholdsvis tæt bebyggelse omkring kirken mod øst og herefter en mere spredt gårdbebyggelse langs bygaden mod vest. Omkring 1550 er der nævnt en Gammeltofte, der formentlig var vikingetidsforgængeren for kirkebyen Drigstrup. Både klostrene Skt. Hans og Skt. Knud i Odense havde jordbesiddelser i 1400-tallet, og kronen ejede størstedelen af landsbyens gårde i 1664. Lundsgård gods begyndte at være hovedbesidder af gårdene i Drigstrup i løbet af 1700-tallet, og flere af dem kom først i selveje efter loven om tvungen salg af fæstegårde i 1919.

Gårdantallet forblev stabilt på tolv gårde frem til år 1903. I hele perioden var antallet af huse bemærkelsesværdigt lavt og ligeså befolkningsstigningen. Den langsomme afvikling af godssystemet og overgangen til selveje er medvirkende til den udeblevne befolkningsstigning og det lave antal af huse.

Udskiftningen fandt sted i 1796 i blokudskiftninger, hvor gårdene blev egaliseret lodsejervis. En del blev efterfølgende flyttet ud i udkanten af landsbyen, mens halvdelen er blevet liggende.

Den nyere bebyggelse er fortrinsvis koncentreret på bagsiden af den oprindelige bebyggelse med en nyere parcelhusbebyggelse mod nord samt øst for byen omkring efterskolen (etableret 1956 efter nedlæggelsen af friskolen og siden stærkt udbygget). Den nye bebyggelses placering omkring kirken betyder, at denne ikke længere ligger i udkanten, men derimod i midten af byen. Drigstrup er en landsby, der tidligere havde et stort antal funktionsbestemte bygninger (skole, brugs, kommunekontor mv.), men den tidligere funktion er ikke aflæselig i dem alle.

Minoreret matrikelkort over Drigstrup ejerlav, 1862-1870. Kilde: hkpn.gst.dk

"Karnappgården", Lykkedamsvej 2, midt på Drigstrup Bygade, 1920erne. Foto: Kerteminde Byhistoriske Arkiv

Drigstrup Bygade 20, der ifølge BBR er opført i 1827. I perioden 1920-63 anvendtes huset som kommunekontor.

Drigstrup Bygade 31, der er en bindingsværksbygget gård med tre længer og særlige bevaringsværdier. Huset, der er opført i 1798, har desværre mistet en længe, men har heldigvis bibeholdt skorstene og stråtag.

Ejendomme med særlige bevaringsværdier

Degnehøjvej 75. Har fungeret som fattiggård fra omkring 1842 til 1948; den nuværende bygning er fra omkring 1900. Fra ca. 1948 kommunehus. Bortset fra nye vinduer har huset bibeholdt sit oprindelige udtryk.

Drigstrup Bygade 11. Fungerede som Brugsforening 1904-1988, funktionen er stadig aflæselig i bygningsudtrykket.

Drigstrup Bygade 20. Bindingsværksbygget og stråtag, fungerede som kommunekontor 1920-63. Opført 1827 iflg. BBR.

Drigstrup Bygade 31. Bindingsværksbygget gård, hvoraf tre af fire længer er bevaret. Opført 1798 iflg. BBR.

Drigstrup Bygade 46. Opført som kommuneskole i 1941; anvendes i dag til Sognegård.

Lykkedamsvej 2, "Karnappgården". Et bevaret hovedhus til en tidligere firlænget gård; opf. 1822 iflg. BBR. De resterende længer er desværre revet ned for nylig.

Lykkedamsvej 5. Lille, grundmuret hus med rødt tegltag. Opført 1900.

Øverst et Original1-kort over Drigstrup by 1809-1859. Nederst et højkantkort fra 1840-1899. Omkring halvdelen af Drigstrups gårde blev udflyttet, mens resten blev liggende. Se til sammenligning det minorerede sognekort, hvor gårdenes placering er nemmere at aflæse. Kilder: HistoriskAtlas.dk, hkpn.gst.dk

Øverst et luftfoto af Drigstrup by fra 1954 og nederst et fra 2019. Her ses tydeligt anlæggelsen af et parcelhuskvarter øst for byen og tilbagetrukket fra landsbyens vejforløb. Kilde: Krak.dk

Særlige bevaringsværdier

Drigstrup fremstår stadig i store træk med det samme vejforløb, som kan aflæses på Original1-kortet. Udover selve kirken med bl.a. kirkerist samt gravmæle for Fritz Syberg befinder landsbyens største bevaringsværdier sig på bygaden vest for kirken, især bør fremhæves skole/kulturhus samt det markante sportspladsanlæg.

Bygadens udtryk er i det væsentlige bevaret, da

nybyggeriet er placeret i landsbyens udkant (bl.a. et nyere parcelhuskvarter øst for den gamle skole).

Størstedelen af udskiftningshegnene er bevaret, hvilket især ses, når man står øst for byen ved efterskolen og har kig ud over markerne. Den smukke udsigt kommer til sin ret pga. landsbyens placering, der hæver sig en smule op over det omkringliggende landskab. Et hegn (ses på Original1-kortet syd for byen), der gik fra fjorden hele vejen op til byen, er stadig bevaret. Ligeså findes et lille hegn nede ved fjorden, der har været grænsen til Lille Viby og også stammer fra før udskiftnings tiden.

I landsbyregistreringen fra 1983 er Drigstrup kategoriseret som en landsby af stor interesse. I Kommuneplan 2013-25 er Drigstrup udpeget som en landsby med store bevaringsværdier.

Anbefaling

Det anbefales at fortsætte den hidtidige byudvikling med at placere nybyggeri uden for den gamle bykerne, således at denne i hovedtrækkene holdes intakt. Især er det vigtigt at de eksisterende flerlængede gårde bevares. Eventuelt nybyggeri i den gamle del af landsbyen bør foregå inden for placeringen af de gamle gårdtomter og forholde sig til den eksisterende bygningskultur. Det anbefales, at man fortsat værner om de gamle hegn.

Bregnør & Bregnør Fiskerleje

Bregnør er nævnt første gang 1510 som Bregnøør. Navnet var oprindeligt knyttet til odden nordvest for byen. Forleddet er plantenavnet bregne og efterleddet -ør betyder en sand- eller grusodde, der stikker ud i vandet. Landskabsformen er moræneflade med marint jordland og jordbunden er moræneler. Landsbyen er anlagt mellem vikingetid og middelalderen.

Som en typisk kystlandsby blev udflytterbebyggelsen Bregnør placeret i udkanten af sit ejerlav længst borte fra kysten. Landsbyen havde seks gårde og er en slynget vejby. Efter

Øst for den gamle skole efter det nyere parcelhuskvarter har man smukt kig ud over markerne, og her ses det tydeligt, at vejforløbet i det store og hele er uændret siden Original1-kortene fra 1800-tallet.

Minoreret matrikelkort over Bregnør ejerlav, 1862-1870. Kilde: hkpn.gst.dk

udskiftningen (1796) er der nord for den oprindelige landsbytomt opstået en fiskerbebyggelse.

Udskiftningshegnene er bevaret. Et mindre gadekær findes syd for bygaden i landsbyens vestlige udkant. Bystævnet er først anlagt i 1943, placeret på et opfyldt gadekær. Der findes en mindesten for lægprædikanten Christen Madsen (1776-1829) ved hans hus på Bregnør Mark, rejst i 1926 af Forsamlingshusforeningen.

Havnen ved Bregnør Fiskerleje er anlagt 1937. Den fungerer ikke længere som erhvervshavn, idet den sidste erhvervsfisker lagde op i 2006. Havnehuset er opført i 1979.

Stejlestræde 9, der er et af de bedre eksempler på fiskerhusene i Stejlestræde, som ellers er præget af modernisering.

Ejendomme med særlige bevaringsværdier

Bregnør Bygade 3, en overpudset bindingsværksslænge, bygget 1853 som landsbyens første smedje.

Bregnør Bygade 18, et bindingsværkshus med stråtag, opført ca. 1823.

Bregnør Bygade 25, en bindingsværksslænge med stråtag, bygget af genbrugstømmer i 1803, anvendt til slagtehus fra 1900.

Bregnør Bygade 26, "Toftegård", et trefløjet gårdanlæg med en bindingsværksslænge mod gaden, opført 1803 (købt til selveje fra Broløkke 1801).

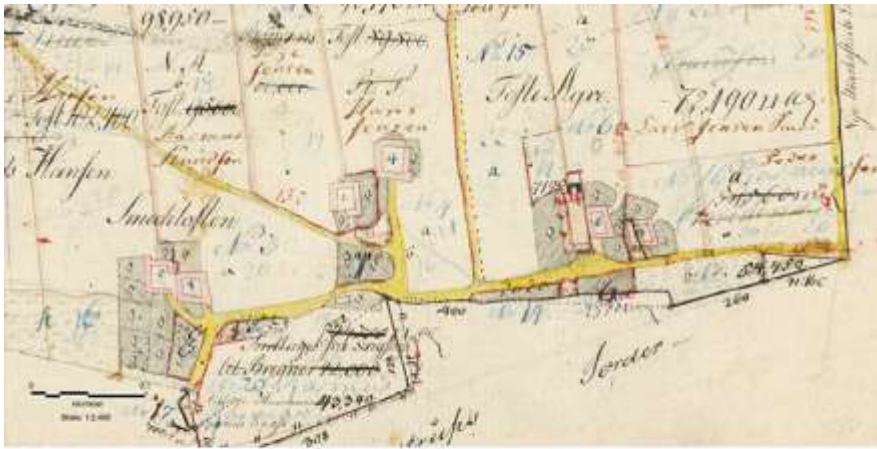
Bregnør Bygade 11, "Bomhuset", i overpudset bindingsværk med stråtag. Opf. 1802 iflg. BBR.

Havnevej 137. Bindingsværksbygget vinkelhus med rødt tegl. Opf. 1870 iflg. BBR.

Stejlestræde 9. Grundmuret vinkelhus, opf. 1825 iflg. BBR.

Bygaden 26, kaldet "Toftegård", er et trefløjet gårdanlæg, der er opført i 1803. Ud mod vejen ligger en bindingsværksslænge med fine bevaringsværdier.

Øverst Bregnør by på Original-1 kort fra 1809-1851. Nederst et højkantkort fra 1840-1899. Ingen gårde blev flyttet ved udskiftningstiden: Det ses på kortene, at gårdenes placeringer er stort set uændrede. Kilde: hkpn.gst.dk, HistoriskAtlas.dk.

Øverst et luftfoto af Bregnør by fra 1954. Nederst et luftfoto fra 2019. Fra 1954 til i dag er der sket store ændringer ift. antal af længer. Gårdene ligger stort set på de samme tomter og har bevaret byens struktur. I nyere tid er der blevet revet mange af de gamle bygninger ned til fordel for bl.a. nye anlæg til landbrug, hvilket i høj grad forringer landsbyens kvaliteter. Foto: Krak.dk

Særlige bevaringsværdier

I landsbyregistreringen fra 1983 er Bregnør betegnet som en landsby af stor interesse og i Kommuneplan 2013-25 udpeget som en landsby med store bevaringsværdier. De seneste års nedrivninger af ældre bygninger og opførelsen af nye har imidlertid mærkbart forringet landsbyens bevaringsværdier.

Både Bregnør og Bregnør Fiskerleje er præget af meget blandet bebyggelse, men er omgivet af mange fine, velbevarede hegn. Tidligere var det i Bregnør almindeligt med tanggærder, men fra ca. 1850 blev de erstattet af jordvolde eller stengærder, hvorpå der blev plantet piletræer.

Indvielsen af Bregnør Havn, 1937. Foto: Kerteminde Byhistoriske Arkiv.

Anbefaling

De seneste års nedrivning af bygninger, især på bygadens nordside, vanskeliggør meningsfulde bevaringstiltag mht. kulturmiljøer. De væsentligste bevaringsværdier knytter sig til miljøet omkring fiskerlejet.

Lille Viby

Lille Viby er beliggende ud til Kerteminde Fjord og udgøres af en mindre bebyggelse langs bygaden bestående af seks gårde og enkelte, mindre ejendomme.

Adelbyen anses for anlagt ved overgangen mellem vikingetid og middelalderen. Forleddet vi betyder helligdom, og efterleddet -by betyder landsby. Den er nævnt første gang ca. 1510 som Wyby og som Lille Wibye i 1664.

I 1600-tallet ejede kronen to ud af de i alt seks gårde i byen, hvilket havde ændret sig sidst i 1700-tallet, hvor alle byens seks gårde indgik i Lundsgårds fæstegods. Denne udvikling har haft stor indvirkning på landsbyen udseende frem til i dag, ikke mindst fordi alle byens gårde blev egaliseret under Lundsgård, og samtidigt vedblev under fæste til ind i 1900-tallet.

Minoreret sognekort over Lille Vibys ejerlav, 1862-1870.

Indtil udskiftningen i 1796 bestod landsbyen af seks gårde. Fem af de seks gårde, der alle var firlængede, lå samlet omkring en "miniforte", i en ring med åbning mod øst, mens den sjette lå vest herfor.

Der forekom ingen udflytning i forbindelse med udskiftningen, men siden er der sket en opbrydning af den oprindelige bebyggelsesstruktur, hvor tre af gårdene er flyttet væk fra tomten: Vibygård blev i 1874-76 opført længere mod nord, Rødkærgård mod sydvest i 1877 og Lilnæsgård øst for vejen i 1941. De nye gårde blev alle bygget med fritliggende stuehus i nord og de øvrige tre længer sammenbygget med udkørselsport i øst.

Øverst et Original1-kort over Lille Viby by 1809-1859. Nederst et højkantkort fra 1840-1899. Det er tydeligt at de to gårde flyttes fra byens centrum og ud i periferien. Kilde: HistoriskAtlas.dk, hkpn.gst.dk

Øverst et luftfoto af Lille Viby by fra 1954 og nederst fra 2019. Landsbystrukturen har ikke ændret sig væsentligt siden midten af 1800-tallet og byen fremstår derfor som et godt eksempel på en landsby fra tiden efter udskiftningen. Kilde: Krak.dk

Lille Vibyvej 46, "Hjulmandshuset", der er opført i 1777 ifølge BBR.

Lille Vibyvej 50, "Skovgård", hvis nuværende stuehus blev opført i 1881 og længerne i hhv. 1914 og 1928.

Lille Vibyvej 21, "Lilnæsgård", der blev nyopført i 1941 efter en brand. Stuehuset lå her dog i forvejen som aftægts hus fra 1919.

Ejendomme med særlige bevaringsværdier

Lille Vibyvej 21, "Lilnæsgård". Gården, der i 1660 hørte under Ulriksholm, blev genopført i 1664 (efter Svenskekrigene). Kom under Lundsgaard i 1691 og overgik til selveje i 1909. Gården brændte i 1941 og blev efterfølgende nyopført på den anden side af vejen, ved siden af et aftægts hus fra 1919 (som dermed blev stuehus til den nye gård).

Lille Vibyvej 24, "Vibygård". Gården blev som den første flyttet i 1874-76 til den nuværende placering længere mod nord. I 1882 blev der i en af de eksisterende bygninger plus i en nyopført indrettet fællesmejeri (indtil 1900, da der blev opført Andelsmejeri for Munkebo og Drigstrup). To længer i gule sten blev genopført efter en brand i 1933.

Lille Vibyvej 37, "Højnæsgård". Stuehus i bindingsværk. Opf. 1877 iflg. BBR.

Lille Vibyvej 38. En vinkelbygning, hvoraf bygningen mod øst er opført i bindingsværk. Opf. 1850 iflg. BBR.

Lille Vibyvej 45. Et grundmuret hus i rød blankmur. Opf. 1928 iflg. BBR.

Lille Vibyvej 46, "Hjulmandshuset". Opf. 1777 iflg. BBR. Huset overgik til selveje i 1909.

Lille Vibyvej 49, "Rødkærgård". Gården har navn efter Rødkiers Agre. Var i fæste under Rørbæk, indtil den i 1795 kom under Lundsgaard. I 1877 blev en ny gård opført et par hundrede meter mod vest. I selveje 1909. (På matr.nr. 1b, Lille Vibyvej 45, opførtes i 1927 en aftægtsbolig i grundmur med stråtag, efter brand 1945 erstattet med hårdt tag). Bortforpagtet i 1935. Gadekær beliggende øst for gården.

Lille Vibyvej 50, "Skovgård". Som den eneste lå gården for sig selv, vest for fortet. Gården, der blev købt af Lundsgaard i 1690, tilhørte 1781-1970 samme slægt. I 1913 overgik den til selveje. Stuehuset er opført i 1881, udlængerne i 1914 og 1928.

Bebyggelsesmæssigt har landsbyen været præget af usædvanlig stabilitet, idet antallet af gårde ikke har ændret sig fra 1610 til 1903. Det samme gjaldt landsbyens befolkningstal, som bortset fra et udsving i 1845 til 73 faldt tilbage til 51 beboere i 1901 – det samme som år 1787.

Ingen af byens gårde flyttede længere ud end byens periferi, og tre af byens gårde ligger stadig på deres respektive gamle pladser (dog i flere tilfælde uden samme antal længer).

Bortset fra tilkomsten af et hus i 1920'erne, en gård i 1940'erne, og en lade i 1990'erne er der ikke opført nye større bygninger på ubebygget grund siden starten af 1900-tallet. Luftfotografier fra 1954 viser således tæt på ingen forandring ift. til i dag, hvilket understreger byens stabilitet gennem de seneste fire århundreder.

Den gode udsigt fra Lille Viby mod Kerteminde.

Særlige bevaringsværdier

Landsbyen er placeret centralt i sit ejerlav med en 'mini-forte' omgivet af fem af byens gårde - en såkaldt polygonal forteby - en sjælden landsbytype på Fyn, hvilket også har medført en høj vurdering i Fyns Amts Landsbyregistrering. Også i Kommuneplanen 2013-25 er Lille Viby udpeget som en landsby med store bevaringsværdier.

De udflyttede gårde og manglende længer udviser en del af strukturerne fra før udskiftningen, men vejforløbet er i det store hele intakt og flere steder med hegn af stynede popler eller tjørn, som sammen med de tilbageværende gårde bidrager til fortællingen om landsbylivet før og lige efter udskiftningen. Lille Viby fremstår som en landsby præget af usædvanlig stabilitet med bevaring af et forholdsvis stort antal firlængede gårde.

Samtidigt byder Lille Viby med sin flotte placering nær Kerteminde Fjord både på kig til Kerteminde og Munkebo, og med netop placeringen og landskabet i tankerne kan man aflæse landsbyens udviklingshistorie, fra anlæggelsen nær et helligt sted til nutidens velbevarede struktur.

Anbefaling

Det anbefales som minimum at bibeholde den nuværende vej-, hegn og gårdstruktur. Evt. nybyggeri bør foregå inden for rammerne af landsbyens struktur før udskiftningen og i arkitektonisk samspil med samme, således fortællingen om den for Fyn usædvanlige forteby igen bliver tydelig i landsbyen som generelt har vist en usædvanlig grad af stabilitet.

Over Kærby

Over Kærby er nævnt første gang 1458. Forleddet betyder kær, dvs. lille, lavvandet sø og efterleddet -by i betydningen landsby antyder, at landsbyen med al sandsynlighed er anlagt i vikingetiden. Landsbyen er placeret i den vestlige ende af bymarken, der strækker sig østpå ind mod Kerteminde; typisk for lignende kystbyer er Over Kærby placeret i den inderste rand af sit ejerlav.

Gårdene er placeret på begge sider af den slyngede vej, der går syd-nord for derefter at bøje af mod vest i et vinkelret sving.

Skt. Knuds Kloster ejede jord i Over Kærby i senmiddelalderen, og Ulriksholm ejede tre gårde i første halvdel af 1600-tallet. I 1700-tallet besad Lundsgård størstedelen af landsbyens gårde og huse. Ved udskiftningen i 1796

blev seks gårde liggende på deres oprindelige tomter, mens andre seks blev udflyttet. Udskiftningen foregik i en stjerneudskiftning øst for byen, mens det meste af Over Kærby's bymark er delt i rektangulære blokke. En stor del af udskiftningshegnene er bevaret, og enkelte hegn er også tilbage fra vangesystemet. Bytomten er delvist bevaret, da halvdelen af gårdene er udflyttede, mens gårdtomterne ikke er blevet bebygget senere.

Overgangen til selveje var træg, og endnu i 1903 var størstedelen af gårdene fæstegårde. Den sene afvikling af godssystemet har resulteret i det stabile gårdantal samt den træge udvikling i befolkningsvækst.

Ved Ebbekær er der i 1915 plantet en såkaldt kvindeeg som markering af kvindernes valgret i grundloven 1915. Der findes på Kongshøj en genforeningssten, der blev rejst i 1920 af Drigstrup Forsamlingshusforening.

Minoreret matrikeltkort over Over Kærby ejerlav, 1862-1870. Kilde: hkpn.gst.dk

Ejendomme med særlige bevaringsværdier

Over Kærbyvej 84. Nyt stuehus i røde sten, gule udbygninger. Opf. 2011 iflg. BBR.

Over Kærbyvej 92. Forhus rødstenslænge. Mønstermuret baghus. Opf. 1915 iflg. BBR.

Over Kærbyvej 98. Firelænget bindingsværksgård. Bagbygning i gule sten, 1915. Opf. 1877 iflg. BBR.

Over Kærbyvej 111. Kærbygård, gulstensstuehus. Opf. 1840 iflg. BBR.

Over Kærbyvej 114, "Kærbyhus". Trelænget bindingsværkshus. Opf. 1822 iflg. BBR.

Øverst et Original1-kort over Over Kærby by 1809-1859. Nederst et højkantkort fra 1840-1899. Det er især den vestlige del af byen, gårdene er udflyttet fra, hvilket forklares af at ejerlavsgænsen mod Drigstrup løber lige vest for byen. Kilde: HistoriskAtlas.dk, hkpn.gst.dk

Øverst et luftfoto af Over Kærby by fra 1954 og nederst fra 2019. Udviklingen fra højkantkortet til luftfotografiet fra 1954 og 2019 er tydelig. Gårdene mister i stigende grad deres længer. Kun én gård står tilbage med alle fire længer. Samtidig er der blevet bygget nye stuehuse i starten af 1900-tallet på mange af de gamle gårdtomter – tilnærmelsesvis oven på de gamle bygninger, men sjældent med samme orientering. Kilde: Krak.dk

Tegning af Fritz Syberg, der viser Morten Becks gård og Over Kærby Bakke.

Over Kærbyvej 98, der er en firlænget bindingsværksgård med stråtag, er angiveligt opført i 1877.

Over Kærbyvej 114, der er et bindingsværksbygget hus fra 1822, der bliver kaldt "Kærbyhus".

Særlige bevaringsværdier

Med sin placering øverst på bakkedraget er der fra Over Kærby talrige fine udsigter især mod øst og nord. Stien fra Kongshøj Allé til Over Kærby blev etableret i 1987. I rapporten *Landsbyregistrering i Fyns Amt* (1983) blev landsbyens kulturmiljø vurderet til at være af *interesse*, og dermed fandt man ikke, at landsbyen og dens ejerlav havde de store bevaringsværdier set i forhold til landsbyen i dyrkningsfælleskabets tid før udskiftningen.

Ejerlavet har med Kerteminde bys vokseværk siden da ændret sig i endnu højere grad, og landsbyen har med kun én tilbageværende firlænget gård skiftet udseende, til gengæld er nyere stuehuse/gårde bygget på de gamle hustomter, og vejforløbet og en del skel er stadig bevarede.

Fra Over Kærby er der bl.a. kig mod Kerteminde og mange smukke udsigter ud over de omkringliggende marker.

Anbefaling

Kendetegnende for Over Kærby er i dag den fantastiske udsigt over Sybergland og byens forholdsvis stille udvikling friholdt fra nybyggede parcelhuse. Udover fastholdelse af vejforløb og tilbageværende hegn og skel er især den sidste firlængede gård vigtigt i fortællingen om landsbyen før mekaniseringens indtog. Herudover bør man tage hensyn til byggeskikken (op til starten af det 20. århundrede) og fortsætte traditionen med kun at bygge på de gamle tomter, samt tage hensyn til landsbyens mange fine udsigter over det nye fritidslandskab med Great Northern og Sybergland.

KØLSTRUP SOGN

Beliggenhed, afgrænsning og landskabsform

Kølstrups 21 km² store sogn ligger omgivet af Munkebo, Marslev, Birkende, Rynkeby og Revninge sogn samt Kerteminde Fjord og Kertinge Nor, hvormed godt 2/5 dele af sognets grænse udgøres af vand. Atypisk, men netop i kraft af den beskyttende fjord, ligger Kølstrup helt ude til vandet med udsigt til Ulriksholm, centralt placeret i Bjerger Herred, som i dag næsten fuldstændig dækkes af Kerteminde Kommune, bortset fra Agedrup sogn. Den centrale placering i herredet og nærheden til herredets eneste kongeslot (fra 1616) har uomtvisteligt medvirket til placeringen af herredstinget, i middelalderen nær kirken, i midten af 1600-tallet på marken syd for Ulriksholm.

Sognets grænser har gennem tiden ændret sig fem gange, mest markant i 1741, hvor både Munkebo og Rynkeby sogn gjorde forholdsvis store indhug i Kølstrups sogns henholdsvis nordvestlige og sydøstlige grænseområder. Sidstnævnte aflæses let i og med, at landsbyen Hundslev i dag breder sig over to ejerlav, i Kølstrup og i Rynkeby sogn.

Landskabet er for langt størstedelen en blanding af slette og bundmoræneflade, svagt bølgende og afgrænset af erosionsdale i vest mod Birkende og Marslev sogn og ligeledes mod Revninge sogn i øst. Jordbunden udgøres hovedsagelig af moræneler, men der er også større områder med smeltevandssand især syd for Kejrupgård, og et større område som strækker sig fra syd for Hundslev og går vest om samme, videre nordvest op forbi

Kølstrup sogn i Kerteminde kommune.

Ulriksholm for at slutte i Østergårds ejerlav i Munkebo sogn.

Sognets forhistorie

Kølstrup sogn er i absolut verdensklasse, når det kommer til forhistoriske spor i landskabet. Ikke så meget på grund af de syv rundhøje, hvilket efter fynske forhold er et højt antal bevarede høje, men primært på grund af vikingeskibet i Ladbyhøjen, det eneste sted i hele verden, hvor man kan bevidne, hvor en vikingehøvding blev begravet for snart 1.100 år siden.

Armring, bælteplade, halsring og dolkblad efter konservering. Udgravet 2016 ved Kalvehavegård. Foto Eva Salomonsen. Læs mere i rapporten ØFM 855 Kalvehavegård.

Herudover har et detektorfund af et bronzesværd in situ ført til udgravninger i en hidtil uregistreret høj på en mark ved Kalvehavegård. Her var der begravet fem individer, både børn, kvinder og mænd med perler og muslingeskaller i en såkaldt fladmarksgravplads, hvilket er unikt i dansk sammenhæng.

Der er ingen tvivl om en høj grad af forhistorisk aktivitet i Kølstrup sogn, og områdets betydning understreges af ikke mindre end to fredede voldgrave/voldsteder, det ene omsluttende det smukke, fredede slot Ulriksholm, det andet beliggende nær Hundslev som en reminiscens af den tidligere hovedgård Hundslevgård (nævnt i 1515), som ifølge et sagn skulle være nedbrændt af svenskerne under krigene i 1650'erne.

Kølstrup sogn med ejerlavsgrenser: De røde prikker viser fredede fortidsminder og de røde trekanter fredede bygninger. De omkringliggende sogne er markeret med grøn farve. Ladbyhøjen og Ladbyskibet er trods sin unikke karakter ikke registreret som fredet fortidsminde, muligvis fordi højen i stedet blev indrettet som museum, ledet af Nationalmuseet.

Frihedsstenen til minde for 5. maj 1945 ved sportspladsen med Ulriksholm i baggrunden.

Kølstrup

Kølstrup er nævnt første gang 1324 i formen Kylneſthorpe. Forleddet er måske kyllnir, som betyder kulde. Efterleddet er -torp, der betyder (udflytter)bebyggelse. På trods af navneformen regnes Kølstrup for en adelby, der formentlig er anlagt i 1000-tallet. Den er ret usædvanligt (men ligesom Kertinge) placeret i udkanten af ejerlavet, og helt ud til vandet. Byformen er den almindelige slyngede vejby-type med kirken placeret forholdsvis tæt ved vandet, som vejen løber parallelt med for at dreje sydøst i et slynget vejforløb.

Byens gårde var i senmiddelalderen primært ejet af kronen og Kølstrup kirke, men i løbet af 1600-tallet op til 1728 blev syv gårde og syv huse i byen tillagt Ulriksholm, som dermed ejede næsten hele byen. Med al fæstegods samlet blev landsbyens gårde egaliseret, hvormed tre gårde forsvandt ved sammenlægning. Fra slutningen af 1700-tallet går det stærkt, Kølstrup bliver blokudskiftet i 1794 og to gårde flytter ud til deres marker; otte år efter går alle byens gårde fra fæste til selveje.

Landsbyen havde i kraft af sin tætte forbindelse til Ulriksholm allerede i 1600-tallet et forholdsvis højt antal huse, en udvikling, som kun blev forstærket i løbet af 1800-tallet, hvor byen talte ni huse i 1774, lød antallet 17 i 1844, 20 i 1903. En udvikling som også kan følges i folketallet, som nærmest blev tredoblet fra 86 til 256 i perioden 1787 til 1901. Inden for samme periode kom forsamlingshus (1896) og elværk (1910) til.

Minoreret sognekort over Kølstrup ejerlav fra ca. 1816. Kilde: hkpn.gst.dk

På lavkantkortet fra 1901-1945 ses jernbanetrækningen med stationen sydvest for Kølstrup. Jernbanestationen lå i naboejerlavet, Ulriksholm, og den lille stationsby voksede frem i endnu et ejerlav, nemlig Hundslev. Kilde: HistoriskAtlas.dk

Øverst til venstre et Original1-kort fra 1809-1859, nederst til venstre et højkantkort fra 1840-1899. Øverst til højre et luftfoto fra 1954 og nederst til højre et fra 2019. I centrum af kortudsnittene ses Kølstrup by, der med anlæggelsen af jernbanen spredte sig til ejerlavene Ulriksholm, hvor jernbanestationen blev placeret, og Hundslev. Kilder: hkpn.gst.dk, HistoriskAtlas.dk, Krak.dk

Særlige bevaringsværdier

Landsbyen, der er tæt på at vokse sammen med nabolandsbyen Kertinge, rummer kirke, præstegård, fattighus, skole, forsamlingshus, elværk og en del nyere villaer. Specielt området omkring kirke og præstegård indeholder stærke bevaringsværdier. Ligesom i Kertinge er bebyggelsesstrukturen ret åben og mange steder med mulighed for udkig til Kertinge Nor. I 1945 blev vel nok Danmarks smukkeste præstegård fredet, som den eneste bygning i Kølstrups ejerlav. Knap 40 år efter blev landsbyen og ejerlavets kulturmiljø vurderet til at være af *stor interesse* i ”Landsbyregistrering i Fyns Amt”, hvor man især fremhævede den delvis bevarede bytomt, ikke mindst på den nordlige side af Kølstrup Bygade sydøst for kirken, hvorimod især sydsiden er præget af nybebyggelse.

I Kommuneplan 2013-25 er Kølstrup udpeget som en landsby med store bevaringsværdier, og med lokalplan 257 er 11 ejendomme udpeget som bevaringsværdig bebyggelse i ejerlavet. Udpegningerne, som i høj grad stemmer overens med iagttagelser gjort i forbindelse med kulturarvsmasterplanen, fokuserer på de tilbageværende kulturhistoriske værdier og strukturer. Disse er knyttet til den gamle landsby før udskiftningstiden koncentreret omkring kirken og sydøst herfor, til den fremvoksende landsby omkring overgangen til det 20. århundrede med elværket, samt til bebyggelsen langs Ulriksholmsvej med udsigt over vandet.

Anbefaling

Det anbefales at værne om den åbne struktur, som muliggør de mange kig til vandet, og om bygningerne, som understøtter fortællingen om Kølstrup i dyrkningsfællesskabets tid og udviklingen omkring skiftet til det 20. århundrede. Nybyggeri i den gamle bydel bør begrænses til at foregå indenfor rammerne af bygningsformen og strukturen før udskiftningen, og ligeledes bør man ved nybyggeri langs Ulriksholmsvej have fokus på bygningsform.

Ejendomme med særlige bevaringsværdier

Degneløkkevej 17.

Bindingsværkshus med stråtag, opf. 1801 iflg. BBR.

Kertinge Bygade 71.

Bindingsværkshus med stråtag, opf. 1802 iflg. BBR.

Kertinge Bygade 79.

Rødstenbygning, opf. 1910, Kølstrup Elværk.

Kølstrup Bygade 25AB.

Præstegård, fredet.

Kølstrup Bygade 36.

Rødstenshus med tilh. bagbygning, opf. 1905.

Kølstrup Bygade 43.

Grundmuret længe med tegtag, opf. 1875.

Kølstrup Bygade 46.

Gulmalet, grundmuret hus med tegtag, opf. 1878.

Kølstrup Bygade 55.

”Neldehøjegård”. Trelænget gård i bindingsværk med pladetag, opf. 1760 iflg. BBR.

Kølstrup Bygade 67. Stuehus i bindingsværk med stråtag, opf. 1858 iflg. BBR.

Ulriksholmvej 5.

Rødstenshus, opf. som skole 1906.

Ulriksholmvej 27.

Vinkelbygget hus i bindingsværk med stråtag, opf. 1800 iflg. BBR.

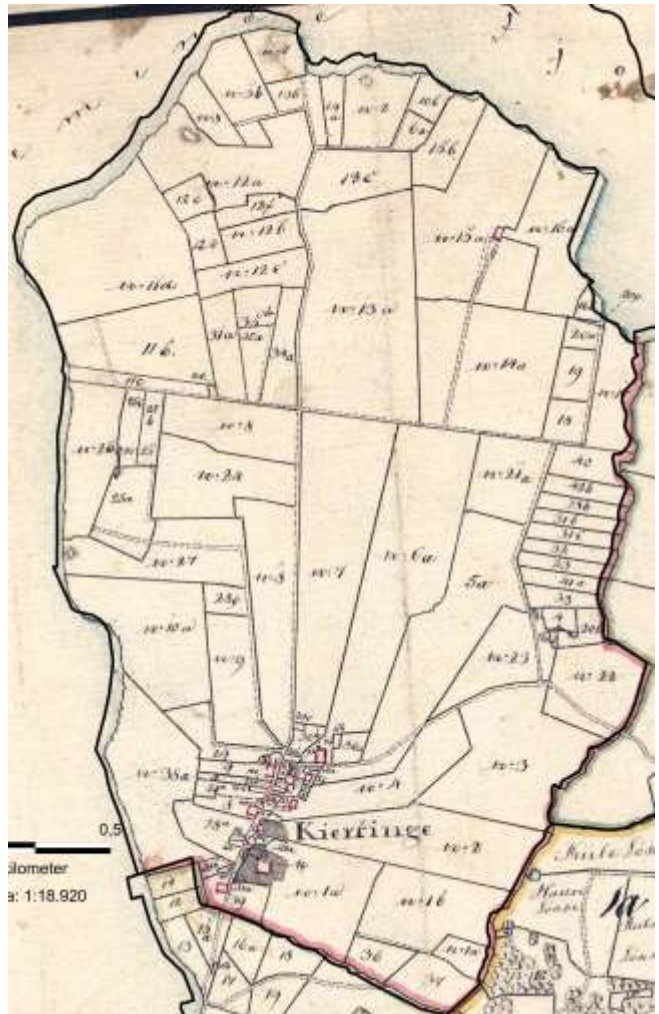

Fra Kølstrup er der bl.a. udsigt til Ulriksholm.

Kertinge

Adelbyen Kertinge er nævnt første gang år 1383 i formen Kyrtinge. Forleddet kommer af det gamle ord for Kertinge Nor, 'Kirta', som måske betyder en ujævnhed eller indskæring. Efterleddet -inge er en stedbetegnelse afledt af indbygger- eller naturnavne. Kertinges anlæggelse er dateret til 1000-tallet og dermed længe før byen ved fjordens udmundning eller minde, Kerteminde. Landsbyen er på samme vis som nabolandsbyen Kølstrup placeret atypisk i randen af ejerlavet, men i modsætning til Kølstrup ikke helt ud til vandet. Med under én kilometer fra Kertinge til Kølstrup Kirke udviklede de to bebyggelser sig nærmest parallelt med hinanden. Kertinge var i 1511 med sine 17 gårde nærmest dobbelt så stor som Kølstrup med 9 gårde. Med Ulriksholms opbygning i 1600-tallet ved hjælp af bl.a. kronens gårde i byen startede en ny udvikling, som kulminerede i starten af 1700-tallet, hvor Ulriksholm ejede 13 gårde og 7 huse, hvilket formentligt betød at så godt som hele byen var under godsets ejerskab på samme vis som gårdene i Kølstrup.

Gårdtallet har i en periode på over 250 år ligget stabilt på omkring de 15 gårde indtil udskiftningen i 1794, og allerede otte år efter var samtlige gårde i selveje. Kombinationen med stjerneudskiftning og blokudskiftning i yderområderne begrænsede antallet af udflyttergårde til kun fire. Den tidlige overgang til selveje medførte en stærk vækst i gårdstallet, som blev fordoblet frem mod 1844. Udviklingen medførte samtidigt en kraftig vækst i hustallet, som blev fordoblet i perioden 1774-1844 til 16 huse og yderligere var vokset til 34 i 1903.

Minoreret sognekort over Kertinge ejerlav, fra ca. 1816. Kilde: hkpn.gst.dk

Der er mange smukke kig til vandet fra Kertinge, som ligger midt i det åbne landskab.

Øverst et Original1-kort over Kertinge by ca. 1809-1859. Nederst et højkantkort fra 1840-1899. Der har været en meget moderat bygningsudvikling i den mellemliggende periode. Læg mærke til den bynære stjerneudskiftning, som muliggjorde, at kun fire ud af landsbyens gårde flyttede ud til deres marker væk fra byen. Samtidig er der ingen bebyggelse langs Lange Gyde og kun tre gårde langs Ladbyvej. Kilde: HistoriskAtlas.dk, hkpn.gst.dk

Øverst et luftfoto af Kertinge by fra 1954 og nederst fra 2019. Bemærk udviklingen fra højkantskortet til luftfotoet fra 1954, hvor flere af de firlængede bondegårde må vige for mere moderne gårde, samt de mange huse som er blevet bygget i perioden. To tendenser som fortsætter i den følgende periode, hvor et nybyggerkvarter skyder frem i den sydøstlige del af byen. Kilde: Krak.dk

Særlige bevaringsværdier

Fra Ladby siden består landsbyens huse af ladebygninger og parcelhuse, mens selve landsbykernen består af bl.a. bindingsværksbyggede huse og gårdanlæg.

Ved Landsbyregistreringen i 1983 blev Kertinges kulturmiljø også vurderet til at være af stor interesse – den næsthøjeste mulige vurdering. I Kommuneplan 2013-25 er Kertinge sammen med bl.a.

Kertinge Bygade 2, der er opført i stråtag og bindingsværk og ligger med en smuk udsigt til Kertinge Nor.

Kertinge ca. 1910. Foto: Kerteminde Byhistoriske Arkiv

Kertinge Bygade 38-40, der er opført i 1920, husede tidligere brugsforeningen.

Kølstrup udpeget til at være landsbyer med store bevaringsværdier, og symptomatisk dækkes både Kølstrup og Kertinge i lokalplan 257 (okt. 2014), hvori en række af byens gårde og huse samt diger er udpeget til at være bevaringsværdige (se evt. kortbilag 5 i lokalplanen), i alt 35 bygninger fordelt på 16 ejendomme.

Med sin forholdsvis åbne bebyggelsesstruktur med mange fine kig til Kertinge Nor og byens mange andre herlighedsværdier, ikke mindst miljøet omkring gadekæret med den fantastiske stråttækte firlængede

Ejendomme med særlige bevaringsværdier

Kertinge Bygade 1. Pudset, malet huslænge, opf. 1807.

Kertinge Bygade 2. Firlænget gård i bindingsværk med stråtag, ang. opf. 1800.

Kertinge Bygade 3. Hus i rød blankmur, opf. 1897.

Kertinge Bygade 5. Pudset, gulmalet vinkelbygning, opf. 1900.

Kertinge Bygade 10. Bindingsværkshus med stråtag, opf. 1850.

Kertinge Bygade 11. Grundmuret hus, opf. 1887. Tidligere bageri og frugtlager.

Kertinge Bygade 18. Firlænget gård. Opført henholdsvis 1833, 1838, 1857 & 1903 jf. BBR.

Kertinge Bygade 13. Firlænget, stråttækt gård (yderst velbevaret), opf. 1762.

Kertinge Bygade 23. "Birkemosegård", stuehus i gul blankmur opf. 1930 (vinkelbyggede udlænger).

Kertinge Bygade 28. Landarbejderbolig i bindingsværk med stråtag, opf. 1822.

Kertinge Bygade 33. Vinkelbygning i bindingsværk med stråtag, opf. 1850. Brugs indtil 1920.

Kertinge Bygade 38-40. Tidligere brugs, opf. 1920.

Ladbyvej 6. "Allégård", firlænget bindingsværksgård, stuehus med stråtag, resten med skifer, opf. 1830.

Ladbyvej 12. Vinkelhus i bindingsværk med stråtag, ang. opf. 1777.

Ladbyvej 15. Stuehus i rød blankmur, opf. 1907 (længer i gul mur 1903).

Ladbyvej 112, Kertinge. "Kildegaard", stuehus i bindingsværk med stråtag, opført ca. 1750.

Rosengårdsvej 10, Kertinge. "Røde Gaard", tidl. fæstegård, i selveje 1801.

bindingsværksgård fra dyrkningsfællesskabets tid til byens gamle bageri fra 1887, er Kertinge utvivlsomt attraktiv, hvilket byens nybyggerkvarter også vidner om.

Anbefaling

Det anbefales at fortsætte det gode arbejde, som er irammesat af Lokalplan 257, der i hovedtræk yder en god beskyttelse af bevaringsværdierne i Kertinge. Al nybyggeri eller renovering i den gamle del af landsbyen bør tage udgangspunkt i det omkringliggende kulturmiljø og så vidt indrette sig herefter ift. bygningsform og stil.

Ladby

Ladby er nævnt første gang 1324.

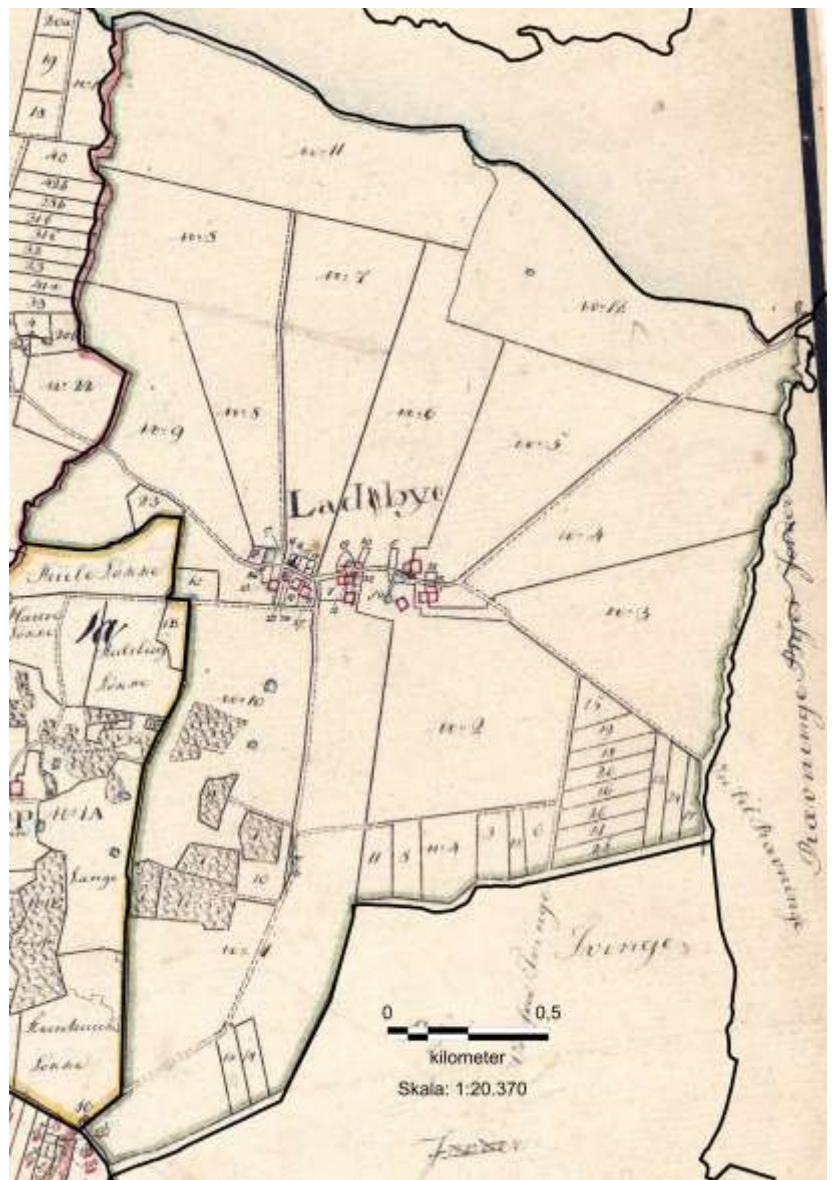
Forleddet er lath, som betyder ladeplads.

Efterleddet er -by, der betyder landsby.

Gårdene blev placeret langs den slyngede bygade, med flest på sydsiden; en del af dem ligger tilbagetrukket, således at en lille vej fører hen til bygaden.

Fra omkring år 1500 frem til år 1903 forblev gårdtallet forholdsvis stabilt på omkring 13 gårde, hvorimod hustallet på normal vis steg i løbet af 1700-tallet fra to til 12 i 1774, hvorefter den følgende periode op til 1903 kun bød på yderligere fire huse. Langt størstedelen af byens gårde forblev underlagt Kronen indtil 1718, hvor syv gårde blev solgt videre til Ulriksholm, som med købet blev dominerende besidder i landsbyen indtil fæstegodset blev videresolgt til Lundsgård i slutningen af 1700-tallet. Størstedelen af gårdene forblev i fæste under Lundsgård helt ind i det 20. århundrede, hvilket formentligt har medvirket til de mange bevarede bondegårde og bondehuse.

Efter udskiftningen 1796 blev fem gårde liggende på deres oprindelige bytomt. Den forholdsvis träge udvikling kan også aflæses i indbyggertallet; på trods af udskiftning forøgedes befolkningstallet kun svagt frem til år 1900. En del af stjerneudskiftningens hegn er bevaret. Det gamle bystævne blev nedlagt omkring 1875, men genrejst i 1946. Mejeriet Vejlebæksvej 115 er opført 1887 og har siden opførelsen fungeret som sådan indtil 1971. I dag er den velbevarede bygning indrettet til lejligheder.

Minoreret sognekort over Ladby ejerlav, fra ca. 1816. Kilde: hkpn.gst.dk

Den østlige indgang til Ladby, hvor byens gårde er koncentreret. Villæen til højre i billedet rager højt op i det ellers flade landskab.

Ladby Andelsmejeri, 1930'erne. Foto: Kerteminde Byhistoriske Arkiv.

Ladby Andelsmejeri har ikke undergået store ændringer udvendigt. Den karakteristiske højre skovresten er afkortet. Foto: marts 2021.

Ladbyskibet

Skibet er Danmarks eneste bevarede skibsgrav fra vikingetiden. Det er omkring år 925 blevet trukket på land og den døde stormand gravlagt i en høj sammen med sine heste, hunde og andet kostbart gods. Skibsgraven blev fundet i 1935.

Området ved Ladbyskibet er i Kommuneplanen udpeget som særligt kulturhistorisk beskyttelsesområde.

I dag arbejdes der på et projekt, som skal munde ud i opførelsen af en mindre vikingetidsbebyggelse i et rekonstrueret landskab, som det kunne have set ud tilbage i vikingetiden.

Ladbyskibet i sin glasmonter o. 1937, da man udstillede det for offentligheden. Foto: Kølstrup Sogns Lokalhistoriske Arkiv

Det rekonstruerede vikingeskib, Ladbydrage, som ligger fortøjet mindre end 100 m fra sin 'skabelon' - Ladbyskibet, som hviler under gravhøjen man kan skimte starten på i baggrunden. Foto: Vikingemuseet Ladby.

Ladby Station

Stationsbygningen opført 1899 efter tegning af arkitekt Heinrich Wenck er beliggende 1½ km syd for Ladby (havde langt krydsningsspor med perron og et læssespor, der blev flyttet hertil fra Dræby Station i 1917). Stationen blev nedlagt sammen med banen i 1966. Såvel selve stationsbygningen som den tilhørende mindre bygning og det træbyggede pakhus er meget velbevaret.

Ejendomme med særlige bevaringsværdier

Ladbyvej 189. "Karens Hus", bindingsværkshus med stråtag, opf. 1880.

Ladbyvej 194. Vinkelbygning i bindingsværk med tegltag, ang. opf. 1800.

Ladbyvej 201. Bindingsværkshus med stråtag, opf. 1822.

Ladbyvej 205. Bindingsværkshus med stråtag, ang. opf. 1877.

Ladbyvej 207. Grundmuret forhus, opf. 1900; sidehus tidl. smedje.

Ladbyvej 208. Bindingsværksbygget, stråttækt hus, tidl. lejehus, opf. 1780 iflg. BBR, frikøbt 1909.

Odensevej 241. "Enghavegård", stuehus i bindingsværk med tavli i gule sten, opf. 1860. Tidl. fæstegård under Lundsgaard, frikøbt 1909

Odensevej 252. "Pilegården", ang. opf. 1827.

Odensevej 307. "Lille Østergård", firlænget gård i bindingsværk med stråtag på stuehus, ellers pladetag, ang. opf. 1827.

Odensevej 314. Firlænget gård i bindingsværk med stråtag, ang. opf. 1827. Bagest på grunden selvstændigt, grundmuret hus, opf. 1887.

Odensevej 317. Stuehus i rød blankmur med længer i bindingsværk, opf. hhv. 1925 og 1848.

Vejlebæksvej 115, Kølstrup. Ladby Mejeri opført 1888.

Vikingevej 83, Kølstrup. "Andkærgaard" opført 1929.

På lavkantkortet fra 1901-1945 ses stationens placering syd for selve Ladby. Kilde: HistoriskAtlas.dk

Ladby Station, der ligger Odensevej 481. Den er opført i 1899 og ligger halvanden kilometer fra selve Ladby.

Øverst et Original1-kort over Ladby by ca. 1809-1859. Nederst et højkantkort fra 1840-1899. Læg mærke til de tre tvillingegårde i højre side på det øverste kort, som på det nederste kort er 'reduceret' til almindelige gårde. Kilde: HistoriskAtlas.dk, hkpn.gst.dk

Øverst 1 luftfoto fra 1954 og nederst fra 2019. Bemærk de få ændringer ift. de tre gårde i byens østlige del fra højkantskortet ovenfor til luftfotografierne fra 1954 og 2019. Samtidigt er en stor del af byens ældre huse stadig bevaret i byens vestlige del. Kilde: krak.dk, hkpn.gst.sk

Særlige bevaringsværdier

I landsbyregistreringen fra 1983 blev Ladby ikke vurderet til at rumme store kulturmiljømæssige bevaringsværdier, hvilket ikke er overraskende med rapportens fokus på landsbyen fra fællesskabets tid før udskiftningen, som i Ladby bl.a. betød en halvering af gårdtallet. Derimod knytter bevaringsværdierne sig netop til landsbyens struktur og udvikling efter udskiftningstiden, som stadig er tydelige den dag i dag.

Odensevej 201 er et bindingsværkshus med stråtag og to skorstene, opført 1822.

Odensevej 307, et firlænget anlæg i bindingsværk med stråtækt stuehus med to bevarede skorstene. Gårdanlægget er opgivet til at være opført 1827 – et såkaldt jubilæumsår 150 før bygnings- og boligregistrets oprettelse i 1977. Gårdanlægget ligger omtrent samme sted, hvor der på udskiftningskortet er indtegnet en tvillinggård.

Foruden koncentrationen af de fine gårde i øst og bondehusene i vest fra tiden før og omkring udskiftningstiden er det netop gårdene og brugsforeningen samt villaerne på Odensevej opført i starten af 1900-tallet, som kendetegner byen, der på trods af sin egen forholdsvis nærliggende jernbanestation ikke oplevede en følgende stor tilvækst. Samtidigt er der kun ganske få eksempler på huludfyldning med parcelhuse eller andre nyere bygningsformer, hvormed fortællingen om *landsbyen i starten af 1900-tallet* står klart – sammen med ejerlavets andre særlige bevaringsværdier.

Brugsforeningen opført 1902 jf. BBR. Til venstre fra Sylvester Jensen foto 1956, til højre foto fra 2021.

Anbefaling

Det anbefales at have særlig opmærksomhed på bondehusene i den vestlige del af byen og især de firlængede bindingsværksgårde øst i byen. Al nybyggeri bør begrænses i stil og form i forhold til de omkringliggende bygninger og strukturer. Den gode indsats med de særlige kulturmiljøer omkring den gamle station og mejeri bør understøttes. Visuel forstyrrelse af de bevaringsværdige

kulturmiljøer bør undgås, og det bør overvejes at afskærme de nye biogasanlæg med deres massive bygningsmasse, eksempelvis ved en beplantning der adskiller dem fra de nævnte bevaringsværdier.

Biogasanlæg set fra vejen i mørk dag i marts, hvor anlægget næsten går i et med himlen i det sparsomme lys. I modsætning til solskinsdage, hvor anlægget og kuplerne tydeligt kan ses glimtende – også fra Munkebo bakke. Med en bræmme af beplantning rundt om anlægget vil det være grønt i mere end én henseende.

Udsigten fra Kertemindesiden over det flade landskab med andelsmejeriet yderst til venstre, til højre udflyttergården Odensevej 241, og yderst til højre skimtes den firlængede bindingsværksgård Odensevej 307 i Ladby.

Hundslev

Hundslev er nævnt første gang 1277-86 i formen Huneslof. Forleddet er sandsynligvis mandsnavnet Hun. Efterleddet er -lev, der formentlig betyder arvegods. Hundslev, som menes anlagt omkring overgangen mellem vikingetid og middelalder, er placeret centralt i sit ejerlav. Den har formentlig rummet en hovedgård eller storgård i lange perioder fra 1200-tallet og op til omkring 1640, hvor godset Hundslev Skovgård og de tilhørende ni gårde og syv huse blev underlagt Ulriksholm. I slutningen af 1700-tallet ejede Ulriksholm med 11 gårde og 15 huse størsteparten af Hundslev.

Minoreret sognekort over Hundslev ejerlav, fra ca. 1816. Kilde: hkpn.gst.dk

Den tidlige udskiftning år 1794, hvor halvdelen af byens gårde udflyttede, har formentligt haft stor betydning for ejerlavets følgende vækst, som betød en fordobling af gårdtallet og firdobling af hustallet i perioden 1774 til 1844.

Hustallet fortsatte med at stige markant i den følgende periode fra 58 til 79 år 1903, hvorimod antallet af byens gårde kun reduceredes med én enkelt til 24. Byens og ejerlavets markante udvikling ses også i befolkningstallet, som i perioden fra 1787 til 1845 blev over tredoblet fra 128 til 431 personer, og igen efterfulgt af en mindre stigning til 467 personer i 1901. I løbet af 1930'erne kom flere huse til, og den efterfølgende periode er især kendetegnet ved fremvæksten af flere og flere væksthuse, som den dag i dag kendetegner byen, hvor det tidligere var byens nu nedrevne vindmølle.

*Hundslev Mølle år 1953, opført 1874.
Kilde: Danmark set fra luften.*

Udsigten fra Hundslev midte mod øst, hvor Hundslev gamle smedje (tv) og et mindre bondehus har fået selskab af et hus fra 1930'erne.

Kølstrup Stationsby og Fiskerhuse

Hundslevs ejerlav strækker sig nordpå i en kile, som kun lige afskærmes fra Kertinge Nor af Kølstrups og Ulriksholms ejerlav. Karakteristisk for denne bebyggelse er placeringen tæt på ejerlavsgrensene, som dermed også er med til at definere området. På de høje målebordsblade udgivet i 1885 kaldes bebyggelsen for Langeskov Huse, men på kortet cirka 30 år senere kaldes den for Fiskerhuse.

Vægterbakken 30, der ligger udenfor Kølstrups bykerne. Ejendommen er den tidligere stationsbygning, der egentlig hører til Ulriksholms ejerlav.

Det øverste kort er et Original1-kort fra 1809-1852 over Hunslev by og det nederste er et højkantskort fra 1840-1899. Syd for landsbyens kerne ses Skovgården, der blev underlagt Ulriksholm i midten af 1600-tallet. Gården har fået afkortet sin ene længe fra O1-kortet til højkantskortet. Øverst på højkantskortet ses en mølle, der ikke er at finde på det forrige kort. I midten af byen på den nordlige side ses en smedje og tilkomsten af en gård sydvest for landsbykernen. Mindst tre gårde har skiftet placering: På højkantskortet ses en gård placeret vestligst i landsbyen for enden af vejen og syd for smedjen har to gårde skiftet plads fra O1 til højkantskortet. Kilde: HistoriskAtlas.dk, hkpn.gst.dk

Øverste luftfoto er fra 1954 og nederst er fra 2019. Med et skarpt øje kan man se skyggen af Hunslev Mølle øverst i midten af luftfotografiet fra 1954. Nemmere er det at se de hvide væksthuse lige syd for byens midte på samme foto. Det er derimod umuligt at undgå at se væksthuse på luftfotografiet fra 2019. En stor del af væksthuse tættest på midten er siden da revet ned. Kilde: krak.dk, hkpn.gst.dk

Den lille stationsby med væksthuse år 1951, inden den voksede sammen med Fiskerhuse, som kan skimtes i baggrunden.
Kilde: DKsetfraLuften.dk

Særlige bevaringsværdier

Både Hundslev og Kølstrup Stationsby er i dag præget af blandede bygningsmiljøer, men der er flere fine, mindre kulturmiljøer, som fortæller om forskellige tidsperioder.

Udsigten ned mod Ulriksholm smedje og Kertinge Nor.

Nede ved Fiskerhuse ud mod vandet, hvor de tre ejerlavsgrenser mødes, er der et lille, fint miljø bestående af flere ældre bindingsværksbygninger, heriblandt Ulriksholms smedje og et af de gamle fiskerhuse.

I modsatte ende af den nu sammenvoksede by er det især miljøet omkring den gamle jernbanestation og nogle af de samtidige villaer, som bidrager med en vigtig del af fortællingen om den fremvoksende by omkring den nye jernbanestation – tæt på Ulriksholm og Kølstrup.

Udsigten ind mod stationsbyen set fra Fiskehusene-siden.

Det anbefales at værne om de bevaringsværdige bygninger i ejerlavet samt de ældste strukturer. Det anbefales ligeledes at undgå nybyggeri, som ikke indordner sig det omkringliggende bygningsmiljø. En genetablering af den nedlagte jernbane som cykelsti ville styrke historiefortællingen.

Tre eksempler på bevaringsværdige bygninger. Fra oven: Hundslev Skovgård, Skovlunden 76 og Odensevej 851, kaldet "Fredensborg".

Ejendomme med særlige bevaringsværdier

Hundslevgyden 4. Rødstenshus, opf. 1914.

Hundslevgyden 6. Grundmuret, gulmalet hus, opf. 1914.

Hundslevgyden 8. Vinkelbygning med autoværksted, opf. 1926 iflg. BBR.

Hundslevgyden 16, Kølstrup. "Strandholm", bindingsværksbygget, stråttækt gård. Opf. 1868 iflg. BBR. I selveje 1872.

Odensevej 536-540. Gulmalet længehus med skifertag. Opf. 1870 jf. BBR, opdelt på tre adresser.

Odensevej 542. Bindingsværkshus med stråtag. Opf. 1877 iflg. BBR.

Odensevej 546, "Banemandens Hus", bindingsværk med stråtag. Opf. 1877 iflg. BBR.

Odensevej 713. "Damgård". Bindingsværksslænge med stråtag, opf. 1823.

Odensevej 715. Nyere hus i rød blankmur, "Bedre Byggeskik-stil", opf. 2006.

Odensevej 727. Hundslev Skovgård. Opf. 1823 jf. BBR.

Odensevej 733. Bindingsværkshus med tegltag, opf. 1850.

Odensevej 752. "Skippergården", stuehus i rød blankmur, opf. 1905.

Odensevej 794. Bindingsværkshus med stråtag, opf. 1852.

Odensevej 851. "Fredensborg", vinkelbygget hovedhus i bindingsværk med stråtag, ang. opf. 1827.

Odensevej 861. Vinkelbygning i bindingsværk med stråtag, opf. 1757.

Skovlunden 76. Bindingsværkshus. Opf. 1820 jf. BBR.

Ulriksholmvej 59. Bindingsværkshus med tegltag, opf. 1800.

Vægterbakken 5. Bindingsværkshus med stråtag, opf. 1850.

Kejrup

Kejrup Gods nævnes første gang helt tilbage i 1385 og har tidligere fungeret som selvstændig hovedgård, men blev i 1747 opkøbt af Ulriksholm. Efter en brand blev det nuværende hovedhus opført i 1916 (tilbygget i 2011) tæt ved det gamle firlængede anlæg, hvorimod de senere tilkomne bygninger: Vognport (1936) samt porthuset, lade- og avlsbygninger (efter en brand i 1984) er opført henholdsvis syd og nord for det gamle anlæg, som tidligere havde lade- og avlslængerne placeret øst herfor.

Kejrups hovedbygning, ca. 1940'erne, før der blev lavet ny indkørsel foran hovedbygningen. Foto: Kerteminde Byhistoriske Arkiv

Ved indkørslen syd for Kejrup ligger den smukke, gulmalede bygning med det lille tårn og port, Kejrup Allé 12-14.

Minoreret sognekort over Kejrup ejerlav, fra ca. 1816. Kilde: hkpn.gst.dk

Selv på en gråvejrsgang i marts med tunge skyer er den lange allé med de unge egetræer et smukt syn.

I 1971 blev den imponerende godt én km lange Elmeallé ned til Kejrupgård inklusive det omkringliggende areal fredet. Man ønskede, at eftertiden også kunne nyde synet af den flotte allé, men den omsiggribende

elmesyge i 1990'erne medførte, at træerne gik ud. Sidst i 1990'erne blev de resterende elmetræer fældet og siden erstattet af en genplantet allé af egetræer.

Særlige bevaringsværdier
Den lange allé, som leder ned til det fine porthus og det lille hovedgårdsmiljø med en nærved symmetrisk anlagt gårdsplads med plænen delt i hovedbygningens midterakse, udgør et samlet kulturmiljø.

Anbefaling

Det anbefales at værne om ovenstående elementer. Den kulturhistoriske oplevelse kan styrkes ved at genskabe jernbaneforløbet som cykelsti (uden høj beplantning).

Øverste kort til venstre er et Original1-kort over Kejrup ejerlav fra ca. 1816 og det nederste til venstre er et højkantkort fra 1840-1899. Øverst til højre et luftfoto af Kejrup ejerlav fra 1954 og nederst et luftfoto fra 2019. Fra O1 til højkantskortet er to mindre gårde/huse forsvundet fra den nordlige del af ejerlavet, og den lettere snoede ankomstvej mod vest blev erstattet af en snorlige allé. På luftfotoet fra 1954 kan man se, hvordan jernbanen krydser ejerlavets sydlige del i en bue og det sydvestlige vådområde er blevet drænet. På luftfotoet fra 2019 kan man kun skimte, hvor jernbanen gik. Kilder: hkpn.gst.dk, HistoriskAtlas.dk, Krak.dk

Ulriksholm

Slottet, der oprindeligt hed Skinnerup efter den nedlagte landsby af samme navn, er opkaldt efter Ulrik Christian Gyldenløve, en af Christian IV's uægte sønner. I 1636-46 forærede kongen ham det nyopførte slot ved Kertinge Nor, som blev opkaldt efter ham.

Hovedbygningen udgøres af et tofløjet anlæg, der består af en sydfløj opført i 1636 (delvis fornyet 1828) og en østfløj opført i 1646 (moderniseret ca. 1790). Hovedbygningen har gennemgået istandsættelser i 1860 og 1911. Avlsgården blev fjernet efter en brand i 1911 (derefter opført ved Ørnfeldt). Voldgravene er fyldt op. Kulturmiljøet rummer kastanjeallé, stengærder og have.

Ulriksholm har desuden relation til gårdene Ørnfeldt og Østergård.

Ulriksholm, 1910'erne. Foto: Kerteminda Byhistoriske Arkiv

Minoreret sognekort over Ulriksholm ejerlav fra ca. 1816. Kilde: hkpn.gst.dk

Ørnfeldt

Indtil 1600-tallet lå den senere nedlagte landsby Kirsinge syd for det nuværende Ørnfeldt. Gården blev i begyndelsen af 1800-tallet udstykket fra Ulriksholm, men tilbagekøbt i 1879. Ved en brand i 1912 nedbrændte de gamle bygninger fuldstændigt; det gjaldt dog ikke de nye avlsbygninger, der netop var blevet

Ørnfeldts hovedbygning fra 1912-13.

opført efter en brand på Ulriksholm (1911).

Den nuværende hovedbygning er opført i 1912-13. Ulriksholm og Ørnfeldt blev i 1947 købt af Niels Hastrup, der i 1952 oprettede aktieselskabet A/S Ulriksholm og Ørnfeldt.

Området ved Ørnfeldt Hovedgård er i Kommuneplanen udpeget som særligt kulturhistorisk beskyttelsesområde.

Geels Kro

Kroen, som oprindeligt blev opført i 1624, fremstår stærkt renoveret (1993). Under Besættelsen var kroen i juli 1944 skueplads for en ildkamp mellem en gruppe modstandsfolk og Gestapo, hvorunder en modstandsmand blev dræbt.

Ejendomme med særlige bevaringsværdier

Ulriksholmvej 62.

Bindingsværkshus (fiskerhus, stærkt ombygget) med tilh. tidligere smedje, opf. 1850.

Vægterbakken 30. Tidligere stationsbygning, opf. 1900.

Ulriksholm ejerlav ses øverst til venstre på Original1-kortet 1809-1851 og nederst på et højkantkort fra 1840-1899. Øverst til højre ses et luftfoto fra 1954 og nederst et luftfoto fra 2019. Ejerlavets skovpartier er i al væsentlighed bevarede. Kilder: hkpn.gst.dk, HistoriskAtlas.dk, Krak.dk

Særlige bevaringsværdier

I hovedgårdsregistreringen fra 1995 har Ulriksholm fået den højeste vurdering ”stor interesse”, bl.a. fordi hovedgården og haveanlægget er velbevaret. Der er kun lidt nybebyggelse i ejerlavet.

Anbefaling

Da hovedgården er beskyttet gennem fredning, anbefales det at have særlig fokus på smedjen, der ligger i syd for Ulriksholm, samt alléen. Begge dele udgør en væsentlig del af hovedgårdsanlæggets miljø.

MARSLEV SOGN

Beliggenhed, afgrænsning og landskabsform

Marslev sogn ligger med sit godt 16,5 km² store areal i den sydvestlige del af Kerteminde kommune. På samme vis som Birkende er Marslev sogn kendetegnet ved sin landfaste grænse, den geografiske nærhed til Odense og nærheden til den gamle hovedvej, som fra Odensesiden gennemskærer sognet ca. 800 m syd for Marslev Kirke og fortsætter mod øst igennem Birkende sogn mod Nyborg. Sognets grænser vides ikke ændret siden 1682.

Det ellers flade slettelandskab brydes af enkelte aflange sydvestgående bakker, formet af dødis i den seneste istid. Den ældste del af Marslev By ligger på sognets største og højeste bakke, som strækker sig med den ældste del af byen nordvest op imod Rågelund. Vest for bakken løber Vejrup å, som med få undtagelser følger sognets vestgrænse fra den nordlige grænse op mod Bullerup by til den sydlige ned mod Sanderumgård. Tilsvarende løber i bunden af en erosionsdal Geels å langs sognets østlige grænse fra Lerhuse i nord til grænsen mod Birketved i syd.

Sognets forhistorie

Der er i dag kun ganske få spor i landskabet fra sognets forhistorie. Ifølge den lokale præsts indberetning til Oldsagskommissionen så det anderledes ud i 1809: ”I Marslev Sogn tvende større Steenhøje; den ene tet ved Landevejen [...] indbefatter i en aflang Fierkant et Rum af 22 Skridt i Brede og 53 Skridt i Længde. [...] For 50 Aar siden skal det i dens Midte forhen værende

Gravkammer endnu have staaet urørt, indbefattet af fire store, og med en større Steen tildækket, der nu alle – én undtagen – ere sprenget i Stykker og borttagne”. Ud af i alt 24 registrerede gravhøje i databasen over fredede fortidsminder er der i sognet kun tre, som har ’overlevet’ – formentligt i kraft af at ligge beskyttet i en mindre skov.

Bronzekarret blev fundet på Vejrupgårds mark. Karret måler 33,5 cm i højden, er fra det 3. århundrede e.v.t. og blev fundet sammen med et fragment af en vinkande samt tre små figurer. Foto: Odense Bys Museer

Marslev sogn i Kerteminde kommune.

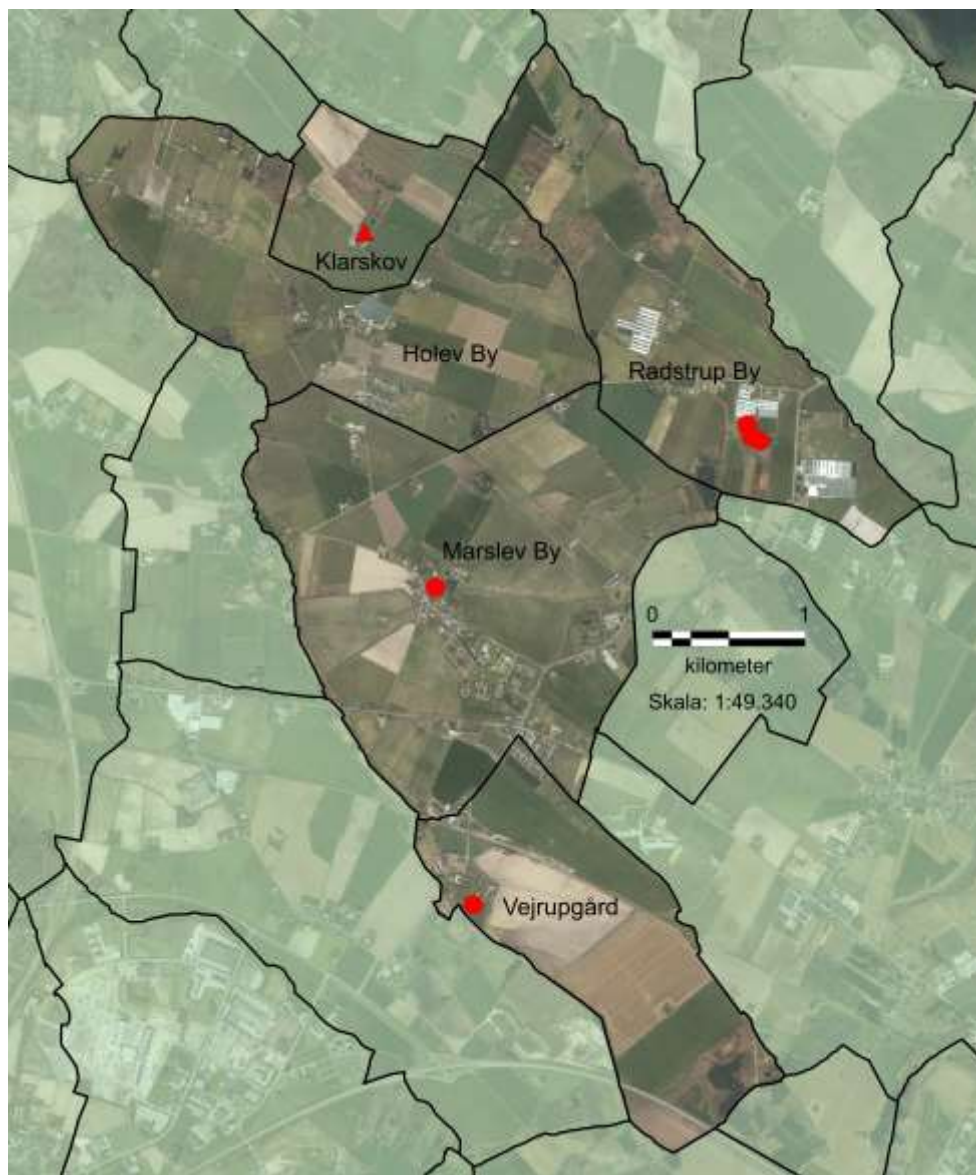
Trods de få og små bevarede levn i landskabet fra forhistorisk tid vidner talrige detektorfund om en livlig aktivitet i sognet, fra det fine bronzekar fra Vejrupgård Mark til talrige fund fra ældre jernalder vest for. Klarskovgård, heriblandt en hel del romerske sølvmonter og en guldring. Når det kommer til detektorfund fra yngre jernalder og vikingetiden, er det især et område vest for Marslev by, som har budt på talrige og også sjældne fund. Fra et fint eksempel på en pladefibel (spænde) med dyremotiv til

vikingetidens sølvhængesmykke og en sjælden dupsko i Jellingstil. De mange detektorfund nær Marslev sammenholdt med udgravninger af flere forskellige bopladsspor, fx vikingetid nord for kirken, vidner om en vis kontinuitet i bebyggelsen fra førromersk jernalder til middelalder.

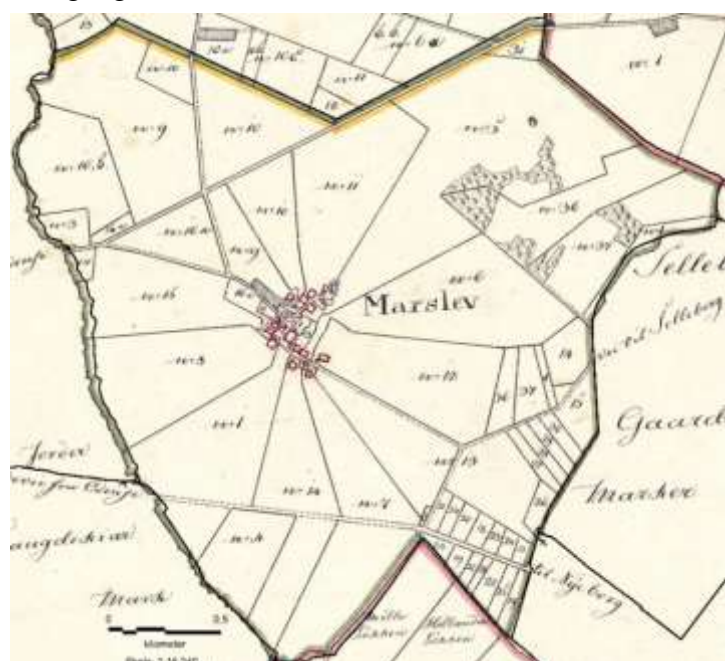
Marslev

Vejbyen Marslev ligger omtrent i midten af det aflange sogn, nord for den over Fyn tværgående landevej, som på Videnskabernes Selskabs kort fra 1780'erne er aftegnet til at gå lige syd om byen, ca. 200 meter syd for kirken, og ikke den nuværende placering ca. 800 m syd for kirken. Vejen er i stedet markeret mod nord-vest, hvor den mødes af den vestgående vej fra Møllelavet inden overgangsstedet mod Odense ved Vejrup Å.

Byens placering langt fra havet, men mellem de to åer og med nærhed til overgangssteder, har sammen

Marslev sogn med ejerlavsgrenser: De røde prikker viser fredede fortidsminder og den røde trekant en fredet bygning. De omkringliggende sogne er markeret med grøn farve. Kilde: Ortofoto 2019

med den fynske hovedfærdselsåre haft stor betydning for Marslev. I dag forbinder Præstevejen Marslev med den gamle hovedvej, hvorfra man kan se Marslev Kirke for enden af den lange og lige vej.

Marslev er nævnt første gang 1339 i formen Marssloue. Forleddet er mandsnavnet Mar og efterleddet -lev, der formentlig betyder arvegods. I senmiddelalderen hørte ikke færre end seks af byens gårde til Dalum kloster, tre til Odense Len.

I 1664 ejede kronen knap halvdelen af byens 15 gårde, mens hovedgårdene Vejrup og Sellebjerg ejede resten. Ulriksholm i Kølstrup sogn ejede fem gårde i byen i 1700-tallet, men ved udskiftningen var det Sellebjerg og Vejrup, som ejede

Minoreret sognekort over Marslev ejerlav, ca. 1816. Kilde: hkpn.gst.dk

størstedelen af byen, der er kendetegnet ved at have et forholdsvis stabilt gårdtal, som for langt hovedparten lå på 15-17 gårde i perioden 1510 til år 1903.

Med stjerneudskiftningen i 1796 og åbningen af jernbanestationen i Marslev i 1865 steg antallet af byens og omegnens huse markant, fra fire til 18 i perioden 1774 til 1844, til 51 huse år 1903. Samtidigt steg folketallet forholdsvis kraftigt fra 190 til 286 i perioden 1787-1845, hvorefter den næste knap 60-årige periode bød på en mindre stigning (+25) til 311 børn og voksne år 1901.

Godt 50 år senere husede den voksende by foruden kirken også præstegård, skole (nyopført 1925), forskole, kommunekontor (for Marslev-Birkende sognekommune), stadion (anlagt 1951), andelskølehus, frugtsaftfabrik og elektricitetsværk (anlagt 1907 nordvest for byen, nu nedrevet).

Udsigten fra Præstevejen mod den gamle hovedvej.

Møllelavet

Inden udskiftningen bestod området af marker, som siden blev bebygget med tre mindre gårde og Marslev Mølle (1850'erne) og Marslev Mejeri (1875). Mejeriet blev opkøbt knap 40 år efter af Marius Boel, som eksperimenterede med produktionen af skimmelost baseret på komælk, hvilket bl.a. resulterede i Danablue. I 1951 blev bygningerne solgt videre til Fynske Andelsmejeriers Oste- og Kondenseringsfabrik – også kendt som FAOK. I samme periode og især 1950'erne kom der flere huse til byen.

I dag danner den tidligere og nu stærkt forfaldne ostefabrik et fint lille kulturmiljø sammen med Rosengården og resterne af Marslev Mølle.

Fynske Oste- og Kondenseringsfabrik – FAOK 1958. Kilde: Danmarksetfraluftten.dk

Øverst ses Marslev by på et Original1-kort fra 1809-1850 og nederst på et højkantkort fra 1840-1899. Enkelte gårde er flyttet ud fra byens centrum til periferien, især mod vest. Læg mærke til den flotte stjerneudskiftning. Kilder: hkpn.gst.dk, HistoriskAtlas.dk

Marslev by på luftfotos, øverst fra 1954 og nederst fra 2019. Hullerne i byens kerne bliver udfyldt langs Marslev Byvej på begge sider af byen. Der er tilkommet mange parcelhuskvarterer, hvor man har respekteret stjerneudskiftningens skel. Marslev er blevet en såkaldt "landsby med slips" i kraft af nybyggeri indplaceret i stjerneudskiftningen. Kilde: Krak.dk

Særlige bevaringsværdier

Der findes flere fine kulturmiljøer i Marslev ejerlav: Inde i selve byen findes ét ved kirken samt bystævnet sat op i 50-året for udskiftningen og desuden området omkring skolen, der fremtræder som en karakterfuld bygning, der har stor værdi for landsbymiljøet. Marslev Mølle, Rosengården og ostefabrikken danner også sit eget miljø. Stjerneudskiftningen (fra 1796) fremstår klart markeret med levende hegn, og byens nybyggerkvarter er fornemt indpasset i strukturen

Inden for de seneste årtier har Marslev udviklet sig til en attraktiv tilflytterby med et landsbymiljø tæt på Odense og motorvejen.

Anbefaling

Det anbefales, at man værner om ovennævnte kulturmiljøer og lægger eventuel nybebyggelse sydøst for den oprindelige bytomt, så man derved bevarer den delvist intakte bytomt samt stjerneudskiftningens skel.

Nyopførelser i ”moderne” stil henvises til Alléparken og fortsættelsen heraf syd for Marslev skole.

Ejendomme med særlige bevaringsværdier

Kirkevænget 1. Præstegården, rødstenbygning med frontispice og sortglaseret tegltag, opf. 1925 iflg. BBR..

Kirkevænget 2. Grundmuret hus med tegltag (opf. 1877 iflg. BBR) + baghus, bidrager til at danne trekant ved bystævnet.

Kirkevænget 4. Rødstenshus med cementstentag samt baghus, opf. 1898. iflg. BBR.

Kirkevænget 10. ”Karetmagerhuset”, grundmuret forhus med frontspids (opf. 1905 iflg. BBR.) og to bagbygninger.

Marslev Byvej 9. Bindingsværkshus med stråtag, opf. 1777 iflg. BBR.

Marslev Byvej 13. ”Den gamle skole”. Bindingsværksslænge med stråtag, opf. 1802 iflg. BBR, samt baghus med pladetag.

Marslev Byvej 16. Grundmuret længehus, opf. 1860 iflg. BBR.

Marslev Byvej 25. Firlænget gård, stuehus i grundmur, opf. 1912, og længer i bindingsværk, opf. 1877 iflg. BBR.

Marslev Bygade 13 ligger flot foran bystævnet, hvor Kirkevænget møder Marslev Bygade.

Holev

Holev er nævnt første gang 1383 i formen Horløf. Forleddet er muligvis afledt af navneordet hore, men efterleddet -lev betyder arvegods. Holev er en adelby og en slynget vejby, hvor gårdene ligger spredt og usystematisk. Knap halvanden km nord fra landsbyen ligger Klarskovgård (nævnt i 1300-tallet), hvis ejerlav må være taget fra Holevs oprindelige ejerlav, som i dag nærmest fremstår som en butterfly. I 1383 lå tre af byens gårde og Klarskovgård under det nærliggende Bullerup Gods.

Minoreret sognekort over Holev ejerlav ca. 1816. Kilde: hkpn.gst.dk

Alle byens gårde på nær en enkelt, som tilhørte Vejrupgård gods, kom i løbet af 1400-tallet under Bullerup gods, siden Antvorskov Kloster for via kronen at blive ført under Skovsbo i 1584. I 1681 erhvervede Ulriksholm omtrent halvdelen af byens gårde, som ikke siden hen blev samlet under et gods. Landsbyens gårdtal forblev nærmest uændret på omkring ni gårde i perioden 1511 til 1774. Med blokudskiftningen i 1796, hvor to af byens gårde flyttede ud, steg antallet af ejerlavets gårde til 14-15 stk. Antallet af huse steg markant i samme periode fra syv i 1774 til 21 huse år 1844 til 34 huse år 1903. Samtidigt fordobles indbyggertallet fra 105 i 1787 til 223 i 1845, og yderligere til 253 i 1901. Holev fik forsamlingshus i 1887 og en fin skole i 1925.

Holev Skole står stadig flot i dag, men ville med få ændringer kunne tilbageføres til fordums pragt, som kommer til udtryk i fotografiet fra 1950'erne. Kilde: DanmarkSetFraLuften.dk

Holev huse og Engbjerg Huse

Med udskiftningen opstod de to mindre husmandskolonier i ejerlavet, Holev Huse vestnordvest for Holev og Engbjerg Huse nordnordøst for Holev, hver især på omkring 5-7 smågårde/huse. Siden da har de to bebyggelser udviklet sig forskelligt. Engbjerg Huse har stadig en stor del af den ældre bebyggelse, dog med få og mindre bygninger tilkommet siden da. En forholdsvis stor del af Holev Huses bebyggelse er i dag fra 1930'erne; der er dog enkelte eksempler på bygninger fra anlæggelsen af husmandskolonien. Herudover er der tilkommet en del nye bygninger, heriblandt væksthuse.

Øverst ses Hølev by på et Original1-kort fra 1809-1850, nederst på et højkantkort fra 1840-1899. To gårde er flyttet ud nord for byen. Kilder: hkpn.gst.dk, HistoriskAtlas.dk

Øverst et luftfoto af Hølev by fra 1954 og nederst fra 2019. Fra højkantkortet til luftfotoet fra 1954 er der ikke tilkommen en større bygningsmasse, men det er der fra 1954 og til i dag: Nordøst for den oprindelige landsbykerne er nu et stort gartneri og sydøst parcelhuskvarteret Bækskov. Kilde: krak.dk

Særlige bevaringsværdier

Holev fremstår i dag præget af blandet bebyggelse med en del parcelhuse og et omfattende væksthushusbyggeri, men der er også flere gode bygningseksempler fra omkring forrige århundredskifte i udkanten af byen, som stadigt har bevaret den smalle vejstruktur, som den er aftegnet på de høje målebordsblade fra anden halvdel af 1800-tallet.

Engbjerg Huse fremstår i dag med et forholdsvis stort antal af den ældre bebyggelse og en med få undtagelser velbevaret struktur. Bækskov anlagt umiddelbart syd for Holev i starten af 1960'erne udgør et nyere kulturmiljø med rækker af ens, skrånstillede typehuse.

Anbefaling

Det anbefales, at man værner om ejendommene med særlige bevaringsværdier og den velbevarede vejstruktur i Holev. Herudover anbefales det at koncentrere bevaringsindsatsen om husmandskolonien Engbjerg Huse.

Ejendomme med særlige bevaringsværdier

Enghavevej 28. "Holev Søndergård", tilbagetrukket fra vejen, firlænget bindingsværksgård med stråtag, opf. 1861 iflg. BBR.

Holevvej 13. "Damgård", stuehus i rød blankmur med tegltag, opf. 1877 iflg. BBR.

Holevvej 15. Trelænget bindingsværkshus med stråtag, opf. 1827 iflg. BBR..

Holevvej 20. "Holevgård", grundmuret stuehus med frontispice samt trelængede udbygninger i gule sten, opf. 1913 iflg. BBR..

Holevvej 21. Grundmuret hus med tegltag, opf. 1912 iflg. BBR..

Sarumgårdsvej 1. Holev skole, rødstensbygning med gavlkvist, opf. 1925.

Sarumgårdsvej 4. Klarskov, der ligger i sit eget ejerlav, med lang allé fra vejen. Stuehus i bindingsværk med tegltag (opf. 1823), tre længer i bindingsværk med pladetag (hhv. 1823, 1823 og 1920), samt smedje og vognremise i bindingsværk, begge opf. 1823. Hovedbygning, trelænget avlsgård, vognremise og smedje er fredet.

Sarumgårdsvej 9. "Sarumgård", grundmuret stuehus, opf. 1853, og tre længer i gule sten, opf. 1886 iflg. BBR.

Holevvej 13, "Damgård", der i BBR er angivet til at være opført 1877 – 100 år før oprettelsen af BBR i 1877 – et såkaldt jubilæumsår, som sjældent er korrekt.

Holevs østlige indgang med skolen og væksthusesnes skorsten i baggrunden.

Klarskov

Klarskov er en mindre hovedgård, som er nævnt første gang i 1383 i formen 'Clareschou'. Den lå allerede i 1383 under den nærliggende hovedgård Bullerup og blev i 1420'erne solgt til Steen Basse, hvorefter den overgik til Antvorskov kloster for derefter at skifte mellem forskellige adelige ejere. Hovedbygningen (opført 1793) blev genopført efter en brand i 1823. I starten af det 20. århundrede blev avlslængerne udvidet mod vest med bygninger opført i gul blank mur. Ejerlavet er med en undtagelse friholdt for yderligere bebyggelse udenfor gården; der er dog sket ændringer i skovarealerne og flere af markskellene.

Minoreret sognekort over Klarskov ejerlav ca. 1816 (tv), ortofoto 2019 (th). Kilde: sdfc.dk

Særlige bevaringsværdier

Klarskov blev i 1939 fredet, hvilket udover hovedbygningen gælder den trelængede avlsgård, vognremissen og smedjen.

Anbefaling

Det anbefales at fortsætte den løbende bevaringsindsats og så vidt muligt undgå yderligere bebyggelse i ejerlavet.

Klarskov hovedbygning 2019

Radstrup

Den lille landsby Radstrup er nævnt første gang 1345. Forleddet kommer muligvis af rath, der betyder rask eller hurtig, mens efterleddet torp betyder udflytterby. Med sine tre tætliggende gårde udgør Radstrup lige netop minimumsdefinitionen på en landsby.

Udgravninger viser, at Radstrups steds-kontinuitet går helt tilbage til det 11. århundrede. Byens tilhørshistorie minder meget om sognets andre landsbyer, idet landsbyens gårde først blev samlet under Bullerup hovedgård i perioden op til 1441, hvor de blev overdraget til Antvorskov Kloster for herefter at overgå til kronen, der solgte landsbyen til Skovsbo år 1584. Her lå den samlet, indtil to af gårdene videresolgtes til Ulriksholm/Østergård i 1681. Byens og ejerlavets gårdtal forblev stabilt i perioden fra 1511 til 1844 på fire gårde, der i 1903 fik selskab af yderligere to gårde uden for byens kerne. Samtidigt var der indtil 1774 ingen huse i ejerlavet, hvilket ikke længere var tilfældet i 1844, hvor fem huse var blevet opført, og dertil yderligere to huse i 1903.

Minoreret sognekort over Radstrup ejerlav ca. 1816. Kilde: sdfe.dk

Radstrup landsby med de to tætliggende gårde, samt stuehuset til den tredje gård nederst til venstre. Kilde: luftfoto. Ca. 1950. Danmarksetfraluftten.dk

Øverst ses Radstrup by på et Original1-kort fra 1809-1852, nederst på et højkantkort fra 1840-1899. Som det tydeligt fremgår af kortene, har Radstrup ikke undergået større ændringer fra O1-kortet til højkantskortet, bortset fra anlæggelse af en mølle sydøst for byen. Kilder: hkpn.gst.dk, HistoriskAtlas.dk

Øverst et luftfoto af Radstrup by fra 1954 og nederst fra 2019. Den høje grad af stabilitet fortsætter ind i næste periode indtil 1983, hvor landsbyen opnåede den højeste mulige vurdering i landsbyregistreringen. Der er sket store ændringer siden da, bl.a. tilkomsten af et stort væksthus.. Kilde: Krak.dk

Særlige bevaringsværdier

Radstrup blev i 1983 udpeget til at være en af kommunens bedst bevarede landsbyer, hvilket også kom til udtryk i rapporten *Landsbyer med særlige bevaringsinteresser* (1993), hvor Radstrup er udpeget som én landsby blandt i alt 24 ud af de over 600 landsbyer gennemgået i registreringen fra 1983. Radstrup er ligeledes udpeget i Kommuneplanen 2013-25 som en landsby med store bevaringsværdier. Der er dog tilkommet en markant og dominerende væksthusebebyggelse, som fra 1980'erne op til årtusindeskiftet har bredt til sin nuværende størrelse. I modsætning hertil har to af de tre gårde mistet længer siden starten af 1990'erne. Den nordøstlige gård mistede den sydlige længe omkring 1990, værst gik det ud over den sydlige gård, som i den følgende periode mistede længe efter længe, indtil kun stuehuset stod tilbage i 2009.

Landsbyens bevaringsværdier er i dag mest knyttet til de tilbageværende bygninger, men Radstrup udgør ikke længere det velbevarede kulturmiljø, som landsbyen var gennem århundreder.

Ejendomme med særlige bevaringsværdier

Radstrupvejen 3. Stuehus i grundmur med velbevaret frontispice. Opf. 1843 iflg. BBR.

Radstrupvejen 4, "Radstrup Gammelgård", med grundmuret stuehuse og tre længer i bindingsværk. Opf. 1933 iflg. BBR.

Anbefaling

Det anbefales at opretholde som minimum den nuværende gårdstruktur. Ideelt set kunne landsbyens gamle struktur genskabes, så Radstrup blev tilbageført til at være en af Fyns bedste eksempler på en landsby, som med sin struktur rækker helt tilbage til middelalderen.

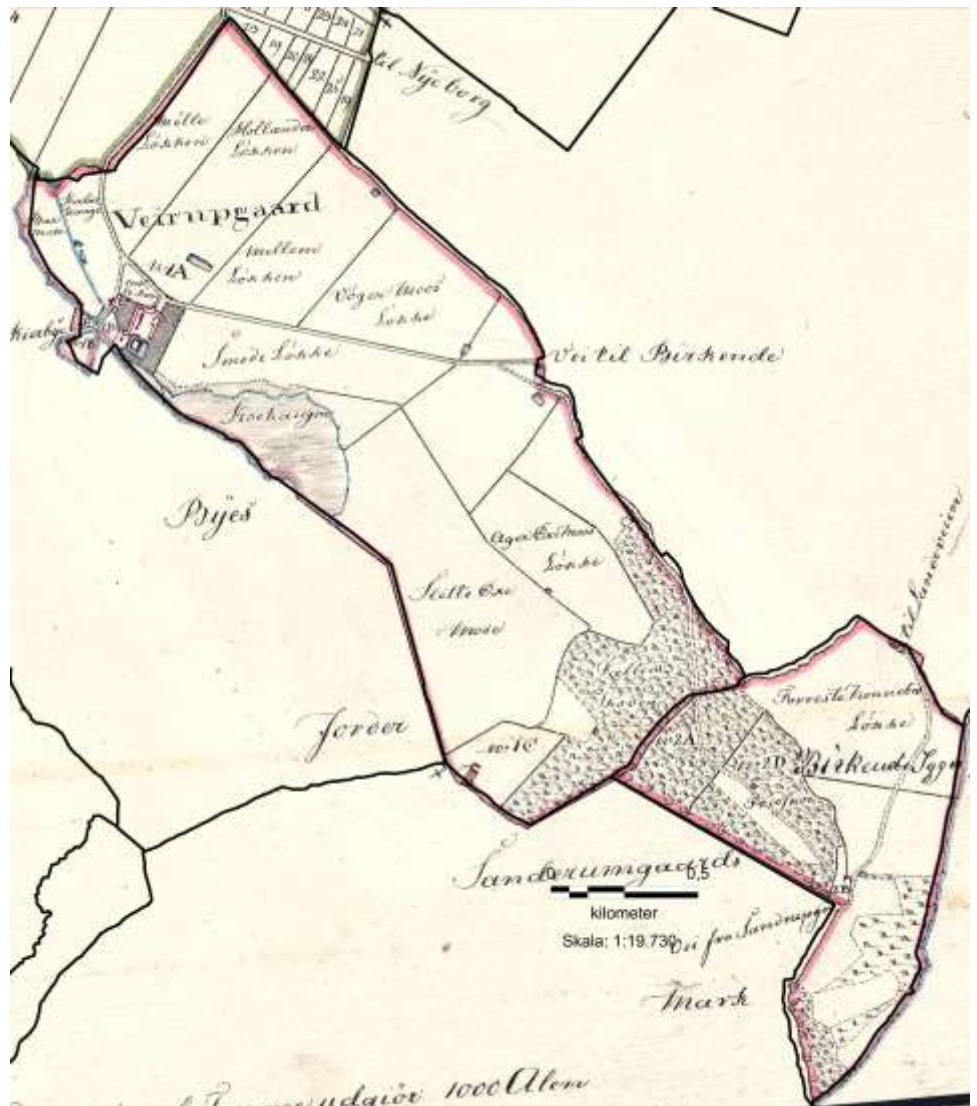

Radstrupvejen 3. Stuehuset fremstår stadig harmonisk, men de manglende længer gør, at gårdanlægget som helhed ligger mere tilbagetrukket fra vejen.

Vejrupgård

Gården blev første gang omtalt omkring 1300. Den er opstået ved rydning af skov i udkanten af Marslevs ejerlav. Kernen i Vejrupgårds nuværende hovedbygning kan føres tilbage til et stort renaissanceanlæg bygget i starten af 1600-tallet. Dette er gennem tiden blevet stærkt ombygget og består af et trefløjet anlæg, der er delvis hvidkalket og delvis i røde sten. Det er åbent i syd og omgivet af brede voldgrave. Avlsbygningerne, der ligger nord herfor, er et uregelmæssigt, trefløjet anlæg, genopført efter brand i 1948. Vest for hovedgården, hvor der tidligere lå en mølle, ligger nu Marslev Autolager.

Minoreret sognekort over Vejrupgård ejerlav, ca. 1816. Kilde: hkpn.gst.dk

Vejrupgård i 1930'erne. Forrest i billedet ses hovedbygningen. Til højre ses det trefløjede avlsanlæg, der er opført i 1948. Læg mærke til de to fine længer, som flankerer hovedhuset. De blev desværre revet ned omkring 2015. Foto: Danmark set fra Luften.

Marslev Stationsby

Den første station blev åbnet i 1865, men udskiftet med den nuværende tegnet af arkitekt Heinrich Wenck i 1908, da den fynske hovedbane blev dobbeltsporet. Nedgraderet til trinbræt i 1973 og nedlagt i 1978. I Marslev stationsby var der, foruden stationen, posthus, telegrafstation, telefoncentral og Dansk Frugtkonserverfabrik i det nedlagte mejeri fra 1895. Stationsbyen voksede især i starten af det 20. århundrede, hvor over halvdelen af husene blev opført.

Marslev Station, fotograferet i 1921. Foto: Danmark set fra Luften

Marslev stationsbygning, der ligger Marslev Stationsvej 18 i Vejrupgårds ejerlav. Den oprindelige stationsbygning blev opført i 1865, mens den nuværende bygning er fra 1908.

Særlige bevaringsværdier

Især Marslev Station og Vejrupgård hovedgård er essentielle for fortællingen om ejerlavet og de omkringliggende landsbyer.

Stationsbygningen og det tilhørende pakhus fremstår særdeles velbevaret og forekommer at have potentiale til fredning. I Marslev stationsby er der bevaret mange af de fine villaer fra stationsbyens anlæggelse i starten af det 20. århundrede (Vinkelvej 4, 6, 7, 9, 10, 13, 14 og 15 samt Stationsvej 3 og 5); der er dog også som 'huludfyldning' opført en del parcelhuse, der bryder med stationsbyens karakter. Gærderne i Vejrup Skov er delvis bevaret.

Ejendomme med særlige bevaringsværdier

Marslev Stationsvej 18. Den gamle stationsbygning, opf. 1908 i røde sten iflg. BBR.

Vejrupskovvej 1, Vejrupgård. Hovedbygning fra 1600-tallet.

Øverst ses Vejrupgård ejerlav på et Original1-kort fra 1809-1851 og nederst på et højkantkort fra 1840-1899. Vestligt i ejerlavet opføres i 1865 Marslev Station og flyttes i 1907 en smule mod øst. Kilder: hkpn.gst.dk, HistoriskAtlas.dk

Øverst et luftfoto af Vejrupgård ejerlav fra 1954 og nederst fra 2019. Marslev stationsby i den nordlige del af ejerlavet vokser frem omkring århundredeskiftet. På luftfotoet fra 2019 breder Marslevs nyere parceller sig ind i ejerlavet. Kilde: Krak.dk

Anbefaling

Det anbefales, at bevaringsindsatsen koncentrerer sig om Marslevs tidligere stationsbygning og Vejrupgård samt om de tidlige bygninger i Marslev Stationsby.

MESINGE SOGN

Beliggenhed, afgrænsning og landskabsform

Mesinge sogn, hvis areal udgør 19,6 km², var tidligere afgrænset mod syd af Tårup Strand, der i dag er inddæmmet land, og hvoraf en del i nyere tid er blevet til Sybergland med søer og eng. Inddæmningen startede i 1812, men blev først færdiggjort i 1924-26, da området blev helt drænet og gjort til landbrugsjord. Det er i høj grad stadig vand, der afgrænser sognet, bl.a. med næsset, hvor Midskov ligger, stikkende ud i Odense Fjord. Sognets jorder er fortrinsvis lermuldede og flade, bortset fra Midskovhalvøen mellem Dalby Bugt og Odense Fjord (med Rømsbjerg på 22 meter som højeste punkt). Landskabsformen er overvejende moræneflade med enkeltbakker og marint forland.

Sognets forhistorie

Ved Lodshuse fire km nordvest for kirken har der været en hellig kilde, der hed "Skt. Karens Kilde", og kirken i Mesinge er viet til Skt. Karen/Kathrine. Med henvisning til kirkens tidligere blytækning af taget kaldtes den "Skt. Karen med den blå kåbe". Helligkilden blev allerede angivet som værende opfyldt i 1885.

Mesinge sogn i Kerteminde kommune.

Mesinge sogn med ejerlavsgrenser: Den røde trekant viser den eneste fredede bygning i sognet, nemlig Mesinge Kirkelade. Der er ingen fredede fortidsminder i Mesinge sogn. De omkringliggende sogne er markeret med grøn farve.

I 2016 fandt en amatørarkæolog en fem cm høj figur, der forestiller den nordiske gud Odin med noget, der ligner horn på hjelmen - ifølge arkæologerne er det dog snarere ravnene Hugin og Munin. Figuren, der er fra omkring det 8. århundrede, har oprindeligt været en del af en dragtnål og er erklæret danefæ.

Der er også gjort to spændende fund fra yngre bronzealder: Det drejer sig om syv guldsåle, der blev fundet i 1948 på en mark vest for Midskov samt et andet fund af bl.a. syv spydspidser, to celter (mejsler) og to hængekar.

Der findes ingen fredede fortidsminder i Mesinge sogn, men der har været 12 stengrave, hvoraf størstedelen lå i Salby, samt fire høje. Tæt sydvest for Midskov blev et voldsted sløjft omkring 1850. Man kan stadig se en hævning i landskabet, der angiver voldstedets placering.

Odinsfiguren fra det 8. århundrede. Foto: Malene Refshauge Beck.

De syv guldsåle, der blev fundet i 1948 vest for Midskov. Foto: Odense Bys Museer.

der formodentlig har været Mesinge bys forgænger. Placeringen tæt på havet har gjort, at man foruden landbrug også har levet af fiskeri. Mesinge kirke ejede i 1400-tallet fire-fem gårde, Odensebispen én og

Mesinge

Mesinge er nævnt første gang omkring 1300. Forleddet mes- betyder enten mejse eller vidjekurv, mens efterleddet inge, der antages at være dannet før vikingetid, er en stedsbetegnelse, som sættes efter indbygger- eller naturnavne. Mesinge er anlagt i et slynget vejforløb langs bygaden og selve bytomten er en uregelmæssig vejforteby; dvs. at gårdene er grupperet omkring kirken, der er anbragt på en forte. Byen er placeret inderst i sit ejerlav og er ager-orienteret, hvilket er typisk for kystlandsbyer.

I Mesinge Mellemmark nævnes en Gammeltofte,

kronen fire. Fra 1610 til 1806, hvor Scheelenborg, Hverringe og Broløkke tilsammen ejede næsten hele Mesinge, ændredes gårdantallet ikke. Overgangen til selveje skete langsomt, og fra omkring 1900 voksede antallet af gårde markant. I 1600-tallet var husantallet allerede højt og voksede yderligere i 1800-tallet pga. den store befolkningstilvækst.

Udskiftningen foregik i 1797 i en stjerneudskiftning forholdsvis mod vest og nord, men ellers i en blokudskiftning. Ved udskiftningen flyttede man tre af landsbyens gårde og en del huse, men ellers er bytomten delvist

Minoreret sognekort over Mesinge ejerlav, hvor byen Midskov også ligger, fra ca. 1816. Kilde: hkpn.gst.dk

Ejendomme med særlige bevaringsværdier

Frederiksgade 4. Hus i gul blankmur med tegltag (samt baghus), opf. 1910 iflg. BBR.

Frederiksgade 11. Stuehus og vestlænge af firlænget gård i bindingsværk, (stuehus opf. 1857 og længerne 1902 iflg. BBR).

Fynshovedvej 205. Stuehus i bindingsværk med stråtag. Opf. 1877 iflg. BBR.

Fynshovedvej 215. Stuehus i gule sten med tre bindingsværkslænger, opf. 1884 iflg. BBR.

Fynshovedvej 218, "Rødsbæk". Rødstensvilla opf. 1917 iflg. BBR.

Fynshovedvej 225, "Rosengården". Fint bindingsværksbygget stuehus opf. 1777 iflg. BBR.

Krogen 5. Gadehus i bindingsværk med pladetag, opf. 1880 iflg. BBR.

Mesinge Bygade 1. Grundmuret huslænge (opført som stuehus til Mesinge Mølle, nedrevet 1950'erne). Opf. 1900 iflg. BBR.

Mesinge Bygade 28. Firlænget bindingsværksgård (under nedrivning), hvoraf to er tilbage. Opf. 1750 og 1800 iflg. BBR.

Mesinge Bygade 53. Skole, hvoraf ældste bygning er opført 1877 iflg. BBR.

bevaret og gårdene ligger på samme placering. En del af udskiftningshegnene er bevaret.

Ved jernbanens anlæggelse i 1900 blev der opført en station syd for landsbyen, hvilket foranledigede en del bebyggelse i landsbyens sydlige udkant. Landsbyen som helhed præges af landevejen Fynshovedvej. Mesinge udviklede sig af egen kraft til en centerby på Hindsholm, bl.a. takket være jernbanen. Indtil 1997 var Dalby udpeget som eneste lokalcenter på Hindsholm. På baggrund af bl.a. efterspørgslen efter byggegrunde blev Mesinge i kommuneplanen 1995-2007 udpeget som lokalcenter sammen med Dalby.

Fynshovedvej 218, "Rødsbæk", en murstensvilla i røde sten på en sokkel af kampesten.

Øverst et Original1-kort fra 1809-1852 over Meseinge by. Nederst et højkantkort, fra 1840-1899. Der ses ikke de store forandringer på de to kort, da der kun var få udskiftninger. Højkantkortet er lige inden anlæggelsen af jernbanen, der resulterede i byens eksplosive udvikling. Kilder: hkpn.gst.dk, HistoriskAtlas.dk

Øverst et luftfoto af Meseinge by fra 1954 og nederst fra 2019. På det første luftfoto ses, at Meseinge har været igennem en rivende udvikling, bl.a. pga. jernbanen (nedlagt i 1966). I dag kan man se at der er lagt en ring af bebyggelse omkring den oprindelige landsby. En primær udbygning foregik i den sydøstlige del af byen, hvor jernbanestationen lå. I den nordlige ende af byen forefindes "industridelen" af byen, der både rummer mejeri og bryggeri. Kilde: Krak.dk

Kortet er et lavkantkort fra 1901-1940, der viser jernbanens forløb samt placeringen af jernbanestationen. Der voksede en lille stationsby op omkring stationen, der danner sit eget lille miljø. Kilde: HistoriskAtlas.dk

Luftfoto af stationsbyen i Mesinge med jernbanestationen i forgrunden, 1950. Der blev dannet et kulturmiljø omkring stationen, der er kendetegnet af at være opført samtidig. Foto: Danmark set fra Luften.

Fynshovedvej 205, der er et bindingsværksbygget stuehus med særlige bevaringsværdier. Huset har bl.a. bibeholdt stråtag og tre skorstene samt to fyldingsdøre.

Mesinge gadekær, 1942. Foto: Kerteminde Byhistoriske Arkiv

Særlige bevaringsværdier

Omkring kirke, kirkelade og præstegård (opf. 1854) findes et delvist bevaret landsbymiljø (og i fortsættelse heraf tre bindingsværkshuse på Tavlundsvej). Landsbybilledet præges desuden af det husbyggeri, der blev et resultat af funktionen som stationsby, hvor bl.a. kommunekontoret (Stationsvej 7) placeredes; banelinjen er bevaret i form af cykelstien vest for stationen.

I den nordlige del af byen findes to markante bygningsanlæg fra andelsperioden: Det tidligere mejeri (Fynshovedvej 210) og det tidligere bryggeri (Fynshovedvej 226). Som et særtræk er der bevaret to forsamlingshuse i landsbyen, opført hhv. først og sidst i forsamlingshusperioden (Plantagevej 5 fra 1890 og Fynshovedvej 51 fra 1938). Endelig er en del udskiftningshegn bevaret.

Foto fra 1972 af den fredede Mesinge Kirkelade, der i dag bliver drevet som café og dermed stadig er en aktiv del af bymiljøet. Det er vigtigt at bevare kulturmiljøet omkring præstegården, kirken og kirkeladen for eftertiden. Foto: Mesinge Sogns Lokalhistoriske Arkiv.

Anbefaling

Ved nybyggeri og evt. huludfyldning er det vigtigt, at bygningsstilen harmonerer med det omkringliggende kvarter. For de to markante byggerier i byens nordlige udkant, det tidligere mejeri og bryggeri, anbefales det, at de bibeholder de nuværende bygningskroppe.

Oplevelsen af landsbyen vil forstærkes ved en dæmpning af trafikken på den gennemgående landevej (Fynshovedvej). Til videre overvejelse anbefales det at lave et fortov i den ene side af vejen, da trafikken er meget voldsom og gør det til en utryk oplevelse at gå gennem byen.

Salby

Salby er nævnt første gang 1488.

Forleddet sal menes enten at betyde hedensk helligdom eller en stormands sædegård, og efterleddet –by betyder landsby. Salby er en slynget vejby, som er placeret i det inderste hjørne af ejerlavet, hvilket er typisk for kystlandsbyer.

Man antager, at ejerlavet har været endnu større, idet både Tårup og Broløkke har udvidet sine jorder på bekostning af Salbys ejerlav.

Gårdene blev oprindeligt anlagt på nordsiden af den øst-vestgående, slyngede bygade. Efter udskiftningen i 1796, udflyttedes en del gårde til sydsiden af vejen, omkring ni, mens de resterende 11 blev liggende på deres oprindelige plads. Syd for landsbyen kan man ane, at nogle af markerne er stjerneudskiftet, men ellers er det overvejende blokudskiftning.

Overgangen til selveje var relativt sen, fortrinsvis i anden halvdel af 1800-tallet. Antallet af gårde var været ret stabilt, og befolkningstallet udviste kun en beskedent vækst.

Minoreret sognekort over Salby ejerlav, ca. 1816. Kilde: hkpn.gst.dk

Luftfoto fra ca. 1948-1952 af Salbys tidligere Brugsforening, Salby Bygade 4, hvis funktion stadig kan aflæses i bygningens udtryk i dag. Foto: Danmark set fra Luften.

Det øverste Original1-kort fra 1809-1852 viser Salby by og lige så det nederste højkantkort fra 1840-1899. På højkantkortet er det tydeligt, at den sydlige del af Salby blev udgjort af et sumpet område, og derfor har man valgt ikke at anlægge bebyggelser her. På kortene ses også, at Salby havde og i dag stadig har to gadekær. Der er næsten ingen forskelle at se på de to kort; hverken ift. gårdenes placering eller vejforløbet. Kilder: hkpn.gst.dk, HistoriskAtlas.dk

Det øverste billede er et luftfoto af Salby by fra 1954 og det nederste er fra 2019. En stor del af gårdene er bevarede på deres oprindelige pladser, når man sammenligner med de to forrige kort; dog er der fra 1954 til 2019 forsvundet en del længer. På sydsiden af byen har man i nyere tid drænet området og siden bebygget det i mindre grad, som ses på luftfotoet fra 2019. Kilde: Krak.dk

Særlige bevaringsværdier

En stor del udskiftningshegn er bevaret. Da selve bytomten kun er delvist bevaret, er den kun af mindre interesse.

Anbefaling

En bevaringsindsats bør koncentrere sig om den østlige, velbevarede del af landsbyen, hvor et nyt landsbyfællesskab er opbygget med udgangspunkt i det restaurerede gadekær.

Salby Bygade 3, der er opført i bindingsværk og med stråtag i 1777 ifølge BBR.

Midskov

I det følgende behandles byen Midskov og resten af Næsset for sig, selvom det ikke udgør sit eget ejerlav, men er en del af Mesinge ejerlav. Midskov er nævnt første gang 1488 som Meskow, senere som Mischouff i 1610. Forleddet mid- betyder midte, og efterleddet skov hentyder til den halvø, Skoven, hvor byen ligger. Midskov er en uregelmæssig vejforteby med forholdsvis spredt bebyggelse omgivet af åbne marklandskaber. Gårde og huse ligger tilbagetrukket fra det slyngede vejforløb. Midskov er en rydningsby, dvs. byen er anlagt efter en forudgående rydning af en

Minoreret sognekort over Mesinge ejerlav, som byen Midskov ligger i. Midskov er dermed usædvanlig, da byen ikke har sit eget ejerlav, men stadig er en forholdsvis stor landsby. Kilde: hkpn.gst.dk

Ejendomme med særlige bevaringsværdier

Fynshovedvej 122. Kommunehus, bindingsværkshus med stråtag med kragetræer. Opf. 1877 iflg. BBR.

Hindholmvej 453. Fritliggende, grundmuret stuehus, opf. 1875 iflg. BBR.

Rødsbækvej 122, "Minuthuset". Bindingsværkshus med stråtag. Opf. 1877 iflg. BBR.

Salby Bygade 3. Vinkelbygning i bindingsværk med stråtag. Opf. 1777 iflg. BBR.

Salby Bygade 6. Et stort gårdanlæg med stuehus og vestlænge, opf. 1852 iflg. BBR.

Salby Bygade 21 og 23. To huse i bindingsværk (fra hhv. 1800 og 1827 iflg. BBR) med stråtag, med ens farvevalg.

Salby Bygade 34. Hus i bindingsværk med stråtag, fra 1800 iflg. BBR.

Salby Bygade 35. Fire gulstenslænger med skifertag, opf. 1885 iflg. BBR.

Salby Bygade 53. Bindingsværksbygget gavthus med sidelænge, fra 1850 iflg. BBR.

Dalby Bugt, ca. 1920. Foto: Kerteminde Byhistoriske Arkiv.

skov på næsset ud i Odense Fjord. Byen er placeret centralt i sit ejerlav på næsset.

Midskov var i et dyrkningsfællesskab med Mesinge. Halvøen Skoven havde store husdyrressourcer, men omkring udskiftningstiden var der kun overdrev til græsning af husdyr tilbage. Disse ressourcer og mulighed for fiskeri har dog præget byens udvikling, der har resulteret i en stor fremgang i det 19. århundrede.

I senmiddelalderen ejede Odensebispens syv af gårdene i byen, Mesinge kirke ejede én og Eskebjerg (Scheelenborg) fem af de i alt 12-14 gårde. Omkring reformationen ejede kronen næsten hele Midskov, mens det i 1800-tallet var Scheelenborg, Broløkke og Hverringe, der

ejede det meste af byen. Overgangen til selveje var endnu kun halvt gennemført i 1900, og her fulgte et opsving i antallet af gårde i byen. Befolkningstal og huse var her over det normale antal.

Bytomten er velbevaret, da der efter udflytningen kun er flyttet en enkelt gård; senere er der bygget en del nye huse, men de har ikke ændret landsbyens plan. Selve udskiftningen fandt sted i 1797 i en blokudskiftning. En del udskiftningshegn er bevarede og lige så mange stendiger.

I nyere tid er der opstået fire mindre sommerhuskolonier nordøst for Midskov.

Gabet

Mellem Enebærodde og Lodshuse på Hindsholm er et kun 400 meter bredt sejløb kaldet Gabet, som danner forbindelsen mellem Odense Fjord og Kattegat.

Bebyggelsen Lodshuse opstod i 1800-tallet, efter at Odense Kanal var åbnet. Her blev lodsene, der skulle lede skibene ind til Odense, sat ombord (stadig i dag er det lovfæstet, at alle skibe over 1500 ton og alle tankskibe skal have lods fra Gabet til Odense).

Omkring 1850 blev det første lodshus bygget og i 1902 yderligere to. Frem til 1970'erne boede tre lodser fast ved Gabet.

Vandet ved lodshusene og Gabet.

Gabet 15 ved Lodshusene.

I generationer er der drevet fiskeri fra Lodshuse, hvilket området fortsat bærer præg af. Vest for broen er der indrettet en stor stejleplads, ligesom der er nogle redskabsskure af nyere dato. Stejlepladsen og lodshusene er i forbindelse med en registrering af de fynske kystmiljøer blevet betegnet som meget bevaringsværdig.

Ejendomme med særlige bevaringsværdier

Fjellebrostræde 1. Tidl. brugs, opført i gule sten 1904 iflg. BBR, en del ombygget.

Fjellebrostræde 25. Bindingsværksbygning med stråtag, opf. 1825 iflg. BBR.

Flaskevej 9. Rødstenshus, opf. 1918 iflg. BBR.

Flaskevej 13. Gulmalet vinkelbygning, opf. 1884 iflg. BBR.

Midskovvej 214. Gulmalede, grundmurede vinkelbyggede længer, opf. 1848 iflg. BBR.

Midskovvej 221. Tidl. smedje. Opførelsesår ukendt.

Midskovvej 222. "Toftebo", gulmalet beboelseshus, opf. 1922 iflg. BBR.

Midskovvej 224. Grundmuret, hvidmalet stuehus med sydlænge i bindingsværk. Opf. 1877 iflg. BBR.

Midskovvej 226. Rødstenshus, opf. 1923 iflg. BBR.

Midskovvej 228. Bindingsværksbygning med stråtag, opf. 1850 iflg. BBR.

Midskovvej 250. Firlænget gård i bindingsværk med stråtag, opf. 1877 iflg. BBR.

Midskovvej 256. Frysehus beliggende for enden af haven, formentlig opf. 1940'erne eller 50'erne.

Midskovvej 261. Rødstenshus, opf. 1930 iflg. BBR.

Midskovvej 265. Bindingsværkshus med stråtag, opf. 1777 iflg. BBR.

Nordre Skovgyde 21. Vinkelbygget bindingsværkshus med stråtag, opf. 1827 iflg. BBR.

Nordre Skovgyde 145, Midskov, Mesinge sogn. "Stenagergård". Ejendommen er opstået i 1868 ved sammenlægning af fæstegårde under baroniet Scheelenborg og hørte under dette indtil 1912. Hovedbygningen er opført 1868 i to stokværk over en høj kælder. Driftsbygningerne er opbygget af tilhuggede kampesten.

Tuesgyden 7. Tidligere skole, opf. 1875 iflg. BBR.

Øverst: Stenagergårds hovedhus, motiv fra postkort, ca. 1910. Stenagergårds hovedbygning er opført i 1868. Foto: Kerteminde Byhistoriske Arkiv. Nederst: Stenagergårds kampestenslænger, 2020.

Dalby Bugt, sommerhusområde

I alt 167 sommerhuse er fordelt på 6 mindre områder (fæller), som er henholdsvis lejet grund og andelsgrund. Bygningerne består af bjælkehytter, træhuse, muret byggeri og huse opbygget af gasbeton, meget forskelligartede hvad såvel arkitektur, størrelse, farve- og materialevalg angår. Størrelsen på de eksisterende boliger skønnes at ligge mellem 25 m² og 100 m².

Fuglesang

I sommerhusområdet Fuglesang blev de 22 sommerhuse i 1997 overført fra landzone bl.a. for at sikre, at der ikke opføres nye sommerhuse i området.

Øverst et Original1-kort fra 1809-1852 over Midskov by. Nederst et højkantkort fra 1840-1899. Da Midskov er en uregelmæssig vejforby, kan man se på kortene, at gårdene ligger spredt. Der ses næsten ingen ændringer – det er bemærkelsesværdigt, at gårdenes placeringer er stort set uforandrede. Kilde: hkpn.gst.dk, HistoriskAtlas.dk

Øverst et luftfoto af Midskov by fra 1954 og nederst fra 2019. På luftfotoet fra 2019 ses nordøst for Midskov et nyere sommerhusområde. Gårde og huses placeringer er stort set uændrede, selvom der er forsvundet enkelte længer hist og her. To tidligere markveje, hhv. øst og vest for byen, er sløffet på luftfotoet fra 2019, ellers er vejnettet det samme på alle fire kort. Kilde: Krak.dk

Husmandskoloni ved indkørslen til Midskov, Midskovvej nr. 131, 137, 157. Statshusmandsbrugene har bevaret mange originale træer og ligger som perler på en snor i det åbne landskab, lige inden man er i Midskov.

Fjellebrostræde 1, den tidligere Brugsforening, i år 1958 t.v. og i 2020 t.h. Funktion og udtryk kan stadig aflæses i bygningens facade. Bygningen har i dag stadig en forenende funktion i bysamfundet, da der produceres og sælges brugskunst. Foto: Danmark set fra Luften.

Særlige bevaringsværdier

Byformen ”uregelmæssig vejforteby” er meget sjælden og derfor beskrives Midskov i Landsbyregistreringen fra 1983 da også som en landsby af stor interesse med en velbevaret bytomt. I Kommuneplan 2013-25 er Midskov udpeget som en landsby med store bevaringsværdier.

Bebyggelsesstrukturen har en åben karakter, således at landskabet kommer helt ind i landsbyen, og dens placering tæt på vandet gør, at der mange steder er kig ud over enten Odense Fjord eller Dalby Bugt. I selve landsbyen findes en del bevarede bygninger fra fortrinsvis to perioder: Anden halvdel af 1800-tallet og perioden omkring 1920’erne. Endvidere er der bevaret en række af landsbyens tidligere institutioner. Øst for landsbyen ligger fire statshusmandsbrug, hvis bygninger har bevaret mange oprindelige træer. Mange stendiger og en del udskiftningshegn er bevaret.

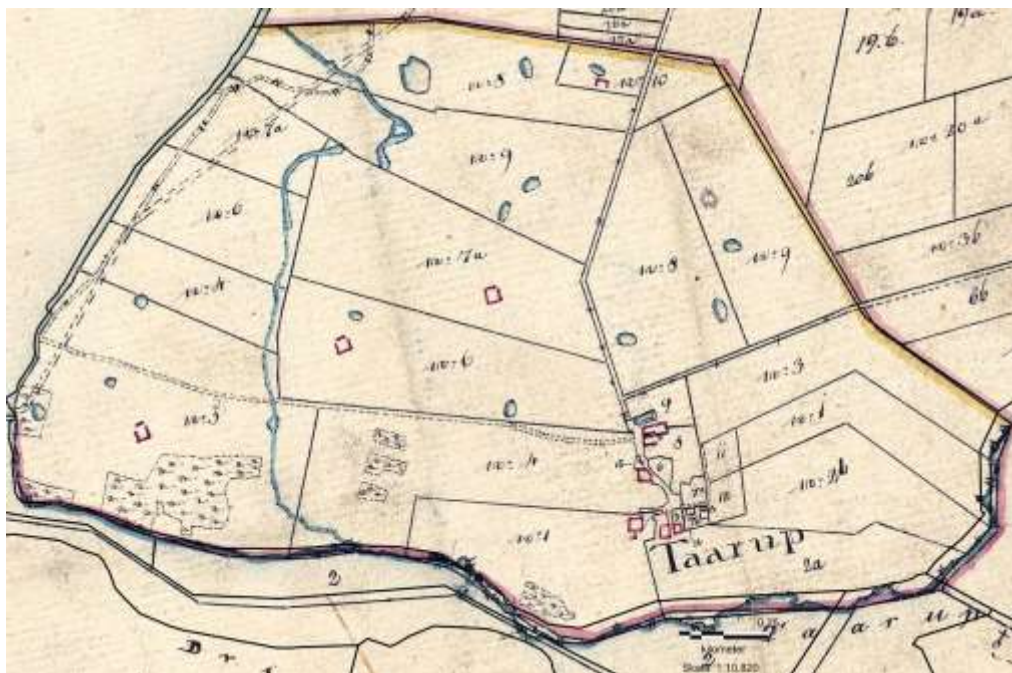
Anbefaling

Det anbefales, at den særlige bytomt bevares i det omfang, som den stadig gør sig gældende, og at der derfor kun foretages huludfyldning i begrænset omfang. Det anbefales, at man fortsat er opmærksom på at værne om de mange velbevarede huse i byen.

Særlig opmærksomhed bør henledes på kystkulturmiljøet ved Gabet (stejleplads og lodshuse) samt miljøet omkring de fire statshusmandsbrug mellem Midskov og Mesinge.

Tårup

Tårup er nævnt første gang ca. 1370. Navnet er afledt af torp, der betyder udflytterbebyggelse: Tårup er udflyttet fra Salby i middelalderen. Gårdene i Tårup blev placeret spredt langs den slyngede bygade, hvor bytomten er præget af udflytningen af en tredjedel af gårdene, dvs. tre, i 1796 i en blokudskiftning. Senere blev endnu en gård flyttet, men der er ikke mange nye huse bygget til efterfølgende. En stor del af udskiftningshegnene er bevarede.

Minoreret sognekort over Tårup ejerlav, ca. 1816. Kilde: hkpn.gst.dk

Mesinge kirke ejede i senmiddelalderen to gårde og ét hus, Eskebjerg (Scheelenborg) ejede to gårde og Skt. Hans Kloster i Odense havde også besiddelser i byen. I 1573-1631 fandtes hovedgården Torslundegård i Tårup; den blev delt i to fæstegårde i 1662, og i 1884 kunne man stadig se resterne af stuehuset. I 1610 var antallet af gårde højt og stort set uændret indtil 1844, hvorefter det steg ind til 1903, hvor man endnu ikke var færdige med overgangen til selveje; befolkningstilvækst og antal af huse ligger langt under normen. Byen undergik dermed meget få ændringer frem til 1903. Fra 1787-1960 har indbyggertallet ligget stabilt på omkring 100 personer. I 1900 blev der etableret holdeplads (trinbræt) for Odense-Kerteminde-Martofte Jernbane, primært af hensyn til Taarup Smedie/Maskinfabrik. Den senere fabrik havde sit udspring i den lille smedje. Taarup Maskinfabrik blev grundlagt i 1877 af smedemesteren Hans Simon Larsen. (Senere blev fabrikken flyttet til Kerteminde og er nu omdannet til Kverneland Group Kerteminde. I dag er produktionen af landbrugsmaskiner spredt til ti andre lande i verden). Efter flytningen af produktionen blev der indrettet brugs i smedeboligen, mens smedjen blev indrettet til gartneri.

Tårup Østergyde 119 i 2020 er en ejendom med særlige bevaringsværdier. Her ses stuehuset, der er en del af det firlængede gårdanlæg med gårdsplads i midten. Anlægget er opført i gule sten, hvor længerne også har bånd af røde sten.

Ejendomme med særlige bevaringsværdier

Tårup Bygade 3. Rødstenshus, opf. 1927 iflg. BBR.

Tårup Bygade 32. Vinkelhus i bindingsværk med stråtag. Opf. 1775 iflg. BBR.

Tårup Bygade 34. Vestergård, stuehus i bindingsværk med tegltag. Opf. 1880 iflg. BBR.

Tårup Bygade 36. Mølhøjgård, en trelænget ejendom i gule sten. Opf. 1949 iflg. BBR.

Tårup Bygade 40. Bindingsværksbygget hus (smedje?) med værkstedsbygning på modsatte side af vejen. Opf. 1850 iflg. BBR.

Tårup Østergyde 119. Firlænget gård i gule sten med røde bånd. Opf. 1888 iflg. BBR.

Øverst et Original1-kort fra 1809-1852 over Tårup by. Nederst et højkantkort fra 1840-1899. På højkantkortet kan man se, at den ene af dobbeltgårdene syd for byen er flyttet ud øst for byen og smedjen; her er også anlagt en lille vej ud til gården. Der er endvidere kommet en ny gård til nordøst for byen. En del huse er kommet til efter udskiftningen, som er markeret på højkantkortet. Kilde: hkpn.gst.dk, HistoriskAtlas.dk

Det øverste billede er et luftfoto af Tårup by fra 1954 og det nederste er fra 2019. På luftfotoet fra 1954 er enkelte huse kommet til, måske pga. Tårup Smedje og senere maskinfabrik, der blev grundlagt i 1877. Fra 1954 til luftfotoet fra i dag er der desværre forsvundet en del længer. Kilde: Krak.dk

Taarup Smedje ca. 1894. Foto: Kerteminde Byhistoriske Arkiv.

Den gamle smedje i Tårup, som den ser ud i dag.

Tårup Bygade 32 t.h., et vinkelbygget bindingsværkshus med stråtag, der er opført i 1775.

Særlige bevaringsværdier

I Kommuneplan 2013-25 er Tårup udpeget som en landsby med store bevaringsværdier. Mange udskiftningshegn er bevaret og der er ikke sket de store ændringer siden udskiftningen.

Anbefaling

Da der ikke er sket de store forandringer i Tårup siden udskiftningen, anbefales det at bevare bytomten og begrænse huludfyldninger. Der findes et særligt miljø omkring smedjen ved gadekæret, hvor Tårup Maskinfabrik (senere Kverneland) blev grundlagt, og miljøet bør med sine kulturhistoriske værdier bevares.

REVNINGE SOGN

Beliggenhed, afgrænsning og landskabsform

Revninge sogn udgør i areal næsten 12 km². Selve landskabsformen er Nordøstfyns moræneflade med en tunneldal, hvor jordbunden udgøres af moræneler. I den østlige del af Revninge by er nogle skovpartier bevaret; øst for gården Holevang er et område sprunget i skov, og syd for Jershavne er et skovparti område bevaret. Størsteparten af jorden i sognet er opdyrket.

Lundsgaard Klint har i et par hundrede år fungeret som Kertemindes bynære udflugtsmål. Havets erosion har betydet, at den specielle Kerteminde-mergel står blottet under de tykke morænelag. Kystklinten er i 1940 forsøgt sikret med en betonmur, men muren er skredet over lange strækninger, da vej og vind til stadighed gnaver i klinten, så der på de mest udsatte steder jævnligt sker skred. Flere steder kan man iagttage, at de spadesrestier, der har været benyttet gennem generationer, er blevet skåret over. På vestsiden af vejen ligger det hvide, såkaldte Truntehus.

Forhistorie sogn

I Revninge sogn er der beliggende tre voldsteder fra middelalderen: i Lundsgård Storskov Jomfruhøj, også kaldet Lindshøj, voldstedet i Jershaves have samt voldstedet ved Voldsgaard. Jomfruhøj er fejlagtigt blevet fortolket som Lundsgaards forgænger, men er i virkeligheden de sidste rester af en anden herregård ved navn Lindsgård, som var i funktion i 1300-tallet.

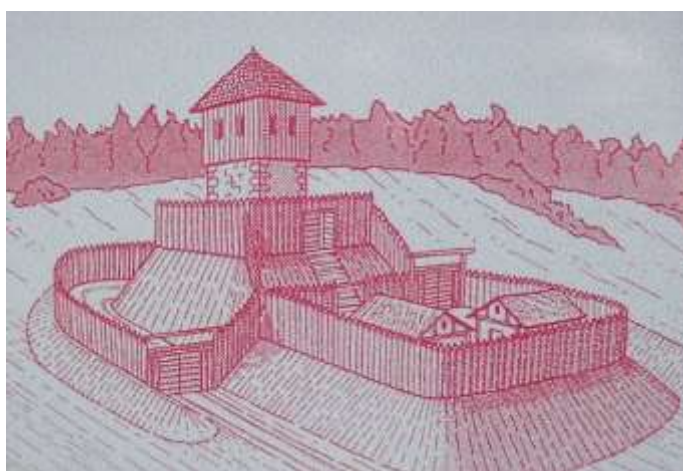
Selve højen består af en seks meter høj borgbanke med en plan topflade på ti meter i diameter, mens en oval banke på 5 x 10 meter ligger nord for den store borgbanke. Jomfruhøj er et typisk motte-bailey-anlæg, og til stedet knyttes et sagn om tre jomfruer, der tog deres eget liv for at undgå tre fremmede riddere.

Revninge sogn i Kerteminde kommune.

Jomfruhøj i dag. Foto: Østfyns Museer.

Tegning af et typisk motte-bailey-anlæg. Foto: Wikimedia.

Revninge sogn med ejerlavsgårser: De røde prikker viser fredede fortidsminder og de røde trekanter viser fredede bygninger. De omkringliggende sogne er markeret med grøn farve.

særlige ved figuren er, at hovedet er tredimensionelt, og derudover er dragten meget detaljeret. Af andre interessante fund i sognet kan nævnes en vikingetids penning og en middelalderlig, forgyldt bronzeamulet med kristusbillede, fundet på kirkegården.

Ved siden af kirken ligger et hospital, opført af Margrethe Levetzau fra Lundsgård i 1736 til otte fattige. Fra omkring 1955 blev bygningen mest brugt som aldersrentebolig, og i dag anvendes den af menighedsrådet.

Revninge

Revninge by er nævnt som Ræffninge/Ræffuinge første gang i 1430. Forleddet er fuglenavnet ravn, efterleddet -inge er en stedbetegnelse afledt af et person- eller naturnavn. Stednavne, der slutter med -inge menes at være dannet før vikingetid.

Revninge by er en agerbrugsorienteret randby, der er placeret inderst i ejerlavet, som det typisk ses hos kystlandsbyer. Byen er en slynget vejby og strækker sig over 1600 meter. Den lange adelby har forgreninger i begge ender, hvor den nyere bebyggelse er placeret diskret i forhold til vejen; dog findes der tillige en del huludfyldning, hvilket gør byens bebyggelse noget blandet. En egentlig kerne af de væsentligste bygninger og huse findes ikke, de er i stedet placeret langs hele vejen gennem landsbyen. Gårdene er generelt trukket væk fra vejen, mens de ældre landhuse ligger ud til vejen.

Både Dalum Kloster og Revninge kirke ejede en gård hver i Revninge i senmiddelalderen, ellers var gårdene ejet af hovedgårdene i Revninge sogn.

Ved Voldsgård, som er den nordligste gård i Revninge, ligger et firkantet voldsted på 17 x 31 meter omgivet af en ti meter bred voldgrav. Der er bevaret en randvold i nord, øst og syd; der foreligger ingen information om ejerforhold i middelalderen.

I 1682 findes i Rismarken en bytofte, der formentlig er Revninge bys forgænger fra vikingetiden. I Revninge Mellelmark findes Slarup Mark, der også formentlig er resterne af en nedlagt landsby, Slarup.

I 2014 blev der gjort et sensationelt fund i Revninge, den såkaldte Revningefigur fra 800-tallet, på 4,6 cm i massivt sølv og forgyldt. Det

Revningefiguren fra 800-tallet. Foto: Østfyns Museer

Gårdtallet er stort set uændret fra 1500-tallet til starten af 1900-tallet, og meget få gårde blev udflyttet efter udskiftningen, der var en blokudskiftning i 1794. I 1903 var størstedelen af byens gårde stadig fæstebrug og overgangen til selveje skete kun gradvist. Byen rummede tillige en del huse med jord, hvor brugerne supplerede indkomsten ved fiskeri. Der er ikke bygget nævneværdigt udenfor landsbytomten, bortset fra en bebyggelse nordligst i ejerlavet ud mod Kerteminde Fjord.

Nogle af vangesystemets hegn er bevaret: Det øst-vestgående skel syd for Revningegård er et vangeskel, ligeså er skellet ved markvejen syd-nord for Glensbjerggård.

Revninge var stationsby i perioden 1900 til 1966, men denne status har ikke afsat sig væsentlige spor i bebyggelsen. Der ses kun en stationsbygning (Revninge Bygade 50), som ikke i udpræget grad bærer præg af at have været opført som station til OKM-jernbanen.

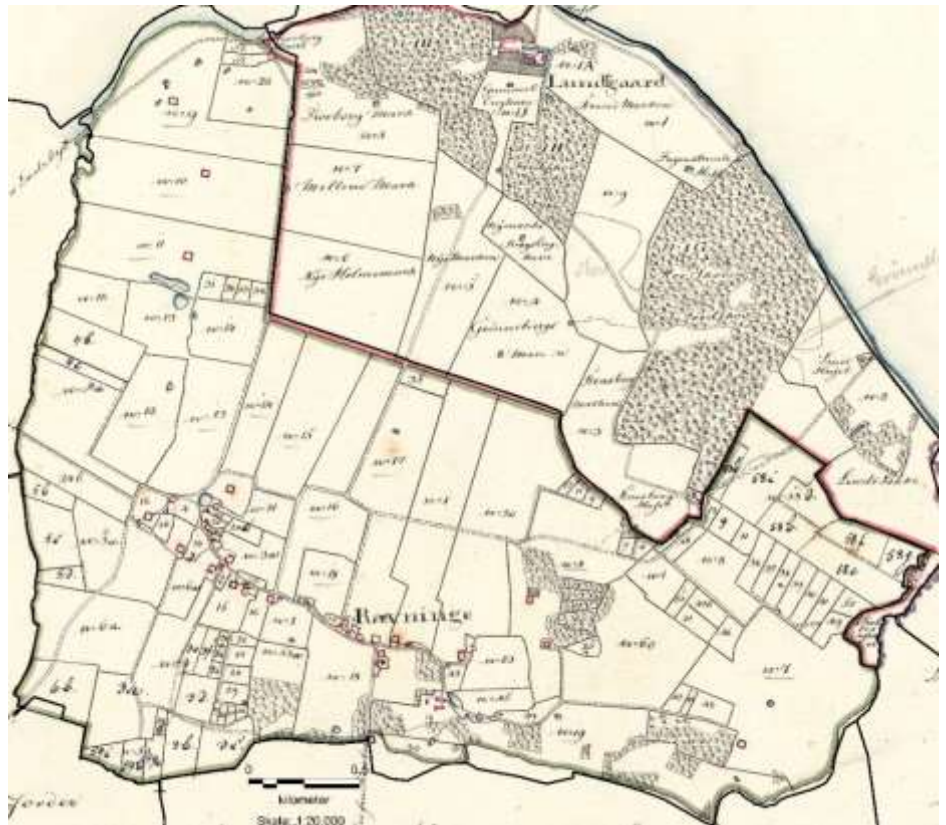
Friskolen, der blev udvidet i 1999, hedder i dag Kertemindeegnens Friskole. Det er en af de først etablerede friskoler på egnen (i 1863) og den sidste tilbageværende.

Søvangsparken

Området er udstykket fra gården Søvang (hovedbygning 1914), der tidligere var udstykket fra Vejlegård og Bregnegård. Bebyggelsen, der blev påbegyndt i 1990'erne, var planlagt som modvægt til den ensidige byudvikling i Vestbyen. Den er opdelt i syv storparceller (kvarterer), hvoraf de fem er udlagt til forskellige former for tæt/lavbebyggelse og de 2 til alm. åben/lav parcelhusbebyggelse.

En ny lokalplan fra 2005 for boligområderne Søvang og Virkelyst muliggjorde en boligbebyggelse af varierede, fritliggende parcelhuse, såvel etplansparcelhuse, patriciervillaer som træhuse med udnyttet tagetage.

Virkelystvængets bebyggelse præges af, at området er opstået som sommerhusområde blandet med landarbejderboliger.

Minoreret sognekort over Revninge ejerlav, ca. 1816. Kilde: hkpn.gst.dk

Luftfoto af Revninge jernbanestation, Revninge Bygade 50, 1957. Foto: Danmark set fra Luften.

Øverst ses et Original1-kort over Revninge by fra 1809-1851, nederst et højkantkort fra 1840-1899. På kortene ses tydeligt, at Revninge er en ekstraordinært langstrakt slynget vejby. Allerede før udskiftningen var Revninge en lang by, som kan ses på det øverste kort. På de to kort kan man se, at vejforløbet er konsistent og at landsbyens form næsten har overflødiggjort udflytning, da man allerede før udskiftningen kunne komme til sine marker. Kilder: hkpn.gst.dk, HistoriskAtlas.dk

Det øverste billede er et luftfoto af Revninge by fra 1954 og det nederste fra 2019. Revninge er stadig en ekstraordinært lang by med delvis spredt bebyggelse, men dog er der sket en del huludfyldning med nye huse langs vejen gennem byen. Især ses nybyggeriet på den vest-nordvestlige side. Som noget særligt er de dyrkede marker næsten trukket helt ind i byen. Kilde: Krak.dk

Revninge Hospital, der er fredet og danner sit eget miljø med kirken. Hospitalet ligger Revninge Bygade 119 og er opført i 1736 af Margrethe Levetzau af Lundsgård Gods. I dag anvendes det af menighedsrådet.

Stuehuset til Revninge Bygade 10B, der er i bindingsværk og med røde tegl. Gårdanlægget ligger tilbagetrukket fra vejen og er angiveligt opført i 1877.

Revninge Bygade 13, der er et bindingsværksbygget hus med stråtag, er angiveligt opført i 1827.

Ejendomme med særlige bevaringsværdier

<i>Gammellose 75.</i> Bindingsværksbygget hus, opf. 1850 iflg. BBR (ejer: 1780)
<i>Holevangsvej 31. Søborggård.</i> Stuehus opført 1839 iflg. BBR, ombygget 1920.
<i>Holevangsvej 75.</i> Bindingsværksbygget stuehus, 1777 iflg. BBR.
<i>Holevangsvej 117.</i> Grundmuret ejendom med karakteristiske gavle. Opf. 1797 iflg. BBR
<i>Holevangsvej, Jershave.</i> Transformatorårn i røde sten.
<i>Odensevej 83.</i> Ét af tre gule landarbejderhuse med baghuse, opf. 1893 iflg. BBR.
<i>Odensevej 87.</i> Ét af tre gule landarbejderhuse med baghuse, opf. 1893 iflg. BBR.
<i>Revninge Bygade 7.</i> Bindingsværkshus med tegltag, opf. 1877 iflg. BBR.
<i>Revninge Bygade 9.</i> Grundmuret hus, opf. 1905 iflg. BBR.
<i>Revninge Bygade 10B.</i> Bindingsværksbygget stuehus, opf. 1877 iflg. BBR.
<i>Revninge Bygade 13.</i> Bindingsværkshus med stråtag, opf. 1827 iflg. BBR.
<i>Revninge Bygade 19.</i> Bindingsværkshus med stråtag, opf. 1800 iflg. BBR.
<i>Revninge Bygade 31.</i> Gulstenshus, opf. 1890 iflg. BBR.
<i>Revninge Bygade 38.</i> Stuehus i bindingsværk med pladetag, opf. 1800 iflg. BBR.
<i>Revninge Bygade 44.</i> Trelænget bindingsværksgård med stråtag, opf. 1877 iflg. BBR.
<i>Revninge Bygade 50.</i> Tidligere stationsbygning med pakhus, opf. 1900 iflg. BBR.
<i>Revninge Bygade 51.</i> Gulstenshus, opf. 1922 iflg. BBR.
<i>Revninge Bygade 54.</i> Bindingsværksbygget og grundmuret stuehus, opf. 1870 iflg. BBR.
<i>Revninge Bygade 55.</i> Sognegård, opf. 1942 iflg. BBR. Gl. friskole, kraftigt ombygget, med flere nye afd.
<i>Revninge Bygade 60-62.</i> Skole, opf. 1907 iflg. BBR.
<i>Revninge Bygade 69.</i> Bindingsværkshus med stråtag, opf. 1777 iflg. BBR.
<i>Revninge Bygade 74.</i> Gulstenshus, opf. 1903 iflg. BBR.
<i>Revninge Bygade 75.</i> Rødstenshus, opf. 1936 iflg. BBR
<i>Revninge Bygade 76-78.</i> Grundmuret huslænge i to ejerskaber, tidl. brugs, opf. 1902 iflg. BBR.
<i>Revninge Bygade 99.</i> Bindingsværksgård, opf. 1860 iflg. BBR.
<i>Revninge Bygade 101.</i> Enghavegård, opf. 1840 iflg. BBR.
<i>Revninge Bygade 109.</i> Gulstenshus. Opf. 1895 iflg. BBR.
<i>Revninge Bygade 111.</i> Bindingsværksbygget stuehus med stor gulstenslænge mod gaden. Opf. 1852 iflg. BBR.
<i>Revningevej 216.</i> "Lille herregård". Opf. 1913 iflg. BBR.
<i>Sibiriensvej 258.</i> Trelænget, grundmuret stuehus med bindingsværkslænger. Opf. 1881 iflg. BBR.
<i>Sibiriensvænget 44.</i> Bindingsværkshus med stråtag. Opf. 1777 iflg. BBR.
<i>Teglværksvej 43.</i> Gl. teglværk. Opf. 1880 iflg. BBR.
<i>Vandværksvej 5.</i> Vandværk. Opf. 1953 iflg. BBR.

Særlige bevaringsværdier

I landsbyregistreringen fra 1983 er Revninge en landsby af stor interesse og i kommuneplanen fra 2013-2025 er landsbyen nævnt som værende i besiddelse af store bevaringsværdier. De forskellige kulturmiljøer er i høj grad blandet i den meget lange landsby. Bytomten er velbevaret, men der findes en del huludfyldninger af nyere huse, der dog for fleres vedkommende er placeret mere diskret og tilbagetrukket fra vejen. Et par af vangesystemets hegn er bevarede.

Anbefaling

Specielt bør opmærksomheden være rettet mod bevaring af det særlige miljø omkring kirken og hospitalet. Det anbefales, at man så vidt muligt bibeholder den eksisterende bytomt og struktur intakt. Ved eventuelt nybyggeri anbefales det af holde dette i tilsvarende bygningsudtryk som det omkringliggende miljø. Huludfyldninger bør undgås, men hvis det skønnes nødvendigt, er det klart at foretrække, at det er tilbagetrukket fra vejen.

På luftfotoet fra 1956 ses Revninge By med stationen i forgrunden. Byens længde gør bl.a., at kulturmiljøerne er meget blandede og findes flere forskellige steder i byen. I Revninge opstod der ikke en egentlig stationsby, som der gjorde i fx Mesinge og andre byer på Hindsholm. Kun stationen er tilbage og er ikke særligt bemærkelsesværdig. Revninge er et godt eksempel på, at jernbanen ikke nødvendigvis er ensbetydende med byvækst i form af industri m.v. Foto: Danmark set fra Luften

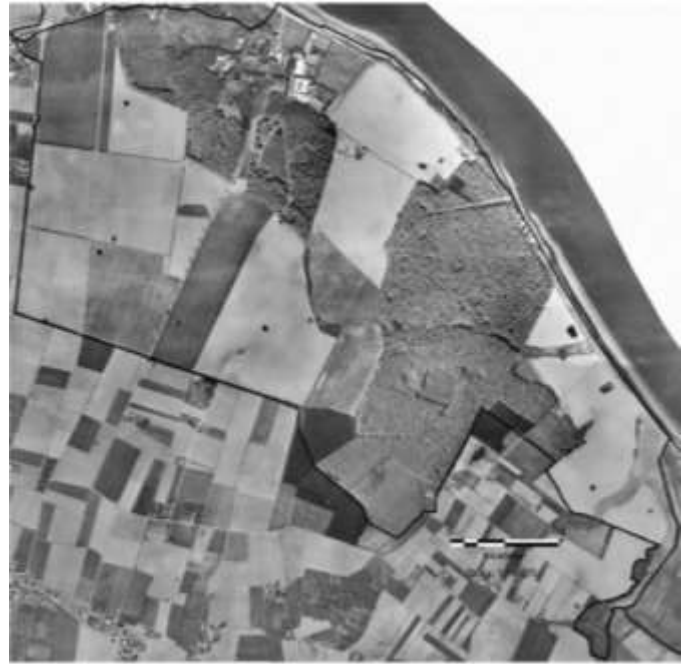
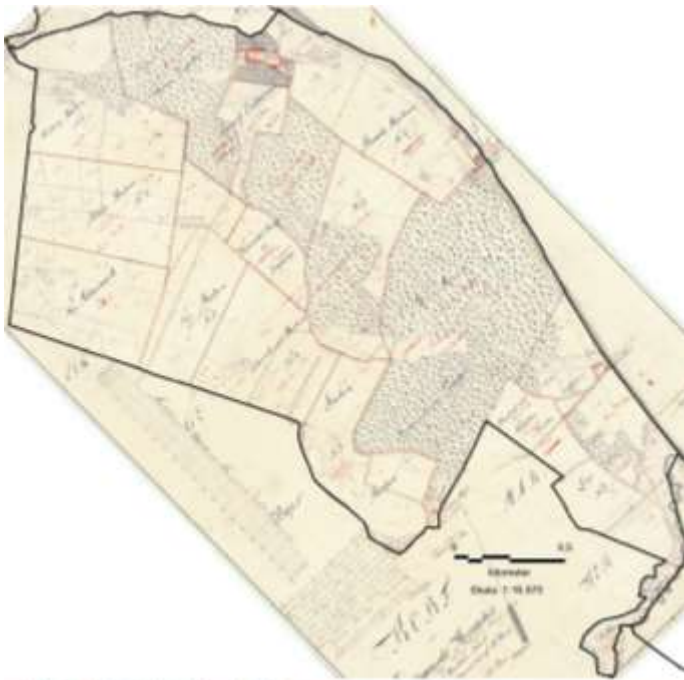
Lundsgård Gods

Lundsgård nævnes som hovedgård i 1400-tallet, og i starten af 1500-tallet ejes den af den fynske Ulfeldtslægt. Fra 1648 havde Lundsgård samme ejer som nabo-hovedgården Jershave, nemlig slægten

Lundsgård Gods i dag; godset har i dag både café og koncertsal, der er en del af de moderne tiltag.

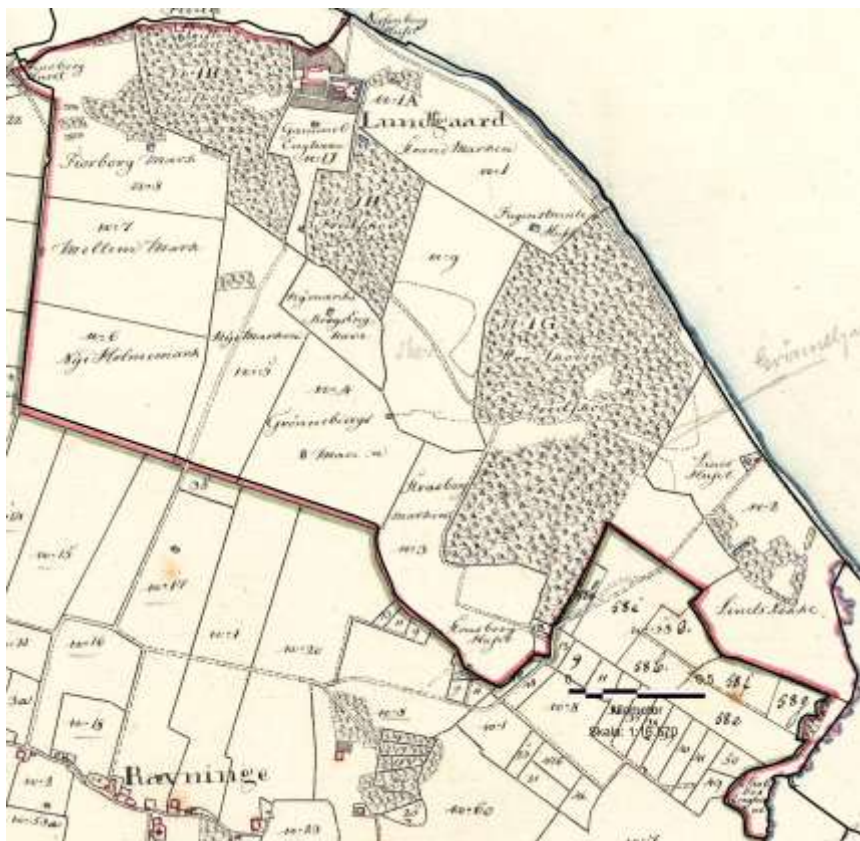

Øverst et Original1-kort, der viser Lundsgård ejerlav, 1809-1851. Nederst et højkantkort over ejerlavet 1840-1899. Som det ses, blev skovarealerne omlagt og fredsskovskellene udrettet. Kilder: hkpn.gst.dk, HistoriskAtlas.dk

Øverst et luftfoto af Lundsgård ejerlav fra 1954 og nederst fra 2019. Der er i den mellemliggende periode ikke sket den store, bygningsmæssige udvikling. Kilde: Krak.dk

Rodsteen. Lundsgårds jorder er udvidet mod Kertemindebugten, typisk for hovedgårde med lignende placering. Dette aflæses i Lundsgårds lige skelforløb.

Lundsgård var storbesidder af gårde i Revninge; i 1664 ejede Lundsgård-Jershav 13 af byens gårde, mens Rørbæk hovedgård ejede 16. Efter en del ejerskift købte Jens Juel Lundsgård i 1747. Hovedbygningen brændte i 1763, men blev nyopført få år efter. I 1774 ejede Lundsgård-Jershav omkring 40 gårde, men i 1794 blev Jershav nedlagt og jorden lagt ind under Lundsgård. I 1845 ejede Lundsgård gods 45 gårde og 48 huse spredt over flere sogne.

Ejendomme med særlige bevaringsværdier

Blåledvej 14-16. Tjenesteboliger.
Opført 1917 iflg. BBR.

Blåledvej 24. Tjenestebolig, opf. 1847
iflg. BBR.

Lundsgårdsvej 15. Hovedbygning fra
1765 avlsbygninger fra hhv. 1877 og
1917 og nr. 147, smedje fra 1907.

Lundsgårdsvej 69. Børnehjemmet.
Opført 1917.

Klintevej 213. Truntehuset,
skovløberbolig opf. 1902 iflg. BBR.

Odensevej 69. Ét af tre gule
landarbejderhuse med baghuse, opf.
1897 iflg. BBR.

Sibiriensvej 304. Rødstenshus, opf.
1907 iflg. BBR.

Minoreret sognekort over Lundsgård ejerlav,
ca. 1816. Kilde: hkpn.gst.dk

Lundsgård Gods med tilhørende avlsbygninger, 1936-1939. Foto: Danmark set fra Luften

Avlsbygningerne blev omkring 1880 erstattede af en ny ladegård opført som et helstøbt anlæg sydøst for hovedbygningen.

Et børnehjem blev oprettet af Fr. Ahlefeldt-Laurvig i 1913 og drevet privat siden 1953.

I dag er Lundsgård bl.a. ramme om økologisk landbrug, et kulturhus kaldet ”Anexet”, caféen ”Agnes H”, en gårdbutik og et badehotel.

Blåledvej 14 og 16, der ligger nær Lundsgård. Huset er en dobbelt tjenestebolig opført i 1917 som tjeneste- og kuskebolig.

Odensevej 87, der er en af Lundsgårds gule landarbejderboliger.

Særlige bevaringsværdier

De omkringliggende huse på Blåledvej og smedjen danner sammen med Lundsgårds hovedbygning sit eget miljø. I parken findes en velbevaret, muret brønd.

Lundsgårds landarbejderboliger ligger spredt i det omkringliggende landskab. De er for de flestes vedkommende opført i slutningen af 1800-tallet i gule sten og meget velbevarede. I hovedgårdsregistreringen fra 1995 beskrives Lundsgårds kulturmiljø vurderes til at være af stor interesse, især i kraft af fraværet af nybebyggelse og en velbevaret hovedbygning.

Anbefaling

De ovennævnte miljøer indeholder kvaliteter, der bør sikres for eftertiden.

En tilbageførelse af Lundsgårds store have til et mere oprindeligt udtryk vil være en yderligere styrkelse af kulturmiljøet omkring hovedgården.

Den fine, gamle brønd, der står i parken ved Lundsgård.

RYNKEBY SOGN

Beliggenhed, afgrænsning og landskabsform

Sognets areal er på 17,6 km² og store dele af landskabet domineres af frugtbar moræneslette. Den sydlige del af sognet udgøres af et jævnt bakkeland, og i det sydvestlige hjørne finder det vidtstrakte mose- og engområde Urup Dam, der udgør et fredet landskab med sine store moseflader, våde enge, krat, vandhuller og skov.

Sognets forhistorie

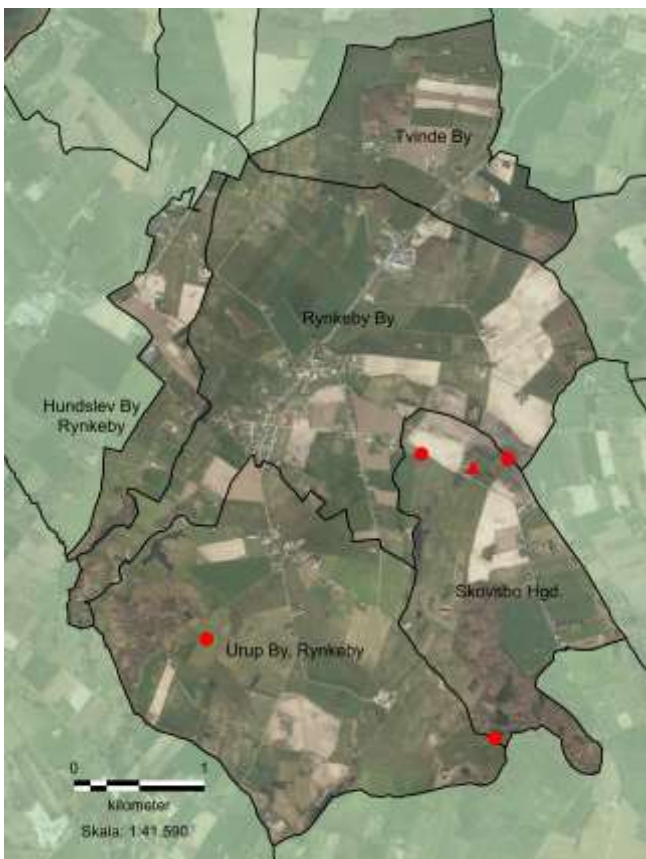
I Rynkeby sogn ligger voldstedet Borrisholm (eller Brobjerg) på et højdedrag sydøst for Urup Dam. Voldstedet udgøres af to lave banker, adskilt ved en lavning og omgivet af svage sænkninger. Desværre blev der endnu i 1800-tallet kørt flere tusind læs jord bort fra voldstedet samt ryddet de ruinrester, der stadig stod der. På voldstedet har været opført et firfløjet anlæg i munkesten. Brobjerg optræder i Valdemarstiden som en kongelig borg. I slaget ved Brobjerg overvandt Valdemar Atterdag i 1357 en jyst-holstensk oprørshær.

I Rynkeby sogn findes også en lille fredet gravhøj i det sydvestlige hjørne af Bremerskoven. Med sine omkring 20 meter i bredden og to meter i højden er den svær at skelne fra det omkringliggende miljø, da gravhøjen er bevokset med græs og løvtræer.

Et sensationelt fund blev gjort i Illemosen ved Rynkeby, da man fandt resterne af en keltisk kedel, der er

lavet af sammennittede plader af bronzeblik og udsmykket med relieffer. Et kvindeansigt er placeret centralt på kedellen med tyrehoveder på hver side og på indersiden er der bl.a. vildsvin. Kedellen stammer fra omkring 6-400-tallet f.v.t.

I Rynkeby Kirke findes et helt særligt kalkmaleri i nordkapellet, der formentlig er bestilt i 1560'erne af Ejler Hardenberg på Skovbo Gods. Kalkmalerierne forestiller 31 engle, der spiller musik. Engleorkestret er specielt, da de viser de instrumenter, der var almindelige i midten af 1500-tallet. Tilsammen spiller englene på 11 blæseinstrumenter, to orgler, bjælder, en triangel, 15 strengeinstrumenter og et uidentificeret tasteinstrument.

Rynkeby sogn med ejerlavsgrenser: De røde prikker viser fredede fortidsminder og de røde trekanter viser fredede bygninger. De omkringliggende sogne er markeret med grøn farve.

Rynkeby sogn i Kerteminde kommune.

Den keltiske bronzekedel, der blev fundet i Illemosen ved Rynkeby og stammer fra førromersk jernalder. Foto: Nationalmuseet.

Rynkeby

Rynkeby er nævnt første gang 1277-86. Forleddet er rink, der betyder stridsmand eller mand i almindelighed. Efterleddet er -by, der betyder landsby. Næsten alle gårdene blev oprindeligt placeret på den nordre side af den øst-vestgående bygade; efter udskiftningen i 1795, der var en blokudskiftning, blev halvdelen af gårdene udflyttet nordøst og sydvest for byen. En del udskiftningshegn er bevaret.

Den nyere bebyggelse, der har erstattet de udflyttede gårde, følger stadig vejnettet, så byens struktur er bevaret. Rynkebys udvikling som landsby har været træg, men efter bl.a. anlæggelsen af jernbanen og de nye parcelhuskvarterer, er den vokset betragteligt. Rynkeby blev stationsby i 1900, og omkring stationen blev der anlagt både en maskinfabrik, et mosteri og en madrasfabrik.

I kommuneplan '86 blev Rynkeby udpeget som lokalcenter for den sydlige del af kommunen, hvilket betød, at den fremtidige udbygning med boliger, erhverv og service primært skulle ske i Rynkeby.

Bygaden fremstår i dag stærkt præget af huludfyldning gennem tiden, med en meget blandet bebyggelse. Skovhuse består af en håndfuld ganske velbevarede huse, mestendels på vestsiden af vej og opført i røde sten i perioden 1900-1935. De er centreret omkring et lille "industrikvarter", hvor mostfabrikken og maskinfabrikken hører til de ældste. Placeringen skal ses i sammenhæng med den lidt nordligere placering af Rynkeby Station i 1900.

Lavkantkort over Rynkeby og Skovhuse. Jernbanestationen var placeret i Skovhuse, der ligger tæt på selve Rynkeby. Med anlæggelsen af jernbanestationen voksede en lille stationsby også frem, der bl.a. rummer mosteri og møbelfabrik. Skovhuse er stadig i dag et aktivt industriområde.

Minoreret sognekort over Rynkeby ejerlav, ca. 1816. Kilde: hkpn.gst.dk

Øverst ses Rynkeby by på Original1-kort fra 1809-1852 og nederst på højkantkort fra 1840-1899. Rynkeby er især tæt bebygget på nordsiden, da der har været et sumpet område syd for byen, som man kan se på højkantkortet. Én gård blev flyttet ved udskiftningen og syv senere, både nordøst og sydvest for byen. Kilder: hkpn.gst.dk, HistoriskAtlas.dk

Øverst et luftfoto af Rynkeby by fra 1954, nederst fra 2019. Rynkeby er vokset markant, især forgrenes byen i parcelhuskvarterer sydøst og sydvest for byen. Allerede i 1954 er byen vokset betragteligt i størrelse, men den største bygningsmasse er kommet til i nyere tid sydøst for den oprindelige landsbykerne, med bl.a. plejehjemmet Dalsbo og de beskyttede boliger. Kilde: Krak.dk

Nymarken

Nymarksskolen blev opført i 1962 som fælles skole for Kølstrup og Rynkeby, skole og tilhørende lærerboliger opført i gule sten og ét plan; i forbindelse med skolen ligger Nymarkshallen, beklædt med sorte eternitplader både på ydervægge og tag; skolen er udvidet flere gange.

I tilknytning til skolen er der opført fire ensartede lærerboliger, Nymarken 53-59.

Rynkeby Station med holdende tog, ca. 1964. Foto: Rynkeby Sogns Lokalhistoriske Arkiv

Kirkevej 11, opført i 1804 som hospital af Olave Marie Lange, der var enke til H. Berg, som ejede Skovsbo. Hospitalet havde plads til fire fattige.

Hundslevvej 33, et vinkelbygget bindingsværkshus med rødt tegltag, opført i 1852.

Særlige bevaringsværdier

I landsbyregistreringen fra 1983 vurderedes Rynkeby ikke højt, da landsbytomten allerede dengang var delvist opløst og præget af nybyggeri. Landsbyen fra dyrkningsfællesskabets tid er fortrængt af den fremvoksende stations- og industriby.

Ejendomme med særlige bevaringsværdier

Hulemosevej 5. "Byløkkegård", grundmuret stuehus med kampestenssokkel, opf. 1914 iflg. BBR.

Hulemosevej 13. "Lindestrømgård". Grundmuret forhus med skifertag, opf. 1873 iflg. BBR.

Hundslevvej 28. Grundmuret stuehus med tegltag, opf. 1914 iflg. BBR.

Hundslevvej 33. Vinkelbygget bindingsværkshus med tegltag, opf. 1852 iflg. BBR.

Kirkevej 2. Hus i bindingsværk med blankmurede tvælvægge, opf. 1867 iflg. BBR.

Kirkevej 5. Tre fritliggende længer i grundmur, opf. 1874 iflg. BBR.

(Kirkevej 11. Revninge Hospital. Forhus i bindingsværk med tegltag (med baghus i bindingsværk), nyere vinduer, opf. 1804 iflg. BBR.

Kirkevej 17. Hus i bindingsværk med stråtag, opf. 1827 iflg. BBR.

Rynkeby Bygade 37. "Engdal", villa i grundmur med pladetag, opf. 1900 iflg. BBR

Rynkebyvej 56. Stor, grundmuret bygning, opf. 1900 iflg. BBR som brugs.

Rynkebyvej 75. Stuehus i bindingsværk med tegltag, opf. 1827 iflg. BBR.

Skovgårdsvej 1-5. Tidligere elværk, opf. 1907 iflg. BBR.

Netop den ”nye” by er en del af det, som i dag udgør nogle fine eksempler på tidlig industri. Et kulturmiljø fra nyere tid er industrikvarteret i Skovhuse, der opstod omkring jernbanens anlæggelse. En del af udskiftningshegnene er bevarede. I selve Rynkeby er der et fint kulturmiljø omkring kirken med skolen og det lille hospital fra 1804 med plads til fire fattiglemmer.

Rynkeby Maskinstation, Rynkebyvej 238 i Skovhuse. Jacob Rasmussen startede virksomheden i 1894, og fabriksbygningerne er stadig i brug.

Anbefaling

Det anbefales at kulturmiljøerne omkring det gamle industrikvarter i Skovhuse samt ved kirken med hospital og skole bevares. Selvom landsbyen består af en del nybyggede ejendomme, har man i høj grad bebygget de gamle tomter, hvor gårdene er blevet flyttet fra, og dermed bibeholdt vejnet og byens struktur. Ved nybyggeri anbefales det at fortsætte i de allerede anlagte parcelhuskvarterer, der ligger hhv. sydøst og sydvest for byen og dermed begrænse huludfyldningen.

Skovsbo

Skovsbo er nævnt som Schousbo/Schowsbo allerede i 1404, men Skovsbo er opstået som enestegård i Rynkeby ejerlav før 1400-tallet og kan spore sin ejerhistorie helt tilbage til 1369. Indtil 1580 var godset af megen beskeden størrelse, men blev udvidet til at omfatte omkring 50-60 gårde samt Rynkeby kirke, hvor det lille hospital blev opført ved siden af. Herregården blev flyttet pga. sit udvidede ejerlavsareal, og det nuværende bygningskompleks er opført 1572-79 af rigsråd Erik Hardenberg. Der findes en tomt af det tidligere Skovsbo, Skovsbo Voldsted, der i dag er et fredet fortidsminde. Herregårdens ældste del omfatter hovedfløjen og en sidebygning i syd. Vestfløjens murankre markerer

Hovedbygningen med tårn, der er opført i 1570'erne og er et eksempel på en typisk herregård fra renæssancens tid, her fotograferet ca. 1920. Foto: Rynkeby Sogns Lokalhistoriske Arkiv

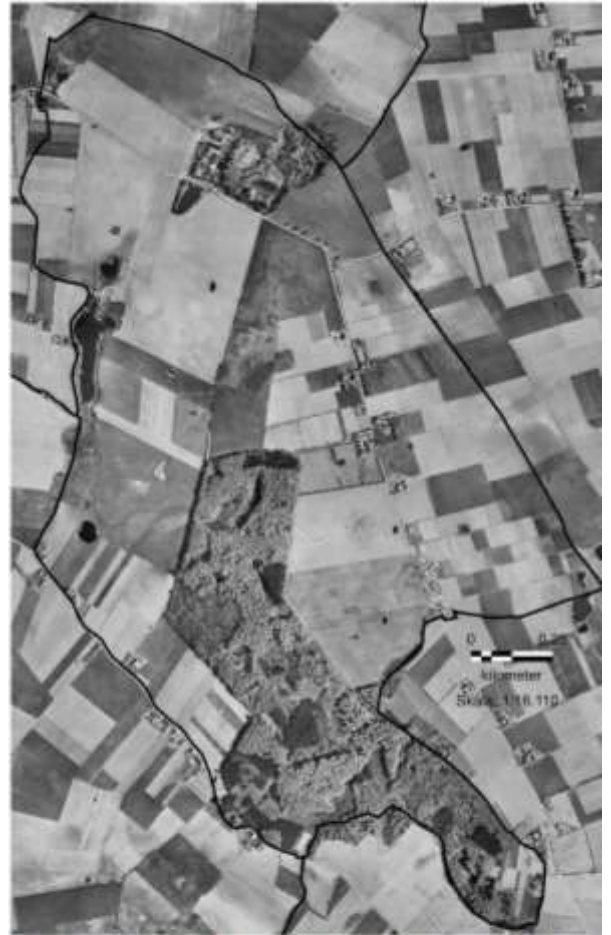
trappetårn og sine svungne gavle er Skovsbo et typisk eksempel på renæssancens herregårdsbyggeri. Krucifikset ved landevejen tilskrives Hardenbergs hustru, Anne Rønnow (krucifikset er en kopi, da det autentiske efter et hærværksforsøg i 2005 blev placeret inden døren på Skovsbo). Gærdene i de tilhørende skovarealer er bevaret.

Minoreret sognekort over Skovsbo ejerlav, ca. 1816. Kilde: hkpn.gst.dk

afslutningen på byggeriet og bærer årstallet 1579. Gårdens nordlige fløj er først bygget i 1881, hvor vestfløjen samtidigt restaureredes. Med sit

Her ses Original1-kortet (øverst t.v.), højkantkortet (nederst t.v.) luftfotoet fra 1954 (øverst t.h.) og luftfotoet fra 2019 (nederst t.h.). De viser alle fire hovedgårdens dominerende position i Skovsbo ejerlav og den meget beherskede bebyggelsesudvikling. Kilde: Krak.dk

Særlige bevaringsværdier

Skovsbos hovedbygning, der er særdeles velbevaret og af høj arkitektonisk kvalitet, blev fredet i 1918, bl.a. fordi man indenfor har valgt at fastholde de traditionelle materialer. Det ottekantede trappetårn og hovedbygningens svungne gavle gør Skovsbo til en typisk renæssanceherregård.

Med til herregårdsmiljøet hører krucifikset mellem Skovsby og Rynkeby, der er opsat af Anne Rønnow. Haven omkring Skovsbo danner sit eget kulturmiljø med sine gamle, store træer og lindeallé.

Luftfoto af Skovsbo Gods 1956. Ladebygningen fra 1780'erne er desværre nedrevet inden for de seneste år, men bliver dog erstattet af en ny længe i samme stil. Foto: Danmark set fra Luften

Anne Rønnow fik krucifikset ved Skovsbo sat op i 1609; i dag står der en kopi på stedet og originalen findes på Skovsbo. Man siger om krucifikset, at der vil ske ulykker på godset, hvis det fjernes eller forfalder. Krucifikset er fredet.

Anbefaling

Hovedbygningen er sikret gennem statslig fredning, og det anbefales at fortsætte bevaringsarbejdet ved at fastholde landskabets strukturer i ejerlavet, hvorfor nye udstykninger frarådes.

Tvinde

Tvinde er nævnt første gang 1458 som Tvingæ og i 1500-tallet som Tuiinghe. Navnet kommer af "thwing", der betyder indhegning. Tvinde er udflyttet fra Rynkeby i middelalderen og er således en torp. Tvinde er en polygonal forteby, der er en sjælden anlægstype på Fyn. I senmiddelalderen var hele byen ejet af Sct. Knuds Kloster i Odense indtil Skovsbo fik samtlige gårde i 1577.

De fire gårde var oprindeligt placeret omkring landsbyens forte. Efter udskiftningen i 1795, der var en blokudskiftning, blev én af Tvindes fire gårde udflyttet. I 1844 bestod Tvinde af ni gårde og fire huse og alle gårdene var overgået til selveje. I 1903 var der dog kun syv gårde, men ti huse.

Minoreret sognekort over Tvinde ejerlav, ca. 1816. Kilde: hkpn.gst.dk

Øverst ses Tvinde by på Original1-kort fra 1809-1852 og nederst på højkantkort 1840-1899. På Original1-kortet ses to gårde lige i midten, hvor den sydligste på højkantkortet ses flyttet ud øst for byen. Kilder: hkpn.gst.dk, HistoriskAtlas.dk

Tvinde by på luftfotos, det øverst fra 1954, det nederste fra 2019. Fra højkantkortet til luftfotoet fra 1954 er der kun tilkommet fire huse, mens gårdene har beholdt deres placeringer. Fra 1954 til i dag er der to gårde, der har bibeholdt alle fire længer, hvilket er et særsyn. De to andre gårde har mistet en længe hver i nyere tid. Kilde: Krak.dk

Ejendomme med særlige bevaringsværdier

Tvindegyden 152. "Toftegård" med stuehus i rød blankmur, opf. 1901 iflg. BBR.

Tvindevej 74. Firlænget gård i bindingsværk med pladetag, opf. 1864 iflg. BBR.

Stuehuset ved "Toftegård", Tvindegyden 152.

Særlige bevaringsværdier

Tre af Tvindes gårde har bibeholdt deres placering, og to af dem har stadig alle fire længer. Endvidere er vejforløbet stort set uændret. Byen har stort set ingen bebyggelsesmæssig udvikling gennemgået. Hverken vangesystemets hegn eller udskiftningshegnene er bevaret, men det er et gadekær derimod.

Anbefaling

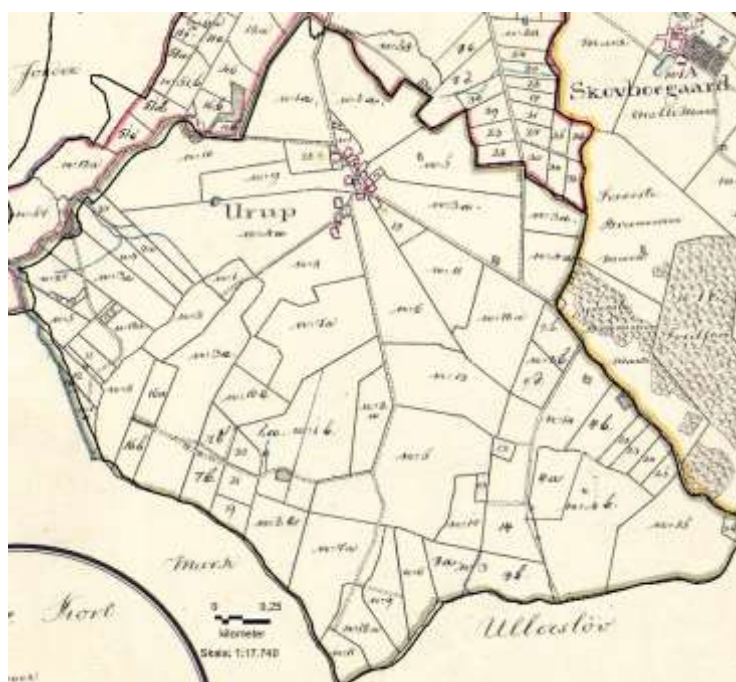
Da Tvindes udvikling har været meget træg, er den også i høj grad præget af sin originale struktur; derfor anbefales det at begrænse eventuelt nybyggeri til at foregå inden for rammerne af det, der allerede er nedrevet, fx genetableringen af de to gårdes nedrevne længer.

Tvindes gårde i 1952, endnu med de fleste længer og stråtag i behold
Foto: Danmark set fra luften

Urup

Urup er nævnt første gang som Wrop i 1458, senere som Vrup i 1610. Forleddet kommer formentlig af uti, der betyder ude, mens efterleddet er afledt af torp, der betyder udflytterby – Urup er udflyttet fra Rynkeby. "Ude" kommer formentlig af, at byen ligger ude ved Urupdam, der førhen var en sø. Urup er en slynget vejby, hvor gårdene ligger regelmæssigt på den østlige side af vejen, mens de ligger spredt på den vestlige side.

Minoreret sognekort over Urup ejerlav, ca. 1816. Kilde: hkpn.gst.dk

Øverst ses Urup by på Original1-kort fra 1809-1852, nederst på højkantkort 1840-1899. Af kortene fremgår, at over halvdelen af de ni gårde blev udflyttet. Sydvest for byen ligger Urupdam, der har givet navn til byen. Kilder: hkpn.gst.dk, HistoriskAtlas.dk

Det øverste billede er et luftfoto af Urup by fra 1954, det nederste er fra 2019. Som det ses, er en del bygninger forsvundet på bygades østside, mens nogle er tilkommet på vestsiden. Kilde: Krak.dk

De fleste af byens gårde har været ejet af Urupgård, der er nævnt første gang 1478, men blev nedlagt i 1600-tallet. I 1583 ejede Skovsbo gods to af gårdene og i 1664 fire gårde samt to huse i byen – resten har hørt til Selleberg. Gårdene er overgået til selveje i 1844.

Oprindeligt lå der ni gårde omkring den slyngede bygade, men ved stjerneudskiftningen i 1794 blev fem flyttet ud sydøst for byen. Dog blev der ikke opført nybyggeri af nævneværdigt omfang på de gamle gårdtomter.

Ejendomme med særlige bevaringsværdier

Brabækvej 5. Trelænget ejendom i bindingsværk med pladetag, opf. 1825 iflg. BBR.

Brabækvej 25. Grundmuret hus med stråtag, opf. 1912 iflg. BBR.

Bremerskovvej 1. Tidligere mejeri, opf. 1897 iflg. BBR.

Bremerskovvej 4. Bindingsværkshus med stråtag, ang. opf. 1777 iflg. BBR.

Bremerskovvej 8. Vinkelbygning i bindingsværk med stråtag, opf. 1800 iflg. BBR.

Bremerskovvej 15. Stuehus i grundmur med tegltag, opf. 1860 iflg. BBR.

Urupvej 108. Stuehus i bindingsværk med stråtag, opf. 1856 iflg. BBR. Ladebygning med kampestenmur.

Urupvej 111. "Urupgård", grundmuret stuehus med kamtakkede gavle, opf. 1856 iflg. BBR.

De gamle vej skilte er bevaret i krydset mellem Urupvej og Bremerskovvej.

Bremerskovvej 4, der angiveligt er opført i 1777. Huset er i bindingsværk og har bibeholdt stråtag og to skorstene.

Særlige bevaringsværdier

Der er relativt mange velbevarede bygninger i den lille landsby. Gårdtomterne er stort set ubebyggede. Selvom mange af byens gårde er blevet udflyttet og den originale bytomt ikke er bevaret, er der ikke nybygget på de gamle gårdtomter. Den gamle skiltning mellem Urupvej og Bremerskovvej er bevaret. Ligeledes er en del af stjerneudskiftningens hegn bevaret.

Anbefaling

Det anbefales, at evt. nybyggeri placeres udenfor de oprindelige gårdtomter. Det anbefales ligeledes, at man bibeholder den gamle skiltning mellem Urupvej og Bremerskovvej samt udskiftningshegnene.

STUBBERUP SOGN

Beliggenhed, afgrænsning og landskabsform

Stubberup sogn, hvis areal udgør 27,2 km², afgrænses af Dalby sogn mod syd og (begrænset) af Viby mod sydøst. Det er det sogn i kommunen med det mest varierede landskab. Nordligst ligger Fyns Hoved, der med en smal tange (Halsen) er forbundet med bakkekuden Jøvet, som igen omgives af to krummodder: nordligst Jøvet og sydligst Korsøre med naturhavnen Korshavn. Mellem klinerne Horseklint, Dyrbjerg, Digerbanke og Stavreshoved findes lavtliggende strandvoldssletter. Sognets morænelandskab er i øvrigt præget af rækker af småbakker (drumlins) liggende ssø-nnv.

Vest for Hindsholm ligger en række ubeboede øer med Mejlø og Bogø som de største. Bogensø og Langø var også tidligere øer, men blev ved inddæmninger i begyndelsen af 1800-tallet gjort landfaste med Hindsholm. Arealet blev dog først tørlagt 1875 (suppleret med en ny tørlægning i 1947). Inddæmningen kaldes også Noret el. Scheelenborg enge. I modsætning hertil er Øksnehave ved Storebælt tørlagt af naturen.

Indtil 1400-tallet var kun det indre af sognet dyrkningsmæssigt udnyttet.

Sognets forhistorie

De mange naturgivne ressourcer i sognet har allerede i ældre stenalder tiltrukket de første bosættelser. Ved Korshavn er fundet en af de ældst kendte danske stammebåde fra ca. 5.200 f.Kr., og på Langø og ved Skrallehave er der fundet flere køkkenmøddinger.

Hindsholm er rig på megalitgrave, og i Stubberup sogn ligger tre af de mest markante: Mårhøj, Hesthøj og Tornehøj, hvoraf de to førstnævnte er tilgængelige. De tre lokaliteter ligger på en fuldstændig ret linje, hvis man trækker en streg mellem dem. Der findes også andre typer gravhøje bevaret i dette kystnære område samt talrige oplysninger om sløjfede og overpløjede høje. Det er helt givet, at der har været en omfattende bosættelse og udnyttelse af egnen i yngre stenalder.

Stubberup sogn i Kerteminde kommune.

Stammebåden fra Korshavn før bjergningen i foråret 1988. Foto: Nationalmuseet.

Kopi af stammebåden i vandet ved Ladby. Ombord dens skaber, Arne Jensen. Foto: Eigil Nikolajsen.

Tornehøj er en stendysse fra stenalderen beliggende på en lav forhøjning godt 100 m fra kysten. Den indeholder et dyssekammer bestående af to sidesten mod vest og to mod øst samt et ca. 1,75 m langt kammer.

Ved udgravningen i 1869 fandtes en del skeletter, ravperler, økse med skafthul, bronzenål.

Mårhøj er en jættestue beliggende på en naturlig bakketop og indeholdende et af Fyns fineste jættestuekamre. Gravkammeret er 10 m langt og godt 2 m bredt. Der er gjort fund af menneskeknogler og ravperler fra en bondestenalderbegravelse samt en urne fra yngre bronzealder eller jernalder.

Hestehøj eller *Esterhøj* er en jættestue beliggende ret tæt på *Mårhøj* og fredet sammen med denne i 1888, men på det tidspunkt var højens gravkammer allerede undersøgt af amatørudgravere, der havde fundet lerkar, flintoldsager, simple smykker og omkring ti skeletter og dertil hørende hovedskaller.

Fra yngre romersk jernalder er der fundet værdifulde guldarmringe ved Sabbesborg og på Fyns Hoved, og fra vikingetid er der bl.a. gjort et større møntfund på Fyns Hoved.

Stubberup sogn med ejerlavsgårser: De røde prikker viser fredede fortidsminder og den røde trekant viser en fredet bygning. De omkringliggende sogne er markeret med grøn farve.

Mårhøj, Danmarks største etkammer-gravhøj (fredet 1888), ligger på en naturlig bakketop og trone og derfor ekstra i landskabet. Gravkammeret er ti meter langt og omkring to meter bredt.. Foto: Kerteminde Byhistoriske Arkiv.

Stubberup

Stubberup er nævnt første gang 1488 som Stubedrop og kendt allerede i 1610 som Stubberup. Sandsynligvis kommer navnet af stubbathorp, der betyder 'nybygge, anlagt på ryddet plads, hvor stubbene står tilbage'. Efterledet -torp betyder udflytterbebyggelse. Som en typisk kystlandsby er bebyggelsen placeret inderst i ejerlavet, som tidligere har gået helt ud til kysten.

Landsbyen er karakteriseret ved spredt bebyggelse langs det slyngede vejforløb mellem de to højdedrag og ved den vinkelrette højtliggende kirke mod nordøst. Af byens oprindeligt fire gårde langs bygaden ligger de tre på deres gamle tomt, mens én efter udskiftningen (1799) blev flyttet over på den anden side af bygaden.

Trinbrættet Kirkebro, der lå for foden af Kirkebakken. Banelinjen er i dag er asfalteret cykelsti. Foto: Danmark set fra Luften, 1952.

Minoreret sognekort over Stubberup ejerlav, ca. 1816. kilde: hkpn.gst.dk

Mens gårdtallet har været meget stabilt, stiger hustallet fra to i 1774 til otte i 1844 og 23 i 1903. I denne periode stiger befolkningstallet fra 46 til 146. Stubberup fik trinbræt i forbindelse med jernbanens anlæggelse i 1914 (Kirkebro). Sognets gamle hovedby overgås i dag langt i størrelse af Martofte.

Stubberup Bygade 26, der har et grundmuret stuehus fra 1883 samt to bindingsværkslænger fra 1881. Foto: Danmark set fra Luften.

Øverst Stubberup by på Original1-kort ca. 1809-1852, nederst på højkantkort fra 1840-1899. Kun én ud byens oprindelige gårde blev flyttet – og kun over på den anden side af vejen. Kilder: hkpn.gst.dk, HistoriskAtlas.dk

Det øverste billede er et luftfoto af Stubberup by fra 1954 og det nederste er fra 2019. I midten af 1900-tallet er der tilkommet enkelte nye huse inden for byens grænser. Kilde: Krak.dk

Ejendomme med særlige bevaringsværdier

Kirkebakken 64. Rødstenshus med tilhørende smedjebygning, opført 1880 iflg. BBR.

Knorhavevej 71. Vinkelbygning i bindingsværk med stråtag, opført 1870 iflg. BBR.

Stubberup Bygade 26. Grundmuret stuehus, opført 1883, samt to fritliggende længer fra 1881 iflg. BBR.

Til venstre ses den gamle smedje, der hører til Kirkebakken 64, som er rødstenshuset længere fremme; begge er opført i 1880. Til højre ligger kirken, der troner i landskabet og som kan ses i på lang afstand.

Særlige bevaringsværdier

I Landsbyregistreringen fra 1983 har Stubberup fået tildelt den næsthøjeste vurdering ”stor interesse”, da der er forholdsvis mange af gårdene, der har bibeholdt placeringen siden landsbyfællesskabets tid. Den lille landsby har i høj grad bevaret sin struktur, men i mindre grad sin oprindelige bygningsmasse. I Kommuneplan 2013-25 er Stubberup udpeget som en landsby med store bevaringsværdier.

Kirken er placeret på toppen af bakken, hvor man kan se den fra det meste af Hindsholm. Det gamle jernbanespor er bibeholdt i form af en asfalteret cykelsti.

Anbefaling

Det anbefales, at man begrænser nybyggeri inden for landsbyens gamle struktur og tilpasser det til det omkringliggende bygningsmiljø.

Bogensø

Bogensø var nævnt i 1483 som Bowens og Bowennsze, senere som Bogensee i 1610. Tilbage i starten af 1800-tallet bestod Bogensø ejerlav af tre gårde, som ses på det minorerede sognekort. En af dem er Bogensøgård, der ligger Bogensøvej 306 og blev fredet i 1990 – hertil hører en stuehuslænge fra 1530, der er opført i bindingsværk og ombygget i starten af 1800-tallet. Ligeså er en granitstenslænge fra 1863 fredet. De andre gårde er hhv. Christiansminde og Elmelund, der ligger syd for Bogensøgård. Området øst for ejerlavet, som blev kaldt Noret, var der oprindeligt hav, men området er blevet inddæmmet i 1800-tallet og derefter en del af Scheelenborgs ejerlav. I anden halvdel af 1400-tallet var Bogensø en ubebygget ø, der hørte til Dalby ejerlav.

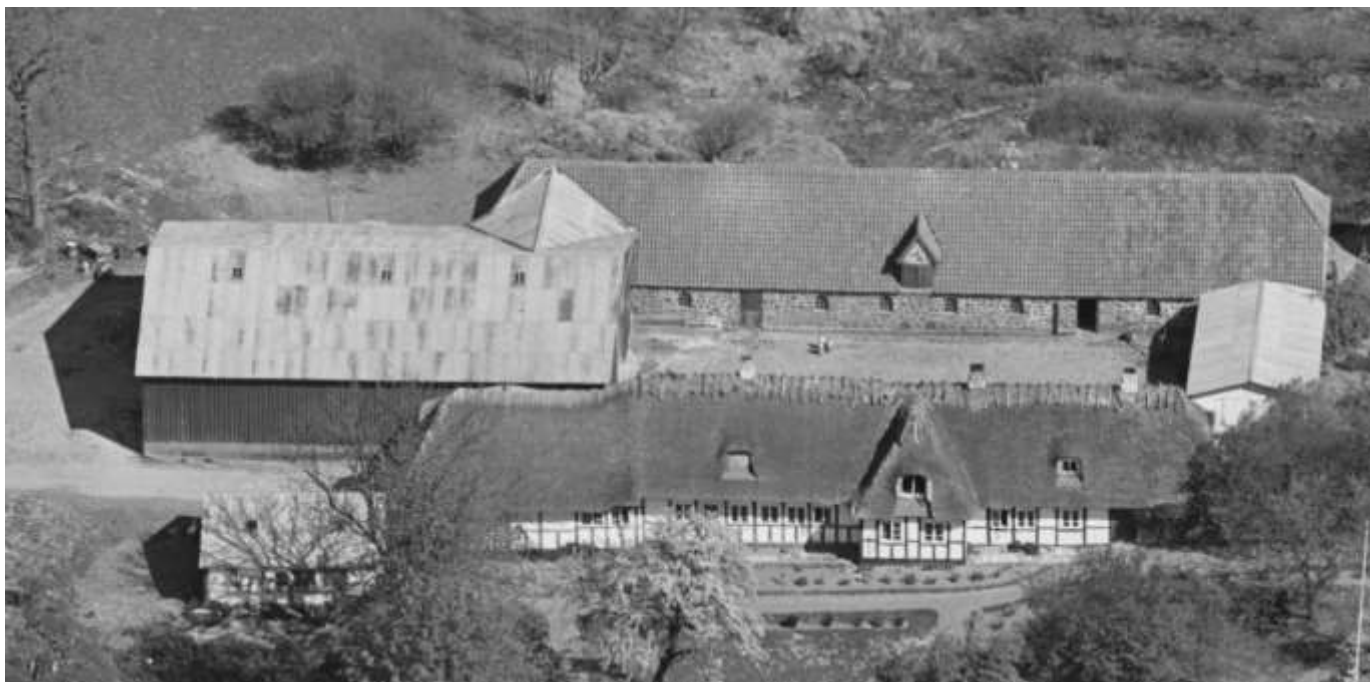
Bogensø har været præget af en træg udvikling, hvor der op gennem 1800- og 1900-tallet ikke kom nye huse eller gårde til. Først i nyere tid er der blevet anlagt et større sommerhusområde mod vest langs kysten.

Ejendomme med særlige bevaringsværdier

Bogensøvej 306. Stuehuslænge i bindingsværk fra 1530, ombygget i beg. af 1800-tallet, og granitstensavlslænge fra 1863. Fredet 1990.

Minoreret sognekort over Bogensø ejerlav, ca. 1816. Dengang bestod ejerlavet kun af tre gårde, hvoraf den nordligste er Bogensøgård. Kilde: hkpn.gst.dk

Bogensøgård i 1936-38. Foto: Danmark set fra Luften.

Særlige bevaringsværdier

Specielt må fremhæves det fredede anlæg ved Bogensøgård, samt de ældre bygninger til gårdene Christiansminde og Elmelund.

Anbefaling

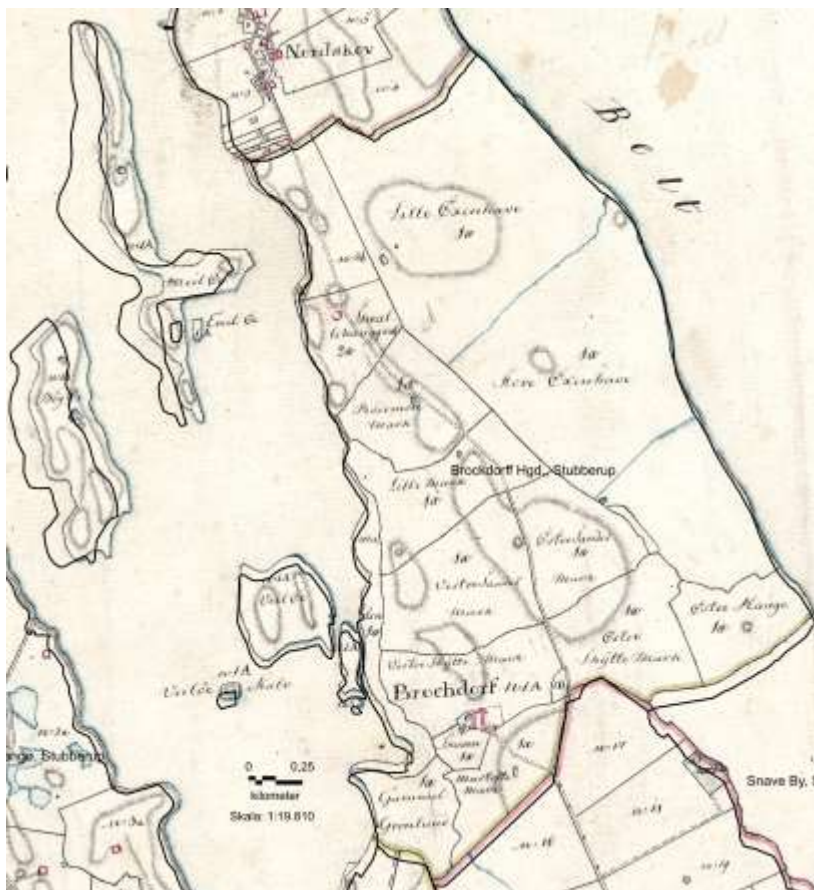
En fremtidig bevaringsindsats bør koncentreres omkring ovennævnte ejendomme.

Brockdorff

Brockdorff på den nordlige del af Hindsholm var oprindeligt en almindelig bondegård, en enestegård ved navn Grønlund anlagt i 1500-tallet og længe tilhørende Kronen. Fra 1680 var det en hollændergård (mejerigård) under Scheelenborg og først fra 1980 en selvstændig hovedgård.

Hovedbygningen er opført i 1785, samtidigt med at gården fik herregårdsstatus og skiftede navn til Brockdorff. Det er en forholdsvis beskeden, øst-vest gående, enkeltfløjet bygning i én etage over en høj kælder. Sammen med avlsbygningerne (opført 1915) bestående af to tofløjede sidebygninger danner den en rektangulær gårdsplads, der er åben mod syd. Brockdorff er ikke fredet.

Minoreret sognekort over Brockdorff ejerlav, ca. 1816.
Kilde: hkpn.gst.dk

Ejendomme med særlige bevaringsværdier

Brockdorff Allé 40, Stubberup.

"Brockdorff", hovedbygningen er opført 1785 og ladebygningen 1915 iflg. BBR.

Fynshovedvej 671. "Skrallehavegård". I bindingsværk med stråtag (stuehuset), opført 1804 iflg. BBR.

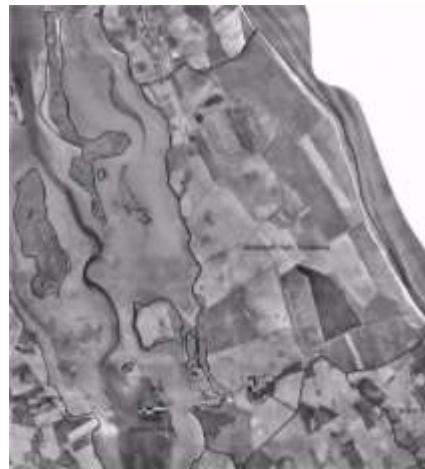
Fynshovedvej 685. Firlænget gård med fritliggende stuehus i bindingsværk med grundmuret gavl. Opf. 1866 iflg. BBR.

Øverst Brockdorffs avlsbygning samt hovedbygning i starten af 1900-tallet. Nederst til venstre hovedbygningen og til højre avlsbygningen i dag. Foto: Stubberup Sogns Lokalhistoriske Arkiv.

Øverst Brockdorff ejerlav på Original1-kort ca. 1809-1852 og nederst på højkantkort fra 1840-1899. For ejerlavet som helhed er der tale om en næsten statisk bebyggelsessituation. Kilder: hkpn.gst.dk, HistoriskAtlas.dk

Øverst et luftfoto af Brockdorff ejerlav fra 1954 og nederst fra 2019. Som det ses på de fire kort, har der været en meget behersket bygningsudvikling i ejerlavet. Kilde: Krak.dk

Egense

Egense blev kaldet Eigensze i 1664. I starten af 1800-tallet bestod Egense ejerlav kun af to gårde, hvoraf den ene er "Egensøgård", hvis stuehus i bindingsværk er opført i 1657.

Øst for Egense ejerlav var før i tiden vand, men området blev inddæmmet i starten af 1800-tallet. På det minorerede sognekort ses de to gårde liggende lige overfor hinanden, men senere er den ene af gårdene, "Egensøgård", flyttet længere sydpå.

Egenses udvikling har været træg, da der næsten ikke er kommet nogen ny bebyggelse til, bortset fra landbrugsbygninger sydøst for den sydligste gård. Ejerlavets struktur må dermed siges at være særdeles velbevaret.

Ejendomme med særlige bevaringsværdier

Egensøvej 285, Stubberup. "Egensøgård", stuehus i bindingsværk med skifereternittag, opført 1657 iflg. BBR.

Særlige bevaringsværdier

Egensøgårds stuehus i bindingsværk er helt tilbage fra midten af 1600-tallet og danner sit eget miljø med avlsbygningerne.

Anbefaling

Det anbefales at bevare stuehuset fra 1600-tallet og begrænse udstykninger i ejerlavet, der i store træk har bevaret sin struktur.

Minoreret sognekort over Egensø ejerlav, ca. 1816. Kilde: hkpn.gst.dk

Egensøgård i 1936-38. Foto: Danmark set fra Luften

Egensøgård, der er opført helt tilbage i 1657.

Langø

Langø er nævnt i 1231 som Lang. Som navnet antyder var området tidligere en ø. På initiativ af baronen på Scheelenborg byggede man i 1817 et dige fra Langø til Egense på Lillestrandens smalleste sted, hvorved 250 ha blev afsnøret. Området blev dog ikke tørlagt i første omgang, da slusen ud for Bogensø kun virkede ved lavvande. I 1875 installeredes i den sydlige ende af inddæmningen en vindmotor, som skulle pumpe vandet ud af inddæmningen. I 1947 blev der bygget en ny pumpestation på dæmningen nær Egense ved dæmningens østlige ende, hvorefter området blev tørt nok til dyrkning af korn. Fra 1923 til 1941 blev der fremlagt fem forslag til tørlægning af hele Lillestrand, således at Mejlø og Bogø blev landfaste, men ingen af dem blev realiseret.

Siden 1930'erne har den yderste del af Langø været dækket af sommerhusbebyggelse. De første grunde i sommerhusområdet Stenene blev udstykket i 1937; i 1990 skiftede området status fra landzone til sommerhusområde, hvorefter der på den enkelte ejendom kan opføres et sommerhus på indtil 48 m² samt redskabsrum på indtil 6 m².

Ejendomme med særlige bevaringsværdier

Langøvej 357. Gård med pudset, overmalet stuehus med tegltag opf. 1880 iflg. BBR, kampestenslade 1898.

Langøvej 381. Tidligere skole, stærkt ombygget. Opf. 1900 iflg. BBR.

Langøvej 498. "Basbjerggård", kampestensbygning, opført 1852, 1872, 1822 iflg. BBR.

Langøvej 537. Dobbeltthus, grundmuret med cementstenstag. Opf. 1916 iflg. BBR.

Stenene 175. Basbjerg Fiskerleje udgøres af en mindre stejleplads med en lille hvidkalket, stråtekt fiskerhytte ud til Kattegat. Opf. 1904 iflg. BBR.

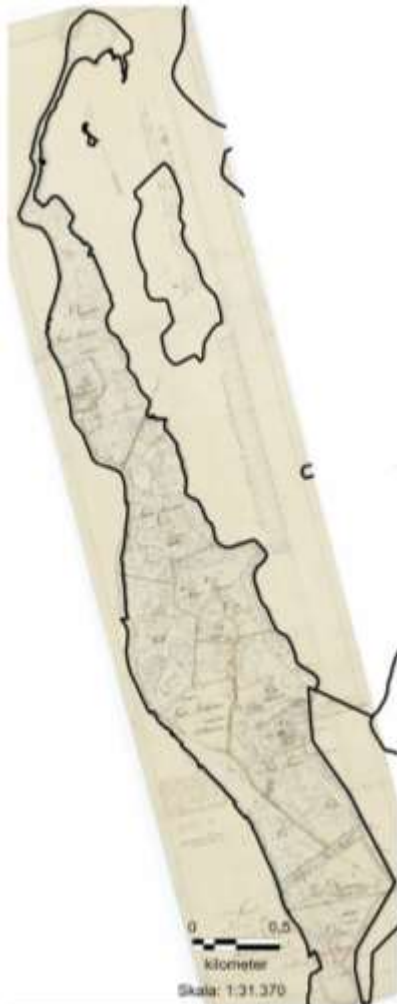
Minoreret sognekort over Langø ejerlav, ca. 1816. Her ses det, at Langø oprindeligt var en ø og først senere med det inddæmmede land (nederst til højre) blev landfast. Kilde: hkpn.gst.dk

Langøvej 357s kampestenslade, der er opført i 1898.

Luftfoto af Langø fra 1960erne. Foto: Stubberup Sogns Lokalhistoriske Arkiv.

Særlige bevaringsværdier

Gårdstrukturen i ejerlavet har stort set ikke ændret sig, og mange af gårdene har bibeholdt alle fire længer. Dog udviskes strukturen af de store sommerhusområder, som i sig selv ikke indeholder væsentlige bevaringsværdier.

Anbefaling

Det anbefales, at sommerhusbebyggelsen begrænses til det nuværende omfang.

Øverst til venstre Langø ejerlav på Original1-kort 1809-1859 og nedenunder på et højkantkort fra 1840-1899. Øverst til højre et luftfoto af Langø fra 1954 og nederst fra 2019. På det første kort kan det anes nederst til højre, at Langø var en rigtig ø og dermed ikke forbundet til resten af Hindsholm. Dette område er først inddæmmed senere – på højkantkortet kan man se det inddæmmede land nederst til højre. Kilder: hkpn.gst.dk, HistoriskAtlas.dk, Krak.dk

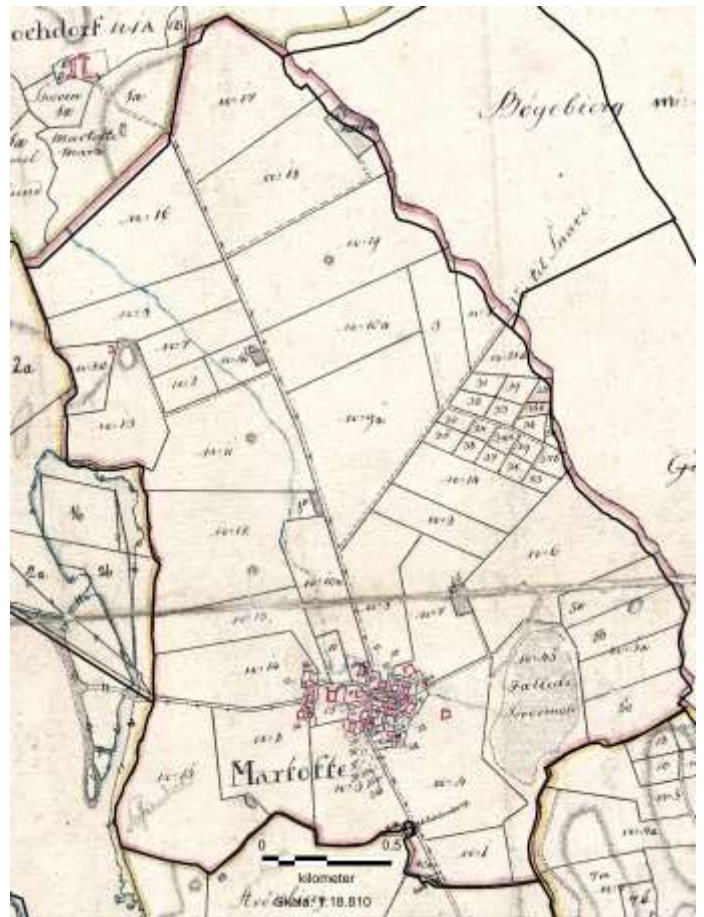

Martofte

Martofte er nævnt første gang 1449 som Martofft. Forleddet mar- kan enten betyde hest, hav eller skov, og efterleddet -tofte betyder det bebyggede areal i en landsby. Martofte er en klyngeby, der i høj grad præges af landevejen Fynshovedvej.

Martofte bestod af ni gårde i 1449, men voksede i 1500-tallet og nåede de 21 gårde i 1664! Et gårdtal, som viser sig stabilt de næste knap 250 år. Hustallet let lå på 15 i 1664, og herefter forholder det sig rimeligt stabilt, svagt stigende til 1844, hvorefter det næsten fordobles i perioden op til 1903. Udviklingen ses også i mindre grad i befolkningstal, som i 1845 var steget fra 255 til 281, for igen at stige til 342 i 1901. Efter udskiftningen i 1805 flyttedes fire af byens gårde. Byen indeholder enkelte gårde og landhuse samt skole, fattiggård og station (endestation på jernbanestrækningen Odense-Kerteminde-Martofte i 1914). Ved vejkrydset midt i landsbyen findes et nyere bystævne. (Langøvej udgør et ”nyere” gadegennembrud).

Den sydlige del af Martofte, der er opstået som en slags stationsby, har en aflang struktur, hvor bebyggelsen placerer sig langs Fynshovedvej, mens den nordlige er bygget op omkring et slynget vejforløb, hvor bebyggelsen ligger i en klyngestruktur. Ved indkørslen til byen fra syd ligger tre statshusmandsbrug fra 1920’erne. Langs vejen nord for byen er landskabet præget af en del enestegårde.

Minoreret sognekort over Martofte ejerlav, ca. 1816. Kilde: hkpn.gst.dk

Fynshovedvej 493 er opført som fattiggård i 1857.

Øverst Martofte by på Original1-kort ca. 1810-1852 og nederst et højkantkort fra 1840-1899. Kun fire af landsbyens gårde blev flyttet ud efter udskiftningen i 1805. Syd for landsbykernen er etableret hhv. fattiggård og skole. Kilder: hkpn.gst.dk, HistoriskAtlas.dk

Det øverste billede er et luftfoto af Martofte by fra 1954 og det nederste er fra 2019. Fra højkantkortet fra den anden halvdel af 1800-tallet til luftfotoet fra 1954 er der sket en hel del; i 1954 er det tydeligt at se anlæggelsen af stationsbyen syd for Martoftes egentlige landsbykerne. De oprindelige gårdtomter, hvor fire af gårdene blev flyttet fra, er kun delvist bebygget med nyere parcelhuse. Kilde: Krak.dk

Slippen 11, der er opført i 1804 som smedje.

Fynshovedvej 597. Bindingsværkshuset med stråtag er angiveligt opført i 1727.

Æblehaven 30 er det hvidmalede hus til højre, opført i 1926. Ved siden af ligger et sidehus i bindingsværk, som er tidligere frugtcentral.

Ejendomme med særlige bevaringsværdier

Bakkegårdsvej 7. "Bakkegården", grundmuret stuehus, opført 1890 iflg. BBR.

Bystævnevej 20. Bindingsværksbygget, stråttækt husmandssted, opført 1737 iflg. BBR.

Bystævnevej 25. Firlænget, bindingsværksbygget gård med stråttækt stuehus, opført 1790 iflg. BBR.

Fynshovedvej 474. Autoværksted. Opf. 1920 iflg. BBR.

Fynshovedvej 477. Statshusmandsbrug, opført 1926 iflg. BBR.

Fynshovedvej 480. Rødstensbygning, opført 1930 iflg. BBR.

Fynshovedvej 486. Grundmuret huslænge opført 1863, tidligere skole og lærerbolig.

Fynshovedvej 486. Rødstensbygning, opført 1932 iflg. BBR som bibliotek.

Fynshovedvej 486. Tidligere centralskole, opført i gule sten med skifertag i 1962,

Fynshovedvej 522. Rødstensbygning opført 1914 som station.

Fynshovedvej 531. Vinkelbygget bindingsværkshus med stråtag, opført 1895 iflg. BBR.

Fynshovedvej 546. Rødstenshus, opført 1926 iflg. BBR.

Fynshovedvej 547. Stuehus med bindingsværk og stråtag, opført 1727 iflg. BBR.

Fynshovedvej 554. Grundmuret bygning opført som brugs 1912 iflg. BBR.

Fynshovedvej 555. Grundmuret bygning opført som smedje 1893-95 iflg. BBR.

Fynshovedvej 559. Bindingsværksbygget, stråttækt hus, opført 1865 som jordemoderhus.

Fynshovedvej 563. Rødstensbygning opført som forsamlingshus 1905 iflg. BBR.

Fynshovedvej 584. "Stålbækgård". Stuehus i bindingsværk, opført 1809 iflg. BBR.

Fynshovedvej 607. "Kileagergård", firlænget gård, stuehus i bindingsværk, opført 1805 iflg. BBR.

Slippen 11. Fritliggende bindingsværksbygning, opført som smedje 1804 iflg. BBR.

Snavevej 100. Trelænget ejendom i bindingsværk med stråtag, opf. 1900 iflg. BBR.

Søvej 11. Bindingsværksbygget, stråttækt hus, opført 1827 iflg. BBR.

Søvej 14. Grundmuret vinkelbygning, opført 1890 iflg. BBR.

Søvej 23. Bindingsværksbygget hus med stråtag, opført 1849 iflg. BBR.

Søvej 34. "Østergård", bindingsværksbygget stuehus med pladetag, opført 1956.

Æblehaven 30. Grundmuret, hvidmalet beboelseshus opført 1926 iflg. BBR., sidehus i bindingsværk samt tidligere frugtcentral.

De tre statshusmandsbrug, der ligger ved den sydlige indkørsel til byen og danner sit eget fine kulturmiljø.

Særlige bevaringsværdier

I landsbyregistreringen fra 1983 er Martofte udpeget som en landsby af stor interesse især begrundet i den høje landsbytypologiske vurdering, som er fremkommet i kraft af byens tætte tilknytning til hovedgården Scheelenborg, der stod for landsbyens tidlige egalisering. Dette betyder, at landsbyen i stor udstrækning har bevaret sit oprindelige præg, indtil fremkomsten af jernbanen.

Martofte er herefter kendetegnet af, at landsbyen blev opdelt i den ”gamle” og ”nye” del – den gamle landsby nordpå og den nye stationsby syd herfor, med senere udbygninger af parcelhuse. En del af denne bydel er miljøet omkring Fynshovedvej 486 med skolebygninger repræsenterende en hundredårig periode.

Anbefaling

Det anbefales, at nyere bebyggelse holdes syd for landsbykernen. Det anbefales endvidere at bibeholde klyngestrukturen i landsbyens nordlige del. Ved nybyggeri anbefales, at der udelukkende bygges på de gamle gårdtomter med hensyntagen til den tidligere struktur og områdets arkitektur. Endvidere anbefales det at være opmærksom på bevarelse af de eksisterende udskiftningshegn.

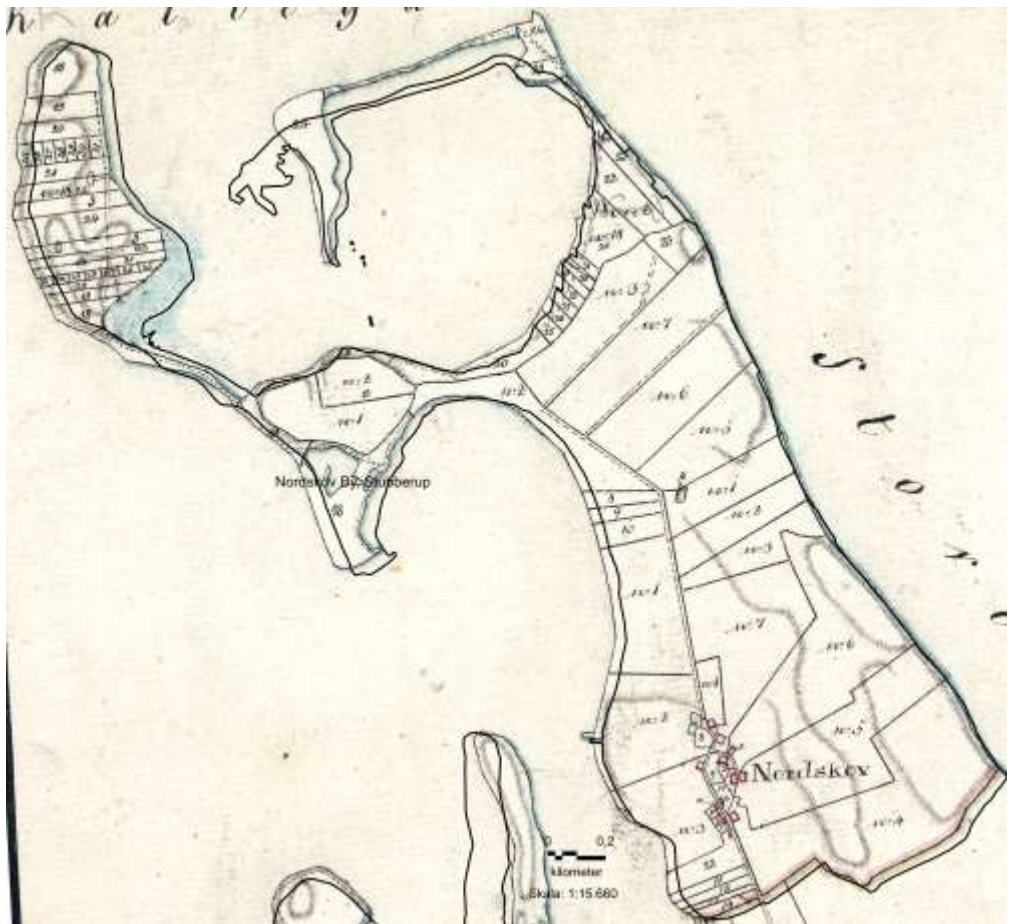
Den fine stationsby i Martofte, den ”nye” del syd for den oprindelige landsbykerne, hvor jernbanen har ligget lige bag ved.

Nordskov

Nordskov er nævnt første gang 1540 som Nordskow og som Norschou i 1664. Landsbyens navn indikerer, at den er opstået som rydningsby (anlagt efter 1450). Som type hører Nordskov til de slyngede vejbyer. Området omkring landsbyen blev inddæmmet i forbindelse med udskiftningen og senere drænet og opdyrket til landbrug.

Landsbyen har siden den blev anlagt i Eskebjergs (Scheelenborgs) skove bestået af et tilnærmelsesvis uændret antal gårde anlagt i ens størrelse. Antallet af huse var betragteligt allerede i 1600-tallet, men var derefter stabilt, indtil det igen gik frem i anden halvdel af 1800-tallet. I første halvdel af 1900-tallet kommer kun enkelte huse til i byens nordlige del.

Minoreret sognekort over Nordskov ejerlav, ca. 1816. Kilde: hkpn.gst.dk

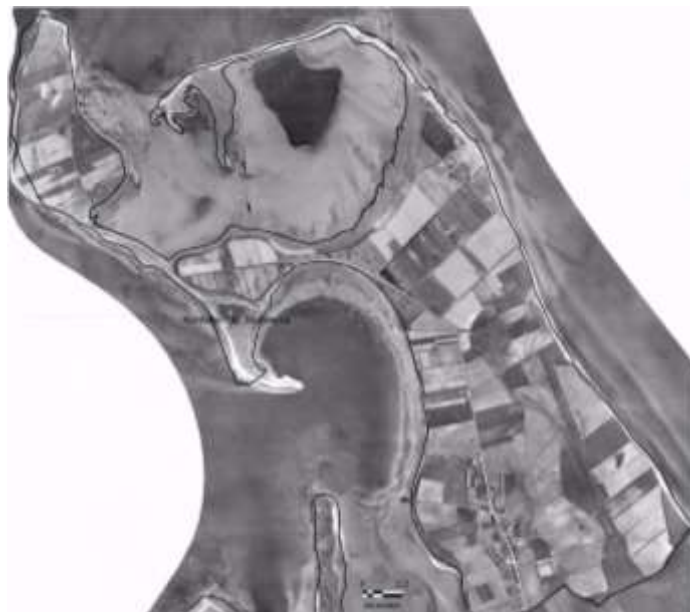
Korshavn

Korshavn er en naturhavn umiddelbart syd for Fyns Hoved beliggende på landtangen Korsøre. Den krumme odde giver god læ for skibe, og Korshavn har tidligere været brugt til vinteroplæg af langfartsskonnerter. Stedet var også toldsted, med selve toldhuset placeret lidt uden for Nordskov (Fynshovedvej 701).

Langs Fynshovedvej, hvis bebyggelse afsluttes af det stærkt ombyggede Jægerhotel, ligger en blanding af nyere beboelseshuse og sommerhuse.

Korshavn, 1968. Foto: Kertemind Byhistoriske Arkiv.

Øverst Nordskov ejerlav på Original1-kort ca. 1810-1852, nederst på højkantkort fra 1840-1899. Blot én gård blev udflyttet i 1810 og derfor er der ikke de store forandringer at se på kortene. Kilder: hkpn.gst.dk, HistoriskAtlas.dk

Øverst et luftfoto af Nordskov ejerlav fra 1954 og nederst fra 2019. Fra 1954 til i dag er der tilkommet store sommerhus-områder i den nordøstlige del af ejerlavet. Selve Nordskov by har næsten ingen nybebyggelse og landsbyens forløb ligner det originale. Kilde: Krak.dk

Fynshoved

Fyns Hoved er en uopdyrket fæled, som tidligere har hørt under landsbyen Nordskovs ejerlav. Området fremstår som et overdrev - et typisk landskabselement før Landboreformerne omkring 1800. Ved udskiftningen i 1810 blev græsningsarealerne opdelt mellem bønder og husmænd i Nordskov. En række bevarede stendiger står stadig som markører for denne opdeling af fæleden. Siden omkring 1900 har Fyns Hoved været en foretrukket lokalitet for mange billedkunstnere, bl.a. Johannes Larsen og Fritz Syberg.

Fyns Hoved, ca. 1940. Foto: Kerteminde Byhistoriske Arkiv.

Nordskovs gamle byvej med de tætliggende bondehuse. I dag anvendes i stedet Fyns Hovedvej til gennemkørsel i landsbyen.

Nordskov Bygade 11, der er et bindingsværksbygget husmandssted med stråtag fra 1877.

Fynshovedvej 692, der er en bindingsværksbygget, firlænget gård opført i 1857. Stuehuset har stråtag, mens længerne har pladetag.

Ejendomme med særlige bevaringsværdier

Fynshovedvej 692. Bindingsværksbygget, stråttækt gård (plader på bagbygninger). Opf. 1857 iflg. BBR.

Fynshovedvej 696. Vinkelbygning, opført som brugs 1923 iflg. BBR.

Fynshovedvej 700. "Mariégården". Opført i bindingsværk med skifertag 1677 iflg. BBR.

Fynshovedvej 701. Tidligere toldsted, opført 1852 iflg. BBR.

Fynshovedvej 703. Stuehus røde sten, vinkelbyggede udlænger i gule, opført 1924 iflg. BBR.

Fynshovedvej 709. "Madsgården", trelænget gård i bindingsværk og med stråtag. Opf. 1877 iflg. BBR.

Nordskov Bygade 1. Grundmuret hus med tegltag, tidligere skole, opført 1906 iflg. BBR.

Nordskov Bygade 11. Bindingsværksbygning med grundmuret gavl, husmandssted, opført 1877 iflg. BBR.

Nordskov Bygade 17. Vinkelbygget husmandssted i bindingsværk med stråtag, opført 1777 iflg. BBR. På grunden ligger et bindingsværksbygget, stråttækt fiskerhus (flyttet fra Fyns Hoved).

Nordskov Bygade 19. Hus i bindingsværk med pladetag, opført 1780 iflg. BBR.

Nordskov Bygade 35. "Birkelygård", firlænget går omsat i grundmur, med stråtag. Opf. 1877 iflg. BBR.

Særlige bevaringsværdier

I Landsbyregistreringen fra 1983 vurderes Nordskov til at være ”af særlig interesse”, en karakter som kun blev tildelt seks landsbyer i den nuværende Kerteminde Kommune. Begrundelsen var, at der kun er få gårde udflyttet og ganske lidt nybyggeri kommet til. Landsbyen er et eksempel ud af få på en velbevaret senmiddelalderlig rydningsby. Dog bemærkes den nye vej, som udviser byens tidligere fortelignende plads. En del udskiftningshegn er bevaret. Seks af den slyngede vejby's syv gårde ligger på samme sted som ved udskiftningen i 1810.

I Kommuneplan 2013-25 er Nordskov ligeledes udpeget som en landsby med store bevaringsværdier.

Anbefaling

Det anbefales at begrænse nybyggeri i Nordskov by, så den fine karakter fremadrettet kan fastholdes. Samtidigt er det væsentligt for landsbyens struktur så vidt muligt at bibeholde gårdenes længer – ikke mindst i forhold til de få tilbageværende firlængede gårde. De eksisterende landskabsfredninger friholder store dele af Fyns Hoved-området for yderligere bebyggelse.

Scheelenborg

Scheelenborg var kendt som Schielsborg i 1688. Scheelenborg er en af de østfynske herregårde med den længste historie. Den kan spores tilbage til 1200-tallet, hvor gården hed Eskebjerg og tilhørte den berømte marsk Stig Andersen.

I 1680 oprettede Friedrich von Vittinghof Scheel baroniet Scheelenborg og omdøbte gården. Hovedbygningen er opført 1843 som et grundmuret, hvidkalket klassicistisk anlæg i to etager over en høj kælder med rødt, let afvalmet tegtag. Dørpartiets tre fag flankeres af pilastre og har en gennemgående frontspids. De tidligere voldgrave er fyldt op, men søen er bevaret. Bagest i haven findes et voldsted fra middelalderen. Hovedbygningen, der er restaureret i 1953, er fredet.

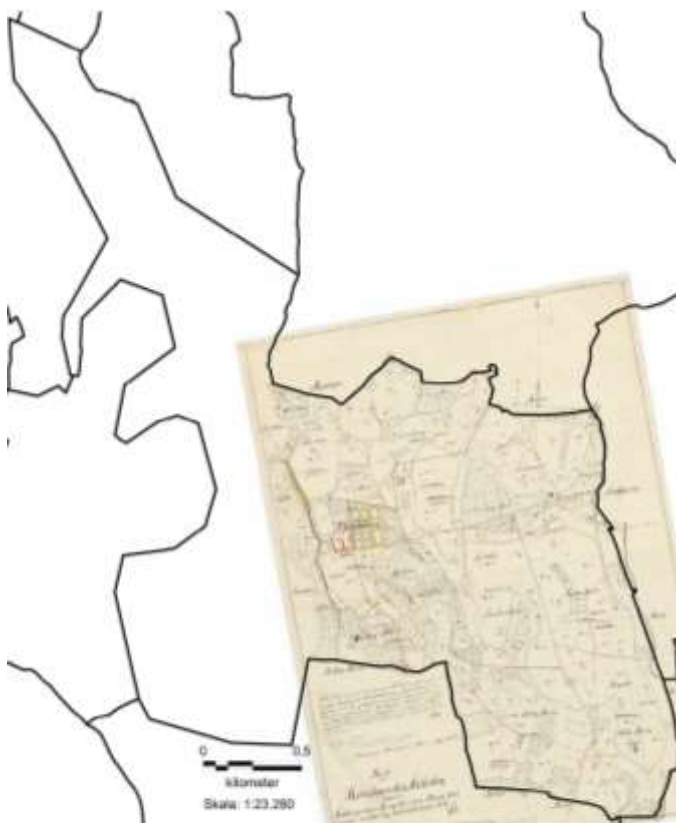

Minoreret sognekort over Scheelenborg ejerlav, ca. 1816. Læg mærke til ejerlavets pudsige afgrænsning, som skyldes indlemmelsen af Noret. Kilde: hkpn.gst.dk

Særlige bevaringsværdier

Hovedbygningen (opf. 1843) med middelaldervoldgraven, samt vognbygningen ved landevejen blev fredet i 1950. I Hovedgårdsregistreringen fra 1995 vurderes den fredede hovedgård som værende af stor interesse pga. dens lange og særprægede udviklingshistorie samt dens specielle anlægstype – kyst-enestegård.

Øverst til venstre et Original1-kort over Scheelenborg ejerlav, 1809-1859, nedenunder et højkantkort fra 1840-1899. Ved overgangen fra Original1-kortet til højkantkortet bliver det tydeligt, at meget af Scheelenborgs ejerlav er inddæmmet land, hvilket har givet ejerlavet sin form. På højkantkortet kan man nederst til højre se Scheelenborg Mølle, der blev revet ned i 1936. Øverst til højre er et luftfoto af Scheelenborg fra 1954 og nederst til højre fra 2019. Kilder: hkpn.gst.dk, HistoriskAtlas.dk, Krak.dk

Scheelenborg gods med avlsbygninger i 1936-38. Foto: Danmark set fra Luften.

Anbefaling

Det anbefales, at nybyggeriet tæt på Scheelenborg begrænses. Det anbefales endvidere at bevare pumpeanlægget med det tilhørende pumpehus.

Ejendomme med særlige bevaringsværdier

Fynshovedvej 417. Hovedbygning opført 1848, fredet 1953.

Fynshovedvej 441. Statshusmandsbrug. Opf. 1926 iflg. BBR

Fynshovedvej 465. Statshusmandsbrug, opført 1926 iflg. BBR.

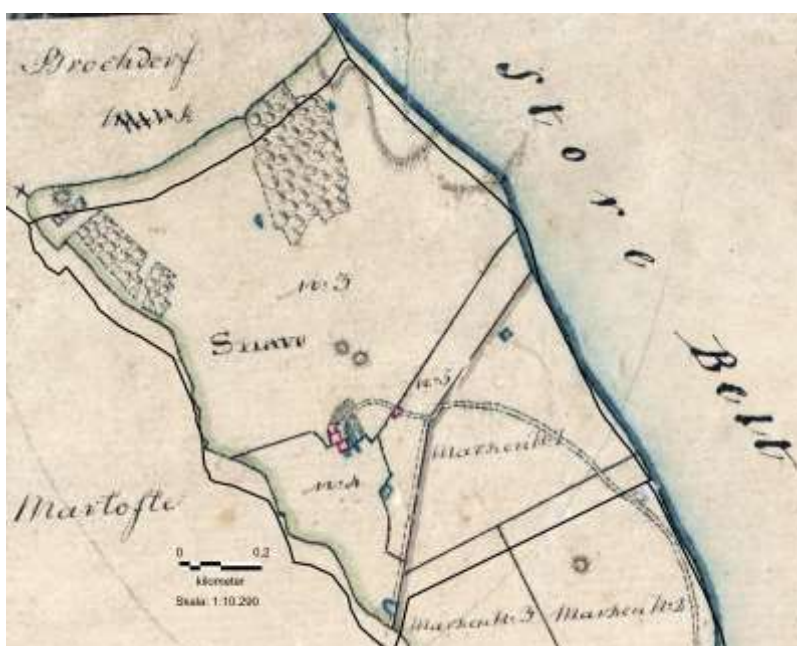
Fynshovedvej 493. Grundmuret huslænge opført 1857 som fattiggård.

Snave

Snave, der i starten af 1800-tallet bestod af to gårde og ét hus, ligger i kommunens mindste ejerlav.

I 1900-tallet er der tilkommet fire statshusmandsbrug langs Snavevej, heraf de tre i 1920'erne.

På luftfotoet fra 1954 kan man se, at der er kommet yderligere fire ejendomme til, mens der dengang og til i dag kun er kommet et enkelt hus på den nordligste del af Snavevej. Nær Snave er de to rundhøje, Mårhøj og Snavehøjen.

Minoreret sognekort over Snave ejerlav, ca. 1816. Kilde: hkpn.gst.dk

Snavevej 115 – et statshusmandsbrug fra 1928.

Øverst ses Snave ejerlav på et højkantkort 1840-1899, i midten på luftfoto fra 1954 og nederst på luftfoto fra 2019. På det første kort er der kun to gårde aftegnet samt Snavehøjen lidt nord for gårdene. På luftfotoet fra 1954 kan man se, at bl.a. statshusmandsbrugene langs Snavevej er kommet til, men på det sidste luftfoto er der kun ejendommen nordligst på Snavevej, der er nybygget. Kilder: HistoriskAtlas.dk, Krak.dk

Ejendomme med særlige bevaringsværdier

Snavevej 115. Statshusmandsbrug, opf. 1928 iflg. BBR.

Snavevej 144. Statshusmandsbrug, opf. 1925 iflg. BBR.

Snavevej 150. Statshusmandsbrug, opf. 1925 iflg. BBR.

Snavevej 159. Statshusmandsbrug, opf. 1950 iflg. BBR.

Særlige bevaringsværdier

Snaves fire statshusmandsbrug ligger på rad langs Snavevej. Her er mange fine kig ud over markerne og havet, hvor kun Snavehøjen for alvor rager op i landskabet.

Anbefaling

Det forudsættes, at bevaringsarbejdet omkring den fredede Snavehøj fortsættes, og endvidere anbefales det, at man bevarer det fine kulturmiljø ved statshusmandsbrugene.

VIBY SOGN

Beliggenhed, afgrænsning og landskabsform

Sognet har et areal på 22 km². Det består af fem ejerlav, to landsbyer og to hovedgårde samt øen Romsø, der ikke er matrikuleret. De store skovområder, der i middelalderen lå langs kysten og var ejet af kronen, blev i 1607 købt af Hverringe, hvilket er baggrunden for sogneskellets usædvanlige forløb, da sognets grænser følger hovedgårdens jorder. Mod syd dannede Bådsbæk grænsen til købstaden Kerteminde.

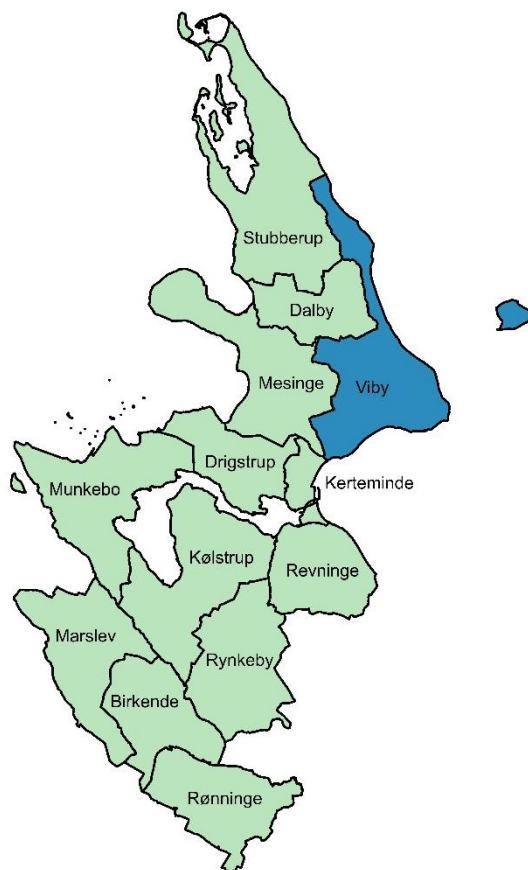
Landskabet udgøres af leret moræneland, som generelt er ret lavtliggende, men som hæver sig i et par stejle bakketoppe (højest Måle Bakke med 36 m). Mod Storebælt findes forholdsvis stejle klinter ved Bøgebjerg i nord og Stavreshoved i syd, hvorimellem ligger en bræmme af strandvolde. Der findes en del skovklædte partier omkring Hverringe gods (Mølleskov og Haveskov), ved Måle (Kalvehaverne) og ved Bøgebjerg.

Snave ejerlav har tidligere tilhørt Viby sogn, men er i en periode fra 1830erne til 1930erne gradvist overført til Stubberup sogn.

Sognets forhistorie

Selve sognets navn peger tilbage til førkristen tid, og her som andre steder på Hindsholm vidner gravhøje om forhistorisk aktivitet, bl.a. på Bjørnsgård Mark, i Mølleskov, i Haveskov, hvor der alene findes fem rundhøje, og ved Bøgebjerg. Ved Bøgebjerg er der desuden fundet en sammenbøjet guldarmring fra germansk jernalder, ved Enebjerg en guldring fra yngre romersk jernalder og ved Måle to guldarmringe fra vikingetiden.

To bevarede og fredede middelalderlige voldsteder trækker historien tilbage til Hverringes og Broløkkes forgængere: I skovkanten ved Hverringevej ligger et såkaldt motteanlæg, en rund borgbanke, der oprindeligt har været omgivet af en voldgrav. På den plane topflade har der formentlig ligget et tilflugtstårn, der kunne tages i brug i urolige tider. I forbindelse med hovedgårdens mejeridrift blev der indrettet iskælder i højen. Herfra går der mod vest et lavt dige ned til en lavning syd for Gl. Broløkkes voldsted.

Viby sogn i Kerteminde kommune.

Fibler i gennembrudt arbejde. Umiddelbart nord for Viby blev der i 2013 fundet en del genstande fra en længere periode strækkende sig fra yngre germansk jernalder til tidlig middelalder, bl.a. dette dragtspænde (fibler). Foto: Østfyns Museer

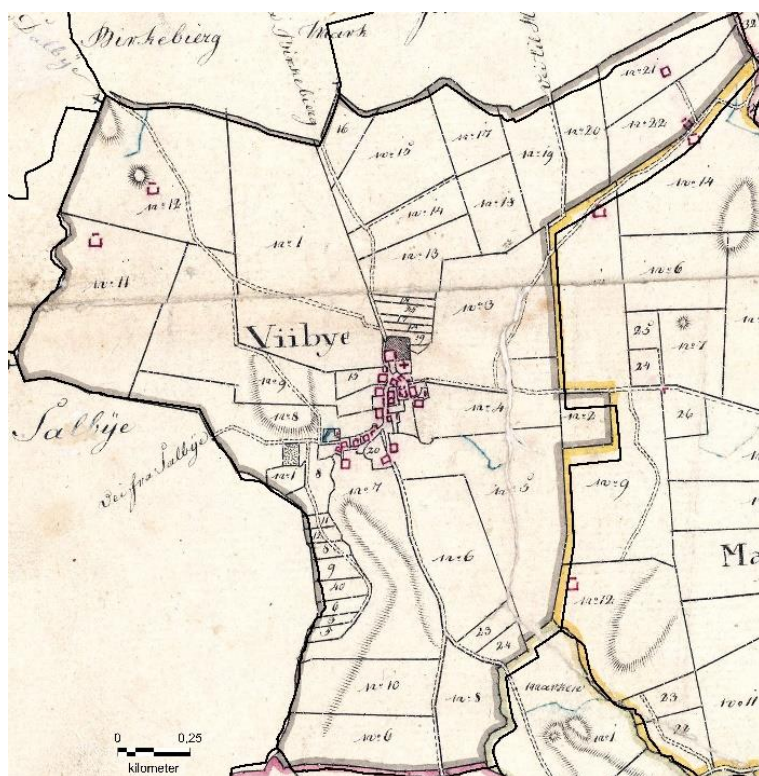
Viby sogn med ejerlav: De røde prikker viser fredede fortidsminder, og de røde trekkanter viser fredede bygninger. De omkringliggende sogne er farvet med grønt.

Viby

Viby er nævnt første gang i begyndelsen af 1300-tallet som Wyby, allerede i 1348 som Viby. Forleddet vi betyder helligdom, og efterleddet -by betyder landsby. Viby er en såkaldt vejklungeby, hvor gårdene ligger langs den slyngede bygade op mod den gamle kirke fra 1200-tallet.

Naboherregårdene Broløkke og Hverringe, som begge optræder i 1400-tallet, havde tidligt besiddelser i Viby, ligesom kronen, der sidst i 1500-tallet ejede syv gårde. Efter at Broløkke fra 1691 havde været drevet sammen med Scheelenborg, blev hovedgården i 1730 igen solgt som selvstændig ejendom og fæstegodset stærkt formindsket. I 1799 købte Hverringe de fleste af Broløkkes ejendomme i Viby (og i 1868 selve Broløkke).

I og ved kirken, der har et bindingsværkstårn i øst, kan man se figurgravsten over Broløkkes

Minoreret sognekort over Viby ejerlav, ca. 1816. Kilde: hkpn.gst.dk

ejere, og Hverringe Gods har udvidet kirken med et gravkapel med kuppelsvunget kobbertag. Lige overfor kirken ligger landsbyens hospital, oprettet af Broløkke Gods i 1785. I Vibybogen, Viby på Hindsholm udgivet af Det særlige Bygningssyns Sekretariat i 1971, findes mere detaljerede beskrivelser af de ældre bygninger.

Viby Bygade 12, der er en fredet, firlænget gård. Den er opført i bindingsværk og med stråtag og stuehuset er fra 1730-40. Stuehuset er ombygget og forlænget i hhv. 1840-4 og 1882. De omkringliggende længer er fra 1800-tallet.

Det gamle hospital. Viby Bygade 21, der er opført i 1785. Bygningen blev opført som hospital af hovedgården Broløkke og her var plads til fire fattiglemmer. Den blev fredet i 1978.

Viby Bygade 6, der er et bindingsværksbygget og stråtagt hus, der angiveligt er opført i 1877.

Ejendomme med særlige bevaringsværdier

Blæsenborgvej 69, "Hestekærgård". Udflyttergård fra 1800-tallet, der i 1903 overgik til selveje.

Blæsenborgvej 123, "Bøgebjerggård" (tidl. Enebjerggård). Udflyttergård fra ca. 1803, solgt til selveje ca. 1884.

Blæsenborgvej 131, "Enebjerggård". Fæstested under Hverringe, udflyttet 1803, solgt til selveje 1890. Nu indrettet til Bed and breakfast.

Kastelvej 27. Husmandsted, opf. 1925.

Kastelvej 85. "Kastelsgården" har navn efter et "kastel", hvis rester endnu skulle kunne ses på en nærliggende bakke, også kaldt "Kong Hindses Høj" (Hindsholm). Fæstegård under Hverringe, udflyttet ca. 1802 og købt til selveje 1880.

Maimosevej 174. Bindingsværkslænge med stråtag, opf. 1777 iflg. BBR, i selveje 1880.

Mamrelund 67. Tidligere beboet af Abram Andersson, fra hvem navnet Mamrelund er udledt; opført 1897,

Målebakkevej 7. Bindingsværkshus med stråtag, opf. 1800 iflg. BBR.

Målebakkevej 10. Tidligere fæstegård under Hverringe, solgt til selveje 1879. Stuehus fra 1869 eller ældre, stald og materialelade fra 1844 samt tærskelade mod Målebakkevej fra 1871. Nye (ekstra) udlænger opført på marken 1998.

Målebakkevej 12 og 14. Sammenbyggede huse fra hhv. 1827 og 1880 iflg. BBR.

Målebakkevej 16. Grundmuret hus med tegltag, opf. 1870 iflg. BBR.

Målebakkevej 32, Viby sogn, "Lindegård". Udflyttet fra landsbyen efter brand i 1914.

Målebakkevej 64, "Viby gamle skole". Fungerede som skole fra 1829 (nybygget) til 1969. Gymnastikbygning (Målebakkevej 66) opført 1940.

Målebakkevej 76, "Viby gamle forskole". Opført 1912 midtvejs mellem Viby og Måle som forskole for begge landsbyer; stærkt ombygget.

Målebakkevej 78, Viby Forsamlingshus. Opført 1905 midtvejs mellem landsbyerne Viby og Måle.

Rødsbækvej 2. Bindingsværkshus med tegltag, opf. 1820 iflg. BBR, i selveje 1924.

Rødsbækvej 6. Vinkelbygning i bindingsværk med stråtag, opf. 1875 iflg. BBR.

Rødsbækvej 8. Bindingsværkshus med pladetag, opf. 1850 iflg. BBR.

Rødsbækvej 12. Stuehus og længe (mod vej) i bindingsværk med stråtag, opf. 1700 iflg. BBR.

Rødsbækvej 15. Grundmuret stuehus med tegltag, opf. 1877 iflg. BBR.

Rødsbækvej 36, Viby Mølle, der er en hollandsk mølle, der er genopført i 1869 efter en brand.

Luftfoto af Viby, 1981. Foto: Danmark set fra Luften

Rødsbækvej 19, "Møllergård". Flerlænget ejendom i bindingsværk med tegltag, opf. 1777 iflg. BBR.

Rødsbækvej 24, "Tines hus". Jordløst landarbejderhus opført i perioden 1801-20. Selveje 1928. Moderniseret i 1972 og 2004. Har navn efter en tidl. beboer. 2001-2006 kaldet Det Lille Thehus.

Rødsbækvej 36, Viby sogn, Viby Mølle. En hollandsk mølle blev opført i 1852 som erstatning for en stubmølle længere mod nord. Genopført efter brand i 1869. Ejes i dag af Sogneforeningen, hvis møllelaug holder den kørende.

Rødsbækvej 56, Viby sogn, "Rødsbæk Andelsmejeri". Mejeri fra 1888 til 1947. Derefter bl.a. farveri, produktion af træbeton og fiskeensilagefabrik. Fra 1958 brugt til beboelse.

Tavlundsvej 138, "Taulundgård". Tidligere fæstegård under Hverringe udflyttet ca. 1802 og købt til selveje 1880.

Viby Bygade 2, Viby Brugs. Bygningerne er opført af Brugsforeningen i 1915.

Viby Bygade 4. Bindingsværkshus med pladetag, opf. 1777 iflg. BBR.

Viby Bygade 6. Bindingsværkshus med stråtag, opf. 1877 iflg. BBR.

Viby Bygade 7, "Møllergården". Fæstegård under Hverringe fra før 1663. 4-længet gård i bindingsværk med pladetag, opført 1840, købt til selveje 1886.

Viby Bygade 8. Bindingsværksslænge med pladetag, opf. 1870 iflg. BBR.

Viby Bygade 9, "Muushuset". Bindingsværkshus med stråtag, opf. 1809, senere ombygget.

Viby Bygade 12. Fæstegård under Kronen til 1664, derefter under Hverringe. Selveje 1901. Nu bolig og kursusejendom. Bygningsfredet 1990.

Viby Bygade 13. Landsbyens gamle sognefogedgård. Fæstegård under Hverringe, købt til selveje 1880. Bygningsfredet 1989.

Viby Bygade 16. Fæstehus under Broløkke, Scheelenborg og Hverringe 1804. Opført 1826, solgt til selveje 1880. Bygningsfredet 1990.

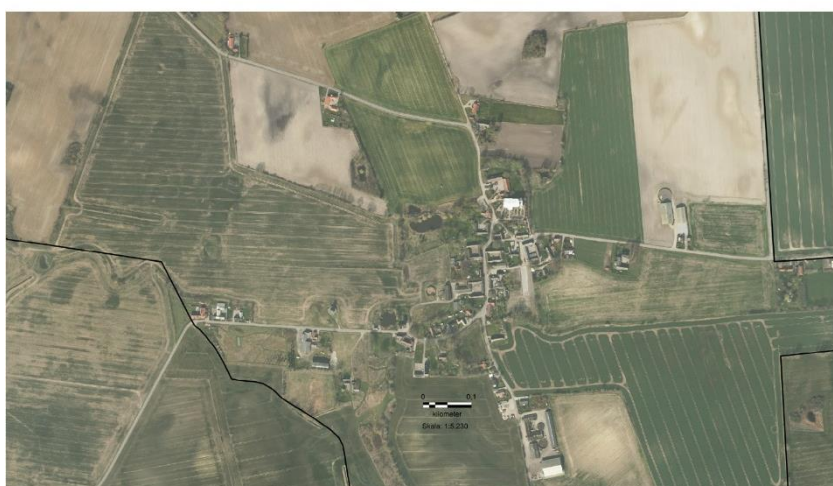
Viby Bygade 19. Trelænget gård i bindingsværk med stråtag, opf. 1800 iflg. BBR, solgt til Hverringe 1804 og til selveje 1880.

Viby Bygade 21, "Viby Hospital". Oprettet af som hospital af Broløkke i 1785, bolig for 4 "fattiglemmer", solgt til Viby kommune 1932 og til privateje 1978.

Viby Bygade 26, Viby Gl. Præstegård. Opført i grundmur 1848 som præstegård, fungerede indtil 1925, sognegård fra 2006.

Viby Bygade 38. Vinkelbygning i bindingsværk med pladetag, opf. 1880 iflg. BBR, i selveje 1893.

Det øverste kort er et Original1-kort over Viby by fra 1809-1852. Det nederste er et højkantkort fra 1840-1899. Kun enkelte af gårdene af blevet udskiftet i 1798, resten ligger på deres oprindelige tomter. På højkantkortet ses, at en skole er anlagt øst for byen. Kilder: hkpn.gst.dk, HistoriskAtlas.dk

Det øverste billede er et luftfoto af Viby by fra 1954, og det nederste er fra 2019. Ved siden af skolen er der tilkommet forsamlingshus og frysehus. Østligt i sognet er Rødsbæk Mejeri kommet til. Gårdene ligger stadig i dag på deres oprindelige tomter, og meget få nye huse er tilkommet i det 20. århundrede: Landsbystrukturen er derfor usædvanligt velbevaret. Kilde: Krak.dk

Særlige bevaringsværdier

Viby regnes for Danmarks måske bedst bevarede landsby og har været model for frilandsmuseet Den fynske Landsby. Sognets godslandskab, der er blandt de smukkeste i landet, ligger ud til Kertemindebugten og er fredet. Til godset og sognet hører også øen Romsø, der er udlagt til naturskov.

I Kommuneplan 2013-25 er Viby udpeget som en landsby med store bevaringsværdier.

Desuden er Vibys jorder udpeget som særligt bevaringsværdigt landsbyejerlav.

I 2014 er der udarbejdet en bevarende lokalplan (nr. 252) for Viby, og i den forbindelse blev der i 2011 foretaget en SAVE-registrering af landsbyens ejendomme. Viby Sogn har stiftet sit eget bevaringslav og et møllelav, der ejer og driver den gamle vindmølle. En række af de fint bevarede gårde er, ligesom møllen og hospitalet, fredede.

Udskiftningshegnene og en del af vangesystemets hegn er bevarede. Foruden voldstederne ved Hverringe og Broløkke findes et voldsted ved Kastelsgården. Viby hører til den ret sjældne type af vejklungebyer.

Anbefaling

Med udgangspunkt i den bevarende lokalplan anbefales det, at man fortsætter med at fastholde ejerlavets særligt bevaringsværdige struktur og undgår nybebyggelse for at værne om landsbyens originale udtryk og den velbevarede bytomt. Ved evt. nybyggeri bør man holde sig på de oprindelige tomter og til samme materialer som de omkringliggende ejendomme.

Broløkke

Kaldet Broelicke i 1325, Broelycke i 1454 og Brolucke i 1479. Hovedgården Broløkke, der ligger på adressen Hverringevej 179, var tidligere en af de tre mest betydende hovedgårde på Hindsholm.

Meget usædvanligt er Broløkke placeret få hundrede meter fra den anden hovedgård, Hverringe. Resterne er beliggende på et voldsted fra senmiddelalderen. Broløkke opkøbtes af Hverringe i 1868.

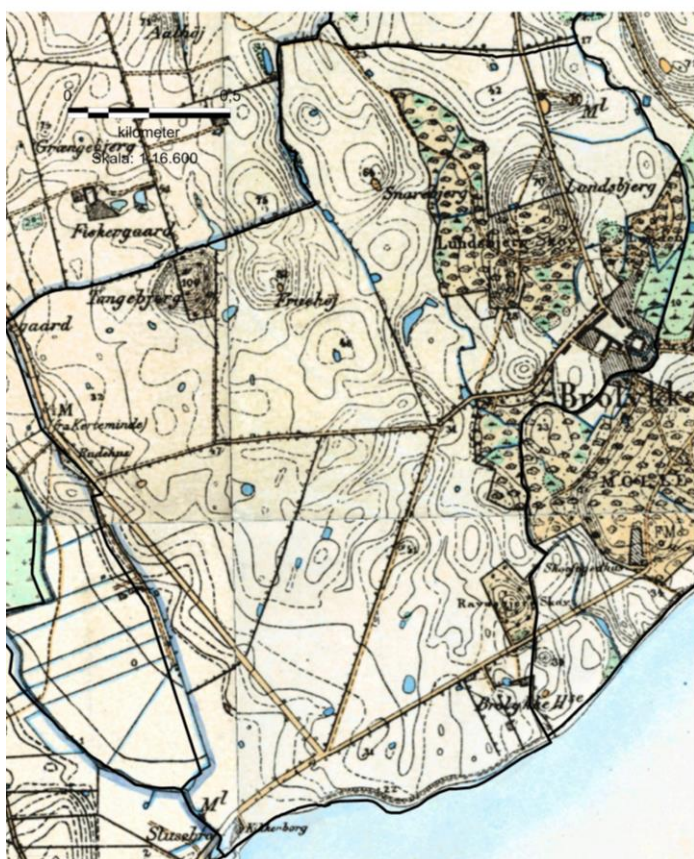
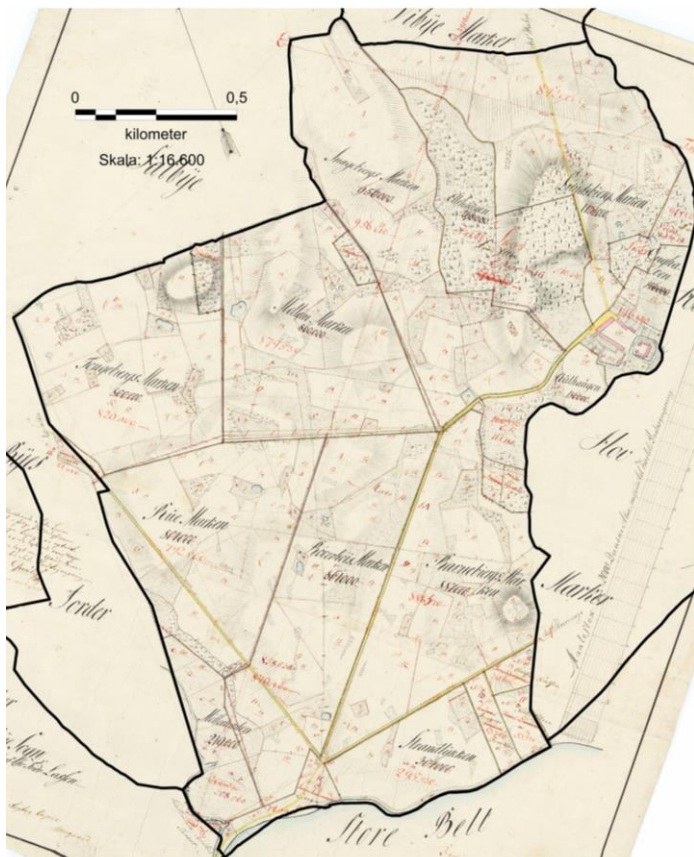
Minoreret sognekort over Broløkke ejerlav, ca. 1816. Kilde: hkpn.gst.dk

Udsigt fra Viby Mølle over Viby, ca. 1900. Foto: Kerteminde Byhistoriske Arkiv.

Øverst til venstre Broløkke ejerlav på et Original1-kort over 1809-1852, nedenunder på et højkantkort fra 1840-1899. På Original1-kortet ses tydeligt i øverste venstre hjørne Broløkkens gamle voldsted. Øverst til højre er et luftfoto af Broløkke fra 1954 og nederst til højre fra 2019. På 1954-kortet ses tilkomsten af Ny Broløkke. Markstrukturen har i store træk overlevet, og skellene viser herregårdslandskabets store marker. Nederst på fotoet fra 2019 ses det nye sommerhusområde. Kilder: hkpn.gst.dk, HistoriskAtlas.dk, Krak.dk

Broløkke på Hverringevej 179, der blev gennemgribende restaureret i årene 2011-2014. Selve hovedbygningen er fra slutningen af 1600-tallet.

Avlsgården brændte 1898 og blev udflyttet; tilbage blev kun et par huse, der anvendtes til arbejderboliger. Hovedbygningen fra slutningen af 1600-tallet gennemgik fra 2011 til 2014 en gennemgribende restaurering.

Kikkenborg

Kikkenborg udgøres af en sommerhuskoloni samt et par statshuse, beliggende i udkanten af Kerteminde.

Bebyggelsen er opstået omkring Bådsbæk, der siden middelalderen var grænse mellem Kerteminde købstad og landet/Broløkke herregård i Viby Sogn. Efter inddæmningen af Taarup Strand i 1812 har der ved Bådsbæk ligget forskellige slusemøller/pumpehuse. En del af området blev i 1925 udstykket til 4-5 statshusmandsbrug. En begyndende sommerhuskoloni opstod i 1930'erne. En særlig afdeling af sommerhusene ligger umiddelbart vest for Hindsholmvej i Lisbeth og Johannes Minde, opkaldt efter de første beboere i det nærliggende statshusmandsbrug.

Sluse Bådsbæk / Taarup inddæmmede Strand

Taarup Strand, der som en fjordarm skød sig i østlig retning fra Odense Fjord, blev inddæmmede i 1812, hvorved Hindsholm blev landfast med det øvrige Fyn. Afvandingen foregik i øst gennem Møllemadegrøften, der fungerede som hovedafvandingskanal til Kerteminde Bugt, idet en vandmølle sørgede for udpumpningen gennem en sluse ved udløbet ved Bådsbæk. Det var dog først med oprettelsen af Tårup Strand Pumpelaug i 1924, at området blev fuldstændig tørlagt. Det nuværende pumpehus blev opført i 1951, og man installerede elmotorer til fuldstændig erstatning for vindmotoren.

Særlige bevaringsværdier

Både gamle og nye Broløkke rummer mange velholdte bygninger og bevaringsværdier i øvrigt. Desværre er en del af Broløkkens bygninger gået tabt ved brand, men tomten af det gamle Broløkke med voldsted eksisterer stadig.

Anbefaling

Det anbefales, at man fastholder landskabets strukturer i ejerlavet og undlader nye udstykninger, samt at man fortsætter det fine arbejde omkring vedligeholdelse af herregårdens bygninger.

Ejendomme med særlige bevaringsværdier

Hverringevej 11, "Ny Broløkke". Stuehus og avlsbygninger opført 1898 som Broløkkens ladegård (forpagtergård). Stuehus til Ny Broløkkens avlsgård.

Hverringevej 179, Broløkke. Opført i 1600-tallet.

Stavrevej 16, "Hytteballegård". Enestegård oprettet i hovedgårdens ejerlav. Bygningerne opført efter en brand i 1912, i privateje 1933.

Hverringe

Kaldet Huffuen i 1440, Huørffen i 1447 og Hweringsgordh i 1499. Hverringe er i middelalderen anlagt som kystskovgård tæt ved landsbyen Måle. I 1500-tallet ejede hovedgården alle landsbyens gårde. Den magt, ejerskabet gav, benyttede man i 1517 til at flytte landsbyen et par kilometer mod nordøst. Hverringe har igennem historien bl.a. tilhørt de to adelige slægter Lykke og Iuel. Under Hans Rudolf Iuels ejerskab blev den nuværende hovedbygning med en hovedfløj og to mindre sidefløje opført i 1796 på en borgbanke af kampestensmur, der på alle sider er omgivet af vandfyldte grave. Fløjene er alle bygget i én etage over høje kældre og står hvidpudsede med rødt mansardtag og glaserede tegl. Hovedbygningen er fredet, ligesom de fire voldgrave, den murede bro samt stensætningen på den sydlige bred. Sydvest for hovedbygningen, ligger de gamle avlsbygninger, der blev opført omkring 1880. Samtidig opførte godset også boliger omkring hovedbygningen. Avlsbygningerne er ombygget i forbindelse med etableringen af Hverringe Centrum for Restaurering.

Bøgebjerg (Bøgebjergvej 445) er kort efter 1745 etableret som hollænderi (mejerigård) under Hverringe. Senere er ladegården udbygget med flere boliger og husmandssteder på marken. Hovedbygningen er opført 1845, mens mejeribygningen t. h. for hovedbygningen er fra den første tid.

Bøgebjerg Strand

Bøgebjerg Strand er en sommerhuskoloni beliggende ud til Storebælt. Bebyggelsen er anlagt i 1950'erne som en række enkeltstående træhytter, hvoraf de fleste i tidens løb er blevet udvidet til egentlige sommerhuse. I denne proces er udsigten fra vejen vest for hytter ud over Storebælt i vid udstrækning blevet blokeret. En ændring af status i 1991 fra landzone til sommerhusområde med det formål at opretholde den eksisterende bebyggelses omfang uændret lykkedes ikke.

Campingpladsen, der tidligere hed Bøgebjerg Strandcamping, er ejet og drevet af Hverringe Gods, anlagt i 1968 og udbygget i flere etaper.

Hovedbygningen til Hverringe Gods.

Ejendomme med særlige bevaringsværdier

Bøgebjergvej 445, "Bøgebjerg". Ca. 1789 udflyttet som hollænderi (mejeri) fra Hverringe. Hovedbygningen er opført 1845.

Bjørnegårdsvej 140, "Bjørnegården" med tilbageværende stuehus. Bolsted oprettet senest 1660, opkaldt efter en fæster i 1700-tallet. Bjørnslægten havde gården i forpagtning i seks generationer, indtil 1999. Stuehuset ombygget midt i 1800-tallet. Fungerede som landhotel indtil udlængerne nedbrændte i 2012.

Bøgebjergvej 287, "Skovfogedhuset". Skovfogedsted (vinkelbygning med stråtag) oprettet 1820, stuehus i 7 fag bindingsværk, lade og stald tilføjet ca. 1840. (Feriebolig fra 1970).

Bøgebjergvej 305, "Skovhuset". Vinkelbygget ejendom i bindingsværk med tegltag, opf. 1750.

Bøgebjergvej 307, "Naturbørnehave." Tidligere Dronning Ingrid's Feriehjem for sønderjydske Børn. Træbygningerne blev opført 1942 efter tegninger af arkitekt, kgl. bygningsinspektør Knud Lehn Petersen. (Stedet ejes i dag af Hverringe).

Bøgebjergvej 309, "Skjoldmosehuset". Vinkelbygget ejendom i bindingsværk med stråtag. Opf. 1840.

Bøgebjergvej 327, "Vinkelhuset". Husmandssted oprettet ca. 1820 som stuehus med stald, senere tilkom en længe til lade og vognport. (Udlejningshus siden ca. 1980).

Bøgebjergvej 383, "Dejerhuset". Huset, der er opkaldt efter banken, Diger Banke, på modsatte side af vejen, er opført 1899 som bolig for to landarbejderfamilier, senere ændret til enfamiliehus. T-formet ejendom i bindingsværk og med tegltag.

Hverringes gamle smedje, Hverringevej. Nævnt 1848. Det lille smedehus er den eneste rest af den ældre avlsgård, der brændte 1879. Anlagt et stykke væk fra avlsgårdens bygninger, da den ansås som brandfarlig. I brug til ca. 1950.

Hverringevej 177, "Mølleskovhuset". Tidligere skovfogedbolig genopbygget efter en brand omkr. 1950.

Hverringevej 194, Inspektørbolig. Bygningerne opført efter avlsgårdens brand 1879 (formentlig tegnet af August Klein).

Hverringevej 240, Gartnerbolig. Bygningerne er opført efter den gamle avlsgårds brand 1879.

Stavrevej 4. Et af de oprindelige 8 ugedagshuse, hvis beboere senere kaldes Hytteballemand. Bygningen er fra 1800-årene.

Bøgebjergvej 383, "Dejerhuset", der er opført i 1899 i bindingsværk og med stråtag som bolig for to landarbejderfamilier.

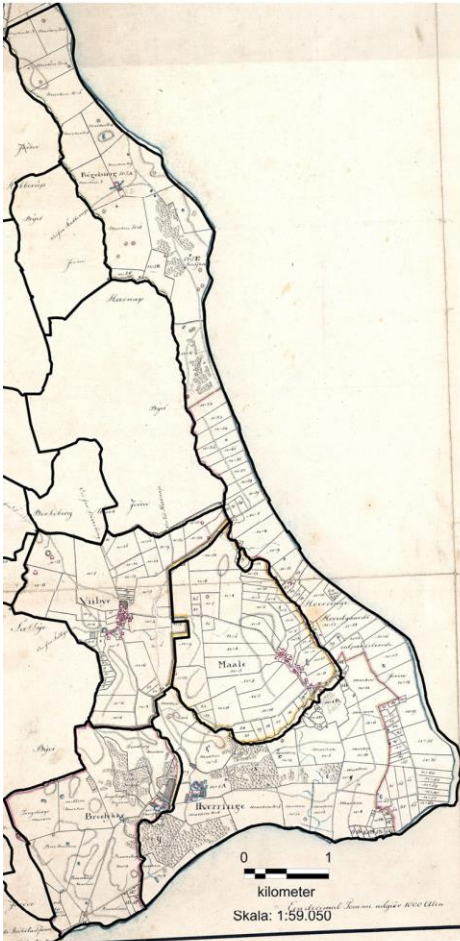

Bøgebjergvej 305, et bindingsværksbygget hus med tegltag, der er opført i 1750.

Bøgebjerg strand omkring 1905. Foto: Kerteminde Byhistoriske Arkiv.

Øverst til venstre Hverringe ejerlav på det minorerede sognekort fra ca. 1816 og nedenunder på højkantkort fra 1840-1899. Som det er typisk for et hovedgårdsejerlav, er der ikke den store bebyggelsesmæssige udvikling i denne periode. Øverst til højre et luftfoto af Hverringe fra 1954 og nederst til højre fra 2019. Allerede i 1954 kan man se en begyndende sommerhusbebyggelse ved Bøgebjerg Strand. På luftfotoet fra 2019 er hullerne i rækken udfyldt. Kilder: hkpn.gst.dk, HistoriskAtlas.dk, Krak.dk

Særlige bevaringsværdier

Hverringes mange ejendomme er oftest holdt i samme farver (og med ens postkasser). For størstedelens vedkommende gælder det, at ejendommene er velholdte og nydelige.

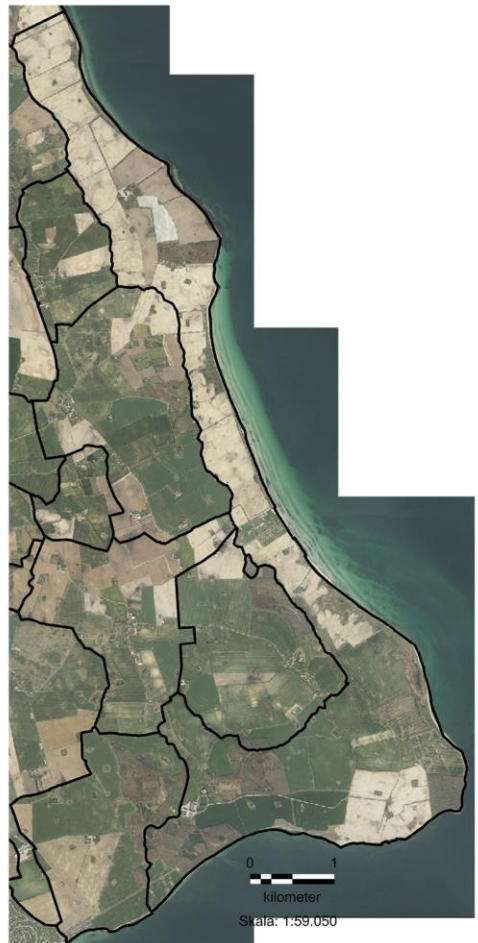
Også Hverringes hovedbygning er velholdt og ligeså den flotte ladegård samt smedjen, der ligger på den anden side af vejen.

Hverringes voldgrave er bibeholdt og stadig fyldt med vand.

Særligt må fremhæves voldstedet tæt ved vejen umiddelbart syd for hovedgården. I hovedgårdsregistreringen fra 1995 fik Hverringe den bedste karakter, ”særlig interesse”, da godset bl.a. har en lang og stabil udviklingshistorie samt fastholdelsen af hovedgårds-ejerlavet Hverringe-Broløkke-Bøgebjerg.

Anbefaling

Det anbefales, at man fortsætter det løbende bevaringsarbejde med Hverringes Gods samt vedligeholdelsen af godsets mange ejendomme. Nye udstykningsfrarådes for fortsat at fastholde landskabets strukturer i ejerlavet.

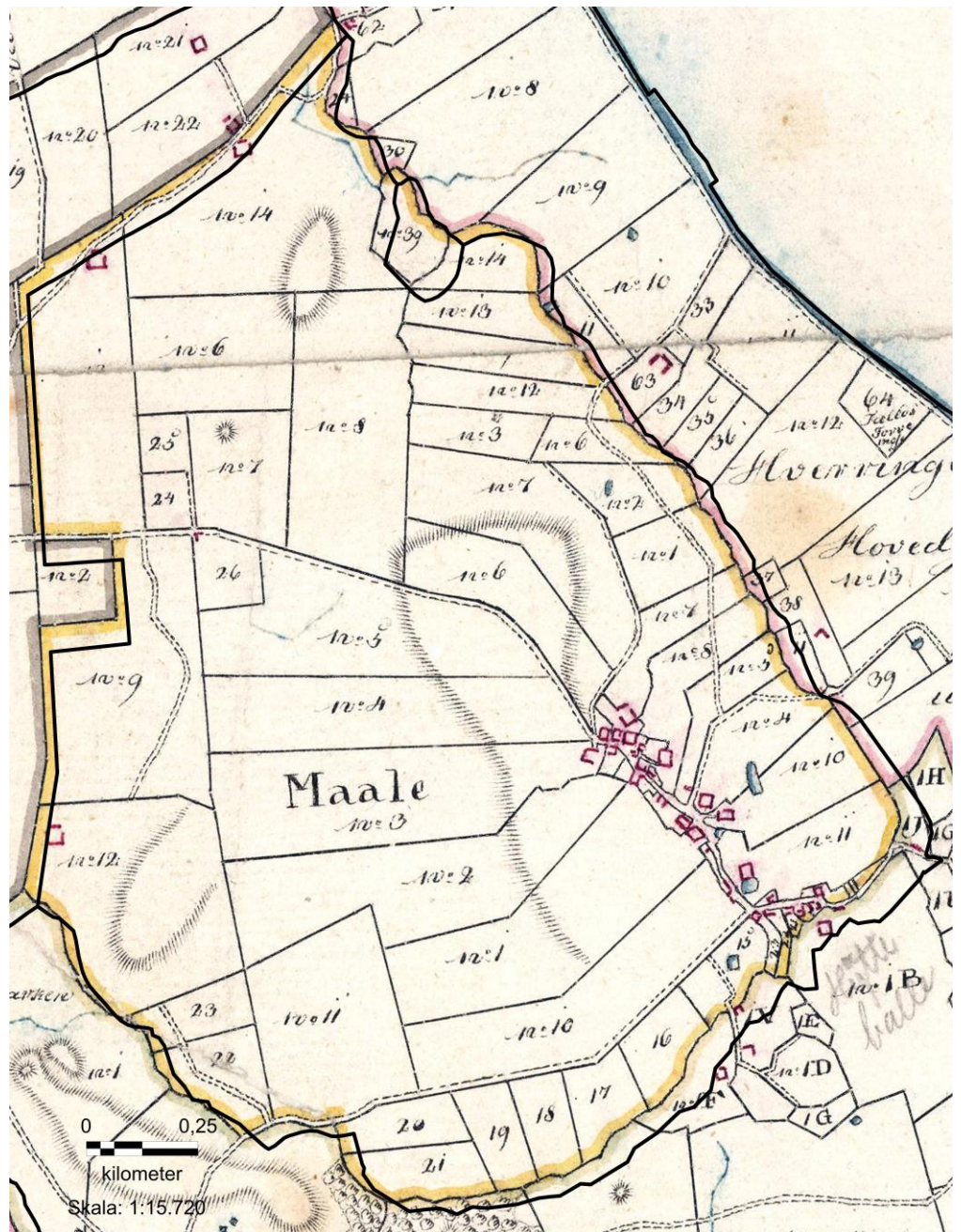

Måle

Måle hører ligesom nabolandsbyen Viby til blandt landets bedst bevarede landsbymiljøer. Kaldet Molø i 1488 og Malløe i 1610. Navnet menes udviklet fra 'Malhøgh' (i betydningen tinghøj), hvilket indikerer, at områdets tingsted var placeret her.

Måle fik sin nuværende placering i første halvdel af 1500-tallet, da Hverringes ejer flyttede hele landsbyen fra dens daværende placering på Bluesbjerg nord for hovedgården et par kilometer mod nordøst ud i det yderste af byens ejerlav. Gårdene blev placeret langs den slyngede bygade, og en husmandskoloni blev anlagt langs den nuværende Stavrevej. Disse otte huse oprettet på det første stykke af drivvejen til græsningen i Stavreskoven blev benævnt ugedagshuse, idet fæsterne arbejdede en dag om ugen på hovedgårdens jord. Gårdene er formentlig delt op og i hvert fald egaliseret flere gange.

Ved landboreformerne omkring år 1800 valgte man at udskifte de to landsbyer i stjerneform, således at flest mulige gårde kunne forblive i landsbyen og kun få gårde blev flyttet ud. Samtidigt overlevede fæstesystemet usædvanligt længe i sognet - endnu i 1903 var alle byens 16 gårde og 27 huse fæstegods under Hverringe, og den sene overgang til selveje har medvirket til, at landsbyerne med deres gårde og huse blev bevaret i nogenlunde uændret stand. Senere i århundredet blev flere af gårdene sammenlagt og andre drevet som deltidslandbrug, men Hverringe ejer dog stadig en del af landsbyens ejendomme. Det forhold, at man på Hindsholm fortsatte bindingsværksbyggeriet længere end de fleste andre steder, har yderligere været med til at fastholde det gamle præg.

Minoreret sognekort over Måle ejerlav, ca. 1816. Kilde: hkpn.gst.dk

Øverst Måle by på Original1-kort ca. 1809-1851 og nederst på højkantkort fra 1840-1899. Ved udskiftningen i 1798 og kort tid efter blev hhv. tre og én gård udflyttet i en blokudskiftning. Kilder: hkpn.gst.dk, HistoriskAtlas.dk

Øverst luftfoto af Måle by fra 1954 og nederst fra 2019. Bortset fra en enkelt gård ligger de alle på deres oprindelige tomter efter udskiftningen. Der er stort set ikke kommet nogen nye huse til siden 1800-tallet og mange af gårdene har også bibeholdt deres længer. Kilde: Krak.dk

Hverringevej 374, der er et bindingsværksbygget hus med tegltag fra 1820 ifølge BBR.

Det ottekantede hus fra 1901, der er en del af Måle Bygade 8. Heste gik i ring herinde og sørgede for kraft til tærskemaskiner og kornrensemaskiner.

Måle Bygade 8, "Damgården," i 1942.

Ejendomme med særlige bevaringsværdier

Hverringevej 291 og 293, Viby sogn, "De røde huse". Oprindeligt opført som to identiske arbejderboliger i 1901. Opkaldt efter tagets farve og ved en fejltagelse nummereret i omvendt rækkefølge.

Hverringevej 316, "Skovridergården". Opført som bolig for en skovrider 1879 (genbrugte materialer fra gårdens gamle forvalterbolig) med lade og stald fra hhv. 1880 og 1885. Senest istandsat 2011.

Hverringevej 374, "Sommerhaven". Bindingsværkshus med tegltag. Opført 1808.

Hverringevej 381. Husmandssted. Opf. 1925 iflg. BBR.

Hverringevej 405. Statshusmandsbrug oprettet på Hverringes jord 1926. På den sydlige side af vejen ses spor efter højryggede agre i diget.

Maimosevej 86, "Møllegård". En af landsbyens oprindelige "kvartgårde", udflyttet 1803. Landbrug med svineavl, drives sammen med Lundegård i selve Måle. Stuehuset er fra 1915 og de ældste bevarede bygninger fra 1859.

Målebakkevej 96, "Viby Sogns Andelsfryseri". Huset opført i 1952, fryseriet nedlagt 1984.

Måle Bygade 8, Viby sogn, "Damgård". En af landsbyens oprindelige halvgårde, beholdt formentlig sin oprindelige størrelse og blev ikke tidligt egaliseret som de øvrige. Af den firlængede gård resterer lade/stald fra 1858 og stuehus fra 1867 samt et fritliggende hestegangshus fra 1901.

Måle Bygade 23, "Målegård". En af landsbyens oprindelige kvartgårde under Hverringe. Brændte 1943 og nye bygninger opførtes kort efter (tegnet af kgl. bygningsinspektør Knud Lehn Petersen). Gården er som den eneste i landsbyen underlagt bygningsfredning.

Måle Bygade 24, "Stentegård". Bindingsværkslænge mod gaden. Af den firelængede gård resterer to modstående bygninger; stuehuset fra 1876, nylig moderniseret og laden med port fra 1857.

Måle Bygade 25, "Højvang". En af landsbyens oprindelige kvartgårde, genopført efter en brand i 1943.

Måle Bygade 37. Tidligere Måle smedje, genopført efter brand 1991.

Måle Bygade 38. Bindingsværkshus med stråtag. Opf. 1887 iflg. BBR.

Måle Bygade 40, Måle Brugs. Måle Brugsforening startede på stedet i en ældre bindingsværksbygning. Den nye bygning er opført 1935. 1968 blev brugsen slået sammen med Viby Brugsforening og kort efter nedlagt.

Måle Bygade 42. Tidligere landarbejderbolig under Hverringe, opført 1867, købt til selveje efter 1919.

Hverringevej 316, "Skovridergården", der er opført o 1879 for en skovrider.

Målebakkevej 96, Viby Sognsk Frysehus, der er opført i 1952 og nedlagt 1984.

Måle Bygade 23, der er opført i 1943 efter brand. Ejendommen er, som den eneste i Måle, fredet.

Opført af bindingsværk med stråtag 1867 og forøget senest 1919.

Måle Bygade 43. Hus i bindingsværk med stråtag, tidligere håndværkerhus (smed) under Hverringe, opført 1794.

Måle Bygade 46, "Lillevang". Oprindeligt kvartgård under Hverringe, købt til selveje 1915. Bygning i bindingsværk med stråtag, de grundmurede bygninger er fra 1866-69.

Måle Bygade 48, "Skovgård". Oprindeligt kvartgård under Hverringe, købt til selveje 1916-27. Stuehuset er fra 1869, udlængerne fra 1844 og kampestenslængen med port fra 1896.

Måle Bygade 51, Viby sogn, "Lundegård". Oprindeligt kvartgård under Hverringe, købt til selveje 1916. Stuehuset er i sit grundlag fra før 1820, ombygget 1855, mens de ældre udlænger af bindingsværk er fra 1850'rne. En række tilbygninger er fra 1950'rne.

Måle Bygade 52. Oprindeligt kvartgård under Hverringe, købt til selveje 1916. Stuehuset er fra 1844, mens udlængerne er fra sidst i 1880'rne.

Stavrevej 2. Det tidligere bolsted er et af de oprindeligt 8 "ugedagshuse", hvis beboere senere kaldtes Hytteballemand. Beliggenheden "ved leddet" henviser til den daværende bygrænse. Opf. tidl. i 1800-årene.

Stavrevej 3. Et af de oprindelige 8 "ugedagshuse", hvis beboere kaldtes Hytteballemand. Huset er opført efter en brand 1832.

Stavrevej 6, "Skippergården". Et af de oprindelige 8 "ugedagshuse", hvis beboere senere kaldes Hytteballemand. Udhuset er fra 1842, stuehus antageligt lidt yngre.

Stavrevej 15. Et af de oprindelige 8 ugedagshuse under Hverringe, hvis beboere senere kaldes Hytteballemand. Solgt til selveje 1987. Bindingsværkshuset er fra 1800-årene, den sortmalede træbeklædte tilbygning fra 1988.

Stavrevej 40, "Ravelinhuset". Landarbejderhus opført 1863 (navnet er formentlig en benævnelse taget fra fæstningsterminologi).

Stengårds Stænge 4, "Strandgård". En af landsbyens oprindelige kvartgårde under Hverringe, købt til selveje 1916. Stuehuset indeholder ældre bygningsdele, mens udlængerne er fra 1857 og 1873. Gården var udsat for en alvorlig brand 1961.

Særlige bevaringsværdier

I Kommuneplan 2013-25 er Måle udpeget som en landsby med store bevaringsværdier. Desuden er Måles jorder udpeget som særligt bevaringsværdigt landsbyejerlav.

I 2014 er der udarbejdet en bevarende lokalplan (nr. 253) for Måle, og i den forbindelse blev der i 2011 foretaget en SAVE-registrering af landsbyens ejendomme.

Blandt landsbyens mange velbevarede ejendomme kan fremhæves Damgård, hvor man har bevaret det ret sjældne hestegangshus. Flere af bindingsværkshusene på Bøgebjergvej står – ligesom mange andre af Hverringes huse – med rødmalet bindingsværk og gule tavler. Alle de oprindelige gårde, med undtagelse af én, ligger på deres oprindelige tomter og der er næsten ikke tilkommet nogen nye huse – landsbystrukturen må derfor siges at være præget af autenticitet. Endvidere er der bibeholdt dele af både vangesystemets hegn og udskiftningshegnene.

Anbefaling

Det anbefales, at det originale udtryk i Måles mange bevaringsværdige ejendomme fastholdes, bl.a. gennem vedligeholdelse med de oprindelige materialer. For at fastholde landsbyens oprindelige struktur frarådes nybyggeri. Eventuelt nybyggeri bør dog som minimum følge landsbyens struktur samt de omkringliggende ejendomme udtryk.

Specielt bør man have opmærksomheden rettet mod landsbyens ejerlavsstruktur, som er udpeget som særligt bevaringsværdigt.

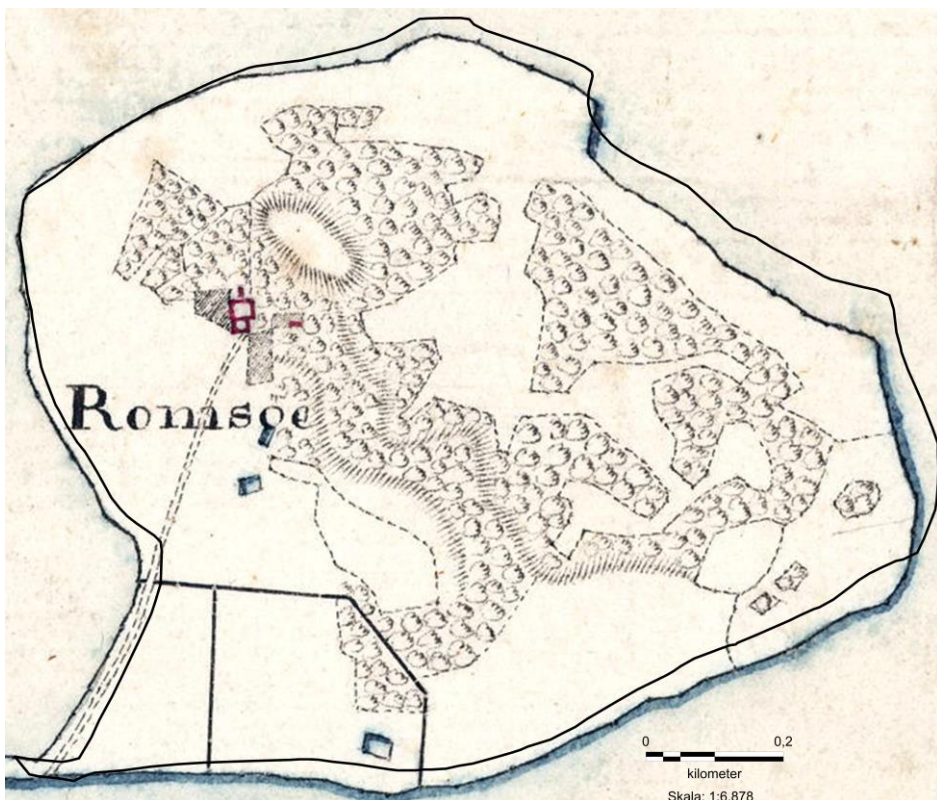
Romsø

Romsø er en ø på 1 km², der er nævnt som krongods helt tilbage i Kong Valdemars Jordebog fra 1231. Siden 1604 har den hørt under Hverringe Gods. Ældste kendte beboer er en tjenestekarl, nævnt 1650. Under Englandskrigene 1807-14 blev øen raseret og mistede sine beboere.

Øens befolkning har traditionelt levet af landbrug og fiskeri. Fra midten af 1800-tallet var en forholdsvis stor andel af øens befolkning beskæftiget ved fyrvæsenet. Befolkningstallet kulminerede i 1920'erne med 50 indbyggere. Landbruget på øen ophørte i 1961, og de sidste fastboende fraflyttede Romsø i 1996. Den halve snes ejendomme på øen bliver nu udlejet som sommerhuse.

Romsøs fyr er et usædvanligt, ottekantet fyr, der er opført i 1869 på øens østligste punkt. Det blev afløst af et bundfast fyr på kanten af sejlrenden gennem Storebælt i 1973.

Bepantningen på øen er fredet med henblik på at bevare tjørnene på nordkysten, stengærdene samt løvskoven på øen.

Minoreret sognekort over Romsø ejerlav, ca. 1816. Kilde: hkpn.gst.dk

Øverst et Original1-kort over Romsø ejerlav 1816-1851. Nederst et højkantkort, 1840-1899. Fra det første til det andet kort kan man se, at der er kommet et fyr på den sydøstlige side af Romsø. Kilder: hkpn.gst.dk, HistoriskAtlas.dk

Det øverste billede er et luftfoto af Romsø ejerlav 1954 og det nederste fra 2019. Bebyggelsessituationen er fuldstændig uændret, men alle markerne er opgivet, således at øen kun består af skov og mose omgivet af kystoverdrev. Kilde: Krak.dk

Særlige bevaringsværdier

Romsøs fyr er i sig selv bemærkelses- og bevaringsværdigt med sin specielle form. Blandt øens mere særprægede bygninger findes jægerhytten på nordkysten. Også tjørnebeplantningen, løvskoven og øens stengærder hører til Romsø mange kvaliteter.

Anbefaling

Det anbefales, at man fortsætter fredningsarbejdet med beplantning og stengærder samt holder øen fri for nybebyggelse.

Romsø fyr i 1951. Foto: Danmark set fra Luften.

Forklaring af begreber

Adelby. En hovedlandsby, der i modsætning til torperne ikke er opstået ved udflytning.

Blokudskiftning. En udskiftningsform, hvor hver gård fik et rektangulært jordstykke, en blok af jord. Det betød typisk, at et stort antal af gårdene blev udflyttet.

Egalisering. Omfordeling af gårdenes ressourceområder, så de blev tilnærmelsesvis lige store, hvilket for ejeren gav en fordel i form af ens brugs- og afgiftsvilkår. Samtidigt vanskeliggjorde det tilkomsten af nye gårde, da dette formentlig ville medføre nye opdelinger af markerne.

Ejerlav. En geografisk opdeling med rod i landsbyfællesskabet. Ejerlavet udgjorde en slags ”grundejerforening”, der tog sig af alle forhold i forbindelse med dyrkningsfællesskabet. Ejerlavets medlemmer var byens gårdmænd. Det traf sine beslutninger på bystævnet, der fandt sted på en centralplads i landsbyen.

Forte. I landsbyfællesskabets tid var en forte et areal i midten af byen, der var fælles og typisk bestod af et gadekær og et græsareal. Brugtes oftest til at have kvæget stående om natten og som landsbyens fællesareal.

Fæstegård. En gård, som en fæstebonde havde brugsretten til; til gengæld skulle han levere en modydelse i form af afgifter og arbejde. I forbindelse med landboreformerne overgik mange fæstegårde til selveje, og med jordlovene i 1919 skulle alle fæstegårde overgå til selveje.

Hovedgård. En større landbrugsejendom, hvortil der var tilknyttet skattefrihed og andre privilegier. I løbet af Middelalderen blev ejerskab af en hovedgård knyttet til adel, hvoraf betegnelsen herregård opstod. Til hovedgårde regnedes de jordbrug, under hvilke der hørte bøndergods.

Kulturmiljø. Et geografisk afgrænset område, der ved sin fremtræden afspejler væsentlige træk af den samfundsmæssige udvikling.

Stjerneudskiftning. En udskiftningsform, der foregik med stjerneformede jordlodder, hvor gården lå i spidsen, hvorfra de tilhørende marker udgik.

Torp. En landsby, der er opstået ved udflytning.

Udskiftning. Ophævelsen af landsbyernes jordfællesskab med det formål at opnå en mere effektiv udnyttelse af jorden. Udskiftningen var en del af landboreformerne fra sidst i 1700-tallet til 1850. Udskiftningen blev mange steder efterfulgt af landbrugsejendommenes udflytning fra landsbyerne til de nye marker.

Voldsted. Resterne af et forsvarsværk eller en borg, der stammer fra vikingetiden eller middelalderen. Det kan bestå af en eller flere banker, volde og voldgrave. Oftest udnyttes terrænet forsvarsmæssigt, og ofte indgår en høj, stejl borgbanke med lille topflade, beregnet for et enkelt tårn (en motte).

ØSTFYNS^S
MUSEER